

SZABÓ DEZSŐ
CSODÁLATOS ÉLET

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

GENIUS KIADÁS

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5572-41-8 (online)
MEK-16856

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

ELŐSZÓ.

I.

HÁROM HALÁL.

II.

MEGINT HALÁL.

III.

ÉVA.

MÁSODIK KÖTET

IV.

A CSODÁLATOS SZIGET.

V.

SZENT ELEK ÉJSZAKÁJA.

VI.

ASSZONY A KÚTNÁL.

VII.

SZOMORU KARÁCSONY.

VIII.

BOLDOG KARÁCSONY.

IX.

A MEGTALÁLT KERESZT.

X.

MINDEN JÓL LESZ.

ELSŐ KÖTET

*Si vis profectum haurire: lege
humiliter, simpliciter et fideliter.
De imitatione Christi.*

ELŐSZÓ.

Oh te szegény regény, oh én szegény legény! Cirus király néma fia egyszer elkiáltotta az Elsodort falut és szerte szét a megmarcangolt országban néma szívek hallották meg, magukhoz ölelték s felszabadult szóval mondták: ez az én kiáltásom, ez az én kiáltásom! És olyan jólesett nekik, hogy kinyujtózhattak az izmaimban, hogy láttak szemeimben és hogy zokoghattak a fájdalommal, hogy azt mondták: - Téged kivételesen még nem ütünk agyon, pedig a természet minden kivételes adománnyal megajándékozott hozzá. Közben ugyan bevádolunk istenkáromlásért, közszemérem megsértéséért és ugató morál-kannibálokot uszítunk a lábikráidba. De te azért csak élj, egye fene, még azt is elnézzük neked, hogy jóllakjál, mert még sok belénk taposott fájdalom vár megkiáltásra. A két forradalom minden vércseppje és szégyene, szomjas bosszúnk és sunyító gyávaságunk vár a te megmutató, igazságottevő harsogó képeidre. Még egy ilyen regényt eltűrünk tőled, de akkor aztán halálosan megbotránkozunk, kitagadunk s tőlünk ott dögölhetsz meg valahol a Csokonay, Katona vagy Ady sírja táján.

Nagyon meghatottak e szavak és mint mindig, ha az emberi jóság egy csücske nyúlt felém, egész szervezetem hálásan engedelmeskedett. Felhőzött is bennem, dörgött, villámlott egy új regény. Az utolsó két esztendő egy vértől és könnytől nyers roppant vízióba verődött össze bennem, ahol túl az érdek minden ítéletén, mély emberi valóját mutatta volna meg minden tragikus arc. Már minden alakja élt élete millió gyökerével, már szívtam levegőjüket, már napi dolgaim közt is felkísértettek belém és önmagukká tettek. „Megered az eső” lett volna a regény címe s nagyobb boltozatú és több arcú lett volna, mint az Elsodort falu. És ez a regény meg is lesz, de miért nem lett meg most?

A proletárdiktatúra utáni időben, melyet melankólikus lucus a non lucendoval keresztény nemzeti érának neveztek, az a naiv hit gyült fel bennem, hogy nekem is tennem, agitálnom, üvölnem kell, hogy az én diadalmas egészségemre is szüksége van a magyarságnak, hogy meginduljon az élet felé. Ezért aztán tagja lettem egy csomó hol szörnyen titkos, hol túlságosan nyilvános egyesületnek, szövetségnek, ligának, társaságnak, körnek s az emberi tétlenség más hasonló szelid formájának. Igen sokszor beleültem olyan székebe, mely magasabbrá volt deszkázva, mint a többi székek. Ott nagyon szívreható dolgokat szavaltam és azok, akiknek a széke alacsonyabban volt, izzadtak és egyik tenyerüket a másikhoz verdesték. Közben kaptam koszorúkat is, hol ezüstből, hol virágokból, melyeknek szalagjain igen hizelgő mondatok voltak. A pesti nemzetiségi sajtó régi műveimből jegyzetes kiadást rendezett s pontosan bebizonyította, hogy eladtam a lelkeket, csak a vevőt és az árat nem tudta megnevezni. A „Koko cúgszfürer” és „Platina princessz” regények szerzője pedig, kinek keletkezését a Thaly-gyűjtemény egyik kuruc verse leplezte le, jogos felháborodással látta, hogy a Lenini-fiúk neki osztott pofonjaiért is az én könyvem veszik. Ezért keresztény, nemzeti, liberális, filozemita baritonjával mint fáradhatatlan refrént bőgte bele a lármába: - Kommunista! Huszonhatezer korona! Kommunista! Huszonhatezer korona!

Ez a sok zakata eleinte határozottan gyarapította az egészségem és erőim tudatát. De mikor nyárra fordult az idő s az emberek aratásra gondoltak, szembeálltam magammal és kérdeztem: mit használtál mindezzel a lármával?

Ez a kérdés olyan volt, mintha valaki pofonvágott volna. Nyakamba szedtem a lábaimat és ide futottam ebbe a kis eldugott faluba, hogy megírjam a Megered az eső-t. És ekkor történt a csoda.

Kipakoltam jegyzeteim, megfogtam a tollat. És akkor a falu megfogta a kezem, ezer szelid dolgát berakosgatta a szemeimbe, pihentető nagy csendjét végighúzta a lelkemen: - Itt te nem fogsz ilyen borzasztóságokat írni, itt én tartom ajkaidhoz a mellemet, itt én mesélek neked.

És egyszerre, egy pillanat megvillanásában bennem volt ez az új regény minden részletével, minden alakjával. Honnan jött, mikor keletkezett? Talán az őshoméroszi emlékek párologtak fel bennem, mint esős völgyek megbujt juhait, vagy haragos Toldy kelt ki sírjából, hogy elhozza nekem szelidebb öccsét? Nem én írtam ezt a regényt, valami őshoméroszi emlékezés diktálta s én csak a toll és a tinta voltam.

Soha mostohább helyzetben nem indult regény útnak, mint ez. Mintha fiúörökösöt vár a fiatal pár s egy szőke kislány bimbózik ki belőlük. Várja a közönség az öklömet, hogy verjem el a bosszúját, vár megrajzolt rémeket, akikben ádáz igazságtétellel felismerheti pesti gyűlöltjeit, nagy megbotránkozásokat és megidézett szörnyűségeket vár tőlem: és adom meghajló kalászatát ennek az egyszerű mesének. Hogy mert ez a nyitottszemű margaréta felfakadni az Elsodort falu tövében?

Jönni fognak, akik megkövezték az Elsodort falut, remélve, hogy a kövek rajtam koppannak. El fogják olvasni ezt és leteszik, mondván: - Mégis csak érdekes regény volt az Elsodort falu.

Jönni fognak a kis hisztérikák, a nyers erőszak és véres szavak éhesei, elolvassák és mondják: - Hisz ez olyan, mint egy erdő, ahol árnyék és napos tisztás van. Minden olyan egyszerű és annyi az egészség benne. Ezzel akarja Szabó Dezső etetni a pesti idegeket? Határozottan érdekes regény volt az Elsodort falu.

Jönni fog Csír Csár tanár úr és beledugja tanársága csápjait, mint esti tücsök a végtelen mezőbe. És meg fogja állapítani, hogy ez a regény nem is regény és szidni fogja a műfajtalanságomat. És mondja: - Kezdem megbocsátani az Elsodort falu stilisztikai, retorikai, valamint poétikai hibáit is.

És jönni fognak azok, akik úgy állanak a tövemben, mintha a pizai ferde torony volnék. És lihegve lesik, mikor dül ki egy téglabélő. És mondani fogják: - Hol vannak a nagy zúgó erdők? Egy Elsodort falura ráhibázott, de már elernyed, penzióba lehet küldeni.

Jönni fognak és én nyugodt mosolygással nézem az új termést. Mert jóízű kenyér és üdítő víz lesz ez a könyv azoknak, akik tiszta ajkakkal fognak utánunk következni. Izenet ez a könyv: a földnek, az egészségnek, a jósnak izenő nagy hívása. Himnusz ez a könyv: jóakarátú szíveknek zengi himnuszodat örök Rend, örök Tisztaság!

Oh fiatal vagyok még s hidd meg, felriadt magyar, hogy rakhatnak cézárokat és új parancsolót reád, de a fiatalságod ma én vagyok. És mélyemben nagy termő szépségek titkai gyűlnek. Oh tékozló, zárult szívű magyarság, ha felém hajolnál és azt mondanád: Dezső, szeretlek: minden rejtett csírám vert arany lenne számodra. Hiszen ellöktél mindenkit, aki szeretett és termett számodra, már változatosságból, vagy tréfa kedviért, próbálj szeretni engem, nyisd rám szemeidet és akkor gazdag termés lesz mindaz, ami teéretted adatott belém. Én kényeztetett gyermeknek születtem, dédelgess és olyan bokrétát adok a születésnapodra! Mert nagy születésnapod lesz még.

Kérdeztem azelőtt: honnan ez a mese, micsoda őshoméroszi emlékezés diktálta a termékenység s a szent család tiszta meséjét? És most két meleg, sötét szem pattan fel bennem, egy fájdalmas száj nyílik meg és egy hang szól őshoméroszi mesemondó jóssággal. Egy hang, mely jó, mint a kenyér és meleg, mint a nyáresti mezők. Ez a hang adott lelket nekem.

Egy nyolcvanéves asszony járja mindennapi szelid idézéssel a kolozsvári temetőt. Keresi szétszórt gyermekeit, keresi élete elfújtt vetését, keresi Erdélyt. És mikor fáradtan hazatipeg, a holdviláguccai kis házban öreg Jókai meséin úszik el a lelke, hogy lehessen még egy napot élni, még egy napot várni, még egy napot imádkozni.

Tőle jön ez a mese. Tőle jön minden jószágom, minden megváltó akaratom. Tőle jön végtelen szerelmem a megrabolt tragikus faj iránt. Ő zúduló erőim szárnya és minden hitem. Semmi sem lettem volna nélküle és minden ő általa lettem.

Ő nem jöhet hozzám, én nem mehetek hozzá. És jó szemei utolsó nézésénél nem lehetek ott, nem kísérhetem el az utolsó költözéskor. Nem sírhatom el neki, hogy minden kétségbeesett vergődésem a jó felé azért volt, mert az ő fia voltam. És hogy ő győzött bennem s minden örvényen diadalmi zászlóm leng.

Az este ráhajlik a somogyi falura, az élet színei lehervadnak. A sötétben felmozdul a hazatért falu s a vacsora füstje szétszáll, mint egy szelíd hívás. De előlem elsüllyed a falu, kivesznek hangjai az egymáshoz hajló életnek. A sötétség határai széttágulnak s mintha végtelen fekete mezőkön zokogó vonat rohanna. Idomtalan halotti táncban roppant hegyek ütik fejük a világ-talan boltozathoz. Sápadt temetők keringenek s mint beteg kelevények, felpattannak a sírok. És szétkereső vázak nagy jajgatással hívnak számadásra: - Hová tettétek a fájdalom, a vér, a munka drága földjét? - Nagy templomok halványsága világít, mint holt arcok fehérsége: ez Kolozsvár, ez Brassó, ez Marosvásárhely, ez Székelyudvarhely, ez Sepsiszentgyörgy temploma. És templomból, temetőből, sötét mezőből és döbönt erdőkből: földből, kőből, csontból, húsból egy végtelen zokogás száll az elfordult Isten felé: Erdély! Erdély! Erdély!

Somogyvámos, 1920.

Szabó Dezső.

I. HÁROM HALÁL.

1.

Pista a küszöbön állott és nézte a galambokat. A galambokat nézte, meg a fecskéket, amint el-elkaptak egy levegőben úszó legyet. - A rektor úr megint részeg volt, - gondolta Pista.

Szabó Áronné a sütőházban, az udvar sarkában, a nagy búbos pestet etette lánggal. Odaszólt a fiához:

- Te Pista, te, hozz még egy markocska fát, de szaporán.

Pista odaszaladt az udvar fenekén felhalmozott fenyőágakhoz, miknek szaga nehéz volt a meghajló napban. Tátott szájjal szívta be a jó szagot és megduzzadt tőle a melle. Felkapta a baltát, rátett egy ágat a tuskóra s két-három nagyot ütött rá. Gyöngyös, a fiatal kuvasz odafutott s nagy büszke szemekkel nézte kis gazdáját. Pista odamosolygott neki.

- Ugy-e, Gyöngyös, milyen erős vagyok! - mondta a Pista mosolygása.

- Siess már, ebadta varangybékája, - türelmetlenkedett Szabó Áronné.

Pista egy óriási nagyot ütött a fenyőgallyak közé, magához szorított egy nagy csomót s hátra-vetett fejjel, előretaszított hassal vitte a fát anyjához. Lábának és fejének minden mozdulá-tával mutatta, hogy milyen nagy terhet visz most. Gyöngyös utánaballagott és elismerőleg csóválta a farkát. A kis kacsák is felhápogtak az útjában:

- Ez legény! ez legény! ez legény! - és megrázták csőrüket a kerekes kút melletti pocsétában.

- Gondolom, gondolom, - mondta egy öreg liba.

Szabó Áronné átvette a fát fiától és bedobta a tűzbe. Nagyot harapott a tűz, azután elkezdett sercegni, táncolni, füttyülni s szép aranyhaja kilobogott a pest száján.

- Milyen szép a tűz, édesanyám, - mondta Pista.

- Te gyüge, te gocoj, tudod már a leckét? - kérdezte Szabóné és megcirógatta a Pista bodros szőke fejét.

- Nincs semmi új lecke, mert a rektor úr ma részeg volt és nem tudta felkérdezni a régit. Mikor bejött, rátette a kalapját a kalamárisra. Aztán mikor kiment, a kalamárist is feltette a fejére. Akkor a tinta ráfolyt a képére. Úgy kacagtak a gyermekek, a rektor úr pedig úgy pofon vágta a Kozma Lajit, hogy megeredt az orrávére.

A házból két öreg köhögés szállt ki s lassan hullott alá a rezdületlen levegőben, mint két széles őszi levél.

- Menj be fiókám, nézd meg, nem kell valami édesapádnak, - mondta Szabó Áronné.

A gyermek szökdécselve ment be a házba, a kutya folyvást nyomon kísérte. A nagy földes konyhából balra nyitott, ott feküdt Szabó Áron, az öreg harangozó. Félig ülve feküdt az ágyban s a feje alá volt támasztva egy nagy párnával. Mellette egy széken orvosság, egy pohár víz, egy fél citrom s mi egy s más volt. Vele szemben, a falon, a feszület, rajta az Úr Jézus, aki félrehajolt s nézte Szabó Áront. Pista kérdezte:

- Édesapám, nem kell valami édesapámnak?

Az öreg szürkesavós, halványkék szemeibe kijött egy jó öreg mosolygás, mint egy vén beteg galamb a napos ereszre. Belefújta az orrát egy éktelen nagy sárga zsebkendőbe, - akkora zsebkendő volt, hogy egy falu nátha elfért volna benne, - köhögött kettőt-hármat és recsegve, zihálva mondta:

- Nem kell semmi, fiam, nekem már semmi sem kell, menj csak játszani.

Gyöngyös odament az ágyhoz s szomorúan odafente fejét öreg gazdája lelógó kezéhez. Azután Pista után loholt, aki már a külső küszöbön állott.

Pista egy percre megállott a küszöbön, kinyújtotta két kis karját a levegőbe s egy óriásit ásított. Valami hideg szomorúság fogta meg a szíve csücskét. Hát látja, hogy a disznó át dugja orrát a kerítés nyílásán a kertbe és húzza maga felé a káposztalapít. Reákurjantott:

- Cseka ne, cseka ne, menj el onnan, egye meg a fene a bőrödöt!

Azzal nekirohant s olyant kergetett a disznón, hogy az ijedtében nekifutott a Szabó Áronné kiterített zöld keszkenőjének. A keszkenő a disznó fejére csavarodott, attól az még jobban megijedt, ész nélkül futott az ól alá s onnan sírt ki. Csak a példa nagy orra látszott ki a keszkenőből. Olyan volt, mint a hájas Szűcs Mózesné, mikor az özvegyiségét siratta. Pista a köldökéig kacagott és kiáltott:

- Édesanyám, édesanyám, a cseka beállott ténsasszonynak.

Szabóné már az izzó parazsat kaparta félre a pestben s mellette nagy teknőben várt az áldott tészta. Odakiáltott a Pistának:

- Ülj szépen, te és ne ténsasszonyozz, mert ha baja lesz a keszkenőmnek, bizonyisten megkujakollak.

Pista levette a kendőt a disznóról, a kert kávjára terítette és bement a kertbe. A kert hegynek ment s lehetett látni onnan a házat, az udvart, az egész falut s a távoli mezőket. Lassan ment át a kerten, keze kinyúlt egy ágacska, egy lapu után, tépett is egy-egy csücsköt belőlük, de nem tudott róla. Közben-közben megszagolta az ujjait. Felment a kert végére, a nagy jegenye alá, nekivetette a hátát a jegenyének és nézte a világot.

Április közepe volt s a kert díszes részében, közel a ház hátsó ablakaihoz, már sárga viola, császárszakáll s ékes liliomok harangoztak a mozdulatlan napban. A kert mellett két orgona-bokor nagy violaszín virággerezdekkkel volt tele s a jó szag úgy szállt az ég felé, mint a jó Ábel vidám tüze. A kalarábé, káposzta már terjengette próbálkozó leveleit, a kapor már finom árnyékcspikére osztotta az édes napot s a hagyma pocakosodott, mint az öregbíró. Pista érezte mindennek a szagát s hallotta a Gyöngyös lihegését, ki lábaihoz nyúlva úgy tett, mintha aludnék.

A faluban már itt-ott felszállt a készülő vacsora füstje s bánatos édes szaga elterjedt Pistáig. Az elterült mezőkön rezdületlenül állt a serkedő élet s mint édes nehéz mézet itta a lemenő napot. Nagy nyugodtság volt a kis falu és olyan édes íze volt az életnek, hogy Pistának kicsordult a nyála a szájaszélén. Kis szívében, mint egy nagy hála, nagy jószág nyujtózkodott végig. Magához ölelte a szundikáló kutya fejét.

Azután a távolba nézett, ahol nagy erdő bontotta zöld selyme frissességét. Milyen jó volna menni, menni, nagy sötét erdőkön át távoli világító kis fény felé. Aztán odaérni, ott egy kis kunyhót találni csokoládékerítéssel, jó öregasszonnyal. Az öregasszonynak egy szép szőke leánya volna, olyan mint az öreg bíró Boriskája. Az öregasszony elbujtatná őt s este hazajönne az óriás. Ő megívna vele, legyőzné s jó friss vacsorát ennék az öregasszonnyal s a szép szőke Boriskával. Jó nagy darabokat tört le a csokoládékerítésből és végigszopta az ujját.

- Te Pista, te Pista, tartsd meg egy kicsidég ezt a lapátot!

Pista kifutott az udvarra. Áronné már a kenyeret vetette be a pestbe. A jószagú meleg csak úgy jött ki belőle. Mikor az utolsó kenyér is benn volt, Áronné betámasztotta a pest nagy vasajtáját s jól körültapasztotta nedves gallyal. A házból hallatszott a Szabó Áron hangja:

- Zsuzsa, Zsuzsa te, sirülj be gyorsan!

Áronné ledobta a lapátot és befutott a házba. Hát az Áron bá egyenesen ül az ágyban, nagyon tágak a szemei és mondja:

- Hívasd a papot, Zsuzsa lelkem és hozd be a gyermeket. Nemsokára meghalok.

Áronné hirtelen kifutott az udvarra, átkiáltott a szomszédba:

- Te Máli, te Máli, fuss a tisztelendő úrhoz, mondd, hogy jöjjön azonnal, mert az Áron bá kiadja a lelkét! - Azután Pistához szólt:

- Gyere be, lelkem fiókám, az édesapád kíván látni. - És csak mikor benn voltak, kezdett el jajveszékelni:

- Jaj, édes uram, ne hagyj el, édes jó uram, ne hagyj el!

- Tettél komlót a kenyérbe? - kérdezte Szabó Áron.

- Nem tettem, dehogy tettem. Az a Szűcs Mózesné még mindig nem adta meg a komlót, akit az ősszel kért kölcsön, hogy az Isten tegye el a dolgát, - mondta Áronné és csurogtak a könnyei.

- Ne sírj Zsuzsa, immár az ügyis mindegy. Öreg ember voltam, mikor hazahoztalak és ime bizonysgot teszek, hogy nem igaz a szóbeszéd: öreg ember, fiatal asszony, kész a kárhozat. Hűséges, jó asszony voltál, Zsuzsa. Csak ezt a kis puját sajnálom.

Magához vonta a Pista fejét s hosszú száraz ujjával végigbabrált az arcán. Azután mondta:

- A galambokat szoktassátok ki a házból, mindent összepiszkolnak.

Künn nagy jajveszékelés támadt. A szomszéd Máli szétkiabálta a faluban, hogy Áron bá a föld alá készül. Jöttek az asszonyok, az emberek, meg egy csomó gyermek is jött utánuk. Elül jött a hájas Szűcs Mózesné és úgy jajgatott, mint a kárvallott cigány. Felkapta a szoknyáját, még az alsót is odamarkolta és úgy dörzsölte a szemeihez. A kisbíró odabökte neki:

- Mózsi néne, azért nem muszáj szellőztetni a tisztességtelen részét.

De a Szűcs Mózesné nem látott, nem hallott, úgy hasajgatta a fájdalom. A népek betódultak a házba. Szabó Áron szelíden köszöntötte őket: - Adjon Isten jóestét. - Kovács Mihály kérdezte:

- Mi bajod, Áron sógor?

- Az, hogy mingyár nem lesz semmi bajom. Menj, ott van a dohányzacskó az ablak sarkában, gyűjts pipára.

Mihály gazda odament, előkereste a zacskót, megtömte a pipáját, rágyújtott. Aztán kézzel adták a dohányzacskót. A meszelő Anna, egy nagy, káplárképű fehérnép, aki hajadonsága negyvenedik évét taposta, elérzékenyülve mondta:

- Áronné asszony, én majd beszegem a fekete keszkenőjét, csak úgy szívességből.

- Jó dohány, igen finom egy dohány, - mondta a Balogh Zsiga, köpött egyet és illendőségesen elsikálta a lábával.

A Szűcs Mózesné is elcsitult. Szabó Áron feléje fordult s egy bágyadt huncut mosolygás ült az ajakára:

- Emlékszel-e, Mihály sógor, mikor a Mózsiné tizennyolc éves volt, milyen akkurátus gömbölyű teste volt? Hogy csurgott a nyálunk, mikor riszálta a farát.

- Lám, nem hiába, hogy nagy kakas volt egész életében, még most is efféleire gondol, a helyett, hogy Istenhez készülne, - intette szelíd mosolygással Hosszú Mária.

Szabó Áron ránézett s nyugodtan mondta:

- Isten azért adja a jót, hogy éljünk vele s bizony szép volt a Mózesné testi külsősége.

A férfiak kacagtak s az asszonyokban is befelé nyílt egy széles mosolygás. Az édes test szelíd öröme lelkükhöz dörzsölte meleg gyapját. Egy percre csend lett. Gyöngyös figyelve ült az ágy lábánál.

Megérkezett a tisztelendő úr. A kis Forró Misi hozta a keresztet meg a szentséget. Jó volt az öreg tisztelendő arca és szelíd megnyugtató tekintete.

- Tisztelendő úr, meghalok - mondta Szabó Áron.

Egy pár percre mindenki kiment, csak a tisztelendő maradt a beteggel. Az öreg pap feladta a szentséget. A vendégek megint bejöttek.

- Nyissák ki az ablakot, - kérte Szabó Áron.

Pista kinyitotta az ablakot s a két muskátli közt bejött a tavasz. A nap már a távoli jegenyék közül nézett be s vörös volt a párától. Az udvaron a libák és kacsák fecsegték, a kakas felkukorékolt. Szabó Áron szólt:

- Bizony szép a jó Isten napja. Én már bevégeztem földi munkámat. Mihály sógor, mit izensz az odavalóknak?

- Feküdd ki az én helyemet is, hogy ne nyomják vén csontjaim a rögök, - mondta Mihály bá.

Az esti harangot meghúzták s az panaszt, mint egy megkergetett lélek. Szabó Áron megcsóválta a fejét.

- Jól harangoz, jól harangoz, de nem hozza ki, ami benne van. Szegény öreg harang, te is búcsút mondasz öreg szolgáltnak.

- Melyik gúnyádban temessünk el? - sírdogálta Áronné.

- Akiben megesküdtünk. - Azután nagy fennszóval mondta: - Ime, biznyságot teszek, hogy hűség, jó feleség voltál.

Ebben a percben egy bánatos kürt sírt fel s vinnyogás, jajgatás, rőfögés és csemecsezés öntötte el a szobát. A disznófalka tért meg. Szabó Áron szólt:

- Pista, hívd be az András bát.

A disznópásztor bejött. Poros volt a ruhája, öreg, kopott volt a kürtje, de ősz arcán nagy jószág volt. Egy tekintettel mindent tudott. Szabó Áron lassan feléje nyujtotta kezét:

- András sógor, együtt nőttünk fel. Mindig jó voltál és én is szerettelek. Én most előremegyek. Fújd meg a kürtöd, András sógor, hadd halljam még egyszer.

András bának elhomályosult a szeme, bajusza megremegett. Azután kétkézre kapta a kürtöt s egy nagy keserveset fújt bele. Hosszú és panaszos volt a hang, mintha irgalmas kérés volna a túloldali árnyékok felé, hogy nehéz baj az élet s mindent meg kell bocsátani a magárahagyott embernek. András bá elérzékenyülve mondta:

- Öreg kürt, de nincs párja az egész Háromszéken.

Kezet rázott Áron bával. A Szabóné szép barna arcán végigcsurgott a könny. Áron bá újból mondta:

- A kis pujára vigyázz.

Azután felnézett a feszületre s szelíd hívással ismételte:

- Édes Jézusom, édes Jézusom.

És nagy kapaszkodó szemekkel nyúlt kis fia felé, ki tágult csodálkozással nézte apját. Azután feje kissé hátrahanyatlott és távoli hangon szólt nagy szerető hívással:

- A pipám... a pipám.

Gyöngyös felugrott, kimeresztette szemeit és vonítani kezdett. Künn az udvaron a baromfi riadtan futott össze, mintha egy nagyszárnyú fekete madár lebegett volna el felettük. A disznó bebújt az ólba és onnan sírt ki. A nap éppen lezuhant a jegenyék közt és hideg és árnyék állottak a szobában. A hazatérő tehének bögése széles nagy barna hullámokban csapott át a kis házon. Mihály bá szólt:

- Szegény Áron sógor már nem fog több berbécstokányt enni.

A tisztelendő keresztet vetett a holtra és rövid imát mondott. Mindenki keresztet vetett. Azután egy pár vigasztaló szót húzott végig a Szabó Áronné lelkén, Pistát megcirógatta és elköszönt. Áronné sírva csókolgatta halott párját s most már a kis Pista is zokogott. Az asszonyok jajveszékelték, a férfiak csendes mondatokat hullattak:

- Együtt szolgáltuk a császárt Szentgyörgyön.

- Nem tudott úgy harangozni az egész Háromszéken senki sem.

- Mikor Csíkból gyalog jöttünk meg, akkora tyúkszeme volt, mint egy dió. Ugy vágta ki a szeredai borbély és ő meg sem mukkant.

- Szép egy legény volt a maga idején. A Kis Teri úgy bomlott érte, hogy szenes vizet kellett itatni ő kelmével.

Egyszerre csak Áronné felkiáltott:

- Jaj, odaég a kenyérem!

És nagy gömbölyű könnyek között kiszaladt a sütőházba, odaszaladt a pesthez, felrántotta az ajtaját s kezdte kihúzni a kenyereket. Nagy, vastag könnyei ráhullottak a kenyerekre, de a kenyér szaga olyan jó, olyan mindennapi és békés volt, ebben a szagban elolvadt a kétségbeesés. A meszelő Anna hangja szólt:

- Segíték én es?

Kijött és együtt kalapálták a szép kerek kenyereket. Áronné mondta:

- Kár, hogy nincs komló bennük.

Az asszonyok lassanként kiszivárogtak s az emberek is utánuk jöttek. Beszélgettek. Mikor a kenyérral készen voltak, a nagy asztalból ravatalt állítottak fel a tiszta szobában, megmosták a holtat, felöltöztették, kiterítették. Feje felül két gyertyát tettek. Áronné Pistát a kertbe küldte, hogy szedje le a legszebb liliomokat. Azután levette az almáriumról a két vázát, amit lakodal-muk után a vásárhelyi vásáron vettek s azok azóta egyazon helyen állottak. Friss vizet töltött beléjük, szép csokorba rakosgatta a liliomokat s úgy állította őket alvó gazdája fejéhez. Azután mondta:

- Ne menjenek még haza ketek, olyan rossz volna ma magunkban lenni.

A jó emberek maradtak. Bementek a sütőházba. A levegőben már sűrűsödött az éjszaka vászna, Áronné nagy csomó rőzsét hozott, bedobta a pestbe, meggyújtotta. Mindenki leült, ki hová tudott. Áronné egy nagy oldalszalonnát hozott elé, a meszelő Anna hagymát tépett a kertben, egy szép pufók kenyeret megszegtek. Pista is odajött és evett a nagyokkal.

- Az idén sokkal édesebb a hagyma, a tavalyi mind pudvás volt - mondta Füstös Dani.

- Te Mári, a te urad még mindig oda van Barátoson? - kérdezte Bajkó András.

- Oda az - felelte az asszony.

Balogh Zsiga huncutul kötekedett:

- Mett aztán vigyázz, Mári, ott sok a fiatal menyecske, még ottfelejtí a sógor a szemét.

- Elég nagy szeme van az uramnak, jut belőle nekem is.

Kacagtak. Firtos Istvánné mondta:

- Te is úgy beszélsz, mint az egyszeri asszony: nem bánom én, uram istenem, adjál mindenkinek száz kolbászt, de nekem is adj jó hosszút, akinek nincsen soha vége.

Megint kacagtak. Szűcs Mózesné jó dörzsölősen a kisbíró tövébe ült. De a kisbíró elment onnan és egy átalagra telepedett. Szűcs Mózesné egy éktelen nagy laposat sóhajtott.

- Te elfúvod a tüzet, né! - kiáltott Mári.

- Nehéz neki az özvegysége - piszkálta Bartalits Jóska.

- Ne félj, majd elérverezünk - mondta Dankó Gergely.

Közben ették a drága jó kenyeret, a szalonnát, a hagymát és nagy nyugodtság telt a szívékbe. A tyúkólban már hallgattak az állatok, a tehén még harapta a sötét istállóban a szénát, de a disznó már álomban szuszogott. A macska három kölykével bejött a fényhez s rátelepedtek a Szabóné térdére. Áronné adott a szalonnából nekik is és megcirógatta őket. Ő is evett, sokat, mohón, látszott, az evés rendes mozdulatai megnyugvást hoznak neki. De azért a falatok közül fel-felsőhajtott: - Szegény Áron, szegény jó uram. - A beszélgetés tovább folyt.

Pista egy darabig ott ült s táplálta a lobogó tüzet. Egyszerre csak felállott benne a gondolat: vajjon mit csinál most az édesapám? Nagy titkosan magához hívta Gyöngyöst. A kutya meleg fejét jobbkezeivel térdéhez szorítva ment át a sötét udvaron. A konyha sötét volt, érzett a föld szaga és Pista átborzongott. Benyitott a tiszta szobába. Ékes liliomok s két égő gyertya között feküdt az apja. Nyitott szemeknek halvány kékjével feléje nézett. A falról egy nagy liliomos Mária nézte a holtat.

- Édesapám, édesapám! - suttogta Pista.

Az öreg nem felelt és meg sem mozdult. Pista tudta, hogy ez így lesz és nem félt. A kutya egészen hozzá dörzsölődött, reszketett és meg-megnyalta a kezét. Pista nézte a holtat. Künn a sötét udvar mélyén a nyitott sütőházból kiömlött a világosság, mint megtárt bánya aranya, az ülő alakok körvonalai látszottak, a hangok is idáig hajoltak, mint fáradt kalászkok, de már kihullott belőlük az értelem magva. Az ég mélyén keringtek a messzi világok. A kert illata nagy hullámokban árasztotta el a kis szobát. Végtelenül, ezer születéssel tavasz volt. Pista nézte a kis szobát, a nyugvó holtat és az ég roppant világait és kérdezte magában:

- Vajjon látja-e édesapám a csillagokat?

2.

Másnap reggel a rektor így szólt a feleségéhez:

- Feleség, a bor erős és az ember gyenge. Noé apánk benne van az isteni kijelentésben és mégis leszopta magát. Mit várhatsz akkor tőlem, aki csak koszos falusi rektor vagyok. Zárj be a kamarába és csak akkor engedj ki, mikor temetésre harangoznak. Áron bácsi belső ember volt s illik, hogy józanon temesse el az emberfia.

A rektorné bezárta urát a faskamrába, de előbb össze-visszacsókolta, hogy milyen áldott egy derék, lelkiismeretes ember. Aztán leült a konyha küszöbére, egy kenyérhajat rágott és nézte a napban forgó apró legyeket.

Szabó Áronné jókor reggel elment a nótárius úrhoz bejelenteni a nagy esetet. A nótárius úr nagy vöröses kövér ember volt, az orra hegyén egy szemölcs volt három szőrszállal. Mikor hivatalos minőségben járt el, a szemölcs felduzzadt, a három szőrszál égnek állt s a szemei ijesztően forogtak. Máskor igen jámbor ember volt s a szemölcs csápjai lemondóan hulltak a föld felé. Amint hallotta Áronnét, jókedvűen veregette meg a szegény asszony vállát és mondta:

- Derék jó asszony maga, Áronné. Mégis történik ám a mi falunkban is valami.

Azután elővett egy éktelen nagy könyvet. A három szőrszál felmeredt. Hol belenézett, hol felnézett az asszonyra és nagykomolyan kérdezte:

- Hogy hívják a férjét?

- Jobban tudja azt a nótárius úr, mint én, régebben ismeri.

A három szőrszál majd kiugrott a tövéből. A nótárius felfortyant:

- Ne így felelj nekem, hanem úgy, mintha nem tudnám.

- Hát Szabó Áronnak s harangozó volt öki gyelme.

- Hány éves volt?

- Hát ő mindig azt mondta, hogy hatvankettő.

- Hites esküdt felesége volt, vagy vadházasságban éltek?

Szegény Szabó Áronné elpityeredett:

- Hát már alig holt meg az uram s így bánnak a tisztességes özvegyével. Hát nem ott volt a nótárius úr a lakodalmunkon, hogy ilyen disznóságot kérdez?

A nótáriusnak megesett a szive, a három szőrszál lekajlott:

- Na hát ne vegye ezt olyan zokon. De mikor én ezt a könyvet kinyitom, akkor a hivatalom azt parancsolja, hogy ne tudjak semmit, hanem mindent kérdezzek. Azért vagyok nótárius, vagy mi a fene.

Mikor mindennek vége volt, szelíden szólt:

- Az Isten adjon magának vigasztalást, Áronné asszony s ára hetvenöt krajcár.

- Nincs nálam, instálom, pénz, nem tudtam, hogy fizetni kell, majd holnap elhozom.

- Jól van, jól, magánál jó helyen van az ember pénze. Ha a gyermeke hal meg, azért csak ötvenet fizet. De egy öreg emberért, aki hatvankét évet élt ezen a világon, nem sok az a koszos hetvenöt krajcár.

Szabó Áronné hazasietett és nagyon feketének látta a nagy világot. Közben-közben megállították a faluban az asszonyok:

- Édes Jézusom, szentséges szűz Mária, hát csak meghalt az ura?

De az öreg Kánya János egyszerűnek találta a dolgot:

- Vén embernek el kell menni, én is arra kövezem már az utamat.

Mikor Szabó Áronné hazatért, szépen megmosdatta Pistát, felöltöztette a vasárnapi gúnyájába és mondta:

- Ma nem mész az iskolába, édes fiam, ma temetjük az apádat. Vigyázz, be ne piszkold a gúnyádat.

Nagyon szép reggel volt, Pista egy kicsit szomorú is volt, de nagy boldogságot is érzett. Megétegetett kezéből egy galambot, megcirógálta s magában fel-felismételte az ima utolsó szavait:

- Imádkozzál érettünk, most és halálunk órájában. Ámen.

Azután kiállott a kapuba, nézte, hogy mennek iskolába a többi gyermekek. Azok oda-oda kiállították:

- Gyere, Pista, az iskolába, elkéssel!

- Én ma nem megyek. Meghalt az édesapám, ma temetik.

A gyermekek irigyelték, meg sajnálták is egy kicsit. Némelyik megkérte, hogy mutassa meg a holtat. Pista mindegyre egész kis csapat gyermeket vezetett az apjához. A kis emberek hallgatva dugták csőrüket az alvó gazda felé, nagy kerek szemeket meresztettek s lábujjhegyre fogták lépésük, mikor kimentek az udvaron. A vén zsugori Séra Mihály fia nem tudta szó nélkül állani a Pista ünnepeles nagy alkalmatosságát:

- Azért ne hencegj, hogy te ma nem jössz iskolába. Neked csak egy apád volt, nekem van apám, meg két nagyapám. Ha ők meghalnak, én három napig nem megyek iskolába.

Meghozták a koporsót, letették az udvarra. Az emberek bementek a házba s nagy beszélgetésbe keveredtek Áronnéval, meg a halottnézőkkel. Pista vette az egyik kenyérlapátot, beült a koporsóba. Odszólt Gyöngyösnek:

- Gyere Gyöngyös, evezzünk az óperenciás tengerre.

A kutya beült kis gazdája lábaihoz. Pista a lapátevezővel megverte a dermedt tenger mozduatlan hullámain. A kacsák, a libák odajöttek s kétoldalt állva bámulták a dolgot. Egy percre még a disznó is megállott az evésben, mintha kérdezte volna:

- Hová evezel, kis hajós?

De azután bevitték a koporsót, beletették a megpihent gazdát. A gyertyatartókba új gyertyákat tettek, a virágokat is felfrissítették a vázában. Ékes nagy ünnepi alkalmatosságban várta a harangozó az utolsó költözést.

Délután két órakor már gyűlt a házhoz a falu. Az asszonyok fekete keszkenővel jöttek, az emberek vasárnapi gúnyában. Még az öregbíró is eljött egész retyerutyájával, pedig büszke ember volt. Az öreg Áron bát mindenki szerette.

Emberek, asszonyok csendesen beszélgettek. A sírásnak megvan a maga módja: mikor a tisztelendő az utolsó búcsúzóit mondja, mikor leszegzik a koporsót és vállra emelik, mikor leengedik a föld alá. De addig minek rontani magukat? A halál jól ismert vendég s a beszélgetés jólesik az emberfiának.

- Fájín egy harangozó volt az Áron. Az egész háromszéki tartományban senki sem tudott úgy harangozni, pedig itt csak értenek hozzá, - mondta Kecskés Gábor.

- Csak egy kis eső lenne, a pityóka nagyon kívánja, - sóhajtott Koszorús Ferenc.

Már minden percben várták a tisztelendőt, mikor egyszerre nagy csodálkozás támadt. A kapun egy jól megtermett férfi jött be. Kék vitorlavászonból volt a ruhája, a képe barna volt, mint a holdtalan éjszaka s nagy kék szemei úgy néztek ki az orca feketeségéből, mint nefelejcs a fekete posztóról. A haja is fekete volt, mint a holló szárnya, de már ki-kicsilllogott közüle az idő zúzmarája. Pedig az egész ember nem lehetett több negyven-negyvenkét évesnél. A kezében kampós bot volt s tarisznya volt a hátán.

Mindenki ránézett s mindenkinek viszketett az emlékezete alja. Maga az öregbíró szólott:

- Hol láttam én ennek az embernek a képét, mert való igen, hogy láttam valahol?

Szűcs Mózesné, akinek nagy ismerete volt a férfifélékben, sápított fel először és összezsapta a kezait:

- A sűj egyen meg, ha nem a Bodor Péter fia. Pedig az a.

Az ember egyenesen odament Szabó Áronnéhoz. Beszélt és olyan jó meleg jött ki az arcából, mint a frissen sült kenyérből. Kérdezte:

- Megismersz-é, Zsuzsa?

Áronnénak kondult egyet a szíve. Friss lehelletet érzett az arcán, mintha virágzó ákácok rázták volna hozzá lombjukat. Mondta:

- Édes Jézusom, te vagy az Benedek?

- Én volnék. Hazajöttem s hallottam, hogy bánat esett rád. Mondok, csak megnézek, hátha valamiben segítségedre lehetek.

- Szegény Áron meghalt, - mondta az asszony és sírva fakadt.

Körülvették Benedeket, kérdezősködtek. Még a bíró úr is parolázott vele. Benedek egyszerűen felelt:

- Messze földeket, nagy tengereket bejártam. Sokat láttam, sokféle emberrel volt dolgom. Aztán csak nagyon megkívántam a salátást meg a túrós puliszkát. Meg ha az ember átlépte a negyvenet, jó közel lenni az otthoni temetőhöz.

A tisztelendő úr megjött, meg a rektor is. A rektor úr olyan színjőzan volt, hogy az embereket majd megölte a csodálkozás. Mondta is a Szűcs Mózesné:

- Mégis csak tisztességes derék ember volt az Áron bá, még a rektor úr is így megtiszteli.

A tisztelendő úr beszentelte a holtat, aztán a rektor úr olyan szépen énekelt, hogy megfacsarta a szíveket s lett nagy sírás-rívás. Azután a harang is megszólalt, kiáltott, panaszkodott, zokogott, siratta volt gazdáját mint egy jó öreg kutya. És kivitték szépen Áron bát a temetőbe, négy erős legény vitte a koporsót s ékes szép virágok voltak a koporsó fedelén. Künn már várt a megásott gödör és a kereszt, amit a Hosszú Péter pingált ki tekintélyes szép betűkkel:

E
kles JeL aLatt
nyVgtat Va re Itetnek
Szabó Áron
h IDegÜLt
s' Közt.Ünk
t I szteSS I get nyert
ha MVaI

szIVes Utazó
szIVbÚI Es
szIVessen Es
sohaIts nekI
örök é Letet
hArAngOzÓ
vOLt
A IÁMbOr

Mikor a koporsó a nyílt sír felett volt s feszültek alatta a kötelek, mindenkinek igazán megfogta a szívet egy nagy árnyékos valami. Asszonya, embere mind egyet látott: a fájdalmas árva életet, amint nehéz kalászban, verejtékkel csiholt pityókában, kínnal szült, bajjal nevelt gyermekben kiválik a meztelen tenger: a föld kebeléből, hogy sok sírás, sok vesződés, kevés öröm és nagy bajok után visszatérjen kitért fekete méhébe. És látták, hogy e látszatos nagy világon csak egy igazság van: a föld s hogy minden egyéb cécó s hercehuca, lakodalmos vígság, jajgatás, veszedelem, még a nagyságos alispán úr is a négy lovával, csak olyan a föld testén, mint a korpa az ember fején. Az asszonyokból úgy zuhogott a sírás, mint a tinta a feldöntött üvegből s az embere is törülgette a szemét. Aztán lecsúszott a kis hajó a kötelekről, a kis fekete hullámok behullták az örök vándor hosszú lakását. Föléje dombba kuporgatták a földet, bevették a fejéhez a keresztet s egy kis koszorút tettek rá. - Adjon Isten, - adjon Isten jó napot - köszöngettek egymásnak az emberek s elszéledtek. Pista szomorú is volt, de olyan furcsa volt minden és nagyon csodálkozott. Megindult az anyja után, aki a Bodor Benedekkel tartott hazafelé.

- Jól bánt veled az öreg ember? - kérdezte Benedek.

- Nagyon jó volt szegény, mintha valóságos édesapám lett volna, - felelte Áronné s mint megázott kalász, még sírástól volt nehéz a hangja.

- És szeretted-e?

- Hát lehetett volna nem szeretni, mikor olyan volt, mint az édesapám.

Benedek hallgatott, aztán megint mondta:

- Emlékszel-e Zsuzsa, hogy szerettelek?

- Én sem voltam rossz szívvel hozzád, de egyszerre se szó, se beszéd, úgy eltűntél, mint a tavalyi hóesés. Aztán sok mindent mondtak rólad, hogy beálltál a tengeri népek közé és onnan vettél feleséget magadnak.

Mikor a nagy itatóhoz értek, Benedek el akart köszönni, Áronné nem engedte:

- Már csak nem hagysz egyedül. A Pista még gyermek, kinek adjak a bánatomból?

Hazamentek. Áronné végezte a ház dolgát. Rendbehozta a tisztaszobát, kiséperte a házat, libát tömött, disznónak enni adott, Benedek segített neki s közben-közben ejtettek egy-egy szót. A tehén is megjött a mezőről. Áronné megint a sütőben csinált vacsorát s mire leültek enni, már permetélt az este.

A harang is megszólalt és Áronnénak megint közel lett a szíve a szemeihez. Mintha megholt ura jóságos hangja mondaná a vén harangban: jó éjszakát, jó társam, jó éjszakát s csendes nyugodt életet. - Kiszökött a könny szemeibe, keresztet vetett és imádkozott. Pista utána csinálta a dolgot s Benedeknek is imára mentek össze a kezei. Azután bor is került elő, eddegéltek s ittak is egy-egy pohárral. Étél után Benedek mondta:

- Jaj, a pipám otthon felejtettem.

- Hozd ki, fiam, az apád pipáját, meg a dohányzacskót is, - mondta Áronné.

Pista kihozta, de a sötét házban egy percre feldobogott a szive. A tengerész térdére ültette s olyan jó meleg szemmel nézett rá, olyan jó meleg szavakkal beszélt neki, hogy Pista nagyon szeretni kezdte. Ha az édesapja a föld alá ment, mért ne fogadja be megürült szeretetébe ezt a jó bácsit.

Áronné és Benedek csak beszéltek, beszéltek egymás felé hajolva. Beszéltek a halotról és más halottakról, az Áronné szüleiről, meg a Benedekéről is. A régi faluról, régi vetésekről, mindenről. Pista gondolta:

- Ki ad most enni és inni szegény édesapának odakünn?

És lassan besurrant a házba. Kihozott egy üres orvosságosüveget és egy kis poharat. Az üveget megmosta a kútnál. Aztán nagy titokban levágott egy darabot a szalonnából, meg a kenyérből is, a korsóból pedig az üveget töltötte tele borral. Az anyja oda sem nézett: hadd mulassa magát a szegény kis árva.

Pista egy kis kosárba tette az elemózsiát és a bort s kisurrant a telekről. Gyöngyös halkán követte. A boldog ég fényes volt, a negyed hold mint egy fényes vetelő siklott tovább a csillagok nagy osztovátáján. A házak fehér falai halvány fényességet vetettek az útra. Az egyik kanyarodónál a kutyák felriadtak s nagy bőséggel ugattak Pista felé. De Gyöngyös odaszólott nekik:

- Ugyan fogjátok be a szátokat, vén tökéletlenek. Csak a Pista gyerek visz vacsorát az édesapjának.

Erre azok elhallgattak, visszaültek helyükre s nagy tátott szemmel néztek szembe a nagy éjszakával. Pista elért a temetőhöz.

Szép volt a falu temetője, egész Székelyországban alig volt párja. A közepén egy kis kápolna volt, a dombtetőn, közel az öreg Áron örök kunyhójához. És fekete szép írásos fejfák, meg fehér kövek voltak a hosszú fűszálak között, vadrózsabokrok és sok virág. És egy óriási öreg, öreg szomorúfűzfa. A köveken csillogott a fiatal hold. Pista odament az apja sírjához:

- Édesapám, édesapám, hoztam egy kis vacsorát.

Szépen kipakolta a bort, a kenyeret, a szalonnát, odatette a sír fejéhez, a fejfa alá, aztán leült a kápolna küszöbére és nézte a temetőt. Gyöngyös a lábaihoz telepedett.

A kápolnától jobbra és balra két régen megboldogult tisztelendőnek a fekete fényes sírköve volt s a csillagok visszalátszottak belőlük. Pista nézte, nézte a temetőt s egyszerre csak úgy látta, hogy egy óriási öreg ember arcát nézi. Jó öreg arca volt a temetőnek: a fűz visszahulló fényes lombja volt a szakálla, a két tisztelendő úr sírköve volt a két fényes szeme, az édesapja friss sírja volt a szája s a sárga agyagos domb volt a tarkója. És Temető bácsi ime csak felmozdult, karjaira vette Pistát, megcsókolta a szivét és mondta: - Légy jó, Pista és szeresd az embereket, szegény, szegény szerencsétlen embereket. - Pista kinyújtotta kis karjait s magához ölelte édesen, végtelenül, a végtelen éjszakát.

A sírok felleheltek. Gyöngyös felvakkant. Pista összeborzongott. Felkelt, mégegyszer megnézte az apja sírját és hazafelé tartott. A kutya követte, néha hátravetette a fejét s utána kapott az árnyékának.

Édesanyja és Benedek még beszélgettek s a sütőből kijövő világosság olyan jól esett Pistának, mintha hideg télen a játékból bejőve jó sült pityókát kapott. Belopózott a házba és lefeküdt. Lehúnyta a szemeit, de a beszélgetést hallotta:

A tengerész beszélt. Beszélt messzi nagy zúgó városokról, ahol több az ember, mint a mák szeme a faluban. Beszélt nagy hajókról és végtelen tengerekről. Szép időről, mikor a téres hullámok szőkék, mosolygók és jók, mint Isten szelíd juhái. Irtózatossá viharokról, mikor a szelíd juhok vad oroszlánokká bősülnék s bögnek, hogy reszketnek a világ sarkai. A tenger döngeti a jó Isten kiterjesztett boltozatját, az emberfia körül lobogó hajjal táncol a halál és villámhajtút tűz fekete fürtjei közé. Csodálatos nagy erdőkről, melyeknek éneke beharsog a távoli vizekre, ragyogó madarokról és furcsa szigetekről és az ezerarcú, ezerféle csodálatos emberről. Pista hallgatta, hallgatta s már nem is hallgatta. Megmozdult alatta az ágy, mint különös hajó, a föld fagyott hullámai megelevenedtek, nagy evezők csapását hallotta és széles vitorla suhogott a szélben. Ő a kormányt tartotta s a zengő ég alatt végtelen vizen evezett csodálatos szigetek felé.

3.

Pista tarisznyájába tette a lekváros kenyeret, köszönt az édesanyjának meg a Bodor Benedeknek és elindult az iskolába. Mert a Bodor Benedek már mindig náluk volt és Pista olyan apjafélének érezte. A jázmin, az akác már nyíltak s a júniusi levegőben daloltak a méhek. Pista feldobta a kalapját a levegőbe és kurjantott egyet:

- Timafalvi szegelet.
S feltúrták a bivalyok!

Ettől aztán magában érezte az egész tavaszt. Amikor közel volt az iskolához, látja, hogy a nagy árok mellett egy csomó gyermek hancurozik. Odakiáltott nekik:

- Hé, elkéstek, puják!
- Gyere ide, gyere ide gyorsan! - kiáltott az egyik fiú.

Pista odaszaladt, hát az árokban a rektor úr feküdt. Nem is feküdt, inkább se nem állt, se nem ült, se nem feküdt, hanem mind a hármat próbálta s mindig az sikerült neki, amelyekre éppen nem volt elkészülve, az is csak egy percig. A Bagaméri Jani lekiáltott neki:

- Rektor úr, rektor úr, instálom, jöjjön ki onnan, mert mindjárt csengetnek és megest elkésik az iskolából.

A rektor félig álló helyzetben ingadozott, a kalapját próbálta a fejére tenni, de úgy került a sor, hogy ráült. Akkor megadta magát a végzetnek, úgy érezte, hogy a katedrán ül s nagy ünnepélyes kenettel mondta:

- Mennék én fiam, de nem enged a Noé apánk következménye. Lássátok, gyermekek, igaza van a feleségemnek: nem jó, ha az ember disznó. A feleségem, az áldott asszony, de én disznó vagyok. Rektor vagyok és disznó vagyok, de nem lehetek mindig rektor, mert sokszor disznó vagyok. Gyermekek, kerüljétek a szeszt, tanuljatok a példámon. Aki iszik, az ide kerül mellém az árokba, már pedig az árkot a disznónak teremtette az Isten.

Megint két lábra próbálkozott s akkor a jobblábjával belépett a kalapjába. Felkiáltott:

- Te Szabó Pista, te ügyes gyerek vagy. Gyere le, majd ketten többre megyünk.

Pista lekerült, alátámasztotta vállát a tanítónak s nagy nehezen kievickéltek az árokból. Pista egyik kezében a rektor kalapját hozta, a rektor úr pedig oszladozó zavarában levette a Ropogós Misi sapkáját s azt tette a feje búbjára, úgy hogy olyan volt, mint egy nagyocska gyűszű egy óriás tökön. A gyermekek nagy győzelemmel vitték a rektort az iskolába. Füstös

Dani, az egyházi, aki iskolaszolga is volt, meg halottkém is, amint meglátta a rektort, nekiesett a csengőnek és rázni kezdte, mint egy gonosz lelket.

Az iskola a nagy árok mellett volt egy kis magaslaton. Előtte négy virágos ákácfa mutogatta a tavaszi ruháját. Az iskolaépület olyan pirinyó kis házikó volt, hogy a rektor úr mindig példának hozta fel a gyermekeknek, hogy lám milyen nagy tudomány megfér egy ilyen kis helyen. Az ajtó nyílásánál egy előszobaféle volt, gerendái közt egy fecskefészekkel s négy kis fiókával. A levegő szelid vándorai megszokták a gyermekzajt, a rektor úr kiáltását, az elcsattanó pofonokat. Ők sok földet bejártak és tudták, hogy nagyon tökéletes és háborús dolog ember lenni. A gyermekek pedig szerették és nem bántották ezeket a bátor állatokat, akik még a rektor úr magyarázatába is bele mertek fecsegni. Az öreg fecskék néha a tantermen is áteveztek s megfrissítették az összeadásra hajló gyermekszemeket. Egyszer a rektor úr éktelenül szidta a gyermekeket. Az apafecske megszánta a megriadt arcokat, berepült a tanterembe. A rektor úr éppen üvöltötte: - Gazemberek vagytok, sohasem voltak ilyen hitvány tanítványaim, ezt én mondom, én Benedek Márton, pedig az egész világ tudja, ki az a Benedek Márton. - Ebben a percben a fecskék apja leadta a véleményét a rektor úr feje búbjára s a gyermekek három napig voltak boldogok tőle.

Maga az iskolaszoba alázatos szegény kis szobácska volt. Két ablaka az akácokra nyílt s kettő velük szemben az udvarra. A szegletben volt egy nagy pohos sárga kályha, mintha egy meggyilkolt óriás hasát felejtették volna ott. Közül, a fal előtt egy asztal, rajta kalamáris, egy tintafoltos éktelen nagy könyv, meg egy összerágott nyelű toll. Az asztal előtt egy megontott belű nádszék. Ez a nádszék és ez az asztal a forrás, ahonnan száz év óta folyik a tudomány a faluba s a földben nyugvók és föld felett bajlódók mind innen tanulták meg, hogy hatszor hét az negyvenkettő, hogy a rizkása Kínában terem s hogy Kálmán király megtiltotta a boszorkányok üldözését. A katedrával szemben hét sor festetlen fapad, egészen a falig húzódva. Egy vén bűnös lelkiismeret fodortalan tószín ezekhez a padokhoz, hol betű betűt rág s a mértani síkidomok egész mitológiája hemzseg. A padok közt a fal kétfelől vastag könyökszíroktól fekete s itt ér össze a dédunoka könyöke földben nyugvó üke könyökével. A katedrával szemben a falon a feszület, rajta Krisztus, szemrehányó félénk arca mintha mondaná: - Rektor úr, kegyed ma megint nem volt mértékletes. - Az utca felőli falon, a két ablak közt, két lenge tündér tartja a szegény szépséges magyar címet a négy folyóval és a három hegygel. A kályha mellett a falon van egy öreg zsíros térkép, ahol már nem lehet tudni, melyik folyó, melyik út, melyik országhatár. Mellette egy falra erősített tartóban egy nádpálca s a rektor úr pipája.

Kicsiny az iskolaszoba, de az udvar tágas és nagyon sok tavasz fér belé. Furcsaalakú girbe-görbe alma- és körtefák, dúslombú eperfák, a diófák nagyapja s egy pár rózsabokor. Azután tyúkólak, istálló, egy öl fa, veteményes kert s az udvar egyik oldalán a rektor úr lakása, ahol a rektorné mindennap bölcsen beleegyezik a Gondviselés intézkedésébe. Az udvaron csirkék, kacsák, libák, két bárány, három házinyúl és egy öreg kutya. Az állatok nagyon jól érzik itt magukat, néha-néha benéznek a nyílt ablakokon a gyermekekhez s lopnak maguknak egy-egy csücsköt a rektor úr tudományából. Ha egy szellő betáncol az udvarra, megtépi a fák virágfürtjeit s beszórja a szirmokat a silabizáló gyermekek szemei közé.

A rektor urat a gyermekek elhelyezték a székén s mindenki elfoglalta helyét. A Fejes Gyuszi odaszólt a szomszédjához:

- Látod, megnyertem a fogadást, a rektor úr ma megint részeg. Ha délután meg nem adod az almát, ellazsnakollak.

A rektor úr egy darabig rábámult a gyermekekre, mintha nagy ködön át veteményes kertet látna. Aztán kinyitotta a nagy könyvet, ráfektette a fejét és halkán dúdolni kezdte:

Gyere haza, feküdj le,
Rálépek a füledre
S rálépek a füledre.

A gyermekek nagy kacagásba zuhogtak, a rektor magához ébredt, nagyot ordított:

- Te Fejes, te mersz röhögni, te fuzsitus fejű. Hát ha olyan jól kacagsz, mondd meg, hogy mi csípi az embert Bácsbodrog vármegyében?

Fejes Gyuszi felállott, orrát úgy feldugta a levegőbe, hogy a feje majd kijött a nyakából. Hegyes vékony túhangon kiáltotta:

- Tetű...

A gyermekek összekocogtatták a fejüket a nagy kacagástól, a bíróék Boriskája belerázta szőke fürtjeit a Pista szemeibe. A rektor úr félkarjára könyökölt és elérzékenyült:

- Hitványak vagytok, valósággal hitványak. Rajtatok kopott el az életem. Szétkiáltottam a tudómet, csak hogy ti ne legyetek tudatlanok, mint az idei birkák. Igaza van a feleségemnek, a lellem jó feleségemnek, nem embernek való tanítónak lenni. Gyerekek, sohasem lesz olyan feleségetek, mint az enyim. Szabó Pista, gyere ide, vedd kezébe a nád pálcát és kérdezd ki a leckét. Amelyik nem tud, annak hintsd meg a fenekét. Én, én nem vesződöm többet veletek. Én kitagadlak titeket, nem vagytok tanítványaim.

Odament az ablakhoz, félretolt két gyermeket, leült a pad szélére s fejét kilógatta az ákác fák hűvösségébe. Nemsokára beleszenderedett az igazak boldogságába. Pista egy pár perc alatt rendbeszedte a népséget s komolyan, egyszerre tagolva mondták a verset:

Egyszer a nagy szénagyűjtők
Kis egeret fogtak,
Hová tegyék, mint büntessék,
Azon tanakodtak.

Tíz órakor Füstös Dani berázta az ablakokon a csengőt. A gyermekek felzendültek s ki az ajtón, ki az ablakon ugrott ki. A rektor úr egy percre felhorkant, aztán két karjára fektette a fejét és tovább aludt.

A gyermekek boldog eláradással ömöltek szét az udvaron. Egy kis lány uzsonnáját felezte meg a csirkékkel, egy kis szőke fiú a bárány nyakát ölelte át. Szép fényes szőre volt a báránynak, a kis fiú fürtjei összereszkettek vele s olyan volt az eperfa dús boldogsága alatt, mint a gyermek Jézus. Vagy hatan a kerek kútba kapaszkodtak s roppant erőlködéssel húztak fel egy vödör vizet. Többen körbe fogózva keringtek s tejfriss hangon énekeltek:

Kis kacska fürdik
Fekete tóba,
Anyjához készül
Lengyelországba.

És hogy a nagy sugárzó udvarról a Sátán se hiányozzék, Fejes Gyuszi felmászott az istálló tetejére s a tanító úr elsinkófált kalapját akasztotta fel a tető egyik csücskére.

Pista az egész boldog udvaron s a roppant tavasz minden dicsősége közt csak a bíróék Boriskáját látta. Érezte tenyerén szőke fürtjeinek lágyágát, ajkánál duzzadt kis arca zsenge húsát, mint elfutó forrás frissességét. A Kis Márta megszólította Pistát:

- Pista, édes Pista!

Pista nem hallotta. Kis Márta megfogta a fiú kabátját s meleg, szép fájdalmas szeméit ráemelte Pistára:

- Pistuka, no!

- Mit akarsz? - riadt fel Pista.

- Hoztam túróslepényt, felét neked adom.

- Hagyj békét, edd meg a lepényedet! - és otthagya a kislányt.

Márta szemeibe nagy könnycsepp telt. Elkezdte enni a túróslepényt s könnye lassan rákeveredett. Márta az özvegy Kis Ferencnének volt a lánya. Szegény volt az öregasszony és jó volt a kis leány, mint a falás kenyér. De csúf volt az ártatlan, mint egy verébfióka. Nagy, furcsán mosolygó szája volt, kócos, egérszínű haja s két akkora szeme, mint két ablak. Pista odament a Boriskához:

- Boriska, ha káplár leszek, leszel-e a feleségem?

A Boriska kék szemei egyszerre zöldek lettek, arca még jobban felduzzadt, mondta:

- Te leszel káplár, te gyáva. Mondta Máli, hogy megfutottál a Péter Janitól.

Pistában elborult a tavasz s csak ennyi jött ki elszorult torkából:

- Én, én!

Azután odakurjantott a Péter Janinak:

- Jani te!

A Jani egy nyulat etetett zöld lapival. Felegyenesedett és feléje figyelt:

- Mi a, te?

Pista odament s úgy vágta pofon Janit, hogy az az eperfa minden kis ágára egy égő gyertyát látott s a lapi kihullt a kezéből. Elöntötte Janit a nemjó és felordított:

- Az istenit a pofádnak!

Aztán felugrott a levegőbe, átkapta a Pista nyakát, egész testével ránehezedett és úgy húzta lefelé. A gyermekek odasereglettek, biztatták őket. Azok meg tépték, rúgták egymást, míg Pista a Jani hasára került, kétszer-háromszor jól földbe gyömöszölte a fejét és mondta:

- Most mehetsz a fenébe s így futok én el tőled.

Jani dühében még nem sírt, de úgy lihegett, mint a megkergetett bivaly. Nagy, kárvallott haraggal behúzódott az istállóba s onnan kiáltotta ki:

- Majd ad neked az apám!

Pista megint odament a Boriskához. Félvállát felvonta és szörnyen férfi volt. Kérdezte:

- Most már leszel a feleségem, ha káplár leszek?

A kis leány olyan arcot csinált, mint a macska, ha gombolyaggal játszik:

- Menj, üsd meg a Kis Mártát is.

A Kis Márta a kúthoz támaszkodva elrévült szemmel nézte ezt a munkás világot. Az ozsonnája már elfogyott, morzsáit a földön egy csúf kis kacsza szedegette. Pista odament hozzá:

- Mit mondtál te az előbb?

A kis leány megijedt a hangtól:

- Én semmit. Kérdeztem, hogy nem eszel-e túróslepényt.

- Hát én koldus vagyok, vagy mi! - kiáltott fel Pista és jól ráütött a kis leány kezére.

- Pista, Pista! - szisszent fel a kis lány és nedves lett a szeme.

Félrement az udvar sarkába, az ölfá mellé, ott leült egy tuskóra és csendesen sírdogált. Pista harmadszor is a Boriska elé állt. Megint csak mondta:

- Most már csak feleségem leszel, ha káplár leszek?

Boriska felbiggyesztette az ajkát:

- Ha káplár leszel is, azért harangozó fia vagy. Jó lesz majd neked a cőfalvi cigány leánya.

Pistának a szívéből egyszerre kiesett az egész virágzó tavasz. Nagyon hitványnak, nyomorultnak érezte magát. Valami végtelen düh s egy sajtó megbánás töltötte el a lelke alját. Ugy kullogott félre, mint egy megpirogonatott kutya. Megállott a veteményes kert mellett, hátat fordított az udvarnak s bódult fejét belógatta a kertbe. Nézte a növe babot, káposztát, ugorkát, de nem látott semmit, nagy zivatar toporzékolt benne.

Egyszerre csak visszafordult az udvar felé, kiabálni kezdte:

- Magyar Peti, Magyar Peti!

Egy hórihorgas, tizenegy-tizenkét éves istenteremténye futott elő lihegve, készségesen. Kerek feje, kerek szemei és kerek szája s félénkség és ajánlkozó jóság volt az arcán. A ruhája egymást mardosó foltok bakalódása volt, az egyik nadrágszára egy arasznyival kevésbé engedett a föld vonzóerejének, mint a másik. Sovány, de csontos gyermek volt s a válla tartásában azért volt valami eldugott legénykedés. Két éktelen nagy ócska cipő volt a lábán, miknek orrai a térdéig kanyarodtak vissza. Szegény Peti valahonnan Magyarországról került ide Székelyországba, az anyja napszámosné volt. Aztán egyszer az anyja azt mondta: - Nekem elég volt a napszámából - és meghalt. Pedig volt még egy vasárnapi szoknyája meg két inge. A fősvény Séra Mihályék elhasználták a szoknyát és a két inget, magukhoz vették Petit s dolgoztatták, mint a marhát. Ha a pityóka nem kapott elég esőt, Pista kapott pofont, ha aratáskor sok eső volt, Pista kapott pofont, ha Séra Mihály összezőkkent a feleségével, az asszony jobbfelül, az ember balfelül ütötte ki rajta a haragját. És mindig mindenki minden ütésnél azt mondta neki: - Te háládatlan! - És minden ütésre ráadásul koplalással büntették.

Peti nagyon szerette Pistát. Mert Petinek kellett valaki, akit szeressen, akihez jó fiú, akinek cirógatott kutyája legyen. Eleinte a Kónyáék vén lovát szerette, de az a levegőbe dugta a négy lábát és megdőglött. Most testestől, lelkestől Pista mellé szegődött.

Pista sötéten lobogott fel:

- Te Peti, tudd meg, hogy a Boriska égetni való boszorkány és Kálmán királynak sz-m az orrára.

Peti tisztelte a földi hatalmasságokat, de Pistát még jobban szerette s még egy kisujját sem nyújtotta ki Kálmán király védelmére. Pista újból felzúdult:

- Leszek én még úr, olyan nagy úr leszek, mint a pinty!

Peti egyetlen duzzadt helyeslés volt. Pista megjuhászodva mondta:

- Peti, te vagy az egyetlen barátom a világon. Este vacsora után légy a templom előtt. Kimegyünk a Feketeügyre vidrát lesni.

Pista alatt egész nap földrengés volt. Ebéd után lefeküdt a kertbe a friss szénacsomóra. Egy percre elaludt, de álmában a Kis Márta jött eléje két nagy könnyes szemével és felriadt. Lelke, mint egy undorodott száj, érezte rosszasága ízét s szerette volna kihányani. Egy-két éretlen szilvát tett szájába, összerágta, kiköpte. Még a Benedek bá meséi sem érdekelték ma. Szeretett volna nyargalni, berohanni végtelen mezőket, kiabálni, csúf állatokat kergetni s aztán holtra

fáradva eldúlni a fűvön. Vacsora után még egy pár percet az anyja szoknyája mellett ténfergett, de mikor a Benedek bá rágyújtott, kiosont a holdvilágos éjszakába.

Mert a hold lobogott, mint egy felgyújtott szénakazal. A csendes uccákat átlehelték a mezők. Erdő, hegy és bűjt virágok küldték ide csókjaikat, hogy a fáradt ember nyugvása frissítő legyen. A telkeken még égett a vacsora tüze s még csendes beszélgetés hallszott ki az udvarokról. A templom fehér volt a holdvilágban, mint a kiterített vászon.

Pista a templom elé érkezett és halkán súgta:

- Peti, Peti te.

Senki sem felelt. Pista körüljárta a templomot, Peti nem volt sehol.

- Megnézem, mit csinál - mondta és a Séréák felé vette útját.

Amint közel ért a házhoz, megállott és hármat nagyot füttyentett. Egy sötét árnyék jelent meg a kapuban.

- Peti, Peti te, gyere, siess már.

- Majd megpetizlek én, csunya varangybékája. A Petidet jól elvertem és bezártam az ólba. Csak eszik a disznó, hogy lyukassza ki a bendőjét a féreg és nem dolgozik. Hát akkor üljön a disznóólban. Te pedig hordd el innen a vékonyodat, ne csábítsd naplopásra, mert bizisten elnyujtalak.

Az öreg Séra kárpált, mint egy megrúgott vén kutya. Pista elinalt. A templom előtt egy percre megállott és felnézett a pléhtetőre, melyből kiragyogtak a beléhullott csillagok. Már hazafelé vette léptét, de újból megállott. Szembenézett a hallgató faluval, mely csendesen úszott a hold fényes vizében. Bemenni most a sötét konyhába, bebújni a kis szűk ágyba, leereszteni a szemek szemfödelét, aludni, mint édesapja a koporsóban, mikor künn ez a nagy ragyogású végtelen éjszaka van!

- Kimegyek magam - mondta és nagy bátorság melegedett a testébe.

A Bartalitsék élete mellett került ki a mezőknek. Egy nagy zabföldön vitt az út a Feketeügy felé. A zabszálak olyan vidáman lubickoltak a holdban s fűrtös fejük úgy dugták be az éjszakába, mint egy kíváncsi leány. Mikor a zabföld végére ért, előtte volt a folyó, túl a háromszéki síkság s az elszórt falvak fehér foltjai. Még tovább a szóttalan hegyek. Pista megállott. És akkor előtte állott az egész nagy éjszaka s millió szemével csak a kis fiút nézte. Fényes volt a világ, de azért egy nagy döbbenet feszült a beszédnélküli dolgokban. Pistának megállott a szíve.

Ebben a percben meleg nedvességet érzett a kezén. Megrándult. Hát a Gyöngyös két meleg szeme nézett fel rája. Átölelte a kutya nyakát s most már megindult a folyó felé.

Felment a fahídra, mely fekete volt a fényes folyó fölött. A Feketeügy halkán, egyetlen fényes lapban csúszott tovább, csak a híd körül vert fényes gyűrűket a víz. A fűzek lombja mint ezüst eső hullott a víz felé. A föld nedves mélyedéseiben kis fehér ködgyermek szundikáltak s göndör fejüket odaszorították a füvek lágy melléhez. A síkságon ragyogtak Barátos, Borosnyó, Páké, Zabola, Zágon, Telek tornyai. Még a cőfalvi kis templom tornyocskája is idekukucsált, mint egy vizet ivó rigó csőre.

Minden fényes volt, hallgató és szomorú. Pista egyszerre látta a Kis Márta fájdalmas arcát és felriadt szemeit. Látta a Magyar Peti nyurga alakját, amint begömbülve a disznóólba, sírva tapogatja a kapott korbács nyomait. Milyen rossz ő és milyen rosszak az emberek és hogy sajog a rosszság. A jó szomorúság, mint egy jó öreg mosóné odament a szívéhez, megsulykolta, jól megfacsarta. Pista megint átölelte Gyöngyöst és keservesen zokogott.

Azután felvetette fejét és most már nyugodtan nézte a hallgatag dolgok világát. És kis szíve kitágult az egész nagy éjszakává. Az ő zsenge húsában fakadt a kalász, az ő izmai voltak a hegyek s szeme nagy bősége a lobogó hold. Oh, ha felszállhatna a fényes tágasságba: átrohanni a levegő határtalan téreit, kiszabadulni az elhatároló dolgok közül, végtelenül lenni végtelen világok hullásában. Homályos volt a végtelen vágy a kis gyermekben, nem tudta szavakba öltöztetni, de egész kis testében mohó feszülés volt, mint a húrba idegzett nyílban.

Gyöngyös egyszerre felriadt s ugatni kezdett a víz felé. Vagy száz lépésnyire a vízen, pompás farkát hátul lebegtetve, mint élő kormányt, egy róka úszott át a vízen. Rozsdás szőre mint friss bronz ragyogott a holdban. Ahogy partra ért, Gyöngyös utána eredt s nagy kanyarodásban hallszott vissza az éjszakából az úzó csaholás. Mikor visszatért, lihegett, mint egy vallatott bűnös.

Mikor hazamenet, a Szűcs Mózesné telke mellett mentek el. Gyöngyös megint nyugtalan lett s dühösen ugatott. Hát valaki csak átugrott a kerítésen, kezében egy nagy zsákkal. Az alak nekirugott Gyöngyösnek s elrohant a kertek felé. - Ki lehetett? - kérdezte magában Pista.

Azon éjjel mélyen aludt s nagy forgó csillagos eget és fényes vizeket csodált álmában. Hát reggel nagy zakatára ébredt. Az udvaron áll a hájas Szűcs Mózesné, az öregbíró, a kisbíró, meg két zsandár. A Szűcs Mózesné csak kiabálja:

- Hát libahúst akart enni a szentem, a drágalátos, imádságos özvegy! Bizonyára a Bodor Benedek szereti a libahúst, azért tette ide az ágyát. Nem elég, hogy alig hal meg a becsületes jó ura és máshoz feni a farát, hanem ellopja éjnek idején a szegény ember libáit. Add elő a libáim, add elő a libáim, mert elemésztelek!

A két zsandár állott mereven, sötéten, mint két árnyékos jegenye. A kisbíró szólt:

- Ne tagadjon, Áronné asszony, a tollak nyomán idáig jöttünk. Magának jobb, ha szépen megmond mindent.

Szegény Áronné torkát úgy megszorította a szégyenkezés, hogy szó alig tudott kijönni rajta. Befelé nyelte a könnyeit és mondta:

- De Mózesné asszony, az Istenért, én rám mondani ilyesmit, én rám...

- Keressék, keressék a libáim! - sívított Mózesné a két zsandár felé s hájas testében lobogott, mint egy begyújtott sütőkemence. - Biró úr, kutassa fel egy szegény kirabolt özvegyasszony libáit!

A kisbíró meg a zsandárok kutatni kezdtek az udvaron. Hát a sütőházban, bedugva a pestbe, megtalálták az ellopott libák véres szárnyait és levágott lábait.

Közben falusiak is gyűltek be az udvarra. Szűcs Mózesné megnőtt, mint a kovászos tészta s megsokasodott, mint Krisztus kezében az öt kenyér:

- Hát nézzék, nézzék ezt a fehérszemélyt. Na, Bodor Benedek, ehetsz libahúst. Hogy a szegény Szabó Áron meg nem fordul a sírjában! Hát libahús kellett neked, te strózsák, sült libahús kellett neked, te bulándra, te cula, te debella!

Az öregbíró szomorúan mondta:

- Áronné, most már adja elő a libákat.

Pista kirohant az udvarra. Égett az arca és lobogtak a szemei. Üvöltötte:

- Nem igaz! nem igaz! nem igaz!

Azután elmesélt mindent, egy lélegzetre, szavai, mint lejtőről lerohanó birkák, lökték egymást. A végén a kisbíró gúnyosan mondta Áronnénak:

- Jól kitanította a fiát. Nyolc éves és úgy hazudik, mint a folyó víz. Majd hasznát veszi az akasztófán.

- Adja elő a libákat - mondta megint az öregbíró.

- De honnan adjam? Az Isten látja a lelkemet - zokogott Szabó Áronné.

- Hozzák be ezt az asszonyt - mondta az öregbíró a csendőröknek.

- De nem vizitek, előbb visznek titeket a temetőbe!

Bodor Benedek, aki most jött meg, állott az asszony elé. Roppant melle előre zilált, összeszorított öklében recsegték a halál álkapcái, haragos fürtei alól villámlottak a szemei. Mindenki egy nagyot lépett hátrafelé.

Szabó Áronné szelíden tolta félre ezt a meggyűlt zimankót és most már majdnem nyugodtan beszélt:

- Vedd elő a jobbik eszedet. Ki fogja megmenteni a becsületed, ha te is összeakasztod velük a tengelyt? Maradj itt a háznál, vigyázz Pistára és keress addig, amíg megtalálsz a becsületedet. Van Isten, van Isten.

Az utolsó szavaknál már előbuggyant belőle a sírás. A Bodor Benedek kezei lehulltak, mint lemetszett fenyőgalyak. Pista üvöltve vetette magát a földre, tépte, harapta ezt a könnyörtelen vén bestiát, hogy nem rázza le ezt a sok rossz embert a hátáról. Közben fel-felordított:

- Jaj, az anyám! Jaj, az édesanyám!

Szűcs Mózesné boldogan terjedt szét, mint egy eső utáni gomba. Rég haragudott erre az asszonyra, aki elhalászta Bodor Benedeket az ő éhes özvegysége előtt. Mert a Szűcs Mózesné özvegysége még mindig éhes volt, pedig már ötven éves volt a pelenkája. Szabó Áronné elvezették. Az emberek elszéledtek. Mondatokat hullattak:

- Hát az asszony gyenge állat. Ha meghal a gazda mellőle, eltévelyedik.

- Most nagyra lehet a Bodor Benedek vele, úgyis égnek állott a szarva.

- Most ehetik libahúst az áristomban.

Csak a Kónya Mária jóságában volt erős hit a megcsúfolt asszony mellett:

- Mán én azt mondom, hogy Áronné nem tette azt s maguk is meglátják.

Bodor Benedeknek az egész világ fejébe dagadt s úgy zúgott, mintha ezer harangot vertek volna félre benne. Odament a kúthoz, felhúzott egy veder vizet és majd mind kiitta. Akkor nyugodt lett, elkezdett a ház dolga után nézni. Közben megcirógatta Pistát:

- Ne sírj, Pista, lesz még másképp is.

Pistában szörnyű nagy zivatar volt. Bement a kertbe, levágta magát a jegenye alá, beharapta az öklét és hátat fordított az Istennek. Hát ezek azok az emberek, akiket a rektor úr szerint Isten a saját képére teremtett! A rektor urat is a képére teremtette, aki mindig részeg, mint a disznó, a Séra Mihályt is, aki olyan fősvény, hogy az egeret is megfaji és halálra marcangolja a szegény Magyar Petit s ezeket az embereket, akik az ő drága, tiszta jó édesanyját megcsúfolják, áristomba hurcolják. Majd ad ő ezeknek az Isten képére teremtett embereknek, csak nőjön meg! Nagy, pusztító terveket csinált. Felmegy az erdőbe, összetereleli a medvéket s lehajtja a falura, hogy bőgve, vicsorogva egyék meg az egész falut. Látta a fertelmes állatok kezében és szörnyű szájában a kisbíró véres karjait, a Szűcs Mózesné széttépett testét, a Séra Mihály vékony nyakát. Vagy felmegy a roppant hegyek tetejére egy óriási seprűvel, össze-seper minden felhőt a falu fölé, hogy negyven napig és negyven éjjel zuhogjon a vízőzön és

ha valaki bárkát csinál, berúgja a bárka oldalát. Érezte testén a bosszúálló hullámok megfrissítő rohanását, látta az irtózatot piszkos tengert, amint hullákat és házakat gördít a hegyek tetején, felül úszik a Szűcs Mózesné megpuffadt teste. Vagy felgyújtja lobogó szélben a kazlakat, hogy vad recsegéssel égjen el az egész falu. Izzott arca a visszavert tüztől és úgy lobogott, hogy felszáradtak szemein a könnyek.

Bodor Benedek egyszerű ebédet ütött össze. Egymással szembe ült a két árva. A gyermek hallgatott, Benedek is ritkán szólt, akkor is csak azt mondta:

- Majd másképp lesz, Pista, majd másképp lesz.

Pista egész délután a mezőkön barangolt Gyöngyössel. Napmeghajlásával hazafelé tartott. A Festők hídjánál összetalálkozott a disznókondával. Az öreg disznópásztor odaszólt Pistának:

- Szervusz, Pista fiam, hol kódorogtál?

Pistának eszébe jutott, hogyan beszélt az öreg haldokló apjával. Megrángott az arca, nedves szemmel nézett az öregre, de nem felelt. Az öreg hozzáment, rátette rücskös kezét szőke fürtjeire s jó széles öreg szavakat hullatott:

- Ne félj Pista fiam s bizony van Isten és van igazság. Én ismerem anyád, mióta kibújt a pelenkájából, nem tette ő azt a csúnyaságot. Te csak légy jó s majd fordul a világ sorja. Nézd meg azt a csekát, azt a nyírott fülűt, aki most riszálja a farát a hídfához. Látod, az ezelőtt olyan volt, hogy majd megholt. Nem kellett annak sem lapi, sem máléliszt, már eligértem a földi kutyáknak. Hát látod, most meg olyan, mint az élet s eszik, mint a veszekedett fene. A fősvény Séra Mihály tavalyi mangalicája pedig olyan egészséges és kövér volt, mint az öreg bíró. Hát egy reggel nem felfordulva találja, még annyit sem mondott, hogy rőf. Mi nem tudunk semmit Pista, csak a Gondviselés tud mindent. Csak várni kell, türelmesen várni.

A Pista fürtjei közt jó meleg lett az öreg érdes kezeitől s szívében jó meleg lett az öreg szavaktól. Jóéjszakát kívánt és haza indult. A kürt utána sírt hosszú kanyargással s Pista lelkében, mint esti országúton beárnyékolt arcú vándorok, mentek át az élet, a halál, a bűn és az igazság.

4.

Már a harmadikat harangozták s Bodor Benedek és Pista megindultak a templomba. Tisztára mosdva s illendőséges vasárnapi gúnyában voltak mind a ketten. De a szép ruhában s a csodálatos reggelben szomorúak voltak.

A faluból mindenünnen jöttek össze az emberek. Holnap kezdődik az aratás. Az új kenyér vidámsága ott ült a lelkeken. A leányok nagy csokor rózsát, rezedát és csodálkozó szemű margarétákat vittek az Isten anyjának. A sok virág bevitte a kis templomba a fal nélküli mezők végtelenségét.

A rektor úr már ékes szép cakkenekbe cifrázta az Isten nagy dicsőségét. Úgy sírt, úgy panaszkodott a hangja, mintha mondaná: - Én Istenem, én csak egy részeg rektor vagyok, sokszor az árokban fekszem, mint a disznó. De te teremtettél s én azért szeretlek, hát ne haragudj te se nagyon reám. - A falusiakból úgy dült az ének, mint a friss víz az Áron sziklájából. S amint az ének nagy szárnyaival verdeste a levegőt, lenn a fényes szemek gyökerénél a megelégtelt szívek boldogan kodácsolták, mint cirógató tyukocskák: holnap aratunk, holnap jön az új kenyér!

Bodor Benedek beült egy padba. Pista pedig odahúzódott egy szegletbe, hol ékes kék palástban Mária tartotta kis fiát és mosolygott rá. A Pista gyermek szíve vak tapogatással

megérezte, hogy ez az édesanya nem lehet könyörtelen a másik édesanya iránt. Nagy forró kérdésben nyúlt fel hozzá s amint az orgona zengett és a hívek szíve énekbe csordult, úgy hallotta szívében, mintha a tiszta asszony odasúgná:

- Ne félj Pista.

Mise után az öreg pap felment a szószékre s egyszerű jó szavakkal szántotta fel a földbeli emberek szívét. Mondta, hogy lehet inni, mert Isten azért teremti a drága szőlőt, de mértékkel és gyakori káromlások nélkül. Szeretni is lehet, mert Isten akarata, hogy az emberi nem sokasodjék s az elmúlás kietlenségében nagy vigasztalás a meleg csók, de nem szabad megfelekezni a pap áldásáról. És ha már muszáj, hát botlani is lehet, mert a botlás benne születik az ember lábában, de azután jó megbánással kell tisztára mosni a szívét. És az emberek megfényesedett szemmel néztek egymásra, hogy ez az összevisszaságos élet voltaképpen milyen egyszerű s a nagy bajok közt milyen könnyű az eligazodás.

Istentisztelet után Pista, meg a Bodor Benedek a faluháza felé vették útjukat. Ott volt már hat napja elzárva a Szabó Áronné. A szomszéd kamarában egy csavargó volt zárva, aki nem tudta megmondani a nevét, sem azt, hogy honnan való. Ugy csavargott a mezőkön, mint a légy a terített asztal körül.

Pista odaszaladt az anyjához s úgy belecsimpaszkodott, mintha bele akarna szakadni, mint patak a folyóba. Szabó Áronné összevisszacsókolta a fiát, azután kezet adott Bodor Benedeknek:

- Eszik jól a disznó?

- Eszik. Minden rendben van. Holnap a tisztelendő úr tagján aratunk.

- A bíró úr azt mondta, hogy ha még három napig nem vallok, bevisznek Vásárhelyre. De hát mit valljak, mikor ártatlan vagyok, mint a szopós bárány!

- Majd másképp lesz - ismételte sötéten Bodor Benedek.

Másnap még a lenső világban volt a nap, mikor Bodor Benedek odakurjantott Pistának:

- Hé! te Pista, hé!

Pista felugrott, megdörzsölte a szemeit, szétnézett. Azután kilökte két karját a hajnali levegőbe s nagyot kiáltott:

- Aratás! aratás!

Kiment a kútra, mert egy veder vizet, bemártotta fejét a vízbe. Aztán úgy köpte szét a vizet, mint egy játékos macska. Nagy ugrásokkal a konyhába ment s durva, meleg vászonba dörzsölte magát. Akkor meztelen mellét kidomborította a levegőbe s megint kurjantott:

- Aratás! aratás!

Mert nyár volt, reggel volt, aratás volt és ő gyermek volt: szegény Pista nem tehetett róla, hogy mégis nagy, tágas boldogságot érzett magában. A nap már marta az ég alját s gyenge kékes zöldjét felvérezte. Bodor Benedekkel leültek a konyhában, szalonnát és kenyeret ettek. És milyen jó, mikor a jó szalonna bekopogtat az emberfiába: hipp, hopp, én csak disznó vagyok, de emberi izom, emberi munka, emberi jószág akarok lenni. Aztán ellátták az állatokat s megindultak a tisztelendő úr tagja felé.

Mindenünnen jöttek össze az emberek. Mindenki vidám volt, tréfált vagy énekelt, mert mindenben benne volt az új kenyér jósága. Még a fösvény Séra Mihály is gajdolt, pedig máskor a szavát is úgy spórolta, mint más emberfia a körmöci aranyakat. A Feketeügyről szállt fel a

pára s a fűzek nedvesek voltak. Nagy meghatottság volt a megterített mezőn. Darkó Dávid szétnézett a háromszéki síkságon és nagy fennszóval mondta:

- Mégis csak szép ország ez a Székelyország!

- Hát aztán tudod-e, hogy lett Háromszék a székelyeké? - kérdezte Füstös Dani, aki amiért halottkém is volt, mókás ember volt s több szava volt, mint pelyhe a téli hónapnak.

- Hát mondd el magad, ha tudod - mondta Gyárfás Ignác.

Füstös Daniból megindult a szó:

- Volt az öregistennek egy szép nagy kondája, meg egy öreg kondása. Bölcs ember volt az öreg kondás, de már öreg volt, megkérte hát az idő anyját, hogy szokotáljon neki három legényt. Szokotált is az hármat, egy székelyt, egy szászt, meg egy oláhot. Őrzi a szász egy hétig a kondát, meg az oláh s a székely is őrzi egy-egy hétig. Akkor az Isten kondása kiválasztja a kondából a legszebb kövér kocát tizenkét malacával. Éktelen nagy disznó volt, mint a várhegyi kilátás, mert hát az Isten csekája volt. Mondja az öreg kondás: - Na, fiaim, most megadom a béretek. Aki ebből a rusnya csekából elvesz valamit úgy, hogy azért az egész koca megmaradjon, azé lesz az egész cseka s mind a tizenkét malaca.

Hát az első napon a szász ellop egy szál szőrt a koca farkából s elrejt a Hargita alá. Jön este az öreg kondás, ránéz a kocára, mondja a szásznak: - Hova tetted, fiam, egy farka szőrét ennek a tisztos kocának? Ez nem az egész disznó. De azért, hogy ne legyen hiába a szolgálatod, nesze egy koszorú hagyma.

Veszi a hagymát a szász s olyan képet vág, mint a kárvallott cigány. Hát másnap az oláh kilopja a cseka legbelső fogát és eldugja a Pokolsár fenekén. Jön este az Isten kondása: - Hol van a bölcsességfoga az én híres kocámnak? - kérdi - ez nem az egész disznó. De hogy te se szolgáld hiában, nesze egy fazék puliszka.

Mondja a székely az Isten kondásának:

- Öreg apám, aztán hozzon holnap este egy zsákot, mert olyan sokat visz el a csekából s mégis meglesz az egész koca.

Hát a székely egész éjjel fuszulykát öröl lisztté. Reggel elkeveri lapival s odaadja a kocának. A cseka csak eszik, csak eszik egész nap. Este jön az öreg a zsákkal.

Előhozza a kocát a székely s mondja az Isten kondásának:

- Tartsa kend a zsák száját a koca farka alá. Aztám mikor mondom, húzza meg a madzagot, hát húzza.

Odatartja az öreg. A székely megvakarja a cseka hasát, hát a koca akkorát fingik a zsákba, hogy Brassóig elhallik. - Húzza ked azt a spárgát! - mondja a székely.

Meghúzza a spárgát az öreg, a székely pedig így szól:

- Na öregapám, ami a zsákban van, az a disznóból van s vigye el kend. A koca pedig megvan egészen s az az enyém.

Az aratók nagyot kacagtak. Füstös Dani folytatta:

- Hát volt már a székelynek kocája, meg tizenkét malaca, de nem volt földje. Elmegy az öregistenhez:

- Felséges öregisten, van már nekem kocám, meg tizenkét malacom, de nincs földem hozzá. Föld nélkül pedig az ember se nem él, se nem hal.

Felel neki az öregisten:

- Jaj, fiam, magam is szűken vagyok föld dolgában. Rengeteget emészt ez a sok mennyei állat, sok föld kell ahhoz. Csak a fiastyúk a kölykeivel pucérra eszik ezer hold földet. Kérj valami egyebet, édes fiam.

- Mett aztán nekem csak föld kell - rimánkodott a székely. - Csak annyi földet adjál, amennyit három székkal bekeríték, elég lesz az nekem.

Kacagott az öregisten és mondja:

- Na, annyit már csakugyan adok, fiam s magad lásd, mire mész vele.

Megyen a székely, vesz három idomtalan nagy széket s megörli apró fűrészporrá. Azután nézi a földeket, kiválasztja a szép háromszéki tartományt s addig megy, addig megy, amíg körülhinti a fűrészporral. Akkor megyen az öregistenhez:

- Na, felséges öregisten, körülkerítettem a magam földjét három székkal.

Lenéz az öregisten, látja a dolgot. Bucsálódik is egy kicsit, meg nevet is. Megvakarja a fejét és mondja:

- Na, te furfangos ember, te még az én eszemen is túljártál. Legyen tied a föld, de mert székkal csaltál meg, mindig székely lesz a neved s a földedet hívják úgy, hogy Háromszék. S azóta a székelyé a háromszéki tartomány s nem is veszi el azt senki.

A tisztelendő úr már várta őket a tagon s jó fenyővízzel vidámította meg a reggeli testet. És feljött a nap is, fehér világossága végigömlött a föld orcáján. A nyár harsonája kizendült a pacsirta, fűrj, rigó torkából s a virágokból habosan terjengett a tömjén az emberi munka felemeltetésének. A jóakarátú dolgok hallgató mosolygással örvendtek az ember diadalának. A drága kalász hullott a sarló alatt, az emberekből énekbe és tréfás szavakba virágzott a jókedv. A lányok énekeltek:

A várhegyi nagy hegy alatt
Van egy forrás titok alatt
S aki abból vizet iszik,
Babájától elvátozik.

Én es abból vizet ittam
S a babámtól elvátoztam,
Úgy elvátoztam szegénytől,
Mint a fa a levelétől.

A lányok hangja megcsiklandozta a többiek szívét is és nemsokára zengett az egész síkság. Az asszony nép feltúrta a szoknyáját, hogy el ne rusnyítsa az a sok nedvesség. Nagy szép meleg fehérségek villantak a férfinép szeméibe és azokból huncut szavakban szikrázott ki a test édes kívánczósága. Szűcs Mózesné a nyakáig féltette a ruháját, a kisbíró meg is csiklandozta egy kalással. Visított, mint a megfogott malac.

Délben a tisztelendő úr házi népe hozta az ebédet s kijött megint maga a tisztelendő úr is. Az aratók nagy körben letelepedtek egy nagy eperfa alá, közbül ült a tisztelendő úr, mellette a Bodor Benedek, meg a kisbíró. Keresztet vetettek s dicsérték annak nevét, aki vállaira vette a botladozó ember minden adósságát, hogy a kalásznak jó íze, a munkás szívnek vigassága lehessen. Azután előkerült a salátás, benne jól megfőtt zsenge disznóbőrrel, hozzá jó búza kenyér. Az áldott anyag úgy terjedt szét testükben, mint az öreg föld csendes kacagása és kiragyogott arcuk, szájuk, orruk csücskein. Közben bölcsködtek, tréfálkoztak, kötődtek. Csak Bodor Benedek volt sötét, mint a meggyült felhő. Az öreg tisztelendő mosolygott mindenre, még a huncut szavakra is. Mert a tisztelendő úr sokat élt és megtanulta szeretni az apró emberi tökéletlenségeket, mint szoktatott kezes bárányokat.

Egyszerre csak a kisbíró lecsapja a tálat a kezéből, féloldalra fordul, egy nagyot kalimpál a lábával és felnyög:

- Jaj Istenem!

Azután mozdulatlan lett. Az arca duzzadt vörös volt, a szemei kifordulva, fehéren meredtek az élő mező nagy tágasságába. Az aratók meg a tisztelendő úr döbbenve ugráltak fel és körülállták a mozdulatlan embert. És a roppant nyári mezőn, az új élet aranyzuhataga s a dolgok újjongó éneke mellett: ennél a két kifordult üres szemnél mégis hideget éreztek a szívek s mintha nagy kasza suhanását hallották volna az éles száron. Oh, a föld visszaveszi az adott kenyeret s a rögből lett kenyérért röggé omló embert követel. Friss vizet hoztak, ráfektették a kisbírókat egy kefére a drága kalászosok közé, locsolták. Az emberbe lassan visszajött a régi szeme, de ijedtséggel volt tele. Egyik karját a szívére szorította és mondta:

- A templomba, a templomba!

Vízbe mártott kendőt tettek a homlokára s hideg vízzel dörzsölték meg a szíve táját. Ágából egy hordágyat tákoltak össze, arra tették és úgy vitték be a faluba. Mindenki vele ment, mert olyan csodálatos volt ennek az egészséges, erős embernek a baja. A beteg csak a szívét szorította s fel-felpanaszkodott:

- Jaj Istenem, jaj Istenem! - Szemeibe nagy rettegés sötétedett s mint nagy menekülési vágyat ismételtette:

- A templomba, a templomba.

Pista valami csodálatosat érzett. Mintha kalászon, izzó mezőn, felduzzadt hegyeken túl két ős szem nézné. Átnézne bőrén, húsán, vérén át lelke legaljára s ott kutatna valamit. Úgy húzta ez a haldokló ember, mint teljes hold az alvajárót.

Elértek a templomhoz, feltárták az ajtót, bevitték a beteget. Elül ment a tisztelendő úr, utána mind a többi. A beteget odavitték az oltár elé, letették a hűvös földre. A pap keresztet vetett, imádkozni kezdett. Mindenki keresztet vetett s fennhangon utána mondták az imát. A beteg, amint az ima szavait hallotta, verdeste szívét karjaival, mint a meglőtt madár s könnyörögve lihegte:

- Jézus, Jézus!

Pista ebben a percben a szegletbe nézett a mosolygó Mária felé. És most újból átcsendült szívéen: - Ne félj, Pista! - És ebben a percben látta a lobogó holdas éjszakát, a fehér házakat és Gyöngyös két meleg szemét. És látta élesen a Szűcs Mózesné telkéről kiugrott alakot: és most látta, látta, hogy az a kisbíró volt. Odarohant a haldoklóhoz s nagy fennszóval kiáltotta:

- András bá, András bá, kend lopta el a libákat! Az Isten szerelmére kérem, vallja meg! Ugye, ártatlan az édesanyám?

Úgy állt ott a kis fiú, mint egy fellobogó tűz és nagy harsona volt a szemeiben. Mindenki tág szemmel döbbsent a jelenetre.

És ime a beteg felemelkedett, szemei rémulten tapadtak a gyermekre és látták az örök ítéletet. Hörögte:

- Én loptam el... én loptam... Áronné ártatlan.

Visszahullott a földre s az összehullott emberből újra kijött a sóhajtás:

- Jézus, Jézus!

Meghalt. És az emberek szíve felzendült, mint a megfűjt szálerdő: van igazság, van igazság! És istenölelő forró ének csordult ki belőlük. A rektor, ki közben betévedt, felfutott az

orgonához, rákezdett egy szíve ügyébe eső énekekre s mindenki teljes szívét énekelte belé. Bodor Benedek egy pár asszonnyal elfutott a falu házához, elhozták diadalmas nagy örömmel Szabó Áronnét a templomba. És mindenki kiáltotta: ártatlan, ártatlan! Körülömlöttek, akik hozzáfértek, csókolták, a többi meg egymást csókolta és csurgott a könnyük. Azután megint énekeltek a Jézusnak, aki nem hiába halt meg. És az ének diadalmas szárnyalással csattogta be a végtelen világ fényes tágasságába: van igazság, van igazság, érdemes ember lenni! Mikor az ének elhallgatott, Bodor Benedek odarohant a halott mellé, hangjából dült a sírás és a boldog nevetés, mikor mondta:

- Figyeljete ide, emberek, mert nevezetes dolgot mondok. Én a szívemben tudtam, hogy honnan, nem tudom, de nagy biztosan tudtam, hogy ez a szerencsétlen volt a bűnös. És úgy fájt nekem az Áronné ártatlan szenvedése, hogy megesküdtem, hogy elemésztem a kisbírót. Éppen ma este akartam véghezvinni a nehéz szándékot. De ime, Isten megmutatta az ő igazságát s megmentette az én lelkem üdvösségét. Köszönöm ezt neked, édes Jézusom s téged, Pista, áldjon meg az Isten.

Mindenki sírt és ez a sírás olyan jó volt, mint a friss kenyér, mint a jó ima. Aztán Pistát adták kézről-kézre s nagy, lapos csókokat ragasztottak rá. Azután megint énekeltek. A Füstös Dani hangja úgy kunkorodott ki a többi közül, mint felfutó bab a kukoricából. Most az öreg tisztelendő szólt:

- Hálát adok a jó Istennek, hogy megengedte érnem e csodálatos napot. Oh emberek, emberek, ma fakad a kenyér a földből számotokra s Isten jósága folyik felétek a megteremtett világból. Legyetek jók, legyetek jók: ez a törvény, amelyben minden törvény benne van. Lássátok, ime gyenge az ember s minden út szélén ott lesked rá a bűn és a halál. De a jóság legyőzi a bűnt, legyőzi a halált, a jóság az éltető kenyér, a tiszta levegő, az örök élet nagy vigassága. Emberek, emberek, legyetek jók, dicsérjétek a Jézust, aki diadalmas igazságot adott az emberi jóságnak.

És megint felzendültek a szívek égbe nyújtózkodó nagy harsogással. Azután a halott köré álltak. Ott feküdt az ember, megdermedt hulláma a végtelen emberzuhatagnak. És nem volt rossz és nem volt jó és nem volt benne kívánság a föld javai iránt. De már senki sem haragudott rá, senki sem gyűlölte. Minek nehéz indulattal terhelni a sötét vizekre menő csónakot? Áronné feléje hajolt és mondta:

- Szegény ember, adjon az Isten nyugalmat neked, mintahogy én megbocsátok.

Bodor Benedek is előlépett és mondta:

- Bocsáss meg nekem, holt testvérem, hogy rossz gondolattal voltam irántad s az Isten mérjen neked az ő irgalmának mértéke szerint.

Ebben az összehullott, bűnös, sötét emberben mindenki megérezte a testvér testet, a közös kenyeret, az ősi emberi adósságot és minden szívben volt egy könny az elbukott katona számára. A holttestet elvitték.

Az emberek visszamentek a mezőre és oh, hogy neki álltak a munkának, hogy fogyott a kalász kezük alatt! A melegség olyan volt, mint egy kimondott barátság. Most már Áronné is köztük dolgozott. Hát egyszerre csak valaki húzogatja a köntösét. Odanéz s látja, hogy Szűcs Mózesné:

- Áronné, Áronné lelkem, ne haragudjék. Én tudtam a szívemben, hogy maga ártatlan, de rossz indulattal voltam maga iránt.

- Hogy haragudnék, mikor olyan jó az isten - mondta Áronné.

Mikor a lehulló estében hazatértek, az aratók hazáig kísérték Áronnét, mert az ártatlanság olyan, mint a királyi palást és megtiszteli az emberfia. Aztán az emberek csendes jóéjszakát kívántak s kitárt karral várta őket a pihenés.

És íme, ezen az estén nagy mozdulás történt. Mikor már a vacsora tüzei behúnyták szemeiket s a falu hangjai lehervadtak, mint déli napnak hajló pipacsok, mikor az emberekre ráhullott az álom, mint hímzett szemfedő a boldog nyugovóra s a kovásznai sötét hegyek fölött felrengett a hold roppant csodálkozása: íme megmozdultak a dolgok. A nagy háromszéki síkságon, az elszórt falvakban, a kiterített mezőkön, sáppadt temetőkön és nagy orgonájú erdőkben megmozdultak a dolgok. A mezőn a meghajlott kalászból s az ételt adó jó növényekből, a virágokból, a falvakból, a nyugvó tehenekből, az édes jó tejből, a palackba börtönölt borból, az alvó baromfiból; a horkoló disznóból, a temetőn a sírok tarka hajából, fenn a hegyeken a hangtalan dermedt sziklából, a zúgó fákból: minden teremtettből halvány lelkek szálltak ki. A hold már nagy ezüst vitorlájával az erdőkön evezett s befolyta a síkságot. És a nyúlánk lelkek egy óriási körbe fogóztak, megúszva csendes vizeit a zuhogó holdnak és halkan-halkan énekelni kezdtek és táncba indultak.

Az ének nőtt, nőtt és lassan szétfolyt, mint kiterjedt tenger szélessége. A holdfényben ázó faluk, a hallgató házacskák, templomok, temetők, az erdő fái: mind felmozdultak s követték a ritmust. Egy óriási daloló körtánc volt az egész bevilágított horizont. És szólt az ének:

- Mi vagyunk a kenyér, szelid kalásza a fakadó földnek. Hálót vet a bűn és vár a halál, de eke van a szegény ember kezében és a barázda erős vár. Nehezek a mák, kétes a holnap. Ezer baj veri vad nótáját a szegény ember szívéen: mi halkan nővünk a ránk boruló földben, mi vagyunk a remény.

- Mi vagyunk a kenyér, bő hálája a megápoltt földnek. Mi visszük az emberbe a föld mély hullámainak nyugodtságát. A föld ős rokonságát visszük az emberbe, ahol kenyér a csíra és csíra a holt. Mi vagyunk az egység.

- Mi vagyunk a kenyér, minden népek azonos útja, minden földrehajló nép megértett beszéde. Bennünk testvér, aki öl s akit öl. Mi visszük az emberbe a föld nagy értelmét: emberek legyenek kinyújtott kéz és megtárt szív. Mi vagyunk a jóság és a szájalom.

- Mi vagyunk a hús, föld felé hajló hallgatag állatok, vagy szökdécselők és fecsegők, jók és túrók, irigyek és gonoszak. Mi vagyunk az ember izma, ereje az építő karnak, hogy tartsa a kapát és sújtson a kalapáccsal. Mi vagyunk a hazai rögök hősi szerelme s vad vágyai a vérnek. Mi vagyunk a megvetett láb, a védő mell, a halálos szeretet, vérrel lobogó époszok és zuhanó tragédiák vagyunk mi. Bennünk dermed a hős és a gyilkos. Mi vagyunk a csatatér, a börtön és a gyár. Mi vagyunk a gyűlölet s az örök folytatás végtelen szerelme és minden örület.

- Mi vagyunk az erdő, lobogó üstöke a földnek, zengő orgonája a kiterjesztett templomnak ős részegei a bőven töltő napnak. Nehéz munkában terít le az ember, hogy haza vigyen az otthoni didergőknek. És barna testükből kilebegnek az ősi napok, mint májusi eső szőke lobogása. Mi vagyunk az összefogott kéz, az egymáshoz hajló édes kacagás, az egymásnak ragyogó szemek. A szülői szó halk orgonája, gyermekgyűgyögés friss rózsái: mi vagyunk a szelíd szeretet, mi vagyunk a szent, szent, százszorszönt család.

- Mi vagyunk a mező fűvei s szelíd növényei a hálálkodó kertnek. Hallgatjuk a föld mély titkait, puha esőknek halk simulását s mindent, ami szavakba öltözhetetlen és bevisszük az emberbe. Mi vagyunk az apró dolgok végtelensége, megbújt hangulatok csendes muzsikája, mi vagyunk a mélyseges sejtelem.

- Mi vagyunk a bor, megfogant csókja a nap és föld ős szerelmének. Mi vagyunk a kipótló valótlanúság, a végtelent nyitó dal, széles szárnyai a láncait tördelő rabnak. Mi vagyunk az örök dac és halhatatlan mámor.

Most egyszerre énekeltek, egyetlen harsogó ének volt az egész éjszaka:

- Hulló cseppjei az anyag örök záporának: mi vagyunk az ember bűne és erénye, döbbenete és újjongása, mi adjuk őt össze, mint hangok a dalt. Végtelen téren át zuhog az anyag, fán, köven, kalászon át rohanunk emberi sírássá, emberi nevetéssé. Mi vagyunk az ember lelke.

Az ének fellobogott az égig, mintha az úszó föld egyetlen vitorlája volna. A körtánc alatt nem hajoltak meg fűvek. Egyszerre a nagy árnyékok felől egy vándor jött. Horiorgas vézna alak volt, kis pörge kalapja alul kiragyogott tar koponyája. Mentéje csak úgy lógott s kopott volt rajta a zsinór. Ványolt csizmáján rozsdás sarkantyúk csikorogtak. Vállára kasza volt vetve, pengéje meg-megcsillogott. Hátán pötyögős tarisznya volt, kezében kampós vándorbot. Úgy mosolygott, mint aki tudja, hogy hiában való minden szomorkodás. Odaszólt a táncolókhöz:

- Kis fiaim, ti nagyon komolyak vagytok, mintha megette volna a macska a kenyereket. Ma aratás napja van, ez az én születésnapom, ma vígabb nóta kell és gyorsabb tánc. Majd muzsikálok én nektek, ti csak járjátok.

Leült a folyó mellé, kaszáját letette a nedves fűre, tarisznyájából elővett egy vén harmonikát. Elkezdte:

Minden kapa nekem kapál,
Én vagyok az öreg halál.
Minden asszony feleségem
S mindig tart az özvegységem.

Minden mozgó az én népem,
Minden élet az én képem,
Mindenik lánc az én láncom,
Mindenik tánc az én táncom.

Az én borom forr a hegyben,
Az én nótám a szívekben,
Az én táncom a bokákban
S az én csókom minden ágyban.

A gazdagok nekem szednek,
Minden evők nekem esznek,
Nekem koldul minden szegény,
Én vagyok a híres legény!

Keshedt melléből úgy tudta fűjni, mintha a szelek apja lett volna. És mind vadabb volt a nóta s szilajabb tánc. Cifrázták a fák, csuhajoztak a sziklák, kis házak és templomok veszettül ropták a táncot, bokáztak a temetők. A vén muzsikás csak harmonikázott s a hold ütötte fejével a taktust.

Reggel így szólt Pista anyjához:

- Édesanyám, olyan furcsát álmodtam az éjszaka.

- Álom s esős idő - mondta Áronné.

5.

Már régen tarlóba fújt a szél, a virágok haltak, haltak s a szeptemberi égen nagy gyászlobogók vitorláztak. Az erdő mélye nedvességet lehelt. Minden lehulló levél egy kis halál volt. Ezek hulltak, hulltak, millió és millió s összeverődött a halál roppant zuhataga és befolyta a felhős hátú hegyeket.

A falusiak az irtáson dolgoztak. A férfiak a nagy szálfákat verték le, az asszonyok a legyőzött óriásokat tisztították meg a lombtól. A lezuhanó szálfa olyant zúgott, hogy belejajdult az erdő szívébe s utána olyan volt az erdő csendje, mint a feldöbbsent lelkiismeret. A levegőbe nagy fekete madarak csapata riadt fel, mintha az elégett nyár szétszálló perjei volnának és elsírták a ledöntött óriások s a haldokló erdő fölött: kár, kár! A bozót sűrűjében pedig felvisított a bagoly, mintha a tántorgó halál taposna le egy-egy emberi szívet.

Bodor Benedek is ott dolgozott az Áronnéval, meg a Pista gyerekekkel. A Bodor Benedek roppant baltacsapásaira fel-felkiáltott az erdő, mint a megriasztott gyermek. A többi fák féltek, hogy rájuk kerül és visszhangozták: jaj, jaj! Áronné szelid meghajlással tisztította az ágakat. Néha felegyenesedett s nézte a Benedek hatalmas alakját.

Pista elvegyült az erdőbe. Úgy vonzotta a homályos mély, mintha ismeretlen mese hívása suttogna a csendben. A nedves földön, a csörgő avarból néha előmászott egy különös fekete bogár, lomhán, mint egy fekete bárka, melyen sok a halott. Néha különös nesz jött az ágak sötét összefutásából s Pista szíve vert, mint a tűzre megrázott harang. De ez a félelem olyan jól esett neki, mint egy kezdődő mese. Távol egy őz ment el, feléje fordult. Nagy lányszemeivel nézte a kis fiút, aztán szelid iramodással tünt el az erdő kékségébe.

Egy tisztásra ért. Két ismeretlen ember kaszált. Ősz szakállú volt az egyik, fiatal a másik. Szépen, ritmusban hajoltak meg, egyszerre suhintottak. A kasza sírt az őszi fűvön. Pista elég kaszálást látott életében s most mégis mondta magában:

- Milyen szép, mikor az emberek kaszálnak.

Felmászott egy dombra és ott elállott a lélekzete. Hegy hegyre torlódva, mint egy lázadt tenger dermedt hullámai, rajtuk végtelen erdő s a végtelen ősz. A szerelmes halál kedvesét, az erdőt, millió színbe öltöztette.

- Be szép, be szép! - kiáltott fel Pista.

A sűrűben zörgés támadt. Egy kissé megdöbbsent. Három öregasszony meggörbülve, rőzsével a hátukon, evickélt át a dombon. Ősz volt a hajuk és ezer ránc volt az arcukon. Pista felé néztek, de nem szóltak. Betűntek a fák közé. A Pista szívében hideg futott át, úgy didergett benne az egész erdő. Hogy felmozdítsa vérét, szájához tette kezeit s bekiáltott a horizontba: - Hó, hahó! hó, hahó!

A hang után még mélyebb volt a csend. Úgy állott a hallgatás az erdőben, mint egy vak óriás, ki feléje nyújtja tapogató hideg kezeit, hogy megfojtsa. Pistán úgy átrándult a rémület, hogy futva tért vissza az övéihez. Odadörzsölődött az édesanyja meleg szoknyájához és nagy bátorság forrósodott benne. Fütyürészni kezdett.

Dél idején az irtók nagy tüzet raktak és főzték az ebédjüket. Benedek egy kissé külön fogta a tüzüket, az irtás szélére, hogy maguk lehessenek. Pista apró hajszálgallyat szedett. Felhalmozták, száraz levelet tettek alája, felül pedig vastagabb ágakat. Bodor Benedek alágyújtott s a füst kéken és bánatosan terjedt szét. Pistát úgy birizgette a füst, mintha valamire félig emlékezne, mintha valakitől búcsúznék. Innen is, onnan is szállt a füst és körülragadta a nedves bokrokat, mint egy finom selyem szoknya.

A tűz már lángra kapott. Bodor Benedek egy nagy ágvillát faragott, beütötte a földbe a tűz mellé, ráakasztották az üstöt, melyben pár darab szalonna volt. Áronné pityókát hámozott, Bodor Benedek pedig egy darab húst vágott szét s beledobálták az üstbe. Közelen a fuvaros szekerek kifogott tehenei harapták a fűvet. Közben-közben felemelték fejüket s nagy szemmel nézték az emberek dolgait. Pista oda-odakurjantott nekik: - Riska nye! Kondor nye!

- Ma még eső lesz - mondta Áronné.

- Ha lesz, lesz, majd megázunk egy kicsit - mondta Benedek.

A többi tűz felől ének s tréfás beszéd lobogott erre. Benedek újból szólt:

- Az éjjel a tenger felől álmodtam. Egy parthoz közeledtünk, a parton nagy jegenyék voltak, meg egy templom. A harang csak szólt, csak szólt s mikor közelebb mentünk a hajóval, láttam, hogy a toronyban a boldogult urad húzza a harangot. Pista hozz még galyat a tűzre.

Mikor ettek, Bodor Benedek csak felneszelt:

- Te Zsuzsa, nem hallasz te valamit?

- Nem én - felelt Áronné.

- Valami harkály kopogtatja a fákat - mondta Benedek.

Pista is fülelt, de ő sem hallott semmit.

- Hát ez már csoda, hogy ti nem halljátok. Most még erősebben szól: kipp, kopp. Hát nem halljátok?

Áronné és Pista nem hallottak semmit. Benedek letette a tálat, felugrott, összetapsolt háromszor s bekiáltott az erdőbe: hess, hess!

- Most sem hallottátok? - kérdezte türelmetlenül.

- Nincs ott semmi madár s te csak magadban hallod - mondta Áronné.

- Hát ittam én, vagy bolond vagyok? - kérdezte Benedek s azután nagyon hallgatag lett.

Pihenés után megint sújtott a szekerce és jajgatott az erdő. Az asszonyok énekelték:

A Szücs Kelemenné meghót,
Pedig nagyon jó asszony vót.
Egyet botlott még a lába
S úgy dült bele a sírjába.

Édes fiam, ne sirassál,
Vágj egy fejfát napnyugatnál
S úgy írjad a tetejébe:
Nyugodjék kend békességbe.

Borosnyói nagy hegy alatt,
Nyugszom én egy bús hant alatt
Rosszul van a fejem alja,
A fiam nem igazgatja.

Édes fiam, én szültelek,
Bajjal fel is neveltelek,
S még ki sem jössz megkönnyezni
S hej, nem jó anyának lenni.

S ne vádoljon, édes anyám,
Setét börtön borul reám,
Más örül a kedvesemnek
S jaj fiatal szép fejemnek!

Egyszerre egy óriási ordítás hallatszott. Odafutottak. Bodor Benedeket egy lezuhant fa letiporta. A bosszúálló óriás a földhöz verte az erős székelyt, karjaival odaszorította. A rengeteg ember vergődött a szörnyű súly alatt, de a fa erősebb volt.

Az asszonyok rikoltoztak, mint a libák a jégveréskor. A férfiak alátámasztották a fát s kihúzták alóla szegény Benedeket. Meg volt csúfolva a mellkasa s a bordái közül is folyt a vér. De szavánál volt és csitítva mondta a jajgató Áronnénak: - Nincs baj, nincs semmi baj.

Vízzel megmosták a sebeit, bekötözték. Az egyik szekérbe friss szénaágyat vetettek és rátették óvatosan a letiport erdőirtót. A szél bekapott az erdő fürtjei közé, a levelek szálltak s az avar végigcsörgött az erdő mélyén, mint a gyöző erdő csúfondáros roppant kacagása:

- Látod, ember, az erdő győzött.

Dávid Mihály hajtotta a szekeret s Áronné és Pista is felkaptak rá. Áronné magához vitette Benedeket, úgy sincs más senkije az árvának. Az eső megindult és lassan verte őket. Öreg este volt, mire az óvatos menéssel hazaértek. A sebesültet a boldogult Áron bá' ágyába fektették.

Áronné gyertyát gyújtott s rátette a kasztenre. A kis gyertya félrehajtotta szomorú fejét s a homályosság is szomorú volt a szobában. A beteg nehezen lélegzett.

- Reggel megy Füstös Dani a városba, majd beszélhet az orvoshoz is s holnapután már itt is lehet - mondta Áronné.

- Sohase küldj orvosért, Zsuzsa. Ez az év a halál éve a faluban s ime én is elmegyek. Küldj át a tisztelendő úrhoz, mert nagy beszédem van vele.

Áronné csendesen sírni kezdett, Pista átfutott a tisztelendőhöz. A pap megjött és leült a beteg ágya mellé. Benedek szólt:

- Tisztelendő úr, engem megütött az erdő. A tenger megkímélt, a vadállatok s máshová való emberek nem bántottak. Most az erdő megütött s nekem is el kell mennem. Legénykoromtól szerettem a Zsuzsát, de én könnyűvérű legény voltam, hívott a világ s Zsuzsa másé lett. Most aztán megint egybe keveredtünk és úgy gondoltunk, hogy ha az Áron halálának bételik egy esztendeje, egybekelünk. Tisztelendő úr, a szándék jó, de az ember gyenge. A Zsuzsának gyereke lesz tőlem a télen s nem akarom, hogy az árvának még csak becsületes neve se legyen. Az Isten áldja meg a tisztelendő urat, adjon egybe bennünket még holnap.

A tisztelendő megnyugtatta a beteget, tanácsokat adott Áronnénak és hazament. Pista kiment az udvarra, óriási düh rázta kis testét s belerázta öklét a fekete éjszakába: - Ha a Benedek bá' is meghal... - Nem tudta szóval bevégezni, de szíve duzzadt fenyegetés volt, nem tudta ki ellen.

Egész éjjel gyertyavilág volt a kis házban s a kutyák szörnyen ugattak kívül. Másnap Áronné vasárnapi gúnyát vett magára s a betegre is tiszta inget adott. A tisztelendő úr eljött, ott volt Molnár bá', a rektor úr, Füstös Dani, meg a Szűcs Mózesné is, aki most már nagyon húzott Áronnéhoz. A pap összeadta a két jó lelket és megáldotta őket. Áronné zokogott, mint a földalatti patak. Künn nehéz sűrű eső verte a falut. A füst szomorúan terjedt szét a földön, mint egy visszautasított áldozat.

Az éjszaka nyugodtan aludt a beteg s Áronné is elbóbiskolt egy kicsit. Reggel Benedek ágyához húzta az asszonyt és mondta:

- Vigyázz, Zsuzsa Pistára, mert nagy dolgok várnak rá. Az éjszaka a tengeren voltam, úgy zúgtak a hullámok és fújta a szél. Hát egyszerre csak veresedik az ég alja s csupa világos lesz az ég. És fenn a levegőben ment egy hajó és úgy énekeltek, hogy zengett a tenger. Gyönyörű szép arany hajó volt s két széles szárnyal verte a levegőt. A kormánynál a Pista állott, nem úgy, mint gyermek, hanem mint hatalmas szép legény, szép katonaruhába öltözve. Én felkiáltottam neki nagy ijedtemben: Pista fiam, leese! Ő visszafelelte: - Ne féljen, Benedek bá', enyim a levegő. Úgy zengett a hangja, mint a trombita. Pista fiam, te még sokat fogsz megérni s ne felejtsd el szegény Benedek bá'-t, aki apád helyett apád volt.

Pista sírva borult az ágyra, sírt Áronné is. A beteg folytatta:

- Pista fiam, én nagyon szerettelek s csak egy kérésem van hozzád halálos ágyamon. Ha szegény anyádnak megint egy kis puját hoz a gölya, szeresd az árvát, mint testvéred és vigyázz rá.

Kimerülve dült hátra. Aznap alig szólott valamit. Éjjel csak felriad:

- Mássz fel az árbócra, mássz fel az árbócra - kiáltotta.

Áronné és Pista kiugrottak az ágyból, csitították a beteget. A Bodor Benedek szemei lángoltak s mintha a tenger végtelenségébe néznének:

- Kibontani minden vitorlát, mindeniket! A szél irányában! - kiáltotta és verdesett karjával, mint a felrepülő sas.

- Benedek, édes Benedek - csitította Áronné.

- Benedek bá', Benedek bá' - zokogott Pista.

- Vigyázz a sziklára, vigyázz, te marha! - üvöltötte Benedek.

Áronné szelíden átkarolta, mert ki akart ugrani az ágyból. Bodor Benedek rámeredt az asszony arcára s a sötét út szélén visszacsillant ez az arc tudatába s nehéz zokogású, kérő hangon mondta:

- A gyermek, a gyermek...

Künn nehéz őszi zimankó fekete szárnya verte a kis házat és sötét circumdederuntot zúgtak a jegenyék. Egyszerre csak Bodor Benedek felemelkedett egyenesre s újjongó hangon kiáltotta:

- Föld, föld!

Azután hátravágódott, mint a golyótól talált katona. A vándor madár nagy szárnyalással tért vissza az örökkévaló fészekbe. Egy pár röggel megint nagyobb lesz a föld.

Áronné reggelig sírt a halott fölött. Pista sötéten, szótlánul nézett ki a jajgató őszbe. Reggel jött Füstös Dani és a tisztelendő úr. Füstös Dani igyekezett vigyorgó száját s mozgó orrát valami szörnyen gyászos és fontos ábrázattá zordítani. Nagy hivatalos léptekkel odament a halotthoz, benézett a jobb szemébe, azután a balba. Azután a bal markába nézett, azután a jobba. Megérintette a halott orra hegyét s szívére tette a kezét. Végre a halott szája elé tartott egy tükröt. Odavitte a tükröt az ablakhoz, először a fényes felét nézte meg, azután a feketét. És akkor ünnepélyesen mondta:

- Meghótt a' s én mondom.

És mert látta, hogy Áronné nagy zokogásában semmit sem hall, Pistához fordult:

- Te Pista gyerek, nem volna egy pohár szilvapálinka, mert hát már a Benedek bá' úgy sem támad fel.

Szabó Áronné a férjével egy sírba temettette Benedeket. Legyenek együtt, akik jók voltak hozzá s akiket szeretett. Mikor a nyílt sírba eresztették a koporsót, Pistát megint végtelen düh öntötte el. Szeretett volna valami nagy erős lenni, veszett bivaly, éhes medve, éjjeli tűz, kiáradt folyó: valami nagyon ártalmas, rázuhogni erre a világra, tépni, harapni, tiporni. Megrugta a földet, a bestiát, mely mindent elvesz.

Mikor elföldelték a koporsót, már megint hullott az eső, végtelen omlású szürke őszi eső és hideg vad szél jött a kovásznai hegyek felől. A kis domb kész volt, a keresztet földbe ütötték, kilátszó árbócát a fekete hajónak, mely viszi a fáradt hajóst a végtelen fekete tengerben. Hazafelé indultak. Pista síró anyja karjába kapaszkodott. Mégegyszer visszanezett a temetőbe. A sápadt sírkövek s a didergő fejfák áztak a zuhogó esőben. A füzek, a furcsa alakú fák, a gonosz burjánok rángtak, táncoltak, vágtak, hadonáltak. A kápolnánál üvöltött a szél, mint az elkárhozott lélek. És a távoli síkságon, a ködbe borult hegyeken, a fázó falu fölött egy láthatatlan madár mérhetetlen árnyéka lebegett.

II. MEGINT HALÁL.

1.

A két ökör megállott s Pista nem mondta, hogy menjenek tovább. Félkezével rátámaszkodott az eke szarvára s belebámult a levegőbe.

Szép göndör szőke haján ragyogott a nap, széles vállán s hatalmas termete domborulataiban ragyogott az ifjúság. De arca zord volt, homloka borús, nagy kék szemeiben s dacos duzzadt ajakán végtelen unalom ült. Csak bámult, bámult, mintha várná, hogy feltörök a horizont kapuja s új világ rohan át a szokott dolgok unottságán.

- Te Pista, te megint az angyalodra merejted a szemedet.

Az öreg Simon Józsi bá kiáltott át a szomszéd tagról. Pista oda sem nézett neki.

- Pista te, te Pista, nézd milyen helyre fejrénep emelgeti ott a szoknyáját.

Pista odanézett. Az öreg elkacagta magát:

- Most látom csak, hogy nem fejrénep, hanem csak a Séra Mihály tehene. Hát mi bánt téged, Pista?

- Nem bánt engem semmi.

- Már az sem igaz. Ha józan vagy, szomorú vagy, ha iszol, szomorú vagy, ha szép lányt ölelsz, akkor is az maradsz. Ki a fene látott ilyen fiatal legényt? Pedig örvendhetnél, van hozzá testi formád olyan, hogy még száz forintért is megvennék.

Az öreg Simon bá megcsóválta a fejét, rosszaló arcot is szeretett volna hozzá vágni, de örökös mosolygását nem tudta elküldeni az ajkáról, a szemeiről, az orrahegyéről. Mert ha valahol a világon egy mákszem jókedv volt, az öregbe kvártélyozta be magát. Ő volt hazai dúca a jókedv összes galambjának. Hatvanhárom év óta szedi a lélegzetet, de még szomorúnak nem látta senki fia. Feltűnően hosszas, lopótök feje állandóan derült és fényes volt. Nagy görbe orra huncut kuruckodással kanyarodott be a világba, okos kék szemei csordultig voltak ravaszsággal. Orra alatt csenevész őszes bajuszka törte magát, hogy még kackiás és fiatal legyen. Felsőteste még egyenes volt, mint a fiatal jegenye, de egyik lábszára már kacskaringósra görbült, mint a vásárhelyi kifli. Simon bá mindig vászonruhában járt és ünnepnapokon nyakkendő is szokott tenni. Simon bának valaha sok földje volt, de elment a tavalyi hóval. Virágzó szép legény fia volt, meghalt a kaszárnyában. Ékes szép hajadon lánya volt, férjhez ment s meghalt gyermekágyban. Éktelen csúf, vén hárpia felesége volt. Ez már a hatvanötödik évet taposta, két évvel vénebb volt az uránál, mégis élt, sőt mindennap előbb volt. És Simon bá mégis megmaradt fiatalnak és jókedvűnek, menyecskevadásznak, poháremelgetőnek s örökvirágú nótafának. Mert Simon bá tudott minden nótát: a dajkanótát, mivel Árpád apánkat ringatták, a bujdosónótákat, miket a tatárok idejében énekeltek s minden szerelmes régi nótát. Vagyona rá is ment a jókedvére és kakasi nagy virtusára. Most már régen okos volt és nem költött. Ő tréfált, énekelt, mulattatott, de úgy intézte, hogy más nyúljon a bugyellárisába. Mert az a kis pénz, amit az élő penitenciája elől még félre tudott sinkófálni, az kellett menyecskére meg kikapós lányra.

Pista szomorúan felelt:

- Nem tudom én, mi bajom van, Simon bá. Mást leütnék, ha sokat firtatná, de magát szeretem s tudom, hogy nem csúfságból teszi. Nem megy nekem sem a dolog, sem az evés, még az

ivást is únom. Egész éjszakákat hánykolódom, mint akinek rossz a lelkiismerete. Néha pedig kedvem volna, hogy egy nyújtózkodással szétlökjem az egész falut. Hát ez az élet, Simon bá? Akkor jobb volna ma lemenni a pujákhoz.

- Hát látod, ez a sok fiatalságtól van. Bennem is volt valaha efféle nemjó, de addig ölelkeztem, amíg kiment minden szomorúság belőlem. Csak a fejét ne törje az ember, nem embernek való munka a. Látod, ha nekem az én égedelmes oldalbordám prézsmitál, megyek, amíg egy menyecskét találok, akivel kedvem tölthetem. Pedig nekem már csak pénzért bajlódnak. Jó adománya az Istennek a menyecske s mikor már az sem kell, mehetsz a temető felé.

- A fene megette ezt a világot - felelte Pista.

Az öreg szemei köré ráncosította az egész arcát s minden ránc megtelt a szemek ravaszságával:

- Te Pista, ma ott leszünk a Flórján Bogdánál. A feleségem ma elmegy a katonai búcsúra s csak holnapután tér meg. Amikor ő imádkozni megy, az az én üdvösségem. Kijössz-e te is?

- Lehet igen s lehet nem - felelt Pista és odafütyentett az ökröknek.

Tíz éve múlt már, hogy az öreg harangozó és Bodor Benedek lennebb tették a lakásukat s Pista nőtt, mint a nyári áldás. De ha Áronnénak sok öröme is volt látni, hogy telik ki testi szépségében ez a hatalmas gyermek, megvolt a mindennapi bánata is. Pista napról-napra különösebb, makacsabb, szertelenebb lett. Most jó volt, mint egy fiatal lány, azután tombolt, mint a vad csikó. Ahogy a bajusza kiserkedt, lányra, menyecskére égő veszedelem lett. Hullottak feléje, mint éjjeli bogár a gyertya felé. És mikor ő feléjük hajolt, ha csókolta, ha ölelte őket, ha égő szavak virágoztak ki belőle, elfelejtették azok a tíz parancsolatot s az egész isteni kijelentést. De egy pár ölelés után otthagytá őket, maga sem tudta, miért. Sok szívet tett sebessé, sok szemet tett könnyessé és nem egy legény hátát tette kékké. Mert erős volt, mint három mészáros. A korcsma is nem egyszer dübörgött felmozdult indulatától.

- Pista fiam, nem ismerek rád, ha szegény jó apád látná ezt, - sóhajtotta sokszor Áronné.

- Már megint el akar ölni anyám a háztól! Csak kárpáljon, csak prézsmitáljon, aztán öntözheti sós vízzel a hült helyemet - felelte ilyenkor.

Mert Pista már sokszor dúrva is volt a szegény asszonyhoz. De mikor néha szélcsend volt benne s a régi gyermek visszajött a felrázott lélekbe, mint tavalyi galamb a földrázott városba, odaült az anyja szoknyája mellé s kiszepegett a panasz belőle:

- Édes anyám, én nem tudom, mi bajom van. Talán a Benedek bá lelke szállt belém. Nem tudok én megnyugodni ebben a faluban. Ha éjjel behúnyom a szemem, tenger vizet látok és messzi országokat. Szép nagy erdős szigeteket óriási fákkal és gyönyörű hercegkisasszonyokkal. Oh, édesanyám, milyen ruhájuk van azoknak, nem járnak meztéláb, nem sáros a térdük s olyan szép szavuk van. Itt mindennap azt a piszkos határt túrni s mindig ugyanazokkal beszélni.

- Majd hozol, fiacskám, egy ügyes szép menyecskét, majd az meggyógyít téged.

- Édesanyám csak beszél, beszél, de a szó szó marad s az ember nem tudja, hová legyen.

Tovább szántott Pista s úgy megnyomta az ekeszarvát, hogy az háromszor olyan mélyen ment a föld mellébe, mint ahogy a módja. És amint a nagy barázdák nyiltak s kifordultak fekete hullámai az örök táplálónak, Pista úgy érezte, hogy nagy hajó kormányát tartja és sötét tenger hullámain megy előre. Körötte a kezdő tavasz szilaj fiatalsága bomlott. Itt-ott a mélyedésekben még vadvizek futottak össze, a Feketeügy megnőtt hullámokkal tépte az öreg füzek szakállát és zúgott, mint a zágoni rengeteg. A füzek nehézmézű barkákba öltöztek, zsendült a föld s az erdő megkondította a tavasz nagy harangját. A nap fiatal szerelemmel ostromolta a

levetkezett földet. Még a kis temetőn is átvonaglott a tavasz s nagy kék szemekkel csodálkoztak fel a sírok. De Pistába nem ment be a tavasz. Sötét maradt, mint az útszéli ház, melybe kísértetek járnak.

Déli harangozáskor két lány tartott feléje, mind a kettő kosarat tartott kezében s mindketten mezítláb voltak. Az egyik kis hirtelenszőke kilencéves volt, félénk kék szemekkel, fehér orcával, nagy kéréssel az arcán: halál után fakadt virága a Bodor Benedeknek. A másik jól megtermett tizenhét-tizennyolcéves lány, gazdag medencével, tápláló mellel, erős csontos arccal, nagy fekete szemekkel. Pista rögtön megismerte Kis Mártát:

- Hát te mit keresel itt? - kérdezte kedvetlenül.

Márta egy nagyot lélegzett:

- Összetalálkoztunk a Sáríkával. Én a Kónya Dénes ebédjét viszem s gondoltam, hogy útban megnézek téged is. Meg a Sárika is hívott.

Pista végignézte a leányt, mondta:

- Milyen rusnya sáros a lábad, mint egy kósza tehénnek. Megmoshatnád.

- Miért mondasz effélét? Tudod, hogy aki dolgozik, az nem járhat selyemcipőben.

Sárika ezalatt kipakolta az ebédet bátyjának. Pista leült s igyekezett olyan mohón enni, hogy ne beszéljen, ne lásson, ne halljon. Szegény Márta köszönt és tovament. Sári hallgatag, nagy ijedt szemmel nézte a bátyját, amint hatalmas állkapcái mozogtak. De ahogy Márta hűsz lépésre volt, Pista nem evett többet.

- Viheted. Mit állsz ott, mint a fancsali feszület? - riadt a gyermekre.

- Még lepény is van, - mondta a gyermek s tiszta hangja félénken ment a tavaszi levegőbe.

- Nem kérdeztem, vidd, ha mondom.

A kis leány fürtös fejét nyakába húzta. Nagy sietve összeszedte az ebéd dolgait. Egy nagy kék tekintetet vetett zord bátyjára s nehéz szívvel visszaindult a falunak. Pista most már undorodott magától, szíve falán ott volt a kis leány nagy kék szeme. Már szájához tette kezét, hogy visszakurjantsa a gyermeket, fehér orcáját odaszorítsa az arcához, fényes szőke haját telecsókolja, hogy záporosan, viharosan jó legyen, mert ez is mozgás és végtelenség. De azután belelegyintett a levegőbe s odakiáltott az egyik ökröknek:

- Ne rázd annyit a buta fejedet, mert leütlek.

Rosszaságának íze keserűen gyűlte meg a lelke alját. Irtózatossá harag tombolt benne. Megszabadulni magától, levetni önmagát, mint egy piszkos gúnyát. Megszabadulni attól az idegen hatalomtól, melyet mégis Szabó Pistának neveznek s mely letapossa minden nagy akaratát a jóság felé. Nem pihent és nem engedte pihenni az ökröket. Tovább szántott, tépte, sebezte ezt a mostoha vén földet, amely nem terem többé frissítő csodákat vagy új világokat.

Mikor naphulltakor a többiek hazatakarodtak, ő még künn maradt. Szerette hozzádörzsölni égő homlokát az este barna melléhez, szerette belenyújtózni erejét a horizont roppant egyedülvalóságába. Hűs szél kelt fel. Mintha messzi tengerek lehellelte csapna át a hazai rögökön. Kitárta mellét és egy hatalmasat lélegzett.

Aztán megindult hazafelé. Az ég gyertyái már kezdtek kigyúlni. Az ökrök nagyot zökkentek a barna hepehupákon.

- Hazamegyek, megvacsorázom, lefekszem, - fogadta Pista.

Édesanyja már kész vacsorával fogadta: tört tejjel és főtt pityókával. A földes kunyhóban a nyitott tűz körül telepedtek le. Pista evett, hallgatott. Sáríka, mint egy szép szőke cicus, egy nagy lábasból mártogatta a tört tejet. Néha a lobogó láng rávetette fényét s szőke hajának finom világossága átserkedt a homályosság széleibe. Áronné, mint egy jó kotlós tyúk, járt-kelt, talált még egy-egy falatot az övéi számára s mindegyre mondatokat mondott, hogy beszéddel verjen hidat ehhez a sötét fiúhoz:

- Az éjszakák még igen hidegek. - Vagy:

- A borosnyói mészáros megint két krajcárral emelte a marhahús fontját. Hogy nem süll ki a szeme a disznónak.

Pista tovább hallgatott. A gallyak közt nedves is volt és finom sunyi füst töltötte meg a konyhát, mely tele volt nehéz szomorúsággal. Minden olyan szűk, olyan fullasztó volt itt, hogy ha egyet igazit mozdulna a tüdeje, talán szétrepedne az egész konyha. És miért mondja édesanyja mindennap ezeket a mondatokat? Ha nincs mondanivalója, miért nem hallgat? S ez a sápadt kis árnyékleány úgy nézi a mély kék szemével, olyan, mint az eleven lelkifurdalás. Az öreg Gyöngyös fiatal kölykével a lábaihoz dörzsölődött. Eltaszította őket.

Odament a fekhelyéhez, ledobta a ruháját magáról, lefeküdt. Befelé feküdt s úgy tett, mintha mindjárt elaludnék. Pedig most fülével látott mindent, anyja minden mozdulatát, minden rezzenő dolgot, a lány változó alakját. Mindent bántó élesen és akarattalan figyelemmel. Anyja az edényeket mosta fel. Azután Sáríkat fektette le. Kiment, megnézni még egyszer az állatokat s kihívta a kutyákat. Aztán ő is levetkezett, összekaparta a tüzet, lefeküdt Sáríka mellé. Még hangosan megimádkoztatta a kis leányt:

Én lefekszem kis ágyamba,
Mindennapi koporsómba,
Bezáródik két szemem,
Vigyázz reám, Istenem!

Adj nyugalmat mindenkinek,
Szüleimnek, testvéreimnek
És házunkon kívül is
Minden jó lelket őrizz,
Ámen!

Ez az ima beleharapott Pistába, mint egy megtaposott kutya és felugatta gyermeknapjai minden szemrehányását. Érezte az anyai ölelés régi melegét, az ima édes ízét az álom szélén, a régi tisztaság nagy nyugovását. Beharapta az öklét, hogy ne kezdjen bőgni, mint egy beteg barom.

Egy negyedórai szunnyadásfélébe zsibbadt. Felriadt. Kifelé fordult. A tűzhelyről még halk világosság jött s a vékony füstben látszottak a dolgok körvonalai. A fáradt asszony és a kis lány már aludtak s szuszogtak hosszú, lapos pihegéssel. Minden dolog: az ételszag, a régi edények, a furcsa szegény padszékek, az idomtalan kemence: minden, minden a Pista mellére mászott, nyomta, fojtogatta. Itt ebben a koporsózúgban tölteni el az éjszakát, mikor odakünn végtelen éjszaka s benne végtelen fiatalság van. Felugrott, felöltözött. Eszébe jutott, hogy nincs egy krajcárja sem.

Odament az anyja ágyához. Lefojtott hangon szólt:

- Édesanyám.

Az elstrapált asszony mély álom szomorú vizein úszott s nem verte fel a rossz fiú hangja. Pista türelmetlenebb hangossággal mondta:

- Édesanyám!

Áronné felmozdult és álombódultan kérdezte:

- Mi az, mit keresel?

- Adjon édesanyám két forintot. Nincs egy krajcárom sem.

Áronné csak most látta, hogy a fia fel van öltözve. Amint a rengeteg kívánság megütötte a fülét, kijött belőle a keserűség:

- Két forintot! Hát végkép meg vagy bolondulva. Nem herdáltad el minden kis garasunkat? Két forintot! Mikor egy kiló rongy szalonáért hat piculát vesznek el. Hogy adtam a hálát Istennek, mikor láttam, hogy rendesen lefeküdt s már megint rájött a bónája. Feküdj vissza, ha Istent ismered és ne marcangold a szegény öreg anyádat.

A szegény asszony köhögni kezdett, öblös nemjó köhögéssel. A sok munka s a sok bánat nagyon elrongyolta szegényt. Pista dühös volt az anyja igazságáért és dühös volt a maga rosszaságáért. Felcsattant:

- Hát hiába dolgozom én itt maguknak mint egy marha, még két forintot is sajnál tőlem! Hát miért vagyok fiatal? Hogy itt emésszem el a fiatalságom egy vén asszony szoknyája mellett! Miért nem hagyja, hogy világgá menjek, ha mindent sajnál tőlem? Hát már most azt kérdelem, ad két forintot vagy nem?

Sötét fenyegetés volt e szavakban és parázslott a két szeme. A kis Sári felült az ágyban, összetette kezeit, odanyújtotta anyja elé és visszafojtott sírással könnyörogte:

- Adjon neki, édesanyám, édesanyám, adjon neki.

Áronné szívét végtelen keserűség töltötte el, de nem volt lelke marcangolni ennek a kis ártatlannak a szívét. Leszállt az ágyról, felnyitott egy ládát, kibogozta egy kendő harminchárom bogját, kivett belőle két ezüst forintot:

- Nesze, nesze gyalázatos, de tudd meg, hogy az anyád koporsójából lumpolsz. Menj, menj!

Pista elvette a pénzt s valami nagyon rosszat akart mondani. De ebben a percben az alvó tűzhely felriadt, valami bújt rözse kapott lángra. Nagy piros láng borította el egy percre a konyhát. És Pista látta a remegő szőke gyermeket, amint összetett kézzel térden állt ágyában. Látta maga előtt édesanyját, koravéne, hajában a bánatok havával, arcán a betegség mély árkaival s nagy sötét szemeiben, melyek oly melegen tudtak nézni, végtelen kitiltó fájdalommal. Nyakában a nagy ezüst kereszttel, melyet még az ő édesapjától kapott s melyet az öreg halála óta sohasem tett le. A tűz kilobbant. Nehéz sötét és csend lett a konyhában. Pista félrehúzta a reteszt és kilépett az éjszakába.

A Flórján Bogdán korcsmájában már csirázgatott a jókedv. A kerek asztalnál ültek: a rektor, akinek a torkán minden elhaladó év tágított egyet, Simon bá és Magyar Peti, akit a rektor úr hívott meg. Az asztalnál ült maga Bogdán gazda is, kis zömök zsíros örmény. Ivott vendégeivel, neki az ügysem kerül semmibe. A mulatókat Csókos Mari szolgálta fel, a Bogdán úr szerencsecsillaga, akivel többet keresett, mint száz akó borral. A szó a rektoré volt:

- Szép, szép a szerelem, Simon bá, de a bor az csak bor marad. Öreg emberről lefonnyad a csók, mint a vackor a fáról. Lám én már csak úgy vakargatom a feleségem, mint a felhízott kocát. Pedig az én feleségem csak áldott asszony, ha már szerelemről van szó. De a bor, az a sírig kíséri az ember fiát. Nem mondom, néha disznó lesz az ember. De a disznó is a jó Isten állatja és nem jó büszke lenni.

- Már én csak azt mondom, hogy aki a csókot már nem ambicionálja, az mehet a temető felé - mondta Simon bá és mosolygott, mint a lemenő nap.

- Szervusz Pista - mondta Magyar Peti.

Pista végigkezelt, leült, bort rendelt, egyszerre egy literrel. Az övéből töltött a többinek is, egymásután három poharat küldött le magába. Simon bá szólt:

- Azt hittük már, hogy nem jössz.

- Én nem jövök! Hát miért ne jönnék?

- Hát tudod, az anyád...

Pista az asztalra csapott:

- Az anyám! Az csak az anyám, asszony, mint a többi. Nekem még a Szűz Mária sem parancsol. Most is csak egy szót szóltam s mindjárt két forintot adott.

Kivágta a két forintot az asztalra, azután mondta:

- Te pedig, Peti, igyál, téged még úgysem láttalak korcsmában. Azt akarom, hogy ma te igyál legtöbbet, úgyis eleget szenvedsz.

Peti nagy nyurga legény lett, erős csontja volt s látszott, hogy jó koszton hatalmas legény lenne belőle. Nagyon kopott volt az istenadta. Megmaradt a Sérák kutyájának, dolgozott három marha helyett s mégis csak rossz szó és eldobott falat volt a jutalma. Sokszor jött, hogy világgá bujdosik, de elég volt, hogy egy kis gyermek egy jó szót szóljon hozzá, majd ríva fakadt és maradt. Most hálás kutyaszemmel nézett Pistára és mohón itta a ritka áldást.

A rektor nekieresztette reszkető hangját:

Marosszéki piros Párizs,
Hej piros az én babám is.

Vele énekeltek. Még a Bogdán úr is halkán inzultálta a hangzó művészeteket. Pista hallgatott. Aztán rászólt Csókos Mária:

- Ne riszáld annyit magadat. Tégy egyszerre ide vagy két liter bort és ülj le mellém.

Mári engedelmeskedett. Ittak. Pista sokat és mohón ivott s vad tüzek gyúltak ki a szemeiben. Peti kezdett nagy legénnyé kunkorodni:

- Meglátják kendtek, ha én egyszer megharagszom, nagy baj lesz ezzel a világgal.

- Te Peti, tudod-e már te, hogy mi az a menyecske? - kérdezte Simon bá.

Szegény Peti nagyon szeretne volna tudni. De most bor volt benne s megpödörte a bajusz-féljét:

- Hogy én tudom-e? Ha naponta száz volna, még az is semmi. Ha a Hargita menyecske volna, még azt is úgy megnyomorítanám, hogy csak úgy nyegne.

Nagyot kacagtak. Simon bá titkos kacsintásokat küldött Márinak, aki mindenki felé vágott a szemeivel. A rektor szétterjedt, mint a napsütött köd:

- Lássátok, csak az a rusnya halál ne volna. Az ember fia bajlódik, bajlódik s alig iszik egy-két pohár bort, már fel kell kelnie az asztaltól. Én egész életem a jövő nemzedéknek szenteltem, vettem a tudományt, mint a gabonát. És mit aratok, mit fizet a világ? Ha ez a kis bor nem volna, meg a drága feleségem, már rég valamelyik akácfán lógnék. Még a halált se bánám, csak a drága feleségem ne jutna gyászos özvegységre. Utánam hal szegény, meglátjátok, hogy utánam hal.

- Ha egyszer nekem jókedvem lesz, megeszem egy sült ökröt - mondta Peti.

Ittak, énekeltek, tréfálkoztak, meséltek. Az éjszaka szaladt, mint a megpirongatott agár. Pista hallgatag volt, de nagyon sokat ivott. Peti ragyogott, mint a borosnyói torony a holdfényben. Éjfélkor már nagyon adakozó volt:

- Ha én majd katona leszek, előbb a muszkát verem meg, azután a németet. Nem hiszi a rektor úr? Hát megverem az egész világot, az egészszet, még a kínai császárt is. Levágom a coffját, jó lesz ostornak. Pista, neked fogom adni a felekirályságomat. Rektor úr, magát a titkosommá teszem s minden nap egy hordó tokaji bor lesz a fizetése.

- Hát nekem nem adsz semmit, te varangybéka? - kötődött Simon bá.

- Kendnek adom a Séráék agg kecskéjét, azzal majd nyalhatják a sót ketten - mondta Peti.

Nagy jókedv lett rá, még a Bogdán úr is kigombolt hassal kacagott. Simon bá boldogan sugárzott:

- Megfelelt rá a góbé s nem fogják már eladni a vásáron.

Pistában nagy ölekezési kedv mozdult fel, magához rántotta Márit, mellébe temette fejét, azután csókokat nyomott rá. De ez a mély női mell most felébresztette benne az elkergetett gyermeket, az anyai mell végtelenségét s minden rosszaságának a keserűsége a szájába jött. Ivott hosszú, egyetlen nyeléssel. De minden csepptől sajtóbban, emlékezőbben józan lett. Már únta a bort, únta ezeknek szokott tréfáit, a Mária könnyű kaphatóságát, ezt a kis vackot, ahol azzal csalják magukat az emberek, hogy mulatnak. Rászólt a Mária:

- Menj a Peti mellé, légy ma az övé.

A lány durcásan dörzsölődött hozzá, de Pista rázördült:

- Menj, mert megváglak.

Mári Peti mellé ült, de a jobbik felét titkon Simon bá felé dörzsölte, mert tudta, hogy Petinek üres a bugyellárisa. Peti boldogan virágzott, mint a júniusi tők:

- Veszek neked egy házat kalárisból, minden ujjadra gyémántgyűrűt teszek. Arannyal veretem ki a lábad nyomát.

Simon bá, akinek kezei boldogan legeltek Mári titkos engedményein, huncutul kérdezte:

- Ejszen, ezt mind a Séra Mihály fogja kölcsönadni.

Pista egyszerre csak felugrott, odadobta a két ezüstpénzt az asztalra, mondta:

- Itt van Bogdán úr, ezt mind megihatják. Én megyek.

- Csak nem bolondultál meg. Hová a fenébe mennél most? - méltatlankodott Simon bá.

- Megyek s mulassanak jól - mondta Pista és már künn volt.

- Erre is rájött a bónája - morgott Simon bá.

- Különös egy legény, egy sincs több ilyen a faluban - fejcsóválta Bogdán úr.

- Pista az én barátom, Pistát ne bántsa senki, - dühösködött Peti - mert levágom az egész falut.

Pista ment maga elé, gyors léptekkel. Egyszerre csak megérkezett a falu szélére. Vele szemben volt a végtelen fekete mező. Egyetlen óriási fekete pohár volt az éjszaka, tele keserűséggel s ez átfolyt a szívéen. Csípős hideg volt a levegő s ez jól esett homlokának.

Ott állt egyenesen, megvetve a lábát, izmai egy láthatatlan birkózásra feszültek. Oh, ha ez a véghetetlen éjszaka megmozdulna s birkózni menne vele, hogy letiporná, hogy földhöz mázolná és akkor talán megölné mindazt, ami önmagában rossz és idegen. Vagy jó asszony lenne ez az éjjel, puhakezű tündérleány, aki lágy kezével kikutatna minden tövist a szívéből,

elsimítana minden nyugtalanságot s végtelen csókban adna végtelen megenyhülést. De hideg, mozdulatlan volt a tér és nem volt sehol szájalom és emberhez való szeretet benne.

Már lassan pirkadott, mikor hazatért. Halkan belopózott a házba. A kis Sári a fal felé görbülve aludt. Szőke haja ráfolyt kis meztelen mellére s úgy pihegett, mint egy tenyérre fogott madár. Az édesanyja nyöszörgő kínos alvással aludt és nehéz volt a lélegzete. Lehúnyt szemeivel még fájdalmasabb volt az öreg arc. Néha fel-felköhögött s az ezüst kereszt megrázkódott mellén.

Pista nézte őket. Aztán vette a nagy baltát és óvatosan kisuhant. Mikor a templom előtt ment el, a reggel zöldes szürkéjén át ránézett a feszület. Pista megállott, mint a megdőfött katona. A Krisztus két nagy szeme felnyílt a szívén, mint két nagy seb. Gyertyák gyúltak fel benne és orgonasípok zendültek meg. Egy ima tülekedett ajkai felé keserves, végtelen zokogással.

Nagyot nyelt és nem vetett keresztet. Kiment az irtásra. Még nem volt fenn a nap és éles volt az idő foga. Pista nekiesett a legnagyobb szálfának és óriási csapásokkal vágta. Az erdő jajgatott, a völgyek sikoltottak és izmaiban mérhetetlen göggel érezte, hogy birkózik a világgal. Délig harcolt a faóriásokkal, akkor lefeküdt a hideg földre s étlen-szomjan mély, határtalan álomba lódult, mint egy durván ellökött csolnak.

2.

Delet már elharangozták, Szabó Áronné enni adott az állatoknak. Öreges, fáradt lépésekkel csoszogott köröttük, köhécselt is közbe-közbe, de mindenikhez volt egy kedves szava: - Nesze te, bendák. - Ne verd el azt a szegényt, látod, hogy kisebb. - Gyere, gyere öreg, nesze neked is. - Sárika leguggolva a kis csirkéket etette.

Ma egész nap eső ígérkezett s nagy tépett vitorlák lógtak az áprilisi égen. Pista ma nem ment a mezőre, itthon dolgozott a kertben. Ő is abbahagyta a munkát, leült a tornácban.

Áronné kihozta az ebédet a tornácra, ott ettek. Sárika egy nagy fazékkal a küszöbre ült, ott vesződött az ennivalóval, kis feje majd beletünt a fazék nagy tágasságába, Áronné szemben ült a fiával, ettek, hallgattak. Azután Áronné eltakarította az ebéd maradékait, leült Sárika mellé a küszöbre s onnan nézték az udvart. Pista helyén maradt és pipára gyújtott.

Áronné fel-felköhögött s minden köhögés futó árnyékot vetett a Pista lelkére. Az öreg asszony napról napra ment össze, tüdejében mind mérgesebb harapással ugatott a halál kutyája, néha alig tudta magát felvonszolni az ágyból. De azért csak felkelt, tett-vett, dolgozott, törte magát, aggódott, sírt, imádkozott s szerette övéit fájdalmas, halálos szeretettel.

Hallgattak. Az állatok olyan békésen ettek a csendes udvaron, az ég nehéz felhőinek olyan paplanszerű jósága volt s roppant szelidség jött ki a meghatott világból. A macska bajuszát pödörte a kút mellett s meg-megnézte magát egy tócsa tükrében. Egy szép fehér jérce csőrével a hugát bolhásztta s a kakas duzzadt férfiúsággal nézte asszonyi dolgaikat. A borjú a nyitott színben anyja mellett könyökölt s csodálkozó szűzleány szemmel nézte Isten teremtett furcsaságait. Az agg Gyöngyös a kerítés mellett suvadt, öreg arcán sok szomorúság volt, mélyült szemeiben az elmúlás árnyéka és jóságos szeretet. Kis fia, egyetlen örököse, egy éktelen csontot próbált táplálékká marcangolni. Szaglászott, harapott, csókolt, kérelt, morgott, fenyegetett, mint egy diplomata egy fogas kérdés előtt. Az öreg öblös vén hangján bele-belevakkantott a küzködésbe: - Ne úgy fogd, te csacsi. - Most már jobban van. - Ez sikerült fogás volt.

Csend volt az udvaron s a szívek önmaguknak beszéltek. A Pista szíve nehéz lázadással követelte: életet, életet, egész határtalan végtelen életet! A kis Sárika fehér szíve, mint kis

kápolna ezüst harangja, mint gyöngyvirág fehér csilingelése, halkán mondogatta: milyen szép mese a világ. Az Áronné vén jó szíve sóhajtott, mint a koldus a templom küszöbén: én Istenem, születtem, dolgoztam, szenvedtem és nagyon szerettem és itt a halál.

Ebben a percben a kis kutyakölyök otthagya a csontot, felegyenesedett, apjára nézett, minden tagjában reszketett és vad rémülettel szűkölni kezdett. Az öreg Gyöngyös pedig talpra ugrott. Öreg szemeiben határozatlan árnyékok úsztak és irtózatossá döbbent. Fogatlan szájával négy-szer-ötször valami láthatatlan után kapott, aztán, mint a kilőtt nyíl, rohant Áronné lábaihoz. Fia egy darabig utána ment, de a kút mellett leszegzett igézzel állt meg s mozdulatlanul, kimeredt szemmel nézte, mi történik apjával.

Az öreg kutya egy percre mozdulatlanul feküdt az öregasszony lábainál. Áronné megcirógatta vén szolgája fejét és szólt:

- Gyöngyös, öreg Gyöngyös, mi lelt?

A vén kutya feje felmozdult az ismerős kezek alatt. Fejét nagynehezen felvonszolta az öregasszony térdére, két nagy szemét ráemelte búcsúzkodó végtelen szeretettel, kilógó nyelvvel végignyalta ráncos jó kezét. Az után visszaesett, még egyet vakkantott s elnyúlt a földön, mely embernek, kutyának anyai keblet tár. Fia odarohant, megszagolta apja testét, azután éktelen jajgatással szaladt a kerten át a mezők felé.

Csend volt az udvaron, a lefedett ég alatt, csend volt és halálos szomorúság Áronné ráhajolt a holtra: - Gyöngyös, édes Gyöngyös! - de tudta már, hogy hiába hívja bajos élete vén társát és sírni kezdett. A Sáríka karcsú, sápadt sírása is beleszakadt az édesanyja keserűségébe. És Pista előtt, mint felvert galambok elszálltak gyermeknapjai. Édesapja becsületes, visszhangzó arca és a ráhajló halál, a vén kutyával átkóborolt nagy csillagos éjszakák, a lobogó holdú síkság végtelen meséje, a Bodor Benedek hatalmas jó alakja, tarka meséi s a ledülő fák nagy zuhanása az irtáson. A nedves füvek bodor ködbaránykái, a kakukfű szaga a várhegyi dombon, az iskola nyöszörgő padjai, minden, ami végtelen alázatos, végtelen jó, végtelen tiszta és végtelen szép volt. És látta másik önmagát, a sötét lázadót, akiben alaktalan álmok ténferegnek, mint vérre vágyó szörnyetegek, aki belé szálló idegen lelkek igézete alatt marcangolja ezt a kifizethetetlen jóságú öregasszonyt s rémítgeti ezt a fakadó finom virágot. És itt van a halál, a könyörtelen, aki nem tűr feleselést. Lesuhint a kasza és aztán nem lehet semmit jóvátenni! Pedig ott van Mária, akinek fáj, ha jó öregasszonyok szenvednek, ott van a nyitott szemű Jézus s jaj, mit fog ő felelni, ha azok a szemek kérdezni fognak! Végtelen megbánás vesszeje ütötte meg a szikla fiút és drága tisztító könnyek szöktek ki szemeiből. Ledobta pipáját, odarohant az öregasszony mellé, térdeire szorította szép szőke fejét s viharos nagy gyermekzokogással zokogott:

- Édesanyám, édesanyám, bocsásson meg, soha többé nem leszek rossz.

Áronnéra végtelen nagy boldogság melege szállt, mint egy jó felhő, megcirógatta a fényes szőke fürtöket s nagy boldogságú, édes sírással kérdezte:

- Mi a bajod, édes Pista fiam, mi a bajod?

- Édesanyám, rossz voltam. Komisz voltam, bántottam. Verjen meg, édesanyám, jó leszek, ezután mindig jó leszek, - tördelte ki magából Pista.

Áronné ráfektette öreg fejét a zokogó fiú fejére és csak ezt ismételte:

- Én Istenem, én édes jó Istenem.

Sáríka két kis virág karját átfonta bátyja nyaka köré s édes esdekléssel csilingelte fülébe:

- Ne sírj, Pista, én nagyon szeretlek.

A három élet egybefolyt, mint három egy törül hajtott virág. Az eső csendesen megeredt s ráhullott a kiszolgált kutya testére. Áronné lassan kibontakozott a nagy könnyes ölelésből és nehéz boldogsággal mondta:

- Temessük el szegény öreg Gyöngyöst - és nagy szepegve hozzátette: - Oh, Pista, ha mindig ilyen maradnál.

- Ilyen leszek ezentúl mindig, édesanyám s csak pironogasson meg, ha egy szóval is vétek.

Eltemették az öreg szolgát a kertben, a nagy jegenye tövéhez a csendesen hulló esőben. És ha van számonkérés a túlparton a kutyák számára is, szegény Gyöngyösnek sok meg fog bocsáttatni.

Áronnét a nagy boldogság, meg a benne gyűlő titkos baj leverték lábáról. Másnap próbálta kihúzni vén tagjait mindennapi koporsójából, de csak szédült vele a világ. Pista szeliden erőszakolta, hogy maradjon az ágyban, majd elvégzi ő a ház dolgát, az is ér annyit, mint a mindennapi napszám.

Három hétig nyomta az öregasszony az ágyat és soha nem volt boldogabb. Pista takarított, állatokat ellátott, udvart rendbe hozott, kertet gondozott, főzött, mint egy jó nagy leány. És minden percben ott volt az anyja ágya szélénél, minden percben kérdezte: - Édesanyám, nem kell-e valami? Édesanyám, ne igazítsam meg a párnáját? - Azután játszott a kis Sáríkával, meséket is mondott neki, meg tréfált is vele. A kis lány felbátorodott, édes kacagások szőke fürtje s ezer szóbimbó bomlott ki belőle bátyja felé, olyan volt, mint egy virágzó vadrózsa-bokor. Pista néha nagy napos mezőnek érezte szívének sok virággal és sok áldott kalással. S a tizenkilenc éves vad ifjú ezer visszhanggal gyermek lett megint. Kézdivásárhelyről orvost is hivatott az anyjához, aki megvizsgálta Áronnét és azt mondta, hogy sokat kell pihennie és nem szabad búsulnia.

De néha azért nagy szomorúság és nagy unalom szállta meg. Különösen esténként, mikor kezdett leszállni a szürkület s az este a dolgok kötelékeit feloldotta: a megszokott tárgyak óriási árnyékokká nyultak, az elsötétedő anyagból kitetszett a beléje dermedt tragédia. A mezők elnyulása a fekete éjszakába olyan volt, mint egy roppant vívódás és különös hangok szakadtak a messziségből. Akkor Pista azt érezte, hogy meg van kötve egy nagy fekete jegenyéhez, hogy mellén gúnyos lidércek ülnek, hogy fiatal vére sűrű kásává zsúfolódik, szíve acél kalapácsa megáll és hallgat, mint egy megfojtott harang. És félt, félt, hogy egyszer meg fog rázkódni, megroppannak a kötelek, gyökerestől kiszakad a jegenye s le fog zuhanni. Kire? Mit, kit fog lezúzni?

Kis Márta eljárt a beteg asszonyhoz, akinek régi kedvence volt, híreket hozott neki, herbateát főzött, segített Pistának az asszonyi dolgokban, még a főzésben is. Áronné mindegyre hajtogatta.

- Látod, fiam, ez a feleségnek való leány. Szegény leány, de dolgoz és jó, mint a harapás kenyér. Mert mit ér, ha földje van, meg mi egyebe, de rossz a szíve és nincs benne állandóság? Én ismertem a Mártát, még mikor csecsen volt, nincs ilyen áldott leány az egész faluban.

Máskor meg sunyi ravaszsággal próbálta kiölni fia szívéből a hamis bálványt:

- Hallottad, Pista, hogy ez a nyefle Boriska most már a Bartalis Ábris fejét csavargatja? Ez már a negyedik jövődöbelije s meglátjuk, meddig lesz. Mert az apja, meg az anyja is, a vén koca, úgy bántak mindig vele, mintha cukorból volna. Dolgot nem adtak neki, dorgálni sem merték, tojtatták. Aztán úgy kifinyelődött, hogy most még velük is úgy bántik, mint a cselédekkel. Ha maga a nepomuki Szent János jönne le, Isten bocsássa meg, megkérni, még az sem volna neki elég nagy úr.

Pista nem gondolkozott azon, miért választotta anyja éppen nepomuki Szent Jánost a legkecsegtetőbb kísértésnek, de nem szerette az efféle beszédet. Hallgatott, vagy nagy buzgón tett-vett valamit. Hiszen ő maga is sejtette a vak érzésével, hogy sohasem szerette igazi szerelemmel ezt a leányt, aki voltaképpen olyan, mint a többi, csak mert gazdag, fennebb hordja az orrát. De mert ez volt az egyetlen, akit mégis mindenik lány irigyelt, mert szép ruhái voltak s mert egyedül mert játszani vele, mégis nagy haragvások után újra, meg újra feléje szénázott. Pedig ha néha egy pár napig jóban voltak, észrevette, hogy már nincs mit mondania neki s hogy azt a végtelen szomjúságot, ami benne van, ez sem enyhíti egy cseppel sem.

De azért mégsem felelt vissza anyjának. Már úgyis megint rég haragudott Boriskára, hát egye fene. A Kis Mártát is lassanként jobban kezdte túrni, már szólogatott is hozzája. Egyszer azt is mondta az anyjának:

- Rusnya leány ez a Márta, de meg kell adni, hogy szép szeme van neki.

- Nagy szépség örök vesződés - mondta Áronné, hogy belesegítse fia szeméit a világ örök rendjébe.

Már annyira is ment a dolog, hogy néha-néha, mikor nem volt tennivaló s Áronné elszunnyadt vagy ravaszul tettette az alvást, Márta és Pista leültek a küszöbre, nézték az udvart és lassú beszélgetésbe eredtek. Hangjuk visszafogták, hogy fel ne ébresszék az alvót és ez olyan jól esett Mártának. Közömbös egyszerű dolgokat beszéltek, de a szegény lánynak piros pünkösdi szép templomi ének volt minden szó. Mert ő is rög volt, része az örök titokzatos termésnek és kitárt szívvel volt nagy zsendülő tavasz. Egy este olyan szelid volt a világ, olyan végtelenül tavasz volt mindenben, hogy Pista belenézett a Márta mély szemeibe és mintha a hűséges öreg Gyöngyös emlékezne vissza onnan, mondta s talán nem is tudta, hogy mondta:

- Jó lány vagy te, Márta.

Ettől a perctől kezdve virágcserep lett a Márta szíve s beleültette ezt a mondatot, mint egyszer nyíló drága virágot. Pista pedig magában mondta, visszanyulva gyermekségébe.

- Szegény Gyöngyös.

Egy szombat reggel kelt föl az ágyból Áronné s olyan jól esett neki a májusi nap dicsősége. És még jobban estek neki a régi mozdulatok: az etető meghajlás a disznó vályújához, meg a baromfihoz, a kerekes kút mozgatása, a régi lépések. Mindenik visszahozta elviselt testébe az életnek egy csücskét. Egyszerre azon vette észre magát, hogy ének van az ajakán, mint pohár virág a vén diófaasztalon:

Nem borulok, van már nekem szeretőm,
Szüret után lesz az esküvőm.

Másnap, vasárnap reggel kiöltözött az öregasszony a tiszta gúnyájába, még szagos füvet is vett a kezébe. A kis Sárika is vizsgai ruháját vette fel és piros rózsát tett a hajába. Ugy mentek nagy gangosan a templomba, mellettük Pista lépdelt. És amint a falusiak jöttek innen-onnan s köszöntések szálltak feléjük, az Áronné egyszerű lelke édes büszkeségtől fuvalkodott fel, mint egy begyeskedő galamb és befelé turbékolta:

- Lássátok, ilyen legény fia nincs senkinek a faluban. Hátha még tudnátok, milyen jó!

Pista felment az orgona mellé a többi fiatalokhoz, segíteni egyet a rektor úr tüdején. Sárika a hátsó padok egyikébe ült, a hátul lógó coffosok mellé. Áronné pedig a barna és fekete keszkenősök közé.

Mikor az orgona megszólalt, a rektor úr a legjobb természetes hangján kanyargott bele az Isten dicsőítésébe. Mert a rektor úrnak több hangja volt. Ha esős volt az év és savanyú a bor: rekedt volt a hangja és fáradtabbak a kanyarodásai, ha rossz volt a termés és kevés bor volt: száraz

volt a hangja és lehervadtak a cifrázásai, de ha ajándékos volt az esztendő s jó édes bor termett: a rektor úr hangjából úgy dült az Isten dicsősége, mint a melegség a déli buzatáblából és tele volt cifrával, mint a nyári villámlás. A falusiak is nekivetették lábukat a pad lábának s mint kilökött hosszú, merev hajítófák, repült hangjuk a boltozat felé. A vörös nyakakon megfeszült a toka, amint kizengett belőlük az áhitat. Az asszonyok a kontyuk tetejéből visítottak. A jó Mária mosolygott az oltáron, mintha mondta volna:

- Jobb éneket, azt hallottam, de jobb szándékot nem láttam s nekem ez a fontosabb.

Áronné is nekicikornyázott a túlvilági üdvösségnek, énekelt, énekelt, hogy a könnyei is kicsordultak. És nagy melegség terjedt szét benne s egyszerű lelke, mint egy jó hóésés, szálldogált a régi templomocskára, a Máriára, Jézus szomorú arcára, az öreg tisztelendőre s az ismerős emberekre. Nagyon, nagyon jól esett neki valami, hogy mi, ő se volt tisztában vele.

Istentisztelet után a falusiak megálltak a templom előtt egy kicsit megszellőztetni a mondókájukat. Áronnét körülvették:

- Hát maga csak meggyógyult, hála az Istennek.

- Mán azt hittük, hogy a gyökerek alá költözik.

- Lám, jó, hogy nem halt meg, az idén sok pityóka lesz, ha az Isten el nem veszi.

- Jó lesz, ha még minden este iszik egy kis egérfark-kóró teát, az úgy rendbehozza az ember mellét, hogy csuda.

A fiatalok egy hajítással tovább évődtek. Boriska, aki nagy beszélgetésben volt a Bartalis Ábrissal, egyszerre odafordult Pistához:

- Jössz ma a bálba, Pista?

- Ha megyek, igen s ha nem, az is annyi, - mondta Pista.

Ebéd után Pista végigfeküdt a tornácon s úgy tett, mint aki alszik. Vecsernye után csak mennek mindenünnen a lányok meg a legények a bálba. Még az öregek közül is sokan, hogy visszaemlékeztek a régi fiatalság ízét. Pista csak nem mozdult.

- Pista fiam, te nem mész a bálba? - kérdezte Áronné.

Pista meg sem mozdult. És Áronné elgondolta, hogy nem jó az, hogy ez a nagy erős gyermek visszatartja mindentől magát, ami kijár a fiatalnak. Három hete mindig az ő szoknyáját őrizte, csak nem lesz jó vége az ilyen hosszú megtartóztatásnak. Jobb, ha kiveszi részét az illendő-séges mulatságból, hogy ne kívánja az ördögök bálját. Odament, szeliden megrázta fia karját:

- Pista fiam, már rég mennek a bálba.

Pista felült. Majdnem lefojtott türelmetlenség volt a hangjában:

- Azért bál az, hogy menjenek bele.

- Hát te, fiam, nem mész? Fiatalnak való a bál.

- Minek menjek! Jó árnyékos hely van ezen a tornácon. Aki nem táncol, nem izzad.

- Már csak menj, fiam, még valaki azt mondja, hogy én tartalak a szoknyám mellett. Legalább elviszed a Sáríkat is, hadd táncoljon szegény a nevendéklányokkal.

- Mehetek, - mondta Pista és lassan csinosítani kezdte magát.

De azért nagyon kicsinosította magát és rózsát is tett a gomblyukába. Hatalmas szép legény volt ez a még gyermek-ember és ő is tudta ezt. Megfogta a Sáríka kezét és elindultak a bálba.

A bál az üres telken volt, melyet valaha a zsandárok laktak. A nagy tágas udvart fiatal jegenyék és fényes nyirfák vették körül és jó hűvösséget terítettek a táncolókra. A tornácon egy kis bort is árult az özvegy Áron Péterné, ami állandó alkalmat adott a gutaütésnek, hogy Flóriján Bogdánt környékezze, aki a mámor egyetlen forrása akart lenni a faluban.

Már kezdődött a tánc, mikor Pistáék megjöttek. Egy kövér cigány egy furcsa dudaszerűséget fujt egész nagy testéből, a duda ezt nagyon zokon vette és jajveszékelt, mint a rektor úr lelkiismerete. Egy nagy ádámsutkás ösztövé cigány, rágörbülve egy éltes cimbalomra, döfte, szúrta, ütötte, agyabugyálta az árvát, úgyhogy hol a fája szólott, hol a reze és panaszták, hogy nehéz dolog az élet innenső partján lenni. Maga a banda feje, az öreg Hurka Jani, egy ziláltkedélyű hegedű hangjait próbálta egy irányba terelni, mint az öreg kondás fekete kutyája a szétvisító malacokat. De tavasz és ifjuság volt, a nyirfák zizegtek a májusi szellőben, a jegenyék mélyen suttoztak és az élet nagy orgonája felzúgott a szivekben és minden arc ragyogó volt.

Eleinte inkább csak a lányok táncoltak, kettesben, vagy többen körbe összefogózva. A kisebb lányok egymásközt utána csinálták a nagyok mozdulatait, hangját, de bátrabban és nagyobb zajjal. A legények még egy csoportban állottak, mérlegelve nézték a táncoló lányokat, de feszült testükben már benne volt a tánc kezdete s az arcukon a falu szemérmesség és a fiatal kakas büszke ereje volt. Azután megkezdte a legbátrabb legény és sorra ment a többi. Nemsokára mindenki táncolt.

Pista válogatta a szebb lányokat. Kis Mártát, szegényt, meg sem látta, Boriskát pedig nem akarta látni. Hogy táncolt ez a fiú, hogy tágultak rá a leányszemek s az alvó szivekben, hogy megmozdult, hogy bontogatta szárnyait, mint ébredő madár, a vágy.

Táncoltak, kurjantottak, kacagtak, énekeltek. A szegény nyagगतott muzsika úgy ugrált a fiatal hangok piros zuhatagában, mint egy vesszőzött manó a rózsalevélfürdőben. A fiatalság partján az öregek áldogáltak, asszony és ember. Sötét ruhákban voltak s nehéz rögszavakat hullattak, de sokan közülök, különösen az asszonya, halkán riszálta - tudta nélkül - csipőjét a tánc ritmusára. Öreg lelkükbe visszakopogtatott a régi elbujdosott lakó, a fiatalság s végigmosolygott rajtuk, mint fiatal sugár az óház öreg butorain.

A tánc folyt, növekvő ritmussal, szélesedő lobogással. Minden legény királyfi volt s minden mozdulatuk a föld ősi királyságát mondotta. Büszkéek voltak és szerelmesek, erősek és gyöngédek, szilajak és lágyan ráborulók. Minden leány királyleány volt s minden mozdulatuk a föld titokzatos termését mondotta, örök szépségét a szent folytatásnak. Megadóok voltak és húzódoók, simulók és csalogatók, egyszerűek, mint a napsugár és mélyek, mint az erdő homálya. Az emberkalász e csodálatos táncában a diadalmas kenyér énekelte szerelmes énekét: én vagyok az élet, a szépség, az erő és a fiatalság! Az örökfiatal föld szerelmes keblén fakadt rózsabokréta volt a fiatal falu.

A tánc változott, mint szilaj hullám változik szelídebb hullámmal a fiatal folyóban. Most körbe álltak s egymást derékon fogva, lassú, méltóságos andalgóba mentek át. És ének fakadt ajkukon, csodálatos földből fakadt zsoltár, mely egyszerű szavakban, mindennapiakban, mint a kenyér és finomabban, mint a hab, mondta meg mélységes titkait, ó halhatatlan szerelem:

Nagy az én rózsám ereje,
Kilenc pandur nem bír vele,
De ha az én szavam hallja,
Sírva borul az asztalra.

Azután új ritmus vonaglott át a fiatal tagokon és új nótá szikrázott fel. Megint kettesére szakadoztak s beropták ős mámorukat a tavaszi földre. Olyan boldog volt a levegő, még a könnyű nyirfák is kényesen illegették magukat s fenn az eget lakodalmas tágasságában, a kék

kárpitok közül kikönyökölt az öreg Isten. Nézte táncoló népét, öreg fejét utánabillegette a felcsokolózó ritmusnak, azután mosolyogva, kedves legénykedéssel szólt szakálla közül az erdélyi hegyek felé: - Látod oláh, ilyen teremtek én, ha jókedvem van!

Boriska sokat táncolt a Bartalis-fiúval, azután a módosabb legényekkel. Nagyon jókedvű és hangos volt, csípős szavak és lobogó kacagások fakadtak az ajakán, de titokban folyton szemmel kísérte Pistát. És fájt neki, hogy ez a szép, büszke legény bírja a lázadását ellene, hogy feléje sem néz. Egyik pihenő alatt karonfogta a szeplős Kónya Birit s nagy kacagva elment Pista előtt. Pista nem látta.

Akkor visszatért s most már Birit hozzálökte Pistához. Pista erre odament az Áron Péternéhez, aki körül körben álltak a legények egy-két deci borért. - Adjon nekem is két decit abból a jóból - mondta s hosszú hátrahajlással itta ki az üvegből a bort.

Boriska most már arra viháncolt a Birivel. Mikor melléje ért, leejtette a rózsáját és felvisített:

- Jaj, ki veszi fel a rózsámat!

Pista megint odaszólt Áron Péternének: - Még két decit, Péterné asszony!

Megint ivott és nagyon váll volt a jobb válla. Boriska most már megszólította:

- De büszke az úrfi.

- Ha büszke, teheti.

- Ma még rám sem néztél, Pista.

- Csak két szemem van, lány meg annyi van, mint a féreg.

- Beszéltél te másképp is.

- A bivalyborjú se szól mindig egyformán, pedig az csak állat.

A bor már kilángolt mély kék szemeiben, a dac izzott nyílt homlokán, fiatal ajkán vérvörös volt az ifjuság. A lány veszett hullást érzett e roppant férfi-fiú felé:

- Pista, ne tarts haragot, táncolj velem.

Pista visszafogott hangon szólt s a szemei szikráztak, mint a megvert vas:

- Aztán velem táncolsz egész este, csak velem?

- Csak veled, Pista, egészen amíg hazamegyünk. Majd te fogsz hazakísérni.

- Várj, még iszom két decit. Addig menj s ülj le a padra. Ne mondják, hogy te jöttél utánam.

Lassan itta a harmadik két decit, közben még beszélgetett is a többi legényekkel. Egyszerre csak odakerült a Kis Márta is. Fájdalom volt az arcán s szemében a kutya kérése hazatért gazdájához. Szelíden kérdezte, de eldugott könny volt a szavában:

- Hát velem egyet sem táncolsz, Pista?

- Hát nem táncoltam?

- Még kérded. Tudhatod jól, hogy nem.

- Az már baj.

- Rossz vagy hozzám, Pista. A Boriska nem verne meg, ha velem is táncolnál.

Pista felvetette a fejét, mint a támadásra torló bika. Látta, hogy Boriska erősen néz ide s a legények is figyelnek. Hát még számadóra meri vonni ez a lány, ez a csúf, ez a szegény, akivel csak irgalomból szólt egy szót! Még azt találja hinni valaki, hogy ő, ő, akinek nincs a

háromszéki síkon párja, ő szerelmes ebbe a lányba. Rosszak lettek a szemei és könnyörtelen a szája:

- Tudod, Márta, te jónak jó voltál az édesanyámhoz s én is szoltam egy-két jó szót hozzád, mert csak meg nem verhettelek, mikor ápoltad az anyámat. De talán keresnél más legényt, aki hozzád jobban illik. Próbáld meg a Hurka Janit, az talán még a hegedűjét is leteszi érted.

A közelálló legények felnevettek, Boriska ültében megértette a jelenetet s minden házi ördöge kiült a szeme ablakaiba. Szegény Márta úgy tántorgott félre, mint a megmaszlagozott kutya. El is tűnt a táncból.

Újból kezdődött a zene s a lábakban felvillant a tánc. Pistából dült a gög s roppant mellkosara még domborúbb volt, mint máskor, mikor Boriska elé toppant és odaintett neki:

- Gyere, Boriska, s meg sem állunk reggelig.

Félvállról kezdte és méltóságosan a táncot. De a bor, mely három heti tiszta élete után szokatlanul hevítette, a győzelme és mérhetetlen fiatalsága nagy tüzeket gyújtott fel benne. Oda-kurjantotta kedvenc duhaj nótáját a bandának és olyan szilaj táncot robogott, hogy a lány veszettül sodródott utána, mint fa virága a májusi szélvész után. Ölelés, csók, a megtermékenyítés diadalmas tornája és győzedelmes férfiúság volt ez a tánc. Mindenki nézte őket s vágyában minden lány Boriska volt. Mikor félórai lobogó tombolás után pihenőt tartottak, Boriska mámorosan súgta a fülébe:

- Gyere hátra, keressünk virágot a kertben.

Az üres teleknek, ahol a tánc volt, hátul nagy kertje nyult a folyó felé, melynek első részében maguktól nőtt virágok és burjánok tanyáztak. Az este már havazott s itt csend és nagy árnyék volt, csak a nyírfák pletykálták a tavasz titkait. Boriska zavarba jött, fél kezével Pistát fogta, másik kezével egy szarkalábat babrált, de szeme, szája, melle, egész felgyult fiatalsága riadó hívás volt a csók felé. Pista átölelte s két olyan csókot nyomott a nyakára, hogy a patyolat bőrön átserkedt a vér. A lány remegett.

- Ugy-e, nem szereted a Mártát? Olyan csunya lány.

Pistát megütötte ez a mondat, mint egy eldobott tagló. Karjai lehulltak a lányról. Óriási unalom és undorodás töltötte el önmaga s az egész világ iránt. Mit akar ő ezzel a lánnyal? Hát szereti ő ezt a lányt? hát adhat valamit ez a lány az ő mérhetetlen vágyakozásának? Meggyógyíthatja-e ennek a csókja a végtelen szomjúságot, kiegészíti belőle ennek a szerelme a vágyat, hogy ismeretlen világok felé rohanjon? És milyen komisz volt a másik iránt, tisztességes ember a jó kutyájával sem bánik így. Hát megint hitvány volt, hát mindig annak kell lennie? Hát akkor majd segít ő is a rosszaságnak s majd megmutatja, hogy mit tud.

- Pista, mi lelt? - hökkent fel a lány.

A fiú némán bámult a sötétedő kertre.

- Pista, haragszol? - esenkedett Boriska.

- Menj táncolni, Boriska. Te a bíró lánya vagy, én meg csak a boldogult harangozó fia. Menj, keress más legényt magadnak.

- Pista, csókolj meg, csókolj meg! - suttogta a lány.

- Csókoljon meg téged a szentléleki feszület.

Otthagya a lányt. Az udvaron megint táncoltak s ő némán ment át közöttük. Odaszólt Magyar Petinek, aki a tánc kezdete óta nézegette, melyik lányt merje felkérni:

- Gyere Peti, menjünk Bogdánhoz.

- Várj, csak egyet táncolok.

Pista odament Áron Péternéhez és rendelt még két decit. Peti, mintha Pista hívása lett volna a lökés, lehunyta szemeit s vak meréssel ment neki a legközelebbi leánynak. Kicsordult szegényből a tavasz, mint a bögés a borjúból:

- Gyere táncolni, az istenedet.

Molnár Kata volt, a falu legrusnyább lánya, aki már ócska is volt egy kicsit. Hálásan kapaszkodott bele Petibe s a két árva rúgta a keserves földet. Mondták is köröttük:

- Ezek ugyan összeillenek.

Pista megitta a két decit, odakiáltott a Petinek:

- Jössz-e, Peti?

Peti otthagya párját, pedig a tánc íze majd kicsordult a szája szélén. Hallgatagon mentek vagy kétszáz lépést, akkor visszanéztek. A hold feldugta roppant arcát a kovásznai fenyvesek fölé. A zene most hallgatott, a táncolók nagy körbe fogózva lassút jártak és énekeltek hozzá. A fiatal lányok fehérségei közt sötétek voltak a legények. Az ének szállt, szállt, szélesedő szárnyal úszta a tavaszi estét. A sötét jegenyék közt csillogtak a nyírfák, mint szökőkút visszahulló vize s fehér törzsük messze világított. A nagy tánc partján apró gyermeklányok, kis fehér habocskái a mérhetetlen életnek, összefogózva táncoltak s szőke fejüket bele-beleütötték a hold langyos vizébe. A kertekből szállott az illat, a falu kitérte kebelét, mélyen, végtelenül tavasz volt.

- Peti, ma olyant iszunk egyet, hogy - mondta Pista és kidobta karjait az estébe.

A korcsma tele volt, Pistát többfelől hívták, hogy üljön közéjük, de ma szobába nem fért volna s embert más Petin kívül nem tudott tűrni maga mellett. Az udvarra hozatott ki egy asztalt, egy szál gyertyát és bort tétetett rája és ott ittak. A Peti szíve nagy kikeleti megnyilatkozásokra viszkedett:

- Te, Pista, te nem tudod, mi az a szerelem, én tudom azt, én. Olyan szerelmes vagyok, mint a kefekötő.

Pista ivott és belenézett az elmélyült udvarba, ahol a nyitott csűr és istállón túl a kert ragyogott a holdban. Peti folytatta:

- Te nem tudod, hogy kit szeretek, el nem találod, hogyha két éjszakát gondolkoznál rajta. Hát fogadjunk tíz kupa borba, hogy még az első betűjét sem találod ki.

Peti ezt a mesebeli összeget azért ajánlotta fel, mert boldog lett volna, ha Pista kíváncsiskodott volna, ha találgatta volna a dolgot, hogy azután a legvégén ő kimondja azt a nevet, ami olyan jó ízzel töltötte meg a száját, mint a friss csirkecubák. Pistáról leperregtek a szavak, mint a víz a kövér kacsza tollairól. Peti csak nagy elevenséggel élt tovább, felkacagott:

- Na, ugyebár, hogy nem találtad ki, hiában törted a fejed. Pedig már te csak okos legény vagy. Hát megmondjam-e?

Pista töltött mindkettőjüknek. Ittak. Peti nyelvével nagy gyönyörűségben nyomta oda a bor ízét a szájpaplásához, a bor ízét meg a kimondandó nevet. Lehalkított hangon mondta, mintha a lehunytszemű lányra csókolná a döntő csókot:

- Hát a Molnár Kata az.

Pista két kezével megszorította a halántékát, mintha valami belső dübörgést akarna lefojtani. Peti látta, hogy Pista erre a névre nem esik le a székről, a hold tovább süt s a nagy tavaszi éjszakának még a szempillája sem rezdül meg erre a névre. Egy percre félénken elhallgatott, azután nehéz nehezteléssel mondta:

- Pedig nincs több olyan lány a faluban.

Benn a Bori Jankó bakalódott a hegedűjével, az egyetlen cigány, akit a tánc nem vett el a korcsmától. Pista bekiáltott:

- Gyere ki, Jankó, ma sok nótám van!

- Gyere be magad, ha hallani akarod, - mondta benn tréfásan Pál István.

Pista felugrott, bement a korcsmaszobába, toppintott egyet, hogy a ház kéménye belelógott, mint egy fájdalmas fog. Kialtott:

- Hát jössz-e, Jankó? S akinek nem tetszik, velem beszéljen!

Jankó sok mulatásban volt jó pajtása a Pistának, szerette is, meg félt is tőle. Vette poharát s kiment az udvarra. Bene János mondta:

- Be nagyra van a volt harangozó fia.

- Ha nagyra van, nagyra van. Fiatal és olyan szép egy legény, hogy keresheted a párját, - mentegette Pál István.

Ezen a mulatók meg is nyugodtak. Mert Pistát minden hibája dacára is szerette a falu. Érezték, hogy ez a pompás haragos szirmú vadvirág az ő törzsükből fakadt és magukat szerették benne. Pista künn már kurjantotta:

- Hát azt a világ legszebb nótáját, Jankó!

A cigány rákezdte:

Ne menj rózsám a tarlóra,
Gyenge vagy még a sarlóra,
Ha megvágod piciny kezed,
Ki süt nekem lágy kenyeret.

A cigány négyszer-ötször elhúzta a nótát s Pista szélesedő árral eresztette ki hangját. Fiatal hangja zokogott mint egy fájdalmas harang, erős volt mint a nagyerdők szélvésze és kért, mint szerelmes vőlegény a nászéjszakán. Karjait ki-kilökte a levegőbe. Peti is döntött egyet a szívére s az kifolyt a nóta széles áramába és vitte Peti szerelmét a hallgatag csillagok felé. Új, friss nóta következett, Pista felugrott és egymagában viharosan táncolni kezdett. Peti is nekilódult, felszökött, cifrázta. Közben-közben rikoltotta:

- Hej, az istenfáját ennek a világnak!

Pista egyszerre három litert rendelt. Töltögették magukba, meg a cigányba is. Az este mozdult tovább. A kertben az ég aljára lassan haragos sötétkék posztó húzódott fel s néha hűvös szellő jött a rezdülő fákról, mint intő kéz legyintése. Nem vették észre. Közel lehetett már tizenegy óra, mikor valaki félénken megfogta a Pista karját. Odanézett: Sárika volt. Kis szőke feje most már kendővel volt leszorítva, de fürtjei kijöttek és nevetgéltek a holddal. Kék szemeiben félénk nagy kérdés volt.

- Mit akarsz? Minek jöttél ide? - riadt rá Pista.

- Édes Pista, gyere haza, édesanyám mondta, - kérte a kis lány.

- Hát nem eleget voltam három hétig otthon! Hát mikor mulassam ki magamat? - Elfordult a kislánytól és folytatta az éneket.

A kis leány ott maradt állva, hallgatagon, remegve, mint egy frissen ültetett nyirfapalánta. A nóta végén Pista rákiáltott:

- Menj!

Azután újra nótáztak. Mikor ittak, a pohár mellé odanyúlt a kis lány fehér keze és megint kért:

- Gyere haza, Pista, édesanyám nem tud elaludni, ha nem vagy otthon.

- Ejnye az istenedet, nem mondtam, hogy menj! - hördült fel Pista és erősen ráütött a kis lány kezére.

Sárikából kiszökkent a zokogás és futva ment ki a korcsmából. Újabb szélroham jött s távol mélyen, haragosan dörgött. Pista odafordult az elsötétedő kert felé:

- Csak ugass te is, vén kutya, harapjon meg ma, akinek hozzávaló foga van. Peti, ma felborítjuk a falut és sóval hintjük meg a gyökerét, holnap pedig világgá megyünk. Bántsd, Jankó a hegedűdet, úgy is megette a fene már ezt a világot.

Most már a cigány is énekelt, a Peti szája pedig a két füléig tágult. Egy erősebb szélroham eloltotta a gyertyát, Pista felkáromkodott:

- Az istenit! ma még belerúgok ebbe a bűdös éjszakába.

Újra meggyújtották a gyertyát, ittak. Petinek már nehezek voltak a lábai, de Pista újból bokázott s nagy piros csuhajokat szúrt az éjszaka fekete hátába. Mert most már fekete volt és nehéz az éjszaka. A roppant felhő már lefedte a holdat s az ég haragos pásztora nagy kanyargós ostorral kergette fedél alá a remegő csillagokat. A korcsmából mind hazaszéledtek. Egyszerre egy óriásit dördült, a ház összereszkedett. A világ melle felzihált, mint egy lázadó óriás. Bogdán úr kiszólt:

- Pista, most már ti se bomoljatok. Menjetek haza, mindjárt világzengés lesz.

- Hát zengjen, ha világzengés, majd meglátjuk, ki zeng jobban!

Azzal felugrott az asztalra, félkezében üveg volt, táncolt és felénekelte a villámló ég felé:

Vagyok olyan legény mint te,
Vágok olyan rendet, mint te.

A zsíros örmény morogva tette be az ajtót és keresztet vetett. Ha bolond, hát járja a bolondját. Talán még jó, ha van itt mellette egy nagyobb bűnös, az majd elvonja tőle a mennykövet. Peti előtt igen mozgalmas lett a világ. Odatántorgott az eresz alá, ott eldült valami zsákfélén, hortyogni kezdett s néha-néha igen kellemetes szavakat nyálazott ki a Molnár Kata címére. Pista leugrott az asztalról, átölelte a cigányt s most már együtt járták.

Az éjszaka megint felemelte mérhetetlen mellét s egy nagy haragos lehelletet küldött. A gyertya körülcsóválta lángfejét s ijedten harapott saját lábába. Dörgés dörgésbe folyt s a felgyúló villámoknál a szénakazlak, a csűr, az istálló mint ellenséges leláncolt kutyák sötétlettek s mintha ezek morogtak volna. Pista mind vesztebbül kurjantott. Egyszerre egy óriásit csattant, az egész világ lángba borult, valahol leütött a villám. A szél is felmozdult s haragos tenyerével leütötte a gyertyát. Most vak sötét lett. Fenn a levegőben óriási szárnyak suhogása s küzdő seregek nehéz megtorpanása hallszott. A remegő dolgok fel-feljajdultak a nagy ítélet előtt, a szél dühös arkangyalai tépték a jegenyéket, a Feketeügy úgy zokogott, mint a pokol lakodalma. Az örült világegyetem ezer hanggal és haragos titokkal támadt fel a szilaj gyermek

ellen. Ő pedig tapogatva megkereste a borosüveget az asztalon, kihajtotta s harsogva kurjantott a világ nagyobb harsogásába:

- Rossz leszek, azért is rossz leszek!

3.

Peti kinyitotta szemeit, azután behunyta. Azért húnnya be megint, mert nyitott szemeivel a sorsába meg a lelkiismeretébe látott s az nagyon keserves látvány volt. De lehúnyt szemeivel, most, hogy már ébren volt, még ijesztebben látott mindent. Felült a keskeny fapadon, körülnézett, mondta:

- Ejha!

A korcsmában borzasztó nehéz levegő volt. Künn még csak most sáppadt a szeptembervégi reggel s olyan megidézően volt halvány, mint egy fájdalmas anya arca. A korcsmaasztalon leégett gyertyacsutkák, feldült üvegek, kifolyt bor, felfordított sótartó közt nehéz lélekzéssel Pista aludt, kalapját az arcára szorítva. A korcsmaszobában a székek felborulva, a padlón bortócsák, a levegő bor és pipafüsttel zsúfolva. Ilyen lehetett a pokol előtornáca. Peti megborzongott. Megrázta Pistát.

- Te Pista, megint reggel van.

Pista először csak a lábaival rúgott egyet, de mert a kalapja leesett az arcáról, addig tapogatott utána a jobb kezével, míg beleébredt. Felült, megdörzsölte a szemeit, nyújtózott egyet.

- A Krisztusát a világnak!

Arca puffedt volt az italtól meg a sok éjszakázástól. Szemei rosszak voltak, mély kékjük elfakult, elment belőlük az egykori mesehallgató gyermek. Ajkai félregöbültek és keserű volt az ízük. Arcán lázadás volt, tartásában valami akart durvaság. Egy elzüllött titán kölyök volt ez a fiú, aki mert nem termelt époszokat a falu neki, a rosszban kereste a végtelenséget s a pokol csatornáin zúgatta le erőit. Azóta a viharos májusi éjszaka óta ez a jó gyermeknek született fiú egészen elsötétedett. Mert szegény beteges anyja egy kissé igen karmos szavakkal fogadta, hát ismét lumpolt s azután ismét és megint. Olyan volt neki a rossz, mint egy roppant kinyújtózás. Fájt is, de mégis önmaga hosszára nyúlt ki benne. Adósságokat csinált, elhordta a háztól az elzalogosítható dolgokat, ivott, éjszakázott, izgágáskodott. A Petit mindenüvé magával cipelte s a szegény lélek ráfizetett a barátságra. Egyszer, jól becsípve, olyan férfiúvá kunkorodott, hogy visszafeleselt a Séra Mihály korholására s majd kiverte az egész családot. Onnan aztán végkép elkergették. Azóta úgy élt itt-ott egy kis munkából s etette lelkét a pokol vályújánál a Pista oldalán. Pista most már még a jobbfejű lányok közé sem járt, még azok sem lehelhettek egy kis szelídséget az elvadult lélekbe. Csak az ölelkező Rózsikkal mulatott, akiket csók után félredobhatott, mint egy rossz poharat. És mindennap, minden rosszasa jogán volt rosszabb. Mert ha most nagy ritkán szélcsend volt benne s kezdtek felmozdulni a nagyszemű kérdések és a sötét tetek alól felsírtak a múlt napok, olyan végtelen gyötrelmet érzett, hogy újból borba, éjszakába, rosszba ölte a lelkét, csak hogy ne nézzen szembe önmagával.

Peti Pistát nézte, Pista pedig kibámult az ablakon. A korcsma udvara szemetes volt s még csatakos a tegnapi esőtől. Az égen is nagy árnyékok kergették egymást, a dolgok még megőriztek valamit az éjjel komorságából, mintha kérdenék: - Minek új reggel? Minek új komédia? A végtelen éjszaka előtt minek ezek a kölyök éjszakák és elrohanó napok? Peti nézte Pistát és Pistán keresztül nézte a saját lelke alját. Milyen szép fiú ez a Pista, milyen okos, milyen ereje van és így pazarolja magát, mint hirtelen öröklött vagyont. És ő sem rossz

fiú, ő is néha nagy jószágokat érez magában mozogni s egy családot, ahol pufókképű, duzzadt gyermekek és egy dolgos, derék asszony van: az ő családját, mely életét kikövezett úttá tenné. És ő is hogyan él? Együtt züllik Pistával, együtt vetik az ítélet magját, együtt botránkoztatják a falut és rikkatják a jó Máriát. Gyermekkori imái felkeltek ugar lelkében, nagy szemük ránézett és kérdezte: - mi lett, szegény Peti belőled?

Peti félénken, fázva mondta:

- Pista, Pista, ez nem élet.

Pista nem szólt, de sötétebb lett az arca. Peti halkán folytatta:

- Meglátod, Pista, hogy elkárhozunk. Nekem már nehezek ezek a multságok.

Pistában nagy földrengés történt. Kicsapott belőle a láva:

- Az Istenedet! Hagyj nekem békét a kárhozatoddal! Hát azt hiszed, hogy nekem élet ez, hogy nekem gyönyörűség ez a piszkos korcsma, a Bogdán fekete pofája, ezek az éjszakák s ami utánuk jó? Eladtam, elzálogosítottam mindent, ami valamit ért otthon, az édesanyám, a hugom dugott holmiját, hát azt hiszed, hogy jó kedvből tettem? Anyám négy hete újból nyomja az ágyat, én vagyok az oka, kis húgom, akit Benedek bá' haló perceiben rám bízott, meg-megütöm, hogy fél tőlem, mint az irtózatól. Hát ez mind könnyű nekem, ez multság nekem? De megfulladok itt, megfojt ez a falu s csak akkor lélekzem egyet, ha rosszat teszek. Kárhozat! Hát tehetek én róla, hogy az Isten úgy teremtett, hogy elkárhozzam? Miért nem születhettem én is rendes, illendő legénynek, mint a Bartalis Ábris, meg a többi? Ha te tudnád, hogy miket látok néha. Néha, mintha vadállatok volnának bennem, mint egy erdőben. Hátha rossznak kell lennem, megmutatom, hogy tudok rossz lenni. Minek legyenem közben jó, mikor annál rosszabb jön utána, s ki tudja, egyszer mi nem jönne. Így legalább egyszerre elfogyaszthatom a nekem kimért rosszasságot, s azután elpusztulhatok.

Peti ijedten nézte a sötét fiú háborgását, mint a kutya az éjjeli fergeteget. Mindketten hallgattak. De mindkettő élete mélyén, az alaktalan homályok elsuhanásánál egy érzés volt, mint egy nagy árnyék: hogy könnyörtelen az élet és nagy adósság a születés.

Sokáig hallgattak. A csűr tetején már látszott a nap fénye. Ijedt, felhők közül jött sápadt nap volt. Pista odament az ablakhoz, felnyitotta: legalább levegő legyen.

A reggeli friss levegő bejött, őszi széna fojtott sírását hozta be. A kis korcsmaszoba határtalan mély lett az ősz végtelenségével. Peti levetette fejét a két öklére s hosszú gyermeksírás buggyant ki belőle:

- Oh, ha nekem édesanyám volna!

Pistába úgy ütött ez a mondat, mint egy halálos kiáltás. Összecsikorgatta a fogait, öklét öklöbbé szorította, nehogy áttörjön rajta az a sírás, melytől olyan rég félt. Bogdán úr bejött a szobába:

- Hát ti még itt vagytok? Menjetek már a fenébe! Nem szégyellitek magatokat? Még engem szólnak majd meg miattatok.

- Adjon bort, Bogdán úr! Beteg a lelkünk gyökere, meg kell öntözni - szólt Pista.

- Az ördög rágja el a ti lelketek gyökerét! Adjak bort! Hát nem csináltatok már elég kontót? Azt hiszed, hogy én lopom a bort? Mutass pénzt, kapsz bort.

- Adjon csak, ne prézsmitáljon, aztán írja fel a jégre.

- Menjetek dolgozni, mint más rendes legény. Bizonyisten nem adok. Isten engem úgy segítjen, nem adok.

A Pista szemei rosszak lettek:

- Hát így is jól van, Bogdán úr. Maga tudja, hogy mit hordtam én magához s most nem akar egy kis bort adni, mert egyszer nincs pénzem. Hát nézze, én itt ülök a Petivel ennél az asztalnál, amíg bort nem ad. Ha délig nem ad, délig ülök itt, ha estig nem ad, estig ülök itt. De nagy baj lehet belőle.

Lekönyökölt az asztalra, elhallgatott. Bogdán úr kiment, becsapta az ajtót, de magában kérte az örmények istenét, hogy az őszi égben kerítsen egy otffejejtett menykőt ennek a két semmirevalónak a fejbúbjára. Peti megkockáztatta:

- Talán mégis menjünk, Pista.

- Fogd be a szád s ha megmozdulsz, leváglak.

Peti nemsokára elszunnyadt. Pista sötét lobogással nézett maga elé. Nyolc óra tájt kinyílt az ajtó és Sárika surrant be rajta. A kis lány orcája meg volt fogyva, sápadt is volt, szemei nagy könnyben úsztak. De látszott, hogy egy nagy fájdalom teszi vakmerővé.

- Ki hívott? - riadt rá Pista.

- Pista, gyere rögtön haza, édesanyám nagyon rosszul van - mondta kétségbeesett odahajlással a gyermek.

- Ezt már hallottam. Ilyennel akarsz te hazacsalni! Mondd, hogy nincs időm.

- Pista, az istenért, most igazán nagyon beteg az édesanyám. A Szűcs Mózesné azt mondja, hogy halálán van.

- Mondd meg annak a vén k...nak, hogy ne huhogjon a más háza fedelén, te pedig takarodj.

A kis leány egy percre kiegyenesedve nézte a rossz fiút és mintha pallos villant volna ki a szemeiből. Aztán szó nélkül kiment a szobából.

Pista valami közeledő végzetes sötétség, valami utolsó döntő párbaj előtt érezte magát. Rossz lenni a végsőig, az utolsóig, hátha összedül a világ, hátha kicsapnak a pokol lángjai, vagy lesz valami, valami nagy döntő dolog. Peti aludt, hortyogott, szájából csurgott a nyál. Pista ránézett alvó pajtására és lúdbőr futott végig a hátán. Hát ez az ember, hát ilyen hullá egy ember! Odament a sötét falnak nyitott ablaktáblához s mint egy tükör előtt igazgatta göndör fürtjeit a kezeivel és kipödörte a bajuszát. Azután visszaült a helyére.

Bogdán úr megint bejött. Most a jobbik eszéből vette a szavait:

- Légy okos, Pista, menjetek már haza.

- Ad bort?

- Ugyan fiam, hiszen csak most végeztétek. Majd gyertek este, akkor majd meglátjuk.

- Amit mondtam, megmondtam.

Ebben a percben felpattant az ajtó és Sárika rohant be. Fürtjei szétszappáztak, mint egy esővert gyöngyvirág, nagy kék szemei halálos döbbenettel meredtek valami irtózatásra. Látszott, hogy a külső dolgok nem mennek be a szemébe, mert azok tele vannak valamivel, amit a könnyek sem tudnak kimosni. A meglőtt madár halálos visítása volt a szava:

- Pista, édesanyám meghalt, édesanyám meghalt.

Peti felébredt a hangra. Rémület volt az arcán, mintha sötét pincéből kergették volna ki, tátott szemeit zavartan nyitotta a szobára, a kis lányra, szája nyitva volt. Sárika újból felkiáltott, most már omló zokogásban:

- Meghalt édesanyánk, Pista, meghalt! meghalt!

Peti felugrott. Ránézett Pistára s mintha a fiatal legényen túl egy végzetes ítéletet olvasna, halálos döbbenettel dagadtak ki a szemei. Nagyot kiáltott:

- Jaj, Pista, mi lesz, jaj, mi lesz!

Kirohant az ajtón, át az udvaron, neki a kerteknek. Pista felállt és ment a kis lány után. Nagy hideg csend volt benne, csak mintha mélyen, legmélyén életének fekete gyásszal borított dobon dobolnának. Sáríka csendes sírással zokogott.

Megérkeztek haza. Beléptek a házba. A konyhában Szűcs Mózesné végezte a nagy esemény sürgős teendőit. Nagy, perbe álló szemekkel nézett Pistára. Benn Kis Márta imádkozott a halott mellett.

Senki sem szólt. Pista megállott a szobában, elég távol a halottól. Ott feküdt a szerencsétlen asszony hátraszegzett fejjel, őszes, kétfelé fésült fekete haja alatt világított halotti fehér arca. Nagy fekete szemeit lehúnyta, de mintha a pillák közül még kiserkedt volna valami oda-dermedt élet, elküldhetetlen szeretet. Nyakában ott volt a nagy ezüst kereszt. Öreg, dolgos jó kezei imára voltak kulcsolva az elhallgatott kebel fölött. Sáríka az ágyhoz ment, odafektette kis fejét az alvó anya mellé. Nehéz, csendes sírása mintha mondta volna: - Édesanyám, hogy mehetsz el, mikor én még itt vagyok?

Pista nem hallott, nem érzékelt. Az egész roppant világ egy fekete tó volt, melynek színéről ez a fehér arc világított feléje. De a Sáríka sírása lassanként - talán nem is a fülein keresztül - mégis beléje folyt. Mintha egy mérhetetlen sötét vaskaput zártak volna be mögötte. És neki künn kell maradnia örökre, jóvátehetetlenül. Mintha nagy fekete szárnyak suhanása verné az elborult világot.

Azután alaktalan, féktelen düh kezdett gomolygani benne. A hajnalban még vakon érezte, hogy közeledik valami megbánás, talán az egyetlen igazi megbánás, a végső megváltó akarat. És most az Isten rádobja ezt a hullát, hogy szörnyű súlyával örökre lenyomja. Isten, a végzet, az egész harapós, utálatos világ azért van, hogy ő rossz legyen, hogy ne legyen visszatérése.

Szűcs Mózesné belépett s úgy loccsant ki a szó belőle, mint fűvő víz a forró fazékból:

- Nézd te, nézd az istentelent, még le sem veszi a kalapját halott édesanyja mellett!

Pista odakapott fejéhez és tényleg ott volt a kalap. De Szűcs Mózesnéből most már zsiliptelen árral zúgott elő a megtorló igazság:

- Nézd, nézd, te elvetemült, nézd ezt a szerencsétlen kiszenvedett teremtetést. Te ölted meg, érted, te ölted meg! Rázd meg még egyszer, kiáítsd neki, hogy keljen fel a sírjából, adjon neked pénzt, mert inni akarsz, mert fehérnépre akarsz pazarolni az anyád keserves garasait. Örvendj neki, ez a te munkád. Ráírhatod a fejfájára: itt nyugszik Szabó Áronné, megölte a fia, Pista. Ha van benned egy krajcár ára becsület, veszed a ruhaspárgát és felkötöd magad az első fára, te anyagyilkos, te gazember, te utolsó, te!

Pista arca rettenetes lett. Szemeibe valami örült lobogás gyúlt, izmain egy irtózatosszerű ütés megindulása dermedt. Fojtott, de halálos izenettől nehéz hangon mondta a két nőnek:

- Menjenek ki!

Márta kifelé indult. Szűcs Mózesné dacolni próbált, de Pista szólt s most már sötétben mozdult egész teste:

- Menjen ki, mert...

Kimentek. Akkor Sáríkáknak intett:

- Menj te is.

Sáríka is kiment. Egyedül maradt a halottal. A Szűcs Mózesné szavai felgyújtották benne a pokolt, tikkasztó hőséget érzett s egy irtózatoss, egetöklöző dacot. Érezte, hogy a szeméit húzza, húzza valami. A nagy ezüst kereszt anyja nyakán úgy ütött tudatába, mint neki hajított kés.

És ekkor egy halálos ígélet megdöbbenése fagyott rá. Érezte, hogy benne, már attól a tavaszi éjszakától fogva, mikor anyját pénzért álmából felrázta, egy idegen akarat van: lelkében egy akarat, karjában egy mozdulat, hogy azt a keresztet elvegye onnan. És hogy ennek a mozdulatnak ki kell jönnie belőle, ezt meg kell tennie, mintahogy egy lökött golyónak tovább kell mozdulnia. Ugy közeledett a kereszthez, mint az alvajáró a ház meredélyén a hold kísértése felé.

Az ágynál egy pillanatra megállott. Olyan volt a roppant csend a szobában, mint egy halálos zuhanás. Kivette bicskáját, kezei kinyultak. A kezek elvágták a szalagot, vették a keresztet és a zsebébe tették. Egy idegen ember különös hangon mondta benne:

- Most már van, miért adjon bort Bogdán úr.

Nem nézett a halottra, sem a szobára, de benne volt a halott és a kis szoba és onnan néztek farkasszemet vele. Hátat fordított az ágynak, kiment. A konyhában Szűcs Mózesné morgott, mintha a pokol kapuját őrizné, de ő csak a lelke könyökével érezte. Nehéz léptekkel ment a korcsma felé.

Egész nap, egész éjjel ivott és senkit sem engedett magához közel. Peti mégsem került elő. Reggel felé aludt, ott a korcsmában, az öklein, egy gombolyagban, mélyen egy nagy sötét álomüregben. Kilenc óra tájt felébredt. Ez a mondat jött ki belőle.

- Ma temetik az édesanyám.

Kiment a korcsma udvarára. A kútnál megmosdott. Bogdán úrtól tükröt kért, gondosan megfésülte magát s bajuszát is nyalkára gondozta. Hazafelé indult.

Nagy Ferencék kertje mellett szembe kerül vele Boriska, meg a Bartalis Ábris. Egymás kezét fogták és nevetgéltek. Pistában megkondult a vészharang és vörös lett előtte a világ. Hogy mer ez a leány élni s nevetni, mikor ő elfordult tőle!

- Ereszd el annak a lánynak a kezét! - hörögte Ábris felé.

A Bartalis fiú józan, jószívű legény volt. Látta, hogy ez a böszült bika most vesztét keresi, nem akart segíteni neki. Eleresztette a lány kezét, jó mosolygással mondta:

- Hát jó, na, teljék kedved benne.

Pista zsarnoki paranccsal rontott Boriskának:

- Mondd, hogy semmi közöd ehhez a legényhez, mondd, hogy engem szeretsz.

De Boriskából kicsapott a megcsúfoltak haragja:

- Téged, te részeges korsó, aki lumpolsz, mikor az anyád a ravatalon fekszik! Téged!

Pistának már kezében volt a bicskája és rettenetes csapással döfött az Ábris mellének:

- Nesze hát, itt van a vőlegényed.

A legény a levegőbe kapott karjaival, aztán hátrabukott. Szép fiatal melléből pirosan folyt az élet a csatáros földre. Pista egy percig mozdulatlanul állott. De amint Boriska elkezdett üvölni: - Gyilkos, gyilkos! - vad ugrásokkal szaladt el.

Szaladt egyik uccából a másikba. Ember nem került eléje. A templom elé ért. Odament, megpróbálta az ajtót: a templom nyitva volt. Bement, óvatosan betette maga után az ajtót. A templomban senki sem volt.

- Elbújok az oltár mögé, majd az éjszaka továbbsegít - mondta magában.

Minisztráns gyermek korában sokszor bújtak az oltár mögötti zúgba. Most nagynehezen tudott a keskeny résen átjutni. Ott levetette kabátját, letette a földre és elterült rajta. Egy percre valami alaktalan meleg jólesést érzett. Aztán vak, fekete álomba hullott.

Sokáig alhatott, dermedten, mozdulatlanul, tagolatlan egy álommal. Egyszerre felébredt. A harang jajgatott, sírt, könnyörgött, mint egy didergő lélek az örök kapu előtt. A templom felé temetés közeledett. Hallszott az öreg rektor nagy kanyargású bús éneke és asszonysírás. Pista felült. - Valakit temetnek - mondta.

Az ének közeledett, az asszonysírás mindnagyobb hullámokban jött be a templomba. Azután hallotta a csizmák kopogását a templom padlóján, az orrfúvást, tüszentést és a halkabb sírásokat is. A koporsó letételét s aztán az öreg tisztelendő hangját.

- Vajjon kit temethetnek? - kérdezte. Az oltárszárny egy repedésén kikukucskált. Láta a fekete koporsót, mellette egy szép szőke zokogó leánygyermeket és síró nőt. Az agg pap hangja sötétben hullott lefelé, mint egy nehéz sírás:

Circumdederunt me, genitus mortis,
Dolores inferni, circumdederunt me.

Pista nézte, nézte a jelenetet s nagyon messziről, mint egy másik élet elsüllyedt mélységéből jött vissza az emlékezés:

- Ni, hisz ez Sárika.

És akkor élesen visszalátta a Peti alakját s hallotta, frissen tapogatva hangja szövetét:

- Oh, ha nekem édesanyám volna!

A homlokához kapott:

- Hiszen ez az én édesanyám koporsója!

Csodálkozva nézett magára, hogy ő miért nincsen ott a temetésen. - Jaj, igaz, a Bartalis Ábris! - mondta.

És akkor olyan különös, tőle egészen idegen valótlanásnak tetszett, hogy egy Szabó Pista nevű legény él, hogy gyermek volt, hogy az apja meghalt, hogy a Bodor Benedek helyébe jött, hogy Sárika van, hogy az a Szabó Pista rossz volt, sírba juttatta az édesanyját és végre gyilkolt. És most temetnek, temetnek és semmit sem lehet jóvátenni. Nagy értelmetlen szemekkel meredt előre.

A gyászmenet elhagyta a templomot. Az ének és a sírás apadt, mint lezúgott zápor halkuló vizei. Pista megint elaludt.

Arra ébredt fel, hogy oldala s jobb karja nagyon fáj, megnyomta a föld. Vak sötét volt. Felállott, felvette a kabátját, előre lépett. Valamibe beleütközött. Eszibe jutott, hogy hol van.

Nagy nehezen kimászott a zúgból. Jobbra-balra ténfergett a sötétben. Lassanként hozzászórtak szemei a nagy feketeséghez. Különös alakú dolgok álltak a sötét csendben, mint alvó kísértetek. Tapogatózó léptekkel odaközelített egyhez s a sötétséget átrontotta fiatal szeme. Visszahőkölt, mintha mellbe ütötték volna. A feszület volt, rajta Jézus, a szemei átnéztek rá a sötétben. Egy másik árnyék felé közeledett. Egy asszony állott közel az egyik ablakhoz s a holdtalan éj gyöngye világa ráserkedt arcára. Fájdalmas mosolygás volt az arcán és végtelen

szeretet. És akkor Pistába megint belekondult a Peti kiáltása s odatört szívébe, mint egy jól hajított tör:

- Oh, ha nekem édesanyám volna!

És most, mint egyetemes végtelen fergeteg, melyben hegyek üvöltenek, erdők zokognak, nagy síkok jajgatnak és városok reszketnek, mint fekete végítélet jött a fájdalom és tiporta, rázta, harapta, sodorta fekete árján a félrehullott fiút. A szívében egy szökehajú, tiszta szemű gyermek sírt, visszasírta élete minden hajdani jóságát, hogy annál jobban sajogjon az elvesztett élet. Az a mosolygó fájdalmas anya az ő édesanyja volt, akit halálra marcangolt, akinek a szívét megtaposta. Az asszony nyakában nagy kereszt csillogott s ez úgy belemarkolt Pistába, hogy majd felordított rá. Ledobta magát az asszony lábaihoz és zokogott, mint a megvert folyó. Hát elvesztett mindenkit, aki szerette, elvesztette magát, szép erős ifjúságát, elvesztette a jövő élet minden boldog ígéretét s az egész örökkévalóságon át anyjától távol szörnyű lángok fogják jajgattatni, mert van igazság és van ítélet. Nehéz zokogása mintha a megdöbbsent templom felvert szíve lett volna.

Sokáig sírt és hogy kifacsart szívéből elfogytak a könnyek, imádkozni akart. De olyan sötét és csend volt és nem mert imádkozni. Jaj, hátha a belőle jövő szavak véresen szállnak fel, mint hullárról felvert hollók, hátha már neki kopogtatni sem szabad az örök irgalomnál! És akkor határtalan kétségbeesett vágy fogta el, hogy mégegyszer lássa az otthon, minden volt gyermek tisztasága temetőjét, anyja holmait, a bútorokat, mindent, ami benyúlt mindennapi életébe, mint füzek lombja a csendes folyóba. Aztán elmegy, ki tudja, hová, ki tudja merre. Valahol csak meg fogja találni a neki szabott mérhetetlen büntetést.

Kiosont a templomból, halkán ment át a fekete uccákon. A szíve vert mint egy részeg dobos. Néha, mintha léptek kongtak volna fel mögötte, néha mintha valamelyik ház szegleténél sötét árnyék leste volna. Néha a megtaposott rög furcsa hangot adott, mintha figyelmeztetően suttozta volna az ítélő éjszakának: vigyázz, gyilkos jön! Hidegek voltak a sötét égre szórt csillagok.

Végtelen időnek tetszett a pár percnyi út. Elért az otthon elé. A kapu tárva, kihullva egyik sarkából, szomorúan, mintha tudná, hogy hiában van váró megtáruulása. Az udvaron otffejtett tárgyak panaszkodnak, mint elhanyagolt mostoha gyermekek. A konyhaajtó sincs kilincse betéve. Pista itt a küszöbön egy percre visszadöbbsent a sötét háztól. De mégis belépett.

Üres volt a ház. Sárkát, szegényt magához vitte Szűcs Mózesné, ne legyen egyedül a bánatával az árva. És jaj, a tűzhelyen nincs tűz, sötétség reszket felette, mint egy omló sirás. Pista megállott a sötétben és megtiport szíve felszepegett: - Istenem, ó én jó Istenem!

Tapogató kezei megkeresték a gyertyát és meggyújtották. Füstös lobogással gyúlt fel világa és jaj, Pista most már mindent látott. Az elhagyott tűzhely, az árva bútor, az üres ágy, a gazdátlan dolgok, még a szomorú füstű gyertya is csendes síró énekbe kezdtek az eltávozott anya után és kérdezték:

- Pista, hova tetted az édesanyádat?

A rossz fiú odafektette szöke fejét az elnémult tűzhelyre, egész teste remegett, mint a vihartól zilált jegeny s belezokogta a tűzhely fekete némaságába:

- Anyám, édesanyám, jaj, édesanyám!

Összerázkódott: valami meleg nedvesség érte kezeit. A fiatal Gyöngyös jött be az udvarról s panaszos szemekkel nézett rá. Pista riadtan ugrott fel, mintha megidéző sötét bíró toppant volna eléje. Óh, ennek a kutyának a szemei mindent tudnak. Nem, nem szabad neki itt maradnia, ahol minden dologban nehéz ítélet súlyosodik feléje. Ahol rossz szava van hozzá a

széknek, hol apja ült s nehéz kérdése az ágyak, hol anyja nyugtatta fáradt testét. Kitántorgott az elhagyott házból.

Egyszerre csak azt vette észre, hogy a temetőben áll, frissen hantolt sírnál. Sötét volt a temető, nagy hallgatás volt a fák mozdulatlansága s nedvesen lehelt fel a föld. Az alvó falú végtelen álmában csak egyetlen óriási fájdalom volt ébren: a bűnös fiú.

És most egyszerre visszalátta a nagy holdas éjszakát, mikor a tisztalelkű gyermek vacsorát hozott édesapjának, mikor Temető bácsi kitárt karjaiba vettette és odasúgta fülébe: - Légy jó, Pista és szeresd az embereket, szegény, szegény szerencsétlen embereket. - Óh, hová tette szive szelid hangjait? - Óh, Istenem, milyen tiszta, milyen jó voltam! - zokogta csendesen.

Lassan elzúgott feltámadt zivatara s csendes volt, mint egy fekete tó színe, mit szél és világosság nem érint. Lassú, nehéz szavakban búcsuzkodott a röggé vált édesapától, a sírba kergetett édesanyától, aki friss ágyában első álmát alussza, és a jó Bodor Benedektől. Megindult a mezők határtalan sötétsége felé.

Ment, ment és két erős kezében súlyosan vitte fekete szivét. De fenn a kálváriánál megállott és lenézett az alvó falura. A kis házak nyugodtan aludtak a csillagok nyitott szemű őrizésében. Olyan határtalan szeretet volt a szeptemberi ég a nyugvó világ fölött. Az éjszaka orgonája hallgatott. Isten volt a levegőben és örök irgalom. A kálvárián a bűnbánó lator forró vágyakozással nézte a haldokló Krisztus arcát.

III. ÉVA.

1.

Pista megállott egy percre a keresztúton a rengeteg erdőben. Jobbra, balra, előre az út mind ismeretlenbe visz, végtelen erdőbe és végtelen őszbe. Az erdőben lassú léptekkel járt a szomorúság, szép bágyadt fejét féloldalra hajtotta, hosszú szőke fürtjei utána húzódtak az ágak között. Oda ment Pistához és rátette ernyedt kezét a szívére mint egy fáradt vállra. - Merre menjek? - kérdezte az erdőtől Pista.

Az erdő nem felelt. A levegő lányai sötétkék ruhában táncoltak a távoli fák közt. Innen is, onnan is integettek Pista felé, mintha néma beszéddel hívnák: - gyere, szegény megfáradt legény. - De Pista befelé, a szíve felé nézett és nem vette észre őket.

Egy szarvasünő jött elő a sűrűből. Egy pillanatra megriadt, de azután végignézett Pistán és bátran megállott. Nagy meleg szemével nézte, nézte a megkopott legényt. Azután elfordult s könnyen tovairamlott a középső úton. - Én is arra megyek, mondta Pista és megindult

Már három hete bújdosott és öt napja, hogy beleveszett ebbe a rengetegbe. Hált fészerben és szabad ég alatt, evett vad gyümölcsöt és irgalomkenyeret. Eső megverte, szél megfújta, vad ágak megcibálták, de benn szörnyű karmok vagdosták és nem érzett semmit a külső világból.

Ment, ment s közben eszébe jutott, hogy már három napja nem evett. Az éhes test felugatott gazdájához és enni kért, de a lélek elfordította arcát: az elmúlt napokat nézte mint a horizont alá tűnő hegyeket. Olyan nagy volt a csend, olyan végtelen az egyedülvalósága és olyan jól esett volna egy nóta. Már megmozdultak ajkai, már ki is nyílt benne egy ajtó és szárnyait megrebbentette egy alvó ének. Könny facsarodott a szemébe: neki nem szabad énekelnie fiatal tiszta szivek tiszta énekét.

Már jó délután volt, mikor egy tisztáshoz ért. Ledobta botját és melléje heveredett a nedves fűre. Az erdő szélén nagy sötétkék harangvirágok konditgatták a nagy temetést.

Nagyon, nagyon egyedül volt és nehéz volt a szíve, mint a lezuhant harang. Lelke megterhelt ágairól nagy panaszos szavak kívánczoltak le és egy nagy sírás jött feléje messziről. De ki fogja felfogni zokogó fejét, ki tár jó lelket keserves panaszaiknak? Olyan hideg, hallgatag az egész nagy őszi rengeteg és nincsen benne anyaság.

Egy nagy sóhajtás szállt a levegőben, nehéz emberi sóhajtás. Pista összerázkódott. Minek van emberi szíve itt a dolgok világában, hogy az ő bánata hangján tud sóhajtani? - Csak képzelem, - mondta s visszatette szomorú fejét a nedves földre.

A sóhajtás megismétlődött, egészen közel hozzá. Felugrott, hátra nézett. Közel hozzá, egy hatalmas fa tövénél egy öregasszony próbált egy nagy rözse köteget a hátára tenni. De a karok öregek voltak, a csomó igen nagy. - Megöregedtem, igen megöregedtem, - sóhajtotta szegény az erdőnek s csüggedve nézte a dacoló terhet.

Pista szemeiben nagy zúgó köd lett a világ, és közepén a szíve vert mint a földindulásos föld. Őszes fekete haja, nagy panaszos fekete szemei, mélyen árkolt szomorú arca s meghajló teste volt az öregasszonynak. Mint a megszárt szívből a vér, úgy szöktek ki Pistából a szavak:

- Anyám! anyám!

Az öregasszony odanézett és olyan természetesnek találta ezt a megszólítást. Fáradt, köhécse-lő hangon mondta:

- Bizony, fiam, segíthetnél feltenni a hátamra ezt a rőzsét.

Ez a jó öreg hang a valósághoz húzta Pistát s megszűnt lelke nagy zúdulása. Mondta és hangja olyan volt mint a friss kenyér:

- Elviszem én magam öreganyámnak, ahová akarja.

- Bizony azt jól teszed, fiam. Fiatal legény vagy, meg sem érzed, én meg már nem bírok veled. Itt lakom közel a nagy patak mellett.

Megindultak. Az öregasszony oda-odadörzsölte Pistához a lelke gyapját:

- Sok az ökörnyál a tisztáson, hosszú ősz lesz.

- Az idén sokkal több a gomba, mint tavaly.

- Nézd te, nézd azt az őzet, még meg sem ijed, tudja, hogy nem bántjuk.

Futó víz zuhogása hallszott. Nagy zúgású fák és sűrű bokrok között tajtékosan folyt egy hegyi patak. Ott volt a kunyhó, köréje fatörzs-kerítés csinált udvart. Kicsiny volt a kunyhó, egyetlen kis ablakszemmel nézett a nagy rengetegbe. - Itt volnánk, - mondta az öregasszony. Pista letette a rőzsét az udvaron.

- Megengedi, édesanyám, hogy megpihenjek egy kicsit?

- Ül le, fiam, honnan jössz s hová mész?

- Messze földről jövök, világgá megyek s három napja nem ettem semmit. Ha volna öreganyámnak egy felesleges falatja, nagyon jót tenne velem.

- Jó embernek mindig van egy falatja jó ember számára. Olyan vacsorát főzök fiam, hogy megnyalod az ujjaid utána. Te pedig pihend ki magadat addig.

Pista leült a küszöbre s olyan volt mögötte a kis ház, mint egy ráhajló meleg lélek. Azután befelé fordult s nézte, hogy szorgoskodik az öregasszony. Hogy gyújtja meg a tüzet, hogy tesz vizet a tűzhöz, hogy aprítja a gombát, fújja a tüzet, beszél hozzá, biztatgatja. Minden kis mozdulat egy fájdalmas jólesést vitt szívébe. Hol látta ő ezeket a mozdulatokat?

A vacsora kész lett, odaültek a tűzhelyhez. Öreg este lett s a rengeteg egyetlen nagy fekete suttogássá sötétült. Ettek. A tűz lángjánál olyan jó volt az öregasszony arca. A kenyérszegés előtt keresztet vetett és kevésszavú bölcs imát mondott. Pista szepegeve csinálta utána, mintha tiltott mézből lopna. Evés közben az öregasszony beszélni kezdett:

- Látod, fiam, én már itt lakom a rengetegben vagy ötven éve. Mikor az uram meghalt, a rossz emberek nekünk jöttek s mindenünket elvették. Akkor a kis fiammal felvettük a sátorfánkat s addig jöttünk, míg ideértünk. És én akkor azt mondtam, hogyha a rossz emberek elvették utolsó falunkat és kimartak maguk közül, majd eltartanak az erdő fáin és a vadon nőtt állatok. Ezt a kunyhót itt leltük üresen, a jó Istené volt. Kivettük tőle és ima-bért fizettünk neki. Aztán dolgoztam, a fiam szép, derék legény lett, olyan szép szőke, kékszemű legény, mint te. És akkor ketten dolgoztunk.

- És hol van a fia.

Az öregasszony nem felelt. Benézett a lobogó tűzbe, mintha öreg fájdalmas szemei ott keresnének valamit. Künn a rengetegben egy hang szakadt fel mint egy megütött szív. Pista megismételte a kérdést:

- Hol van a fia, öreganyám?

Az öregasszony hallgatott, hallgatott, nézte a tüzet. Addig hallgatott, míg szeméből kiserkedt egy könny s lehullott a lobogó láng előtt a tűzhely hamujába. Bibor volt az öreg könny lehullóban. Két öreg karját kétségbeesett idézéssel lökte ki a levegőbe és mondta:

- Nincs már nekem fiam, nincs fiam többé.

Pista szívét végtelen szájalom s nagy ijedtség facsarta. Visszanyelt lélegzettel kérdezte:

- Szegény öreganyám, hova lett a fia?

Az öregasszony kifordult a rengeteg felé. A hangja zokogó átok volt:

- Megölték, mert szép volt, mert jó volt, mert őt szerette mindenki.

- És ki ölte meg? - hörögte Pista.

- Egy legény, aki a babáját féltette tőle. Pedig semmi sem volt köztük. Az én fiam becsületes, tisztalelkű legény volt, nem kívánta a másét. És mégis meg kellett halnia.

- Mikor történt?

- Régen, nagyon régen, talán harminc évnél is régebben.

Az öregasszony elhallgatott. Felkaparta a tüzet és nézte a táncoló lángokat. Az ajkai reszkettek, mint aki átkoz, vagy imádkozik. A Pista szive nagyobb sötétség lett a künn hallgató sötét rengetegnél. És ebben a hideg homályban egy mérhetetlen vörös alak egyenesedett fel, pallós villant meg a kezében és azt mondta: A te faludban is így tépi magát egy öregasszony. A másik öregasszonyt pedig a nagy számadón most vallatják, mert te a fia vagy.

Az öregasszony bement a tiszta szobába és szép világító fehér ágyat vetett. Nagy pihentető jószággal szólt a bujdosó fiúnak:

- Ma már csak nem mész néki ennek az éktelen nagy feketeségnek. Ugy hasonlítsz a szegény boldogult fiamhoz és látom, hogy derék legény vagy. A jó Isten küldött hozzám, hogy vén szívemnek megmutassa még egyszer ezen a földi világon a fiam arcát. Ez az ágy az ő ágya volt, harminc év óta nem hált senki benne. Feküdj te bele, édes fiam, találd meg az ő tiszta álmát, mert tiszta volt a lelke, mint a lilium a Mária kezében.

Egy kis mécsest gyújtott és az ágy mellé tette. A mécses lángjánál látszott az egész szoba. Nagyon kicsiny szoba volt, de minden jóakarátú volt benne. A falon volt egy kép, rajta egy szép legény, ékes katonaruhában és Pista szónélkül tudta, hogy ki az a fiú. A kasztenen volt egy csákó, egy hervadt rózsabokréta s egy kis pipa és Pista tudta, kié voltak ezek a dolgok. Nem kérdezett, nem beszélt többet.

Megállott az ágy előtt és mereven, odasodrón nézte a holt fiú képét, mint beteg álmodó a holdat. Olyan halálos fáradt volt, tagjai ólmos súllyal hulltak az ágy felé és az öreg kezektől vetett ágy hívott, mint egy meleg anyamell. Már kezei ki is nyúltak, hogy a kabátját levesse, de a halott fiú nézte és ő visszakarta a kezeit. Mert a halott fiú most már a másik volt, a Bartalis Ábris, akinek ékes fiatalágát ő verte véres porba. Hogy tudna ő ezek előtt a szemek előtt nyugodni, az ő ágyában aludni, az otthagyt, eltört fiatal álmodást folytatni. Óh, az elkövetett bűn egy külön élő bestia, utána jön az embernek, mint egy gonosz kutya és mardossa a sarkát. És mindig a nyomában lesz és sohasem futhat el előle. Egyetlen egy bűn elég, hogy fekete vizével megtöltse az egész világot és nem lehet kiúszni belőle. Végtelen, kétségbeesett zokogás rázta mellét. Vette kalapját és kifelé indult.

- Hová mész, édes fiam? - kérdezte az öregasszony és csodálkozó nagy szemeket meresztett.

- Sietnem kell, nem maradhatok, nem pihenhetek. Az Isten áldja meg, öreganyám, - mondta Pista és könnyektől csordultak a szavai.

Mikor az öregasszony szóhoz jutott a nagy csodálkozástól, Pista már künn volt az erdőben. Sietve ment, mintha óriási öklök lökték volna, meg-megbotlott s beleütközött a fába. És az éjszaka felmozdult, a sötétség tömegei megelevenedtek. A szél belekapott az erdő fekete orgonájába s nagy halálos énekeket jajgattatott ki belőle. A fák rángatták, marcangolták egymást, gyötrött ágaikkal meg-megtépték a tántorgó legényt. A levegőben nagy széles suhanások hallszottak s irtózatosszéles szájak leheltek a Pista fürtjei közé. A gyökerek nyögtek, az odú hörgött, hosszú sóhajtások és patakzó zokogások ömlöttek az éj végtelen fekete vizébe. Az erdő fel-felbőgött, mint az eltalált bika. Mintha minden fának gyökere egy ember szíve lett volna, az emberi fájdalom minden hangját jajgatta az erdő és minden jajgatás beletört a Pista szívébe. Jobbra-balra roppant zuhanások hallszottak s a szél mint lakodalmas vércse visított az omlott tetemek fölött. Mintha a nagy igazságtétel órája volna, s az Úr sötét szolgálói vernék a végső megidézésszéles fekete dobjait. Pista véres homlokkal, megzúzott mellel, lihegve állott meg egy mélyedésben, egy sötét tömeg mellett, hogy nem megy tovább, hogy ott várja be halálát.

Várt, várt órákat, sötét szemeket látva a dolgok sötét lázadásának. A vihar fekete bivalya veszett haraggal gázolta az erdőt. Pista nem érzett, nem gondolkozott, a fájdalom egy óriási tompa ütés volt benne. Az orkán fekete lányai hajnalig ropták a táncot. Akkor a szél fiaival távoli titkos szeretkezésre vonultak. A megrázott erdő elhallgatott. A reggel lassan, dideregve mászott fel a világ árbocán, mint egy félénk lámpagyújtogató.

A zöldes homályon át nagy temető volt az erdő. Mindenütt meggyilkolt fák, letépett ágak, felkarmolt földdarabok. Pista halálos fáradtan nézett szét s szemei még tele voltak az éjszaka rémeivel. És ime a reggel minden eddigi rémnél szörnyebbet hozott eléje. Előtte, a völgy feletti domb tetején, a még fátyolos pitymallatban egy ember himbálózott a levegőben. Egy félrehajtott fejű, lelógó hajú, nagyon szánalmas ember. Mintha összerogyott vállain volna minden elítélt ember terhe, mintha lelógó lábai panasznál minden emberi járás nagy hiábavalóságát. Eleinte úgy látszott, mintha nagy csodaképen csak úgy illanna a levegő könnyű deszkáján. De amint Pista meredten, odaszegzett lélekkel nézte, lassanként fölsejtődött mögötte a gyalázatos fa és az irtózatosszél. Mintha a fergeteges éjszaka megírt ítélete volna ez a szörnyű látvány, mintha ez készült volna az éjszaka fekete háta mögött, mintha az elrohant vihar szolgálói állították volna a világ kapujába ezt a rettenetes emlékeztetést: neked nem szabad belépni azok közé, akik tiszták és dolgoznak.

Pista nézte, nézte a kitagadott embert, mint felriadt alvó az éjszakából kisápadó gyilkos arcát. Szemeit nem tudta elvenni e döbbenetes tapadástól s igézett léptekkel indult a látvány felé. Ment, ment felfelé a domboldalon, egyszerre előtte volt a kikergetett ember. A haja szőke volt, mint az övé. Óh, lány anyai kezek simogatták ezt a haját is. Kimeredt, halálos kérésbe fagyott szemei kékek voltak, mint az övéi. Óh, meleg anyaszemek mély kútjába merültek valaha ezek a szemek is. Egyik lelógó keze éhes madár csőrétől volt véres. Ajkai félrevonaglottak egy irtózatosszél zokogó mosolygásba. És mintha ebben a mosolyban odafagyott volna a megcsúfolt testhez az elillanó lélek. Mert lélek vonaglott, zokogott az elítélt testen, mintha nagy panasszal sírt volna földi társának, a testnek: - Miért vesztettél el, mikor tisztának születtem, az örvendő Isten fehér bárányának? - Most volt csak fergeteg Pistában, amihez képest halk muzsika volt a megkorbácsolt éjszaka. Irtózatosszél harsonáktól reszkettek a világ sarkai, a nagy bíró megidézésszava kifakadt a dolgokból, mint szörnyű ömlés a felpattant kelevényből: - Hol vagy, gyilkos? Előlem nem lehet elfutni! - S az elfeketedett világon, a pokol felütköző zokogásán és minden dobon keresztül valahol egy szív sírt a világegyetemben. És ez a sírás az édesanyja szelid bűgása volt. A kihajított fiú ledobta magát a földre. Könny már nem jött a szeméből, de rettenetes kalapácsok verték kebelét és élete minden karját kitérte a halál felé.

Egyszerre tiszta, friss emberi ének szállt fel közel hozzája. Gyermekhangok friss bodor hullámai, egy női hang ezüst szökőkútja s egy mély zúgó férfihang sötét jegenyéje. Lélek áradt belőlük s a szánakozó Isten szelid hívása:

Omni die dic Mariae
Mea laudes anima;
Ejus festa, ejus gesta
Cole devotissima.
Contemplare et mirare
Ejus celsitudinem:
Dic felicem genitricem,
Dic beatam virginem.
Ipsam cole! ut de mole
Criminum te liberet;
Hanc apella, ne procella
Vitiorum superet.

Az ének buzgott, mint rejtett szikla szökő forrása. Tiszta habocskái behulltak a Pista megöklözött lelkébe. Hulltak, hulltak mélyen le, ahol szavakon s a formás világ minden torzulásain túl csak könnyek vannak, mindent lemosó irgalmas nagy könnyek. És kimosták a könnyek útjából a sötétséget, a kétségbeesést s az ijedelmes világ rángó képeit. És Pista sírni kezdett határokat oldó végtelen sírással. Azután az ének széttűnt, mint napsütés szőke zápora s ugyanazok a hangok imát mondtak:

Hála neked, édes Atyám,
Hogy megvédtél az éjszakán.
Új napoddal is légy velünk,
Hogy Judásokká ne legyünk.

A gyermekhangok kilüktettek a sorok végén, mint fecskefiókák szárnyai a fészekből. És az ima, mint egy kékszemű gyermeklány, odament a Pista megszüretelt szívéhez, rábontotta szőke haja meleg puhaságát, két zsenge tenyerére vette, mint az éjszaka lehullott madarát, megcirógatta és mondta neki: - Ne félj hullott madár, még vannak szárnyaid, csak fáradt vagy. Majd én megpihentetlek s újra repülni fogsz az egek nagy vigassága felé. - Pista felszökött, most minden fiatalsága feljött, mint egy jó íz. És ott az elbukott ember, a megcsúfolt test mellett kitérte két karját a reggeli világ felé.

Közel oda, vagy ötven lépésnyire egy házikót látott. A házikó küszöbén egy asszony, egy ember és négy gyermek, két kis fiú és két lányka, imádkozott. Amint Pistát meglátták, elhallgattak. Az ember felugrott, Pista felé jött, félelem és harag nélkül s szelid hangon kérdezte:

- Mit keresel itt, szegény legény?

- Fáradt vagyok, hetek óta bújdosom, napok óta alig ettem valamit - panasolta Pista.

Az ember végignézett rajta. Nézett, mint aki mélyét olvassa egy nehéz könyvnek. Nagy, sötét szemei szánalommal teltek meg és ebbe a szóba csordult a szíve:

- Szegény!

Azután szeliden megfogta a meghajszolt legény karját, a ház felé vonta:

- Gyere, nálunk megenyhülhetsz. Addig lesz otthonod a házunk, amíg akarod.

A házhoz értek. A házikó szép zöldre volt festve. Ablakaiban muskátli, őszirózsa és szegfű mosolyogtak. Előtte is kis kert volt, tele a hajlott ősz hervadó leányaival. Az asszony, gazdag mellű, okos arcú szőke fehérnép, a küszöbön ült s egyik kis lánya fényes haját fonta egy kis macskafarok coffba. A másik kis leány, egy kétéves szőke emberhabocska, óriási nagy kék szemeket tátott a formás világ csodáinak. Egy hatéves fiúcska a mellénykáját gombolgatta, öccse pedig, egy hároméves duzzadt vitézjankó, egy nagy fekete kutyanak beszélt valami

titkos nyelven. Mind jó szájalommal néztek Jánosra. A kutya morgott, mint egy helyeslő nagypapa.

- Anikó, adj reggelit ennek a szegény legénynek. Régóta bujdosik, fáradt és éhes szegény - mondta a gazda.

Az asszony ránézett Pistára szívet megnyitó tiszta tekintettel. Széket tett eléje:

- Ül le minálunk, szegény fiatal legény.

Pista leült. A gyermekek körülállták. Nagy tiszta szemük, mint friss csókok tapadtak a legény fáradt, szomorú arcára. Az asszony tejet hozott, őserős fehér tejet és jó barna kenyeret. Pista kezébe vette a csuprot, fogta a kenyeret, de reszkettek a kezei. Aztán szájához tette a csuprot, itta, itta a tejet, mint a feljutott lélek az üdvösséget. Valami alaktalan melegség borulta körül. A kenyérbe akart harapni, de már nem volt a mozdulathoz akarata és már nem volt ő. Életének korlátai szétoldódtak, végtelen jóleső homályba szélesült el. A kenyér és a csupor kihullottak kezeiből s ő lefordult a székről.

Jó délután volt, mikor felébredt. Friss mosásszagú fehér ágyban volt. Egy csodálkozó nagyot nézett, mintha két élet küszöbére tették volna ki. Rendes, tiszta szoba volt körötte s valahol nem messze lefojtott emberi hangokat érzett. Az ablak virágai közt a nap hosszú húrjain pengetett az ősz. Olyan jó volt a világ, mint az örök elmúlás. És két virág között belátszott valami, valami borzasztó, amitől egyszerre felült ágyában és nagyot kiáltott.

Az asszony jött be. Feléje hajolt és megnyugtató falusi orgona volt a hangja:

- Mi bánt, szegény fiatal legény?

- Az akasztófa! az akasztófa! - dideregte Pista és feltámadt árnyékok rohantak át a szemein.

Az asszony kifelé fordult s csengő fiatal hangon kiáltotta:

- Gyere be, Misi, nyugtasd meg a szegény idegent.

A férfi bejött. Utána tódultak a gyermekek is. Egyszerű volt a férfi: tisztaság volt a szemében, akarat a homlokán és becsület az arcán. Leült az ágy mellé s a riadt legényt szépen visszafektette, mint egy lázas gyermeket. Azután beszélt:

- Tudom, hogy mi rémít, szegény megfáradt ember. De ha meghallgatsz, nyugodt leszel és több erőd lesz az élet számára. Innen két mérföldnyire van a nagy város s ez itt az akasztófa dombja. Legközelebbi szomszédunk a hóhér, de az is messze lakik innen. Mi lakunk csak itt az akasztófa szomszédságában és elmesélem, hogy miért.

- Családunk messze, messze lakott innen egy nagy városban, ahol sok volt a pénz, a bűn és a nyomorúság. A mi családunk gazdag és hatalmas volt. De minden őszám szörnyű ígézet hajtotta a bűn felé és nehéz ítélet volt a mi vérünk. Ha szerettek, féltésből gyilkoltak, ha gyűlöltek, indulatból öltek. Asszonyszíveket tapostak s nehéz kereszt voltak a szegényen. Egyik őszám vérpadra került, mert három fiatal lányt gyilkolt meg. Űkapám öngyilkossággal menekült meg az ítélet elől, hogy egy megútált barátját halálra korbácsolta. Dédapám cselédjei verték agyon, mert dühében saját kezével akasztotta fel egyiknek tizenöt éves fiát valami csinytettért. Nagyapám, aki akkor huszonnégy éves fiatal ember volt, látta ezt az irtózatosságot és megtáruult előtte az élet könyve. Látta, hogy valami ősbűn miatt nagy ítélet van a családon s hogy a tettes élet az emberek között mindig örvény lesz és nemzedékek nemzedékek után fognak hullani az örök elkárhozásba. Akkor egy nagy akarat állt fel benne, hogy bármi történjék is, de megváltja családját a rája tapadt végzettől. És tudta, hogy ehhez sok lemondás kell és nagy megalázkodás. Eldobta hát rangját, eladta mindenét és szétszította a szegények és betegek közt. Azután, hogy az örök ítélettől megszabaduljon, idejött lakni a földi ítélet mellé, az akasztófadombra, a nagy intés tövébe. Itt építette ezt a házikót s keze

munkájával kereste kenyerét. Szép ember és még inkább jó ember volt, egy egyszerű falusi leány úgy megszerette, hogy még ide is eljött hozzá feleségnek. Egyetlen egy gyermekük lett, az én apám. A nagyapám véreben néha még itt is feltámadtak az ősök, de belekapaszkodott az imába és intett az akasztófa. Kedvenc kutyáját így is agyonverte egyszer dühében, de hónapokig nehéz penitenciát tartott utána. Mikor nagyapám, megbékélve az örök akarattal, elment a nagy számadásra, apámra hagyta ezt a házikót, családuknak történetét és élete nagy tanítását. Apám is itt élte le életét, erdőt írtott, vadat fogott és erdei növényeket szedett. Benne is néha nagy felindulások voltak. Eljöttek néha szemeihez a világ meztelen kísértései és zengő hegedűvel hívták vigadni az ördög szánkájára. Ilyenkor napokig bezárkózott ebbe a szobába, nem evett, nem ivott, csak ült, ült az ablaknál, nézte az akasztófát és perelt fellázadt öseivel. Ahogy haját hóval hullatta be az idő, lelke csendes lett, mint az esti ima és mosolyogva halt meg. Halála előtt magához szólított és mondta: - Kedves fiam, két életet mutatok eléd s te válassz a te fiatalságod és rendeltetésed szerint. Itt a szégyenfa tövében van ez a kis házikó, körötte az erdő embertelen nagy némasága. Messze innen a zúgó város van s a millió ember-arccal rettenetes élet. Mint kőben a nehézség, úgy van bennünk a bűn és kárhozat volt fajunknak az emberek között élni. Ott az élet millió ígérettel, ezer csodával megfog, megkarmol, megpiszkol és megöl örökre, jóvátehetetlenül. Itt a bitófán szörnyű áldozatok ránganak, de beszél róluk a nagy tanítás: hogy égő veszedelem és nehéz mártiromság ember lenni s hogy szemeink e földi életben egy percre sem szabad elvenni a megmutatott úttól. És az erdő hűvös kezét ráteszi szivedre és elalusznak benne a lázadás lángjai. Válassz, válassz, édes fiam, belőlem szakadt drága magzatom. De tudd meg, hogy a választásod nemcsak a te dolgod. Fiaid, unokáid mind hordani fogják a te akaratod súlyát és attól nehezebb lesz bűnös őseid kárhozata is. Világosítson meg a jó Isten.

- Fiatal voltam és csodálatos énekek hívtak az élet felé. Elföldeltem apámat kunyhónk mellé, a nagyapám poraihoz és csak a fiatalságom számára voltak füleim. Az pedig hívott, hívott, mint a vízi leány, az emberek élete felé. Bezártam a kunyhót, elástam kulcsát a küszöb elé és elmentem a nagy városba. Tanultam és rengeteg vágyak piros lobogói lengtek bennem s hívott a hódítás kürtje. Minden sikerült, amihez fogtam és nemsokára ezer irígység és ezer szeretet tett nagyon élővé. Halálosan megszerettem egy dúsgazdag úr lányát, aki szép volt, mint a csillagos ég és gonosz, mint az ördög szeretője. Nekem is jó szívet mutatott, megkötött az ölelésével, elbirtokolt a csókjával és egyetlen barátomnak is. Végre mégis a barátomnak adta a kezét. A világ felgyúlt akkor köröttem, minden volt ősem felébredt és zúgta vérembe az örök csata énekét. Elhatároztam, hogy elemészttem ezt az embert. Egy vasárnap este mentem hozzá, hogy elcsaljam mulatni és megöljem. A lakása küszöbén a cselédje fogadott nagy sírással: fiatal ura azon a délutánon hirtelen meghalt. Én beléptem akkor a házba és ott a holt ellenség mellett belém ütött egy kiáltás, mint a tűzre meghúzott vészharang: - Fuss, fuss az életből, az ítéletből, az elrendeltetésből, mentsd meg az életedet, ne légy te is nehéz adósság apáid számláján. És akkor úgy tűnt fel ez a kis ház az akasztófadombon, mint egy boldog sziget, egy biztos menekvés. Ide jöttem, kiástam a kulcsot a földből, kiástam apám imáit a ház csendjéből, dolgoztam, megházasodtam, gyermekeim lettek. És most Isten vidám sátrat lobogtat felettünk, az életünk tiszta, mint a reggeli nap, gonosz vágyak nem jönnek eddig. S ha mégis felhő árnyékol lelkünkre, itt a nagy tanítás, a mártireMBER a bűn kálváriáján és beszélnek az ősök. Óh szegény fiatalember, hidd meg, hogy van megváltás, van jövő, csak akarni, csak imádkozni kell.

Pista a szemével, két kitágult lázas szemével hallgatta a történetet és mélyen, mélyen, élete ismeretlen mezőin, amerre még nem járt az élet, új csodálatos barázdák fakadtak fel. És nézte az egészséges tiszta anyát, a nyugodt szemű erős apát, a duzzadó gyermekeket, fakadó rózsáit a szent folytatásnak s mint téli hó meleg áldása, mint estére mondott ima: végtelen nyugodtság szállt rája. Nagy szüzességgel friss életnek érezte a testét, új vérnek a vérért s mintha az

örök rend tiszta hullámaiból most merült volna ki kezdődő áldott emberi életnek. Szemei nagy könnyel teltek el és mondta:

- Jó emberek, ime én meggyónok nektek. Nagy bűnöst fogadtatok a ti tiszta hajléktokba. Én megcsúfoltam fiatal életemet, sírba juttattam szegény édesanyámat és megöltem egy falumbeli ártatlan derék legényt. Kergesetek el engem.

A gazdának nagy árnyék szállt az arcára, ráhajolt a gyónó legényre és mondta:

- Szegény, szegény testvérem!

Akkor Pista a tiszta emberpár s a négy gyermek nagy szemei előtt elmondta élete történetét. Elmondta töredelmesen, igazán. A végén sírássá szélesedtek a szavai:

- Mondjátok, hogy mit kell tennem és én engedelmeskedni fogok a tiszta szíveteknek. Ha akarjátok, megyek a börtönbe, a bírák elé, ha akarjátok, elemészttem magam. Van-e még jóvátétel számomra?

A hatéves kisfiú nagy kék szemei rányíltak a zokogó legényre. A gyermek odament hozzá, megfogta a karját s édes gyermek apáskodással mondta:

- Ne sírjon, bácsi, szegény bácsi, ne sírjon. Maradjon itt, mi meg fogjuk gyógyítani a bácsit.

Pista két kézre fogta a kis szőke fejet és viharosan sírta rá megtisztított szívét. Az ember szólt:

- Munkánk, kenyerünk nyugvóhelyünk bőven van a te számodra is. Adunk neked az imánkból is, kacagásunkból és apró gondjainkból. Amíg jól érzed magad, ittmaradsz, ha tovább akarsz menni, senki sem fog erővel tartóztatni. A mi egészségünk meg fogja gyógyítani a te beteg lelkedet.

Pista ottmaradt és új családja lett a család. Az első napokban úgy érezte magát, mint a gyermek, aki most tanulja látni, hallani, szagolni, tapintani a világot s lépni az első lépéseit. Olyan furcsa volt, hogy reggel jön a nap és este leszáll az éjszaka, mint valami nagy fekete hó. Hogy erdő van és jó emberek. Testének minden mozdulata olyan volt, mint egy különös, először hallott muzsika. És olyan jó, olyan szelid volt minden, mint egy álom partján hallott mese s a sötét múlt és az irtózatot tett kidült lelkéből, mint tó omlás partjából a sötét lombú fa. Megjött az étvágya, néha faluja dalai is felfakadtak az ajkán. Ugy jött vissza belé az ifjúság, mint egy felgyógyult menyasszony.

Fát vágott a gazdával, szemet égetett. Az asszonynak a házi dologban segített. És sokat játszott a gyermekekkel, mesélt nekik s mikor a négy szőke kacagó fejet ölébe szorította, úgy érezte magát, mintha egy erős várban volna, ahol semmi rossz nem érheti.

De lassanként mind nagyobb üresség tátongott fel benne s ez az üresség mind sötétebb lett. A nóták lefonnyadtak ajakáról, a meséknek is mind nehezebb lábuk lett s nagy hallgatások fogták le ajkait. Néha órákat elült és bámulta a bitófát. Vagy úgy nekivetette magát a munkának, mint az elkárhozott lélek a tűzszításnak. Megtörtént, hogy holdvilágos éjjeleken felriadt, felkelt s kiment fákat dönteni. Baltája csapásai messzehangzottak az erdőben és felverték az éjszaka szívét.

Néha megállt az akasztófadombon, arra fordult, amerre a nagy várost mutatták s belökte karjait a horizontba. Enni is alig evett már s az élet elment belőle, mint vidám lakó a penészes házból. Csak a szemeiben volt valami bolygó, lázas fény, mintha átmenő lelkek gyöngemécsessel keresnének valamit.

Egyszer a gazda egész éjjel elhallgatta lakója lázas forgolódásait. Azon a héten nem lehetett a Pista szavát hallani. Reggel az ima után a gazda feléje fordult és szólt s szavában úgy zúgott a szájalom és a szeretet, mint orgona mélyebb hangjai:

- Kedves testvérem, nagy furcsaság az ember és mindenik külön betűje Isten mondani-valójának. Ami az egyiknek orvosság, mérge a másinak s elkárhozik az egyik attól, ami megmenti a másikat. A te nagy fiatalságod nem fér be ebbe a kicsi házba s a te zúgó véred nem elégíti meg az erdő csendje. Isten látja lelkünk, hogy mi szeretünk, mert sokat szenvedtél s nagy akarat van benned a tisztaság felé. De fiatal vagy, hív az élet és nem volna mentség neked az ittmaradás. Menj, fúsd az élet utait, próbáld ki magad az emberek között, találd meg a magadnak való életet a sok millió élet között. Mi mindig fogunk rád gondolni s mindennap lesz egy érted való imánk. És ha az élet megharap, ha megszűnnek az emberek, mint irtózatos tövisek, vagy a bűn kutyái fognak nyomodban üvölni, gondolj e kis szigetre, ahol az akasztófadombon egy boldog és tiszta család él, melynek mindig tiszta ágya, puha kenyere és jó imája lesz számodra.

Nagy zokogással borult Pista a gazda nyakába. Azután nagy sírásos elbúcsúzkodás következett. A négy kis síró gyermek úgy fúrta csókos száját Pista szomorú arcába, mint torkos őzikek a beárnyalt patakba. Pista vette régi vándorbotját. Az asszony jó elemózsiából egy kis batyut csinált neki. És a nyugtalan legény nekiment a mérhetetlen világnak.

Ment, ment lefelé a dombon. Ment egy keserves nagy szívdobogásnyit és akkor visszanezett. A késő őszi erdő fosztott aranya világolt a levetkezett fák alul. Az őszi sugár olyan volt, mint éjjel félálomban hallott hosszú, hosszú kakaskukorékolás. Tele volt emlékeztetéssel s a síron-túli világ nagy szélességével. A kis házikó guggolt a domb szélén, mint egy otffelejtt zölds kalap. Valaki mintha fehér kendőt lobogtatott volna. A szél kisebbik húga szeliden hintáztatta az akasztófa lerongyolt csontvázát. És a négy gyermek nagy kék szemei felmerültek Pistában, mint figyelmes csendes csillagok.

2.

A térség még puszta volt, a horizontban még nem volt semmi kiötlő és mégis érezni lehetett, hogy nem messze, egy új horizont táulásában a világ melle, az óriási város lélegzik. Különös emberek ólalkodtak az utak szélein furcsa ruhában és sötét szándékkal a szemükben. De Pistára úgy néztek, mintha mondanák: - ez is közénk tartozik.

Déli időn egy kidült fa törzsén pihent meg a nagy út mellett. Evett, mint a fiatal farkas s fiatalsága meg-megrázta alvó szárnyait. Mert szomorú volt még a lélek, de a testben már roppant erők álltak fel, mint kipihent óriások s az életcsata harsogó indulóját énekelték. Izmai mint nekiugrasztott fiatal kutyák ágaskodtak a tett, az élet után. A mult messze rohant a fel-támadó fiatalságból, mint egy megvert kalózhajó s csak nagy fekete lobogója látszott még.

Továbbfolytatta útját. Egy dülőút kanyarulatánál hosszú, panaszos vonítás szúrt fülébe. Pista szétnézett. Az egyik tarlón a szürke ég alatt egy kutya futkosott körbe, meg-megszagolt valamit, azután megállt s átszúrta jajgatását a horizonton. Amint Pistát meglátta, nekirohant, ráncigálta kabátja szélét, panaszkodott, kért, sürgetett s két szeme végtelen fájdalommal volt tele. Azután hívó hátranézésekkel, esdő szűküléssel ment a tarlón előbbi helye felé. Pista követte a kutyát.

Odaértek. Az óriási pusztai tarlón, a szürke ég végtelen szomorúsága alatt egy holttest feküdt. Szép, fiatal, alig tizenhétéves lány holtteste volt. A test egy finom, díszes férfikabáton volt s valaki nagy, gondos szeretettel fektette rá, mint egy alvó nagy gyermeket. A hátán feküdt, nyitva maradt mély kék szemeit az égnek tárva, mozdulatlan örök nézésben. Csodálatos haja gondos simításban folyt el testén s ez a haj még most is mozduló élet volt, mint egy besu-gárgzott patak. Mintha csillanásaiban már megmozdult volna, hogy ott hagyja holt királynéját s befolyjon a földbe alvó arany testvérei mellé. Két fehér keze, mint két összehullott szírom,

utolsó imára volt egymásra téve. Ruhája finom volt és kisujján egy drágaköves kigyóformájú gyűrű volt. Vér, seb, ütés sehol, csak a nyakán volt egy vörös vonal. Irtózatossá csend volt a mérhetetlen síkságon s az egész csend súlya itt a hulla fölött nehezedett le.

Pista szemei rátapadtak a nyitott szemű alvóra, Milyen frissek még a fiatal ajkak s mintha még csókméhek zsongának körül. Az összehullt fehér karokban még mintha ölelés indulna s a fehér mellben mintha még pihegne a fiatalság, mint éjre hűnyó madár. Lehajolt a halotthoz, vizsgálni kezdte. De hallgatott a szív fagyott malma, de hideg volt a tetem és meredt a csodálatos arc. Mit beszélhet az a vörös vonal a nyakon?

Pista nézte ezt a fiatal húnyt királyleányt, ki mielőtt idétlen röggé omlana szét, még felemeli szépséges dacos tiltakozását az infámis halál ellen. Oh, milyenné tapossa majd egy pár nap alatt ezt az örökkévalónak formált szépséget az ádáz kaszás. Nagy fájdalmat s valami messziről jövő hívást érzett lelke burkolt mélységeiben. Keresztet vetett a holtra, imádkozott. Tovább indult.

Egy óra múlva új horizont nyílt meg előtte s a távolban nagy füstös homályosságban zúgott, lihegett a világ kohója. Az úton mindegyre, mint kergetett lelkek, gyors szekerek rohantak el. A föld néha feldöngött, mintha óriási lábak rugdosták volna. A hűvös síkság szélességén valami titkos láz vonaglott.

Egy kis domb mellett egy fiatal ember túrta botjával a földet. Uriruhájú, szép, formás fiatal ember volt. Olyan lázasan kaparta botjával a földet, mintha rejtett arany szagát érezné. Amint a Pista léptei bedöngtek a fülébe, abbahagyta a munkát és Pista felé fordult. A szemei könnyektől voltak kimerve s fényes homályosságban úsztak.

- Jaj, jaj, jaj, - kiáltotta beteg síránkozással, mint egy megvert lány.

- Mi a baja a tekintetes úrfinak? - kérdezte Pista.

- Jaj, jaj, jaj! - ismételte még hangosabban a szerencsétlen.

- Ne féljen semmit a tekintetes úrfi. Mondja meg, hogy mi baja van, én szívesen segítségére leszek.

A fiatal ember szemeiből most már kilobogott az örület, arcán halálos rémület rángott át, karjaival eltaszító mozdulatokat tett Pista felé s veszett sivítással kiáltotta a mezőkbe:

- Jaj, jaj, jaj, jaj!

Pista látta, hogy nem segíthet rajta és tovább ment. A jajgatás sokáig szállt utána. Mikor visszanézett, az örült megint botjával túrta a földet. Olyan szép volt a szerencsétlen s Pistánál alig két-három évvel idősebb.

A horizont mélye már felmozdult. A homályosságban égbe ötlő határozatlanságok voltak és megvillant valami. A zúgás is mind erősebb lett s mind több szekér rohant el Pista mellett. Gyalog utas is sok volt, mind siettek és ügyet sem vetettek Pistára. Egy útszéli keresztnél egy kis halvány tízéves fiú, arcán a nyomorúság súlyos vénségével, könnyörögve nyújtotta feléje kezét. Szája is szólt, de két éhes szemének még borzasztóbb volt a beszéde:

- Éhes vagyok! - és szomorú tagjai összedideregtek, mint kopasz fűzfa ágai.

- Hol vannak a szüleid? - kérdezte nagy szájalommal Pista.

- Nekem nincsenek szüleim, - mondta a gyermek.

- Meghaltak? - kérdezte Pista.

A gyermek nagy hülye szemeket meresztett rá. Pista megismételte a kérdést:

- Meghaltak a szüleid?

- Mi az, hogy meghaltak? - kérdezte a gyermek.

Pistába belefázott ez a nyomorult kis élet. Odaadta neki minden maradék elemózsiáját és folytatta útját. Az este fekete füstje már párologott felfelé, mintha az egész világ egy roppant halottégető kemence volna. Valami nagy vívódás volt a besötétedett mezőkön. Egyszerre csak millió láng rándult át a homályon, a roppant város felnyitotta millió égő szemét s haragosan, fenyegetve nézte a közeledő legényt, mint mesesárkány a megszabadító királyfit.

Beért egy óriási uccába. Hát az ucca két szélén akkora házak állanak, hogy a faluja temploma mindenestől elférne egyben. És minden ablakból nagy fényességek lyuggatják át az éjszakát, nagy lángok vannak az uccában, a levegőben, mindenütt. Az uccában ezer és ezer különféle alakú kocsi rohan és nem ütköznek egymásba. De ökröt vagy tehenet sehol sem látni. Aztán voltak furcsa kocsik, melyek nagy üvöltésekkel szaladtak, de semmi sem húzta őket. Az ucca két felén tengernyi nép rohant egymásbatorlódva, mint hegyről egymásnak kergetett nyájak. És az emberek kacagnak, visítanak, sírnak, a kocsik zúgnak, titokzatos dübörgések hallszanak s nagy toronynak épített kémények éles rikoltásokkal hasítják az éjszakát. Mert itt az éjszaka nem az a csendes, békés fekete tehén, mely lassú kérőzéssel nyugszik el a háromszéki síkságon. Itt egy végsőig hajszolt megtorpant fekete bölény, mely szétmarcangolva, összeharapott fekete bőrében liheg, meg-megrázza magát és felbőg, mint az utolsó ítélet. Pista először nagyon elbódult ettől a világcsodától s úgy érezte, hogy a feje vízzel telt dézsa, melyben millió hal motoszkál és szemei hetvenezer táncoló gyertyát láttak. De csakhamar csatornákat vájt benne a belé torlott élet s ő mindjobban és többet kezdett látni. És ahogy az élet millió patakja belérohant, tengerré dagadt az élete, végtelen erőt és uralkodó gögöt érzett magában. Egy nagyszerű négyfogatos kocsi rohant el mellette, benne egy büszke úrral. És a Pista lelke világtalan mélységében felállott a vágy, hogy úr lesz, meghódítja ezt a behemót várost és uralkodni fog rajta. Egy csodálatos barna lány ment el mellette s egyszerre éhsége jött, hogy óriási karokkal kékbe fogja a város minden lányát s háromszáz nap és háromszáz éjjel ölelkezze ki felgyült fiatalságát. Egy fényes boltnak a kivilágított ablakában csillogó aranyak és drága szép bankók voltak kiteve, hogy csurogjon a szegények nyála. És ő vágyában egyszerre nagykereskedő lett, száz és száz mező gabonát s barmok rengetegét adta el, dült hozzá az arany és a nagy bankó s meleg, fényes aranyok garmadáján érezte a világ urának magát. A roppant város bele lobogott, mint egy pusztai tűz és Pista égte, zúgta az egész város életét.

Addig kódorgott a nagy uccákon, míg a sok csoda, a rengeteg ember meg a sok gyaloglás kifárasztotta. Betért a mellékuccákba. Itt már csend volt és nagyobb homályosság, de néha különös kiáltás szakadt fel, mintha megtaposott szív jajdulna s a homályosságon át itt-ott szörnyű szemek meredtek. Egy házból női jajveszékelés hallszott ki. A ház előtt emberek üldögéltek s mielőtt éji odúikba bebújtak volna, szívták a kis ucca sűrű levegőjét. Csendesen beszélgettek és oda se néztek a zenebonának. Pista benézett a nyitott ablakon. Egy férfi éktelen dühvel verte a feleségét. Körülöttük négy rémült gyermek hangos sírással tördelte a kezét. Pista odakiáltott a beszélgető embereknek:

- Az istenért, ez az ember agyonüti a feleségét!

Az emberek feléje sem hederítettek. Egy kézkubonyos férfi, aki a ház küszöbén ült, kivette kis kurta pipáját a szájából, köpött egyet, mondta:

- Az ő felesége.

Aztán tovább diskuráltak. Egyik világosabb uccában úgy hemzsegték a nők a lámpák körül, mint a bogarak. Cifra fehérnépek voltak, de a mellük meztelenül lógatták, mint a szoptatók koca. Ha egy-egy úrfi arra ment, felemelték a szoknyájuk és olyan cigányságot csaptak, hogy csoda. Egy kócosabb kinézésű még Pistának is odaszólt:

- Na, te condrás, ha van pénz a bugyellárisodban, bejöhetsz velem.

Pistát bántotta ez a fitymálás, meg nem állhatta ezt a példa nagy szemérmertlenséget:

- Hát nem sül le az arcbőre az ifjúasszonynak, hogy így fut a legények után?

A lányok kacagtak s Pista tovább szégyelte magát. Sok kanyargás után egy hatalmas folyóhoz érkezett, mely a várost közepén kettéosztotta. A folyóra roppant hidak ívei borultak és a nagy házak, a sok fény s a tépett felhőjű csillagos ég visszaeszkettek a rengeteg folyóban. A vízről hűvös szél fújt és Pista levette a kalapját.

Ott állott a nagy éjszakában, nézte a csillagavart a vizek nehéz lombja alatt. Mögötte fojtott zúgással duruzsolt a nagyváros. Nem gondolkozott és szó nem volt a lelkében. Egy nagy kitért mohó ölelés volt, s benne volt az ég, az éjszaka s a föld minden csodája. A mult teljesen elsülyedt benne. Nagy szárnyak rezdültek meg élete mélyén, új, szélesebb repülésre. Egyszerre csak valami csodálatos ének jön feléje s a folyón világosság támad. Lassan, lassan, mint egy felékített menyasszony, egy kivilágított fényes hajó jött lefelé a vizen. A hajón halk zene kísért egy fiatal női hangot. És Pista elől egyszerre elveszett minden, ez a hang volt a világ, a tér, az idő és az ő lelke. Fiatal volt ez a hang, végtelen szárnyú tavasz volt benne s mégis sírta mindenki szivét. A hajó Pista elé ért. A ragyogó fedélzeten dúsan terített virágos asztal volt, ékes dámák és urak ültek körülötte. A hajó orrán a víz felé hajolva egy fiatal leány énekelt. Alig tizenhatéves gyermekleány és Pista úgy érezte, mintha ez az arc mindig ott hívott volna a lelke mélyén. A hajó lassú, boldog libegéssel ment tovább. Beletűnt az alsó vizek homályosságába, de mintha az ének ott állt volna az éjszakában, mint egy meghajló vigasztaló angyal.

Pista elkáprázva, bódultan állott a parton. Újabb szél jött s hűvös tenyerével megsímította homlokát. És benne is egy hűvös kérdés állott fel:

- Hol fogok hálni?

Most már nagyon fáradt volt. Odahúzódott az egyik híd alá, begombolkozott, kalapját feje alá tette, féloldalra görbült és behúnyta a szeméit, de azért látta a csillagokat a habok tovasiklásában és egy lassan távozó, csodálatos arcot. Aztán egy nagy fényességbe sülyedett, sülyedett és már nem tudta, hogy vajjon nem álmodta-e a hajót, a várost, az egész életét. A folyó szelíden duruzsolt a megpihent fiú mély álma felett.

3.

Mély álomtalan álommal aludt. De reggel felé az álom sötét üregeiből apró kutyák szaladtak elő s éles csaholással harapdosták testét. Felébredt. Csípős hideg reggel sajgatta bőrét, a fogai összevacogtak. Felállott, megrázta magát, belenyújtózkodott a levegőbe. Az éjszaka nemrég ment el, a dolgok még nem öltözték fel nappali formájukat. Határozatlan, homályos és szomorú volt minden. A folyóról úszó köd-lángok lassú kereséssel szálltak szét a levegőbe. A víz hideg ólomszínű volt, mintha úszó halottak arcából állottak volna össze lapos hullámai. A parton nagy társzekerek vitték a város szemetét. A zöld homályban az uccában didergő rongy emberek sepertek s a felszálló por és szemét szagával volt tele a levegő. Szomorú és hiábavaló volt minden és Pistán átment a halál hidege. Ez a lelkevesztett alvó város olyan volt, mint egy undorodott száj nagy ásítása. Mintha mondta volna az életbe induló fiainak: - Nézd, a millió csók, pénz, szépség, mely rohan uccáimon, csak egy felrázott pillanat látomása volt, a

végén mindennek szemét, szomorúság és hidegrázás van. - Pista egy lépést tett a folyó felé, az acélszürke víz húzta, mint delej a vasat. De nagy fénylap esett a folyóra, a keleti hegyek felől felszúrt egy sugár. A köd leányai, mint májálisozó nők hirtelen záporban, felkapott szoknyákkal iramodtak tova és bíbor lett a folyó. Az élet csókjai felragyogtak a dolgokon és Pistában is felmozdult a vér. Nekiindult a városnak.

Sokat kódorgott az uccákon és nézte a lassan felébredő életet. Mikor már rendes minden-napjától zúgott az egész város, észrevette, hogy az éhség veszett lóbálással veri félre benne a harangot. Mit csináljon? Nincs egy garasa, nincs senkije az éktelen sokadalomban. - Majd csak találok valamit, - mondta az éhségének.

A nagy piacra ért, ahol ezer és ezer ember árulta a világ mindenféle portékáját. Nagy tátott szemekkel nézte a szörnyű nyüzsgést s mindegyre majd eltiporta egy-egy szekér vagy kocsi. Meg-megállt, hogy felajánlja szolgálatát és minden szó szájában volt már, csak az első szó hiányzott hozzá. Ezt sehogysem tudta előhúzni magából, hiába cibálta az éhség s ő szégyen-kezve tovább kullogott.

Egy roppant csarnok elé érkezett, ahol az óriási város ennivalóját árulták. Bement a csarnok-ba. Nagy hús, kenyér, zöldséghegyek voltak itt, még borsból és paprikából is olyan halmok voltak, mint a háromszéki várhegy. Nézte Pista a sok gyomorbavalót, éhsége ugatott, mint a heccelt kutya a rácsos kerítés mögött. Egy helyt úgy megcsapta a jó kenyérszag az orrát, hogy kicsordultak a könnyei. Hosszú sorban fehérnépek duzzadt jó kenyeret árultak, olyan ismerős képük volt, mintha székely kenyerek lettek volna. Pista, anélkül, hogy tudta volna, oda-gyökerezett egy helybe s nézett, nézett egy szép ducos kenyeret.

- Te, megeszed a szemeddel a kenyeremet! - mondta valaki s egy jó meleg kacagás zuhogott utána.

Pista felnézett és elpirult. Egy jól megtermett, pirospozsgás, férfira nézős, csemecsegő szemű harminchat-harminchét éves nő állott a kenyerek mellett. Pista zavartan dadogta:

- Adjon Isten jó napot.

A fehérnépnek éktelenül tetszett ennek a hatalmas szép legénynek az elpirulása és zavara. Nagy vídámsággal mondta:

- Hát te honnan a világvégéről való vagy? Mert szent igaz, hogy nem ebben a városban szült az anyád.

Olyan nyílt volt a fehérnép arca, olyan jó volt a vídámsága meg a kenyér szaga, hogy Pistában megkerült az első szó is:

- Nagyon, nagyon messziről jövök. Székelyország tulsó végéről. Nincs egy garasom, munkát szeretnék találni, meg aztán éhes is volnék egy kicsit.

A kofa mégegyszer végignézett a legényen, mint ahogy a feltálat ebédet nézi az ember. Azután csettintett egyet nyelvével, széles tenyerével lecsapott a Pista vállára és mondta:

- Hát csak szegődj be hozzám, majd megélünk ketten valahogy. Te fogod a szekérre tenni, meg levenni a kenyereket, aztán a sütésnél és eladásnál is segíthetsz. Csapd le magad oda a pudli mellé és falj.

Egy kis széket tett a legény elé, szalonnát és friss kenyeret adott neki. Pista akkorákat falt, hogy a szemei is kidorodtak belé. Falt, falt s a melegség, ami a beléje hulló falatokra támadt, már hála volt ez iránt a jó fehérnép iránt. A kofa nagy nevető szemekkel nézte a legényt. Kérdezte:

- Aztán hogy hívnak?

- Pista vagyok, a boldogult Szabó Áron fia.

- Én meg Zsuzsa vagyok, a kenyeres Zsuzsa. Lány vagyok, már ezt úgy értsed, hogy nincs férjem. Nem mintha nem akadt volna, próbálkozott három is, mert híres a kenyerem s egy kis félretett pénzem is van. De minek kössek a nyakamra koloncot, hogy mikor nehéz lesz, ne tudjam lerázni. Ami kevés jó adódik a földön, azt így is megkóstolhatja az ember és aztán jó penitenciát tart utána. A jó Isten nem veszi olyan szigorúan a dolgot, mert tudja, hogy az ember gyenge. Aztán miért mentél világgá, csak nem csináltál valami istentelenséget?

Pista szomorúan felelt:

- Ne kérdezze tőlem, mi voltam, mi nem voltam, mit tettem, mit nem tettem. Ha nem bízik bennem, akkor most tovább állhatok. Ha jó szive van hozzám, meglátja, hogy meg fogom érdemelni a betevő falatot. Szomorú história az én életem, nem elmondani való az.

Szomorú lett a Pista arca s egy könnycsepp serkedt ki a szeme szögletébe. Amint Zsuzsa látta ennek a szép legénynek a szomorúságát, egyszerre elérzékenyedett és a jobb szeméből egy nagy gömbölyűhasú könnycsepp gurult ki és megállott az orra hegyén. Mert a Zsuzsa jó lelkének csak két lakója volt: a sírás és a nevetés és ezek olyan szoros szomszédságban voltak, hogy néha karonfogva ültek ki a szeme ablakába. Sírást nyelő hangon mondta:

- Szegény fiú. - Azután egyszerre felripackodott:

- De az istenit a culájának, kikaparom azt a két csipás szemedet. Ne vigyorogj, mikor rám nézel, mert ráülök a szádra, te köpöcsésze!

A szomszédban áruló fiatal, elég takaros kofa felé zúdította hangját, aki mosolyogva nézett errefelé. Zsuzsa sokáig jó barátságban volt egy húsvágó legénnyel, de a szomszéd elhódította tőle. Azóta ennek minden mozdulatát hadüzenetnek vette s mindegyre kitört a háború közöttük. Az még szélesebb mosolygással felelt:

- Csak jártasd, jártasd a tehenek hátulját, a Misi azért nem fog visszatérni a pohos hasadhoz. Engem szeret, érted, engem szeret, ha megpukkadsz is.

- Téged szeret, te csontos Kata, te rozoga gereblye, a te döcögős oldalbordáidat szereti! Szeret, mert fizeted, de ha elfogy a pénzed, úgy elrúg, mint egy rothadt tököt.

- Rothadt tök vagy magad s már érzik is a szagod, azért futnak tőled a legények, pedig kőrishogárporral eteted őket.

- Mi vagyok én? Mi vagyok én! Én rothadt tök! Na már hallják, hogy én rothadt tök vagyok! Adok én neked rothadt tököt, te város szalmazsákja, te utolsó!

Azzal odaugrott és olyan pofont mért le a kis vékony fehérlépnek, hogy az megtántorodott bele. De nem hagyta magát, felugrott a Zsuzsa hatalmas termetére, felmászott rajta, mint egy viharos árbocon, belekapaszkodott a hajába s úgy lógott le róla. Közben harapta, rúgta a hatalmas asszonyt. Zsuzsa meg két széles sulyok tenyerével verte a nő hátulját, közben visítottak s a világ minden szúrós szavát elkiáltották egymásnak. A többi kofák s a vevők odasereglettek, nagy körben kacagtak és biztatgatták a küzdőket. Pista közéjük ment, hatalmas erejével nagynehezen szétválasztotta őket, Zsuzsát szelid erőszakkal helyére vitte s mint hűvös kötést, csitító szelíd mondatokat terített rája. Zsuzsa keservesen zokogni kezdett, de már öt perc múlva odakiáltott egy arra ödöngő maszatos gyermeknek:

- Nesze, hékás, ingyen kenyér. Kakastejjel sütöttem, a bendődnek szántam.

Odanyújtott a gyermeknek egy nagy darab kenyeret. A gyermek óriási száját tátott a jó kenyérnek és Zsuzsa már édesen kacagott:

- Nézd te, Pista, mert ezután így hívlak, nézd, mekkorákat fal ez a kölyök. - Később pedig meggyült bölcsességgel mondta:

- Jól tetted, hogy elválasztottál bennünket. Nem illik az Isten teremtményeinek így tépni egymást. Egye meg a húsvágólegényét, legyen boldog vele. Ugyis görbe volt az egyik lába. Én kapok százat is helyébe. - És rögtön mérlegelő hangon tette utána:

- Szép legény vagy te, Pista.

A kenyérvásár jól ment. Látszott, hogy a vevők szeretik Zsuzsát és szívesen elbeszélgetnek vele. Még jókor délután volt, mikor már minden kenyér elfogyott. Zsuzsa a pudlin elrendezte, megszámította a ma bevett pénzt, sok rongyos bankót, ezüst- és rézpénzt. Azután betette egy éktelen nagy bugyellárisba s azt a keblébe csúsztatta. A kenyérvágókést, meg a mérleget a pudli fiókjába zárta, a kis széket a Pista markába nyomta:

- Ne, ezt te hozd haza, holnap majd neked is hozunk egyet.

A város végén egy picike kis kertben egy picike kis házban lakott Zsuzsa. Ez a telek az ő munkás napjainak keresete volt. A kert virágai már holtak voltak s szétszórt tetemeik felett nagy szomorúságszemfedő volt. A ház csak két helyiségből állott, egy hatalmas konyhából, melynek felét a sütőkemence foglalta el s a szobácskából, mely rendes, vidám és jóságos volt, mint a Zsuzsa lelke. Mikor a szobába léptek, Zsuzsa nagy ajándékozó vidámsággal mutatta be otthonát:

- Ez az asztalunk, itt fogunk enni, ez a konyhánk, itt fogunk dolgozni, ez az ágyunk, itt fogunk aludni - s szavai jóízű, széles kacagásba folytak.

Ozsonnáltak és minden falatra nagyobb lett a barátság szivükben. Evés után Pista nagyon elhallgatott és nem tudta, mit csináljon. Zsuzsa mondta:

- Most nemsokára dologhoz kell látnunk, hogy megcsináljuk a holnapi kenyeret. De még van egy kevés időnk s én nem szeretem a teketóriázást, sem a hamis szemérmességet. Gyere, csókolj meg, Pista.

Pistának olyan jólesett ez a feléje hajló élet s olyan nagy hála tette meleggé testét, hogy nem kérte magát. Félóra mulva Zsuzsa nedves szemmel, csókos ajakkal és boldog arccal mondta:

- De most segíts behozni a lisztet, ideje munkához fogni.

Mikor a tészta megvolt s várták, hogy megkeljen a bevetésre, leültek a kemence mellé s beszélgetni kezdtek. De a szó csak nem ment s a Zsuzsa szemeiből nagy huncutságok kandikáltak elő. Megint csók lett a dologból, még hosszabb, még jóízűbb, mint az előbb. Azután, hogy a kemence fűtésénél segédkezett Pista, csak azon veszi észre magát, hogy nóta hajtott ki az ajkán:

Nem vagyok én az erdőben remete,
Sem remete, sem a fának levele.

A tészta megkelt, a kemence kellőleg beizzott, Zsuzsi kezdte bevetni a kenyeret. Pista egy kis széken ült s úgy nézte a dolgozó fehérnépet, mintha most először látna ilyen munkát. És nem merült fel emlékébe az a másik sütőház, sem az a másik kenyeret vető asszony, nem jöttek el a mult napok, hogy fellapozzák a szívét. Mintha ma reggel született volna. Alig volt az utolsó kenyér a kemencében, alig zárta el a kemenceajtót, Zsuzsa nagy étvágyas huncutsággal kérdezte:

- Mit csináljunk, amíg ezek ott benn sülnek?

Megint nagy csókos összekapaszkodás lett a dologból. Lefekvés előtt Zsuzsa letérdepelt egy Mária-kép elé s nagy könnyöregésű szép szavakba terítette bűnös lelkét a tiszta Asszony elé. Pista nézte, hogy a csók és jó étvágy asszonya hogy izzad lelket magából, nézte és hallgatta a szavait, de az ő lelkén nem kopogtatott az ima.

Igy éltek már vagy három hetet. Zsuzsának nagy becsülete lett Pistából. Mert ahogy a jó enni-valóból, a rendes élettől s a jobb ruhában egy kicsit helyrejött, olyan szép legény lett, hogy az egész csarnok irígyelte érte Zsuzsát. Lassanként minden fehérnép Zsuzsánál vette a tenyerét, csak hogy lássa ezt a szépséges legényt. Akinek pedig nem volt kenyérré szüksége, az is csak erre sétált. Nagyúri asszonyok és cifra kisasszonykák álltak meg a Zsuzsa pudlija mellett s addig fufangoskodtak, amíg szóba keveredhettek vele, mert a pusztá szó is ölelkező nagy jólesés volt nekik ettől a szép legénytől. A szomszéd kofát majd megvette a hideg az irígységtől, nem volt már büszke a húsvágólegényére. Próbálta is elkacsintani Pistát, de az annyi hajlandóságot sem mutatott neki, mint egy bivalyborjúnak. Zsuzsa már nem haragudott szomszédjára, már sajnálta is szegényt s hol apró szívességgel, hol jó szóval próbálta visszabogozni a szétráncigált barátságot. Mert a Zsuzsa szíve most úgy tele volt Pistával, hogy vele szerette az egész ezernapú világot és senkire sem tudott haragot tartani.

Igy éltek munkával, jó falattal s gyakori csókokkal a mindennapokat. Vasárnaponként szépen kiöltöztek, a templomba mentek. Vasárnap délutánokon pedig sétáltak a városban, verkli-papagályoknál sorscédulákat húztak, késnyelőt, lángévőt csodáltak, ringispilen karikáztak s a sátrakban málnalevet ittak. Ilyenkor nem igen beszélgettek, de hallgató testük mélyen értette egymást.

E három hét alatt Zsuzsa elmondta minden szavát, megmutatta mindenféle sírását és kacagását és mindenik lelkét. Szegénynek csak három lelke volt: egy, amelyik kívánta az ételt, egy, amelyik örvendett a csóknak és egy, amelyik jó volt, egyszerűen és fufang nélkül, mint a nyári eső. A Pista teste a nagy dédelgetésben hatalmasan kitelt, szépsége és fiatalága úgy ragyogott, mint a vacsoracsillag. De a lelke már úgy járt ebben a szép testben, mint az özvegy király üres palotájában. Mert Zsuzsa reggeltől estig nagyon és csak Zsuzsa volt s aztán másnap megint Zsuzsa, a következő napon is csak Zsuzsa és így tovább. És Zsuzsán kívül a világ még olyan mély és végtelen volt. Ahogy a teste megelégtelt s fiatal évei visszajöttek a régi tűz helyhez, mindjobban kezdett tengerré dagadni a lelke. Néha úgy érezte, mintha egy óriási vályuhoz volna kötve, ahol kukorica végtelenjét eszi egyhangú csemcsegéssel s hogy így kell ennie minden jóllakottságán túl. Néha különös feszültséget s alaktalan vágyat érzett, mintha roppant szárnyak akartak volna kinyílni a melléből, hogy fölszálljon a végtelenbe végtelen repülésre. A nagy város záporos élete vonzotta is, fájt is neki. Ha pompás fogatot vagy nagy urakat látott, lelke mélyén valami határozatlan sértődést és szégyent érzett. Mind kevesebb lett a szava s néha olyan orrvérzősen szedte a Zsuzsa örökké termő csókfájáról a csókokat, mintha halálos ítéletéért nyúlna. Szegény Zsuzsa dédelgetéssel, szemrehányással, sírással és nagykacagású megfiatalodásokkal próbálta visszazszeretni a régivé, de a dolog mind rosszabbul ment. Ez a bőcsókú, hatalmas szép legény mind fáradtabb lett, étvágya is alig volt s úgy bámult maga elé, mintha kihullott volna belőle a lélek. Egyszer egy vasárnapi bódében könyvet vett s ez varázsos könyv lehetett, mert a betűk teljesen magukhoz ígézték a lelkét. Most már nem hallott, nem látott, nem beszélt, minden krajcárját könyvekért adta, úgy falta a betűket, mint más tisztességes ember a töltöttkáposztát. Néha még éjszaka is arra ébredt fel Zsuzsa, hogy Pista rágörbülve egy könyvre, a gyertya mellett csillogó szemekkel olvas s belebeleöleli karjait a levegőbe. - Meg van rontva, valaki megrontotta - mondta ilyenkor Zsuzsa és meggyűlölt minden papírt és betűt és mindenkit, aki hibás az efféle bolond dolgok létrehozásában.

És lassanként nagy változáson ment át a fiú. Kissé megsoványkodott, de ez még jobban állott neki. Szemei megtárgultak, elmélyültek és különös lázas tüzzel lobogtak fel, egy nagy kérdés s

egy végtelen vágy rakott tüzet bennük. A megnőtt lélek előmlött az arc vonásain, a szomorúság úgy lebegett a szép fiatal arcon, mint a fűzfa árnyéka a tó felett. Járása is egészen más lett, olyan, mint a legúrabb uraké, a beszéde megfinomult, mint a jól megszitált liszt. Mind nagyobb feltűnést keltett s mind többen beszéltek róla. Zsuzsa iránt még jobb, szelídebb és figyelmesebb volt, de Zsuzsának ez úgy fájt, mint egy szakajtó betegség, mert nem érezte a régi ölelések melegét benne. Szegény fehérnép ártatlan ravaszsággal néha rossz és igaztalan próbált lenni hozzá, hogy dühbe hozza s így zökkentse ki belőle a baja okát. De Pista mindent túrt és még kezesebb volt iránta. Akkor aztán Zsuzsát elfogta a megbánás, sírt, mint az őszi csatorna s nagy tüsszenéses csókolások közt ígért örök jószágot neki. Pista túrta ezt a nagy szeretetet, mint a botjára támaszkodó pásztor a záporosót.

Már március volt, a tavasz kis zöld lobogóit kezdte kidugdosni a földből, mikor Pista egy éjjel felriadt álmából. Egy fiatal női hang énekére ébredt fel, mely nagy tavaszi zokogással hívta. Felült az ágyában s hallgatózott. De hallgatott az éjszaka és nem a külső világ verte feléje ezt a hangot. A holdvilág bejött az ablakon s szemébe ríkatta a szűk kis szoba szegénységét. A levegőben ott állott a káposztás vacsora szaga, mint egy idomtalan szolgáló, ki vigyorogva mutatja piszkos meztelenségét. Mellette hátravetett fejjel, lerúgva a paplant, aludt Zsuzsa. Kővér teste még pohosabbnak látszott a hold határozatlanságában, mintha folyóból kilökött halott volna. Szuszogott, csemcsegett, nyögött, horkolt álmában. Pista nézte ezt az alvó igás asszonyt és vak szorongással érezte, hogy egy húsfal mellett van, mely mögött nincs semmi, semmi, mikor az ő sajtó fiatal lelke nagyölelésű, végtelen lelket vár. Halálos undorodást és végtelen szomorúságot érzett. Hát ide szegzi le a végzet, hát így kell szétöntenie szép fiatal életét, mikor roppant erők és határtalan vágyak mozdulnak benne! A kis szoba ráugrott, mint egy lidérc, mellére térdelt, fojtogatta. Kiserkedt szemeibe a könny, lélegzete beletört hatalmas mellébe. Úgy érezte, hogy ha még egy pár percig ott marad, egy utolsó vonaglással megfullad az alvó néember mellett. Halkan kibújt az ágyból, felöltözött és kilopózott a házból. Künn csavargó szellő hozta arcába a kezdő tavasz vad szagát s ő akkorát lélegzett, mintha ő lett volna az óriási város melle. Ment az uccákon és benne volt az egész alvó város, az egész éjszaka, az egész csillagos ég s azonkívül még végtelenül fiatalság és emberi tavasz volt. Egyszerre csak ott volt a nagy folyónál.

A folyó fényes volt. Hozta magával lázas izenetét a sürgető tavasznak. És Pista, mintha látta volna a tova úszó fényes hajót, hallotta volna az ének tűnő hívását. Felment a híd közepére, onnan bámulta a csillogó víz széles tovaomlását. Egyszerre csak megérintette a vállát valaki.

- Te is?

Visszafordult. Egy sötétruhájú, szép úri fiatalember állott előtte. Mély szemei lobogtak, mint lázadó csillagok, arca világító sápadt volt a holdban. Homlokán nehéz elszánás volt. - Te is? - mondta újból.

- Mit akar mondani az úrfi? - kérdezte Pista.

- Te is elvégezted a magadét, együtt ugrunk?

- Mit akar az úrfi? - riadt fel Pista.

- Meghalni egy kicsit. Látod, a jó Isten milyen egyszerű játékkal beéri. Teremtett egy sebet, az életet és egy flastromot, a halált. A seb ég, ég és mikor nagyon ég, ráteszi a flastromot. Most segíték neki egy kicsit. Te szép, fiatal legény vagy, voltál már szerelmes?

Pista befelé nyitotta a szemeit:

- Szerelmes? Nem, nem voltam.

A fiatalember felkacagott:

- Akkor neked még szép kis játékaid vannak hátra, neked még nem kell flastrom. Nézd, milyen szép a világ!

Belendítette jobbkarját a fényes éjszakába. Pista is felnézett. Az ég boldog arcáról jött a világosság és a jóság. A fény, mintha lassú ének is lett volna. A város csillogott és nagy csendje parttalan tenger volt. A hegyek sötét szigetei hallgattak. Az élet eltikkadt gyönyörűséggel ölelte kebléhez a fiatal tavaszt. A fiatalember szólt:

- Látod, ebben a ragyogó városban csodálatos palotám, paripáim és millióim vannak. Szép vagyok és fiatal s húsz mester tizenöt évig koptatta magát, hogy belém gyúrjon mindent, ami szép és tudni való. És én szerettem a világot s minden szép testvérem volt. És látod, ezen a gyönyörű világon két hét óta irtózatoss nyavalya tört, mert egy tizenhatéves leány rajtam kívül még vagy tíz mással is ölelkezik. És lehet, hogyha az a másik tíz is megtudja, azok is így fognak járni. Én most nem bírom, tovább, magamra rántom a flastromot. Hát nem örült dolog ez?

- Van az úrfinak édesanyja? - kérdezte fojtott hangon Pista.

- Oh van s ha érzékeny dolgokat akarsz mondani, ne fáraszd magadat. Két hét óta egyebet sem csinálok, mint effélét szavalok magamnak. Jóságos öreg édesanyám van, de ő is nő és hogy higgyek a női jóságnak? Mert értsd meg, csak egy nő van a világon s bármily névvel és arccal harap meg a nő, neked a nő fáj, mindenik nő. Ha legalább két hittel születne az ember! Látod ezt a Mária-képet?

Kivett belső zsebéből egy kis aranyba foglalt képet. A képen a fiatal Mária volt, amint nagy kék szemeket nyit a kinyilatkoztatásnak. Pista elé tartotta:

- Nézd, mennyi tisztaság, mennyi lélek van ezen az arcon. Ehhez hasonlít ő, azért adta ezt a képet nekem. Lélek, lélek, ez az ősférfibetegség. A nő csak hús és ezért erősebb nálunk. Mi kétségbeesetten döngetjük szívünkkel, ezt a húsfalat, hogy lelket visszhangozzék és saját sírásaink az ő lelkének vesszük. Milyen jó volna élni és hinni. Nesze, ezt a képet neked adom.

A Pista kezébe nyomta a képet s abban a pillanatban már hullott a víz felé. Pista kiszakadt kiáltással kapott utána. De lenn a mélyben már feljajdult a víz s azután már újra síma fényesség volt. Rend, fény, tavasz volt a világ.

Zsuzsa reggel nagy csatarával fogadta Pistát. Mennydörgött, villámlott, záporosett, szakított, kibékült, elkeseredésében kétszer akkora szalonnát evett meg, mint máskor. Hát már annyira utálja, hogy éjjel megszökik tőle, a várost barangolja, bizonyára rosszféle fehérmépekkal mulat. Így marcangolja az ő szívét. De a Pista arcán olyan tiszta volt a szomorúság, hogy az ő vaskos lelke is megtapogatta, hogy ez a vád nem igaz. Mikor a piacra mentek, már megbékélve ígérte, hogy vasárnapra malacpecsenyét fog sütni.

A következő napok egyikén nagy vásár volt. Az egész város a piacra tódult. Pista mély, olvasó szemekkel nézte ezt az elhemzsegő sok arcot, mintha mindenik egy titkos üzenet volna az életnek. A Zsuzsa kenyerét vették, mintha ingyen adta volna. Egyszerre az emberek nagy elfolyásában egy úri társaság jött. Egy nagyon előkelő öreg úr, egy okulárés nevelőnő, egy finom gavallér és egy fiatal lány. A nagy tolongásban egyszerre tér támadt, az emberek önként félreriadtak ez elől a fiatal lány elől, mint nap elől a felhők. Mindenki eltikkadva nézte, minden szájon kifakadt a megitatott szem gyönyörűsége: - Jaj be szép!

Alig tizenhatéves lány lehetett. Magas, karcsú termete úgy szökött fel, mint a szökőkút vize, ha állott is, a fiatalság mozdulása volt benne. Dús szőke haja, mint felhők alól kilobogó sugárkéve, kibontva haragos fiatalsággal lobogott utána. Mámor volt ebben a hajban s a

szelelmes eltakarás forró ígérete s lobogása nyomán felragyogtak a szemek. A homlok nagy volt és rajta Isten tiszta lehellete. A nagy szemekben az őszi egek imádkozó kéksége. A csodálatos tiszta arcon jóság és szelídség. Hosszú fehér nyaka, szelíden domborodó zsenge mellecskéi bementek a szemeken át a férfi szívébe s előhozták onnan az örök szépért eldugott zokogó vágyat. Járása szelídség volt és mégis fiatal erő. Mindenki őt nézte, a szemek szomjasan fakadtak rá, az ajkak félig ivásra nyíltak. Úgy nyúltak bele az emberek ebbe a szépségbe, mint megkergetett juhok a forrás vízébe. Pistába beleütött ez a lány, mint a villám. Életének egyetlen rejtett vágya mutatta meg benne arcát. A lány, amint meglátta ezt az elrévült szép legényt, őt nyelő szemekkel, őt ivó ajkakkal, megrándult, megállt, két kék szemében egy kis fényes lapocska jelent meg s szemei egy pillanatra megmerevedtek. Ajka széléről egy kis kacagás csúszott ki és mintha apró fogak lettek volna ebben a nevetésben. Az öreg úr hátrafordult és odaszólt:

- Évike, ne maradj hátra.

A lány most már egy pillantással tetőtől talpig mérte a legényt, ki úgy állt ott, mint egy felgyújtott fenyőfa. Aztán szökött egyet, belekapaszkodott az apja karjába. Tovamentek. Pista halálosan összezúzva hullott egy székre.

- Mi lelt? - riadt fel Zsuzsa - olyan vagy, mint a szűrt viasz.

- Nem tudom, kissé szédülök - felelte Pista.

- Igyál, lelkem, egy pohár pálinkát. Ott az Izsáknál jó angolkeserű van.

- Nem iszom, majd elmúlik magától is.

Csak ott ült tovább, maga elé nézve, felgyült szemekkel. Nem látta a vásárt, nem a tolongó embereket, mert a szeme csordulásig tele volt a látomással. Zsuzsa árulta a kenyeret, de közben-közben nézte Pistát. Egyszerre csak megszólalt:

- Te Pista, emlékszel arra a szép pipára, amit úgy megdicsértél a múlt vasárnap?

- Melyikre? - kérdezte Pista s látszott, hogy a szó csak a nyelvéből és nem a gondolkodásából jön.

- Melyikre, hát magad tudhatod a legjobban. Amelyiket a Nagy uccában láttunk.

- Csak nem emlékezhetem, a világ minden pipájára.

Zsuzsának felcsuklott a szíve, könnyes lett a hangja.

- Pedig megvettem neked. Azt hittem, örömed lesz benne. Ma este már belőle pipálhatsz.

- Köszönöm, Zsuzsa, te nagyon jó vagy.

A pudlin már minden kenyér elfogyott, újakat kellett előszedni a kosarakból. Pista úgy tett-vett, mintha álmodna, vagy vízben járó bűvár volna. Egyszer csak elejtett egy kenyeret. Zsuzsából kitörtek a felgyült fellegek:

- Hogy az Isten tegye akárhová a málészájú legényét! Tudod, hogy ilyen háládatlan disznót még világéletemben nem láttam. Töröm magam, hogy mivel legyek jó hozzá, úgy bánok veled, mintha cukorból volna a lelkem s ő csak mar, csak mar, hogy a fene a vékonyát egye meg. Hát nem elég, hogy engem marcangolsz, hanem még a drága kenyeret, a két kezem munkáját is a sárba tiprod. Azt a búval borított Krisztusodat, ha egyszer megharagszom, le is út, fel is út. Azt hiszed, hogy csak te vagy férfi a világon? Kapok én, ha kell, hármat minden fogamra. Gombház, ha leszakad, lesz más.

Pista szelíden kérlelte:

- Ne haragudj, Zsuzsa, én nem akartalak bántani. Valami van velem, én sem tudom, mi, majd elmúlik. De ha terhedre vagyok, szívesen továbbállok.

Zsuzsa letette a kenyeret, nem törődött a vevőkkel, leborult a pudlira és elkezdett keservesen sírni. Egy szép piros-pozsgás kenyeret teletüsszintett a bánatával. Pista tudta, hogy ilyenkor legjobb magára hagyni és ő szolgálta ki a vevőket. Jött egy úriasszony, egy vékony, sovány, hegyesorru, hegyesállú, hegyesfogú úriasszony, aki olyan volt, mint egy emberi penitenciára ítélt agár. Mögötte egy gömbölyű szolgáló sántikált egy éktelen kosárral. Az úriasszony odabökött hegyes ujjaival egy nagyobbacska kenyér felé:

- Mi az ára?

- Negyven krajcár, - felelte Pista.

Az úriasszony felszörnyűködött:

- Negyven krajcár az a vakarcs! Adok érte huszonötöt.

Ez a mondat beleszúrt a Zsuzsa fekete zokogásába. Most már vörös volt, mint a pitymallat. Egyenesre feszült, mint egy megfújt trombita. Rárivallt az úriasszonyra:

- Mit mondott?

Az úrinő gőgös biggyeszkedéssel mondta:

- Nem magának beszélek.

- Nem nekem! Hát kié ez a kenyér? Nem nekem! Hát ki hozott vizet, ki hozott fát, ki szitált lisztet, ki dagasztott tésztát, ki vetette be a kenyeret? Nem nekem! Talán azt hiszi, hogy nem vagyok méltó, hogy a drágalátos púderes pofája velem beszéljen? Huszonöt krajcár! Hát nem sül ki a szeme? Hát a szegény ember munkájától akarja elhúzni a pénzt, hogy több legyen púderre? Maga maskara, maga lisztes meszelőnyél.

Az úriasszony hegyességei még hegyesebbekké lettek. Roppant felháborodással nézett szét az összetorlott tömegben:

- Hát nincs egy rendőr itt, hogy elhallgattassa ezt a személyt?

- Személyt? Hogy mondtad! Én vagyok neked személy, te elgörbült nyárs. Adok én neked személyt.

Azzal Zsuzsa hatalmas termetével átugrott a pudlin. A cseléd nagy kosarát maga elé tette, orrát piszkálta s úgy nézte a komédiát. Zsuzsa megfogta a sovány nagyságos asszonyt, fel-emelte a levegőbe s úgy beleverte a kosarába, hogy nagyot nyekkent és leesett a kontya. Aztán visszaugrott, megtörölte kötényében a kezét:

- Ni, csupa púder lettem a képitől.

Nagy kacagás zuhogott ki a tömegből s ez a diadal vigasztalás volt Zsuzsának egész estig. Este pedig nagyon jónak, szelídek mutatta magát, még csókkal sem fárasztotta Pistát. De másnap titokban annál jobban figyelte. Pista reggeltől fogva nagyon nyugtalan volt, mintha valamit várt volna. Dél felé járt már, mikor Pista kezéből kiesett egy nagy gömbölyű kenyér, melyet éppen egy vevőnek akart átnyújtani. Meghökölt, mint az eltalált szarvas s szemei igézett tágulással néztek egy irányba. A tegnapi lány jött, de most csak a nevelőnőjével. Zsuzsa nézte, nézte ezt a megrontott legényt és most már mindent értett. A lány úgy tett, mintha észre sem vette volna őket. Továbblebegett. Mikor két-három lépésre volt, visszafordult s gyermekes csodálkozással kiáltott fel:

- Nézze, madame, milyen szép kenyerek!

Azután Pista elé állott s édes kíváncsisággal kérdezte:

- Ugy-e ez a néni a te mamád, ő csinálja ezeket a szép kenyereket?

Pista sápadtabb lett az éjszakai hónál. Nehéz hörgéssel lihegte:

- Én nem vagyok te a kisasszonynak.

Zsuzsa csataképpen röffent fel a halálos sértésre:

- Ugy-e a kisasszonynak huga ez a tisztos dáma?

A kis lány elérte a vágást. Szemei kék taván boldog mosolygás hajókázott. Sietve s nagy engesztelő dédelgetéssel mondta:

- Jaj, bocsásson meg, most látom, hogy egészen fiatal, hogy legfeljebb nénikéje lehet. Úgy szeretném, ha nekem is volna egy ilyen szép és jó nénikém, de én csak egyedüli gyermek vagyok.

Zsuzsa kitelt a szavaktól, mint egy élte delén sugárzó napraforgó. Még azt a veszélyt is elfelejtette, ami Pistát fenyegette. Boldog szétterjedésben mondta:

- Nem mondott semmi rosszat a kisasszony, megesik efféle mással is. Szolgálhatok valamivel?

A kis lány egészen gyermek lett, csak gyermek, akinél mindegy, hogy koldus, vagy király az apja:

- Mi otthon sütjük a kenyeret, pedig úgy únom már. Úgy szeretnék egy falást megkóstolni ebből a szép kenyérből. Akármit fizetnék érte, mert nézze, sok pénzem van.

Egy icike-picike erszényt mutatott, tele aranyokkal. Az elmenők megállottak és jó mosolygással nézték a dolgot. A nevelőnő hajszálai függőleges irányba rémültek és felsípított, mint a pípet kapott liba:

- De méltóságos kisasszony!

Zsuzsa egy jó kövéret nevetett. Most már szerette ezt a ragyogó gyermeket minden ki nem szeretett anyaságával. Levágott egy megszelt kenyérből egy darabot és hangjában már anya hajolt a gyermeke felé:

- Egyék, aranyos kisasszony, amennyi tetszik. Ilyen csekélységért csak nem fogadok el semmit. Parancsol a nagyságos madame is?

A nevelőnő arcára nagy komoly méltóság ült, mint egy kövér parádés kocsis a kifényezett bakra. Egy nagy erélyes nemet rázott a fejével. A kis lány mohó étvágyal harapta a kenyeret és mondta:

- Úgy szeretnék én is kenyérsütőné lenni.

Zsuzsa úgy kacagott, hogy a kenyerek táncoltak bele. A szomszédkofák is nagy befogadó barátsággal mosolyogtak. Mikor a kis lány lenyelte az utolsó falatot, megint Pista felé fordult:

- Ne haragudjék, - mondta hízelgő könnyörgéssel, - nem akartam bántani.

Pista elakadó suttogással mondta:

- Nem haragszom - és félrefordította a fejét.

A kis lány szemei erősen a legényre néztek és most két ugrásra kész macska volt bennük. De ajkain tiszta és jó volt a mosolygás. Kivett egy aranyat az erszényéből, feléje nyújtotta és mondta:

- Fogja, vegyen dohányt vele.

Pista egyszerre felegyenesedett és soha még egyenesebb nem volt. Minden ledörmöckölt ördög felszabadult benne és kilángolt a szemein. Egyetlen ököllel le tudta volna zúzni ezt az álomnak képzelt csodálatos látomást. Hátat fordított, köpött egyet, fütyülni kezdett és belerúgott egy üres kosárba.

A kis lány elvörösödött, ijedt arcot mutatott, de szemei mélyén három boszorkány nevetett. A nevelőnő terebélyes megbotránkozással vonta odébb. Eltűntek. Pista fáradtan bágyadt egy székre.

- Legjobb volna megdögleni, - tört ki belőle.

Ott ült nehéz hallgatással, sötéten felhőzött, mint egy magányos hegyorom. Zsuzsa is komoly és hallgatag volt egész nap, még hazamenet sem ejtett egy szót sem, pedig ez még a legnagyobb haragjában sem történt meg vele. Amíg a vacsora főtt, Pista künn ült a kis kertben s hagyta, hogy a tavasz elfolyjon mellette, mint virágos folyó a sötét szikla mellett. A tiszta szoba ablaka előtt ült s úgy a lelke könyökével látta, hogy Zsuzsa bement a szobába és letérdelt a Mária-kép elé. Azután mintha nagy sóhajtásokat s fojtott sírást hallott volna. Szinte jólesett neki, hogy van rokona a bánatának a háznál.

A vacsorából Zsuzsa egy falatot sem evett. A szemei holdudvaros szomorúak voltak, de nem zsörtölődött, nem panaszkodott. Pista sem bántotta a csendet. Olyan jó takaró volt az meztelen bánatára.

Vacsora után kiültek a kertbe. Pista nézte az előforgó csillagokat. Az ibolya már kidugdosta kék fejcskáját s habos illatokkal mosta a tavasz lábait. Zsuzsa nézte Pistát.

Egyszerre csak Zsuzsa egyenesre ült székében, mint aki nagyon két kézre fogja a bátorságát. Prédikációs nagy ünnepséggel kezdte:

- Pista fiam...

Itt megcsuklott a hangja és lecsukta a szemeit. De oldalbaütötte magát, igazított egyet a kontyán s most már szilárd volt a hangja.

- Pista fiaim, annak az úrikisasszonynak igaza volt. Te fiam lehetnél s az élet rendje nem engedi, hogy sokáig így élhessünk. Szép voltál, jó voltál és én nagyon szerettelek. De látom a szomorúságod és tudom, hogy már olyan vagyok neked, mintha valakinek mindennap káposztás metéltet kell ennie. Fiatal vagy, fiatal kell neked és a nagy világ. Bűnös volnék, ha tovább is a szoknyámhoz kötnék. Szorgalmasan dolgoztál, nagy segítségemre voltál, megérdemled, hogy megsegítselek. Tehetem is, mert van megtakarított pénzem. Aztán hagyj itt az öregedő Zsuzsát, menj a világba, keresd a szerencsédet, keress egy magadhoz való fiatal.

Pista ránézett Zsuzsára a csillagok serkedő világánál. És ennek az iromba vastag kofának az arca most szép volt, mert feljött rá egész jósága. Pistából lavinásos rohanással jöttek ki a szavak:

- Óh, de jó vagy te, Zsuzsa, édes Zsuzsa és én csak téged szeretlek. Nem foglak elhagyni, veled fogok megöregedni. Csak olyan boldogtalan ne volnék.

Beszéde zokogásba szakadt s átölelte Zsuzsát, mint egy mentőcsónakot. Zsuzsa boldogan olvadt oda az erős karoknak és kiszakadt belőle:

- Jaj, Istenem, ha én fiatal, nagyon fiatal lehetnék!

Ez a mondat is zokogás volt s a két sírás egymásba ömlött. És ezen az éjszakán volt először igazán csók a csókjuk, mert a testi összeölekezésükben két lélek menekült egymáshoz.

A következő napon, megint délfelé, újból jött az úri leány, de most a nevelőnő mellett az édesapja is ott volt. Büszke, szép szál ember volt az öreg úr. Megálltak a pudli előtt. Az öreg úr katonásan szólt Pistához s hangjában akaratlanul parancs volt.

- Nézze, maga csinos, okos legénynek látszik. Szükségem volna egy megbízható, ügyes belső komornyikra. Nálam nagyon jó dolga volna. Tanulhatna és embert csinálnék magából. Akar jönni?

Pista egy nagyot harapott a levegőbe. Aztán Zsuzsára nézett, kétségbeesett, kapaszkodó nézéssel.

Zsuzsának a nagy kenyérvágókés a kezében volt s nagy zivatarában kettémetszette az előtte levő kenyeret. Keservesen nézte a szétvált portékát, de megemberelte magát:

- Éppen helyet kerestem a Pista, hozzám csak úgy kiségeteni állt be. Nem ilyen mesterség való egy ilyen szép, betűtudó legénynek. Holnap reggel a méltóságos úrnál lesz.

Az öreg úr megint Pista felé fordult:

- Jön? - kérdezte.

A Pista feje igenre hanyatlott. Az úr megadta címét. Tovább mentek.

Aznap este nagy lakomát csapott Zsuzsa és zajosan vidám volt. Pistából pedig hejehujás vad jókedv táncolt ki s vacsora után egy örült csárdásba perditette szegény Zsuzsát. Reggel Zsuzsa gondosan bepakolta egy szép ládába a fiú holmiját, az egyik ruha zsebébe egy pár kövérebb bankót is dugott. Keserves nagy mosolygással mondta:

- Na, ebből a legtöbb haszna a szomszéd kéményseprőnek lesz. Már rég szeretne velem barátkozni, de kellett a fenének a maszatos ember. De ha már te nem leszel, mindegy, akárki fene birizgál. Egyedül csak nem lehetek.

A szomszédból mászott is felfelé a kéményseprő éneke, mint egy megriasztott kaszáspók. Zsuzsa átkiáltott:

- Aztán János szomszéd, nézzen át hozzám vacsora után. A szegény Pista világgá megy, ne legyek egyedül.

A kerítés fölött egy boldog fekete arc jelent meg s egy fekete kéz áthajított egy csokor ibolyát. Átkiáltott:

- Ott leszek, szépséges Zsuzsika.

Mikor Pista búcsúzott, Zsuzsa még mindig jókedvű tudott lenni, de nagyokat tüszentett:

- Akármikor bajod lesz, gyere hozzám, itt mindig otthon leszel.

De amikor a fiú hatalmas szép termete eltűnt, ráborult a dagasztóteknőre s úgy rázkódott a teste, mintha még a lábujjából is zokogás jött volna. A könnyei befolytak a tésztába s vitték a fájdalom sóját a fáradtsággal szerzett kenyérbe. Nem tudta bírni ezt az egyedülvalóságos kegyetlen fájdalmat. Kifutott az udvarra, odament a kerítéshez, átkiáltott nagy sürgetéssel:

- János szomszéd, itthon van-e még?

- Itthon vagyok, - énekelt egy hang s egy boldog szív ugrált benne.

- Akkor mosdjk meg és jöjjön át tüstént, mert mindjárt meghasad a szívem.

Pista a város legragyogóbb palotájába jutott. Nagyon jól fogadták. Tisztességes szép szobát kapott, még könyvek is voltak benne. Csak az öreg méltóságos úrnak kellett szolgálnia, másnak nem volt parancsa hozzá. Az első napon nem látta Évát. De este, mikor elvégezte dolgát az öreg méltóságosnál és szobájába tartott, a folyosóra egy félig nyitva felejtett ajtóból világosság s az Éva hangja jött ki. Odalopózott, bekukucskált. Éva megvetett ágya mellett, egy Mária-kép előtt egyingben térdelt és fennhangon imádkozott. Bontott haja sátora betakarta nyakát, de fehér mellecskéi künn voltak a patyolat ingből. Az egész kis lány könnyörgő felnyúlás volt a tiszta Asszonyhoz.

4.

Öt esztendő, öt szép leánya az öreg Időnek ment tova telt kosarával és ült el nénjei mellé. Ott ülnek a végtelenség partján, hervadt virággal a hajukban s hervadt mosolygással az ajkukon, hosszú sorban az évek, akik már átmentek a földön s ismerik az embernek nevezett fájdalmaikat. És ha új huguk érkezik meg a fájdalmas csókok vidékéről, feléje fordítják bágyadt szépségüket s olyan hangon, mintha régi óra ezüstje csendülne, kérdezik: - Mit hoztál az embervilágból, mit szüreteltél az emberszülőben? - És az érkező szánakozó meghajlással hullatja az alaktalan végtelenbe: - Jaj, jaj! - Kezdetlen öröklét óta mindenik ezzel jön, mindenik szüretének ez a termése. És a sok jaj mindig növvő végtelen zuhatagban rohan Isten felé. A földön pedig csókolnak, szülnek, akarnak, célt fűznek, szeretnek, áskálódnak. És a jaj-folyó növekedő árral mossa az elmúlt évek fehér lábait.

Öt év telt el s a Pista sorsa nagyobb fordult, mint az öreg föld. A ház ura, aki az ország egyik főembere volt, felfedezte, hogy ebben a szép parasztleányban csodálatos ész és széles szárnyú vágyak vannak. Rögtön kivették a szolgálai sorból és mestereket fogadtak melléje. Pista óriási kupákkal itta a tudást. A főúrnak hatalmas könyvtára volt, Pista bevette oda magát, éjszakát éjszaka után itta az emberek álmát, a halhatatlan bort. Alig aludt két-három órát, de azért reggel friss ragyogással sugárzott belőle a fiatalság. A legkiválóbb mesterek irányították. Az éjszaka mélyén halálos csendben olvasta az emberek történelmét, a nagy sírást, a megtiport szíveket, a kijátszott Ábelt és Kain halhatatlan öklét. Vagy a nagy poéták versei nyargaltak át rajta, mint villám a tavaszon. Olvasott s néha kilökte karjait az éjszakába és végtelen öleléssel csordult kiáltásba belőle a szánalom: - Óh ember, ember, ember! - Nagy megváltó époszokba bomlott élete és hőse mindeniknek ő volt, az ő herkulesi teste és ölelkező lelke. Terveket faragott, jövőt épített, hogy ne legyen többé éhség és testvértelen ember. Szépsége kitelt a bevonuló lélek királyi pompájával.

A főúr meghagyásából el kellett hallgatnia paraszti származását. Úgy mutatták be mindenkinek, mint távoli rokont, akit kiváló eszéért és szépségéért örökbe fogadtak. Külön inasa volt, pompás lovat kapott s végtelen nyargalásokban járta be a vidéket. És amint száguldott lován, amint táncoló paloták, didergő kunyhók, emberek, hegyek, folyók és téres mezők rohantak át rajta, a megcsordult dolgokból beleömlött a világ ereje s kedve szottyant, hogy sziklával lapdazzék és hegyeket gurítson a világűrbe, hogy tova dörgő gurulásukban érezze a világ, hogy Szabó Pista erős és fiatal.

De szerette gyalog is bekószálni a behemót várost s ilyenkor nagy befogadó szemeket tátott az emberélet csodáinak. Mindent meglátott, minden élet tovább rezdült életében, mintha kis csengőket ütnek egy óriási haranghoz. Látta az emberi uralkodás millió körmét, az emberi nyomorúság millió ajkát s ki tudta hallani a néma arcokból a szív fojtott beszédét. A jóság és szánalom úgy zsendült fel benne, mint sudár szálfák a televény erdőben.

Lassanként a ház nagy büszkesége lett. Sokan szerették, sokan irigyelték. Tündöklő asszonyok és kényes grófi kisasszonyok próbálták megszigonyozni a szívét, de Pista Évától nem vette észre az asszonyi hajlandóságokat. És ahogy a nagyúri világban lassanként meglátta a nő macska minden dugott körmét, látta a nyomorult férfi ezer elárultatását, minden undorodására az Éva tiszta képével mosta ki szívét, mint forrásvízzel a porral hintett szemet.

Éva eleinte csak úgy ritkán, véletlenül szolt hozzá. Akkor is gyermek nemtörődéssel, csak éppen, hogy beszéljen valakivel. De ahogy a fiú dicsérete nőtt s látta, hogy falja a könyveket, mind több alkalmat keresett a találkozásra. Néha, mikor Pista a könyvtárba lépett, Éva ott olvasott egy karszékbe süppedve, kis könyökére támasztva fejét. Fürtjei belógtak arcába, szemei nagy könnyes csodálkozással tapadtak a könyvre, arcán viharos változással ment át a könyv élete. Ilyenkor egy darabig úgy tett, mintha nem venné észre Pistát. Azután felvetette fejét, összerezte, összecsapta kezeit s gyermekesen kiáltott fel: - Jaj, be szép! Jőjjön, Pista, olvassa el maga is. - És ha Pista elolvasta, millió apró kérdést tett. Beszédjében akaratlanul magára vette az egyes szereplő életét, félt, boldog volt, sírt, vádolt. Elárasztotta a fiút mint egy tavaszi zuhatag, mint szélrázótt májusi fák virágosője. És Pista ezen a csodálatos lányon keresztül még mélyebben értette meg a betűket s a betűkbe fájó világot.

Azután mind többet voltak együtt. Évának nem volt mamája. A kislány születésekor anyja életét szívta magába s a szépséges, még gyermekasszonyt kivitték a nagy pompás családi sírboltba. Apja mindenben engedelmeskedett lányának és a lány szeretetével még jobban szerette Pistát. A harmadik évben már ezer gyöngéd jelben adta tudtára a fiúnak, hogy mindent remélhet.

A lány olyan valótlánul tiszta, olyan királyian szüzi volt, hogy Pistában - mint napra hevert oroslánok - aludtak a vágyak. Néha mégis tiszta csók csuklott fel a szívéből az ajkára, megfogta a lány kezét, feléje hajlott. De az Éva szemei mélyén olyan kérőn remegett a félelem, kis fürtöcskéi olyan rémülten csilingeltek megriadt nyakán, hogy Pista lehajolt s minden lelkét a lány kezére csókolta. Éva pedig szírom kezeivel megcirógatta a fiú göndör fürtjeit. Száz és száz fiatalember járt a házhoz, grófi, hercegi családok büszkeségei, de Pistának sohasem jutott eszébe, hogy féltene kellene Évát.

Mindenki szerette a palotában Pistát, mert jó volt és minél ragyogóbb volt felemeltetése, annál több figyelemmel volt a ház szolgálóihoz. Csak két élőlény volt az Éva közelében, kik árnyékot leheltek néha a lelkére, mint mikor a halál megbújik ellenünk kőben, fában, emberben és mi megborzadunk, ha elmegyünk mellettük.

Az egyik az Éva belső szobalánya volt, egy csinos, barna lány. Soha nem lehetett szavát hallani, mindig szomorú volt és mintha gyűlölte volna Pistát. Sötét szemei néha kutatva olvasták végig a Pista arcát s ilyenkor fojtott harag viharzott benne. Néha pedig mégis szána-kozó, elsirató szemmel nézte, mintha a fiatalember virágzó testén keresztül látná a készülő hullát.

A másik egy hatalmas majom volt, Éva kényeztetett kedvence. Oh, hogy gyűlölte Pista ezt az állatot! Az állat fején éles sörtéből bokréta volt, mint egy harcos indiánnak. A homloka szemei felé vastag karimába nyúlt, mint eszterhéj a gyilkos lebuja ablakaira. A szemei nagyok voltak és sötétek, bennük, mint álarcos gyilkosok, ravaszság és gyűlölet ólalkodtak. Hosszú orra laposan nyúlt le a széles, vigyorgó szájra. Nyakán sörté gallér volt és felső karjait is hosszú éles sörték fedték. Mikor széles száját szétvonta, szemeit kidüllesztette, valami irtózatos röhögés jött ki belőle s egész teste remegett. De néha vére ős nyavalyája rázta, szemeit bevonta, száját összeszorította, fejbokréájával beárnyékolta arcát s egy szegletbe bújva, némán, sötétben ült. Ilyenkor rettentő tragikus arcán olyan mély volt a gyűlölet, az egész őserdő kárhozott lelke hívott benne bosszúra a bitorló ember ellen. Sokszor, mikor Pista nagyon közel ült Évához, közójük furakodott, dühösen mutatta fogait a megdöbbsent fiúnak.

Éva alig tudta elkergetni. Pistába néha feltőlult az indulat, hogy egyetlen ökölcsapással másvilágra küldje a bestiát. De nem akart könnyeket látni az Éva szemeiben s kitért előle, mint egy rossz lélek elől.

A palotát hatalmas kert vette körül. Óriási öreg fák zúgták benne a századok titkait s lombjai alatt nagyszemű virágok nyíltak. A kert végén folyt el a nagy folyó, mely átfutotta a várost. Karcsú csónakok s egy szép hajó vártak minden percben az Éva parancsára. Évának csodálatos szép hangja volt s énekével még ezekből a nagy urakból is, akik az ország szörnyű gépjét mozgatták, elő tudta csalni a rég elfelejtett szívet. Sokszor az egész úri társaság hajóra ült, nagy lakomát tartottak. A lakoma végén pedig Éva énekelt lelket a jóllakott testekbe és a hajó úszott tova a csodálkozó vizeken.

Egy tavaszi este Pista künn volt Évával a kertben. Már majdnem mindig együtt voltak, már tegeződtek, mint testvérek, a ház személyzete már házasságról suttogott. Mély csendben volt a kert, ők hallgattak, a lombok közt hosszú újjaival babrált a hold. Egyszerre Éva fellobogott:

- Gyere, Pista, üljünk hajóra. Ijesszük meg papát, hogy megszőktünk. Olyan szép lesz most a fényes vízen lefelé menni.

Felugrottak s nagy gyermeki hancúrozással futottak le a vízhez. Előkurjongatták a kormányost s felszállottak a hajóra. Már eloldódott a hajó, mikor egy sötét test zuhant a fedélzetre. A majom volt. A hajó megindult a vízen lefelé. A majom a hajó farán ült s hallgatagon nézte az omló vizet. Éva énekelt.

Éva énekelt s Pista szívében felkelt széleshajú sírása a tünékeny embernek. Oh, miért van a szépség, hogy halhatatlanság után jajgasson a szerelem, miért az akarat s az építés nagy vágya, ha rohanó zápor illanó cseppjei vagyunk? Meghalt világok idétlen tetemei úsztak fenn a végtelenség kék vizében s behullott sírgödrök felett úszott a hajó. És két pillanatnyi szív kitérta karjait az örökkévalóság felé. Rohan az örök vágy a tér fekete mezején s mi vagyunk alatta a paripa. Mi kidőlünk, ő nyargal tovább meghalhatatlanul, ő a világ.

Éva énekelt s az ének felásta Pista szívét. És az elsüllyedt napok kiállottak belőle, mint egy kiásott város. Látta édesapját, a kis házat, a Gyöngyös kutyát, a jó temetőt, édesanyját. Most értette faluját, most töltötte meg lélekkel gyermeknapjait. Mikor Éva elhallgatott, zokogva tette fejét a lány térdeire s előtördelte egész múltját. Az első felhőtlen éveket, apja halálát, Bodor Benedek különös alakját, aztán a rossz napokat s a jóvátehetetlent. Azután mondta:

- Hogy tegyem jóvá bűnömet, hogyan érdemeljelek meg téged? Nem fog-é az én bűnöm rád is árnyékot vetni, rád, aki olyan árnytalanul tiszta vagy?

Az Éva megnőtt szemeiben különös tüzek gyúltak fel. De a szava gyermek és jó volt:

- Ne sírj, édes Pista! A tisztelendő úr azt mondta, hogy a jó Isten megbocsát a bűnbánónak. Én minden este imádkozom érted.

Pistában kinyílt az élet, mint két ölelő kar, mint harangzúgásos pünkösdi ékes virága:

- Oh Éva, a te szavaid elmosnak minden bűnt s fehéren csillognak múlt napjaim. Hiszek a bűnbocsánatban, hiszek a jövőben, hiszek Istenben és a világban, mert te vagy és én hiszek benned. Nézd, ezt azt emléket egy nagyon szerencsétlen embertől kaptam, aki halni ment. Eddig megőriztem, mert az a hitem, hogy szerencsét hoz arra, aki hordja. Most neked adom, védjen téged, úgyis hozzád hasonlít a Madonna rajta.

Kivette kebléből a Máriás-emléket, melyet a szerencsétlen fiatalembertől kapott és átnyújtotta Évának. Amint a lány megpillantotta, úgy kapta el kezét, mintha tűzhöz ért volna. Azután hosszú, fürkésző tekintettel kérdezte:

- Kitől kaptad?

Pista elmesélte a dolgot. Éva hallgatta. Mintha arca mögött egy másik arc is lett volna s annak a szemei néztek volna ki a szemein. Mondta:

- Nem, Pista, nem fogadom el. Tedd el, legyen a tied, ez volt a halott akarata. Védjen téged, hátha még szükséged lesz rá.

Halvány, finom mosoly volt az ajakán s a szemei mélyén. Pista felugrott, kilökte karjait a tavaszi estébe és felkiáltott:

- Éva, Éva, végtelenül szeretlek! Alaktalan rög voltam, formát adtál nekem, céltalan erő voltam, értelmet adtál belém. Most én vagyok a világ hegedűjén a felvont húr s az egész világ szerelmes énekét mondom feléd. Szeretlek!

Mögötte a fedélzet padlóján furcsa árnyék imbolygott. A majom előjött a hajó faráról, figyelte Pistát s most őt utánozta. Két szőrös karját kitérte az éjszakába, mint Pista, éktelen pófáját a csillagok felé fordította, szájával úgy tett, mintha nagy komolyan szavalna. Évából zsiliptörő, fergeteges árral dült ki a kacagás. A majom felbuzdult sikerén, Éva mellé ült, csúnya fejét a térdére fektette, karjaival tragikus mozdulatokat csinált, mintha Pista volna. Azután felemelte az arcát, hogy nézze a hatást úrnője arcán. Szája széles vigyorgásra torzult. Éva csak kacagott, kacagott, olyan hangon, melyet sohasem hallott tőle Pista. Könnyek közt fuldokolta:

- Milyen furcsa, ha egy majom csinálja azt, amit az ember.

Pistába valami nagyon mélyen belenyilallott. Szótalan lett, leült Éva mellé. A majom a lány másik felére ült. Ugy ültek s néztek, hogyan evickél a hold hajója sötét felhőzátonyok között. Éva egyik kezével a majmot cirógatta, másik keze alatt a Pista szíve dobogott. Éjfélre járt, mikor hazaérkeztek.

Egy napon a főúr szobájába hívatta Pistát. Szólt neki:

- Pista fiam, öt éve vagy nálunk s láthatad, mennyire szeretünk. Fiammá tettelek, nagyúri neveltetést adtam neked. Most tudsz mindent, amivel az ország legelső helyére kerülhetsz. Mert neked oda kell kerülnöd, nagy eszed, szépséged és bátorságod van hozzá. Akarsz-e fiam lenni egészen, örökre? Akarsz-e a lányom férje lenni?

Pista semmit sem szólt, de ráborult az öreg főúr kezére s szívéből könnyek és csókok nagy hálás serege tolongott elő. Mikor hosszas beszélgetés után kiment a szobából, az ajtóban visszanézett. Az öreg úr már az ablak előtt állt, mereven nézett ki a kertre. Az arcán nagy szomorúság és szájalom volt.

Elhatározták, hogy két napon át fogják ünnepelni a nagy családi boldogságot. Az egyik napon lesz az eljegyzés és a lakoma, a másikon egy óriási bált adnak s meghívják rá az egész előkelő világot. Tizenkét fehérnép dolgozott az Éva kelengyén s tizenkét kukta segített a konyhában a főszakácsnak. A jó fővő dolgok szaga szétszállt a városban s a városszéli uccákban is kikönnyezett rá a szegények szeme.

Megérkezett az eljegyzés napja. A ragyogó kocsik százával száguldottak a palota felé. A lakosság összegyűlt az utak mentén s nagy mohó szemeket meresztett az urak boldogságának. A kocsikban finom dámák, tündérkisasszonyok és büszke urak ültek. A hölgyeken olyan csodálatos szép ruhák voltak, hogy a szegények lányai elfelejtették a szegénységük meztelenségét és harminchárom rákövetkező álmukban az ő ruháikkal voltak szépek. Az urak frakkban és nagy kürtő kalapban voltak, mintha a város minden fekete kéménye megindult volna a lakodalmas konyha felé. Némelyik úrnak a mellén kerek, négyszögű, hatszögletű, nyolcszögletű, csillagalakú tündöklő portékák voltak. Hatalmas királyok rakosgatták oda ezeket, mert az ilyen urak vagy mondtak vagy elhallgattak valamit, vagy nagyon okosak, vagy kellőleg ostobák voltak.

Hófehérben, hófehéren állott a palota nagy termében a mennyasszony s mellette ragyogó ruhában a boldog jegyes. Fehér és könnyű volt a lány, mint napsugáron úszó őszi köd, mint áttünedező báránnyelű. Olyan ragyogó valótlan volt a tisztaságnak és szépségnek ez a patyolat virága, hogy félelem szállta meg a szívet: nem tűnik-e tova, mint az álom szélén talált kincs?

Az érkező urak és dámák mind mosolyogtak, mind azt mondták, hogy nagyon örvendenek és hogy sok szerencsét kívánnak. Mert abban az országban az ilyen alkalmatossághoz ez volt a divat. A sok hölgy hosszú selyem uszálya, mint habos folyó folyt a teremben s a frakkos urak úgy álltak ki a fehér folyóból, mint fekete fák, melyhez a csolnakokat kötik.

Mikor már mind együtt voltak, a pap kiállt a terem közepére. Jó öreg tisztelendő volt és sok szívet kötött már össze életében. Egyik oldalán Pista állott, a másikon Éva. Az öreg pap imádkozott, megkérdezte, hogy szeretik-e egymást, felhúzta ujjukra a gyűrűt, aztán mondta:

- Mielőtt a házasság szentségében a végső áldást adnám arátok, megáldalak titeket, hogy a ti szíveteknek egymáshoz való szeretete meg ne fogyatkozzék. Megáldalak, te szép mennyasszony, aki a te tisztaságod szent ajándékát viszed ennek a fiatal embernek. Megáldalak, ifjú vőlegény és kívánom, hogy méltó légy arra a nagy boldogságra, mely most ígértetett el neked.

Mindenki odatódult a fiatal párhoz, rázta a kezüket, mosolyogtak és jókívánságokat mondtak nekik. A nők meg is csókolták Éva arcát, de a szemük Pistán volt. Azután kitolngtak a kertbe a lakomára. Pompás virágok és boldog fák közt volt az óriási asztal, a sok kristály, arany és ezüst csillogott a patyolat terítőn, a gyomor minden boldogsága az asztalon volt. Körülülték az asztalt és elkezdtek enni. Most már mindenkinek igazi jókedv tüzelt a szemeiben s a dús falatok közt vidám szavakat mondtak egymásnak. Mert jó dolog ám enni s ezen a kietlen földön nem utolsó öröm a jó harapás öröme.

Közben-közben a szép frakkos urak közül felállott valamelyik, kitolta a hasát és a levegőbe tartotta a poharát. A pohara fenekébe nézett és nagyon szép dolgokat mondott onnan. Közben a pápaszemét is igazgatta. A többi pedig letette a kését, a kanalát és nem evett, hanem nagy illendőséges mosolygással figyelt a beszélőre, de magukban mondták: - A fene egye meg, mit beszél ez itt, mikor nyugodtan ehetnénk és ihatnánk. - De azért, mikor a beszédnek vége volt, egyik tenyerüket a másikhoz verdesték és nagy kiáltással biztatták a beszélőt, hogy éljen. Pedig az semmi jelét nem mutatta, hogy a beszéde után mindjárt meg akarna halni. Aztán egymás poharához verdesték a poharaikat s tovább ettek-ittak, míg egy másik frakkos úr fel nem állott beszélni.

Mikor már a jókedv akkora volt, hogy mindenki beszélt és senki sem hallott, Éva és Pista elosontak s lefutottak a folyóhoz. Nézték a folyó boldog tavaszi omlását s a májusi nap nagy ünnepét. Pista most már magához ölelte Évát s tiszta, mély csókot adott ajakára, az elsőt. Éva megremegett s kérlelően mondta: - Pista, Pista.

- Fogsz-e mindig szeretni? - kérdezte Pista.

Éva hallgatagon nyomta fürtös fejét a fiú szívéhez. Pista magához szorította a lányt s nagy felbuzgó hálával mondott köszönetet a napnak, az égnek, a bodor fehér felhőknek, a hegyeknek, a folyónak, fűnek, virágnak, mert úgy érezte, hogy mindennek hálával tartozik, ami élet, ami van.

Délben kezdődött s be az estébe tartott a dáridó. De éjjelre hazamentek a vendégek, mert a holnapi bálra spórolták magukat. Mikor este Pista szobájába tért pihenni, benézett az Éva lakosztálya nyitott ajtaján. Éva még apjánál volt. A szoba egyik szegletében, fejét befúrva térdei közé, nem látva, nem hallva, a szobaleány zokogott fojtott sírással. Az ablaknál a

majom ült sötéten, haragosan s szörnyű arcán irtózatot tervek ültek. Mikor Pistát meglátta, úgy tett, mintha feléje harapna a levegőn át.

Pista lefeküdt. És amint jó, meleg fáradtsággal végignyújtózkodott ágyában, úgy érezte, mintha valami szelíd madár kopogtatna a lelke szélén, távolról jött kis fehér madár és megbocsátást kérne. A gyermekkori imája volt s a nagy komoly fiú összetette hatalmas kezeit és a régi hangon jött ki belőle:

Én lefekszem kis ágyamba,
Mindennapi koporsómba.

Olyan jólesett ez neki és úgy érezte, hogy ez a végső megbocsátás. Most már tisztán, boldogan állott előtte az egész élet. Van joga hinni a jövőben, mert bűnei leváltak és eltűntek az elmerülő időben. És ő az ő megtisztult erős életével majd más emberek életében lesz megváltás és megtartó erő.

És hogy multja még egyszer elébe állt, most már szelíd hajlással fordította feléje arcát. Kikelt az ágyából, felnyitott egy ládát. Ott voltak paraszti ruhái. Nézte, nézte őket, azután megint bezárta a ládát, visszafeküdt. Nagy fényességből Éva ragyogott felé. Elaludt.

Hajnal felé arra ébredt fel, hogy női sírást hall. Viharos, omlós sírást, mely szívet tép magával, mint partból földet a haragos folyó. Közben mintha valaki csitító szavakat mondott volna. Pista felkelt s halkán ment a hang után.

A folyosó végén világosságot látott. A főúr öreg komornájának, egy tisztos öreg matronának a szobája volt ott. A zokogás megújult, fel-feljajgatva keserves kanyargással. Pista odament a szoba ablakához.

Az ablak ki volt nyitva s csak könnyű függöny zárta el a szobát. Pista kissé félrefogta a függönyt és benézett. Az öreg nő az ágy szélén ült s kezébe fogta a kis szobalány zokogó fejét, aki előtte térdelt. Az öreg asszony csitította:

- Ne sírj, édes lányom. Látod, én is szerettem, én is magasabban szerettem nálamnál, aki nem lehetett az enyim. Azt hittem én is, hogy belehalok. Aztán az idő telt, telt s most ősz a hajam. És hol van az én nagy halálos szerelmem? Csak mosolygok rajta. Őt pedig hagyd sorsára. Ha megmondanád neki, úgy sem hinne neked egy szót sem, csak neked lenne bajod. Ki tudná elhinni ezt a borzasztóságot, hogy egy ilyen fiatal nagyúri kisasszony olyan romlott? Én, aki gyermekkorától látom a disznóságait, én sem tudnám elhinni mástól? Pedig a szegény Pista úrfit én is sajnálom.

A Pista mellébe nagy mázsás buzogány ütött. Odadermedt az ablakhoz; mint kárhozott lélek a becsapott kapuhoz. A lány zokogó szavakkal mondta:

- Ha legalább boldoggá tenné a szerencsétlent, de csak bepiszkolja, de csak halálba kergeti. Egy úrfi már megőrült miatta, egy pedig öngyilkos lett és hányan futottak el tőle. Hogy tudja adni a szentet, pedig még azzal az undorító majommal is együtt hál s a szemem előtt követtek el irtózatot dolgokat és csak kacagott a szörnyülködésében. A multkor a parádés kocsissal adta össze magát s ma, a lakoma alatt, valami ürügy alatt kiszaladt az asztaltól s ott ölekezett a szobájában a fekete gróf fiával, azzal a magas katonatiszttel. Hallottam, amint kacagva mondta: - Az én maflám ott a jegygyűrűvel azt hiszi, hogy őt szeretem, pedig csak téged szeretlek, neked adom magamat. - Megbeszéltek, hogy holnap, ha a bál megkezdődik megint kiszöknek oda a szobába. Óh, szegény Pista, szegény Pista!

Az öregasszony szomorúan mondta:

- Bizony én is sajnálom a szerencsétlent. Mert ez tönkre fogja tenni, bizonyosan tönkre fogja tenni. Ilyen volt ez, lelkem, mióta kikelt a bölcsőből. Az ördög van benne és nem lehet kiűzni

belőle. Az apja, szegény, mindent elpróbált vele, de hogy nem lehetett segíteni rajta, megadta magát a sorsának. Mintha ő is meg volna ígézve, így talán még jobban szereti ezt a kis bestiát. Bűnösebb volt ez már tizenkétéves korában, mint egy uccai lány. Hiszen a szegény Pista úrfi is azért nevelték ki s tették úrrá, hogy hálából ő vegye el, majd mint asszony szabadabban garázdálkodhatik. Ördöge van így is, hogy még meg nem esett.

Mikor Pista magához ocsúdott, a szobája padlóján feküdt, arccal borulva a földnek. Körötte véres volt a padló s az orrából még serkedt egynéhány erecske. Lelkéből kihullott a világ s valami sajgó, zibbadt nagy ürességet érzett magában. Az éjjeli lámpa fénye mint szűrt holdvilág hullott a szoba elhidegült pompájára. A nyitott ablak előtt óriási platánfák sugdosódtak a tavasszal. De ő úgy érezte, hogy az egész környező világ azért van, hogy megütött lelke elé tartsa ezt a vérfoltot.

Farkasszemet nézett a vérrel, tompa sötéten, mereven. És már arca és szemei voltak a vérnek. Nagy felnyílt szemei és megnyúlt széles szája voltak. - Megismersz-é engem? - kérdezte a vér.

Nagy, súlyos lépések döngtek a Pista szívében s haragos fejét roppant sötét fa rázta benne. Zúgott élete, mint éjszakai erdő. - Látod, megint előttem vagyok. Te szeretted, álmodtál és csókoltál, de én vagyok az élet refrénje, - mondta a vér.

A levegő apró karikákra bomlott szemei előtt, millió és millió homály-karikára. A karikák nagy örvényléssel forogtak, forogtak, egymásba fonódó koszorúkká forogtak és felmerült bennük lassú összeállással az Éva arca. Néha elmerült a forgotagban, mint hold a megrázott vízben, aztán újra előtűnt, most csak az egyik szeme, most csak haja hosszú suhanása, most szája végzetes hívással, most az egész arc. Előbújít, közeledett, tűnt, hívott s azután minden, minden hullott a vérfolt felé. Koszorúkat, arcot beivott a vér, mint mély víz az esti ködöt. - Te családot álmodtál, akartál, jövőt építettél, de én vagyok az ember végzete, - harsogta a vér.

A vér-arc felmozdult s most egy elébe álló sötét óriás lobogó arca volt. Az óriás félkezében roppant dorongot tartott. A szoba falai szétomlottak, szűrtvilágú, fátlan síkságon ment az óriás, visszafojtott, halk léptekkel, hogy a föld nem beszélt vissza rája, csak a Pista szívében dobogtak fel a lépések. Messze az éjszakában piros láng lobogott, mint tiszta öröm, mint hívó ígélet. Egy tisztaarcú szép fiatalember térden imádkozott a tűz előtt, nagy kék szemei keresték az eget, mint galambok az otthoni dűcot. A tűz, hízelgő jó kutya, vidáman táncolt, kedves farkcsóválással s a könnyű, tiszta füst szállt, szállt, mint egy fiatal zsoldár. Az óriás megállt, a dorong megsuhant a levegőben, nagy árnyéka átrepült a síkon, mint dögre szálló roppant holló. Nagy zuhanás dobbant át a világon. És jajgatott az ég, zokogtak a kövek, egyetlen borzadalmas kiáltás volt az éjszaka. És a lezúzott fiatal homlokból, a tiszta szemekből, az imádkozó szájból folyt, folyt a vér, özönös, mérhetetlen hullással. Vér vércseppet szült, az új vércseppet, az megint újat, mérhetetlen véráradat zuhogott a világra. A vércatarakta felszínére kis remegő csolnakok merültek, mindenikben nyomorult, véznakarú ember. Hitvány evezővel kétségbeesetten igazgatták a vörös tajték ok közt bódult csolnakuk. És felkiáltottak az égre: - Isten, Isten, segítség, ember vagyok! - De zuhant a vér, tört az evező, mállott a csolnak és elmerült az ember és temetett a vér.

Mikor a pitymallat, dideregve, félénken, mint éjszakát átlumpolt férj, bemászott az ablakon, a vér arca elsápadt, széthalványult a szétoszló éjszakában s csak egy vörös, nedves folt volt a padlón. Pista felállott, megmosdott, felöltözött s kiment a városba. Uccák, házak, korán kelő emberek hullottak beléje, mint parti házak a megáradt folyóba, de a folyó nem tudott róla. Kérkezett a város pompás temetőjébe.

Ez a nagy urak temetője volt. Ragyogó kőhegyek nyomták a sírokat. A kövek aranybetűkkel voltak tele és mindenik tetején ott volt a kereszt. És mindenik keresztén, mint hideg kiáltás ott

volt aranybetűkkel: feltámadunk, feltámadunk. A reggeli homályban, mint megdermedt, szét-tárt karú fegyencek álltak a keresztek és mint rajtakapás jajkiáltását kiáltotta egyik a másiknak: feltámadunk, jaj, feltámadunk! - És utána jajgatta az egész temető: feltámadunk.

A temető közepén volt egy óriási fészület. Drága, nehéz márványból volt a kereszt s egy mérhetetlen súlyos Krisztus volt rajta. Sebei lobogó vérrel kiáltottak s megtorzított ajakán üvöltött a panasz. Kitért karjai feszülésén, mint fájdalmas húrokon harsogott a kétségbeesés. Pistában örült harag viharzott, most már nem volt az úripalota finom úrfija, a paraszt Szabó Pista volt, a székely falu szilaj legénye. Elébe toppant a keresztnek, mint irtózatoss, zúduló bikának és mondta magában szavatlanul, dacosan:

- Majd meglátjuk, ki a legény a csárdában!

Féllába előre merevült, mintha birkózásban tartaná magát, karjai megfeszültek, melle bástya volt és szikrázó tűzhely a szeme. Ott állt egy pár percig, aztán hátat fordított s döngő léptekkel hagyta ott a temetőt.

Lehetett délelőtt tíz óra, mikor visszakerült a palotába. Éva már künn állt a kertben s egybe sugárzott a sugárzó tavasszal. A fák alatt ült, szőke haja tovamoszduzó fény volt a napban. A majom a lábánál ült, egy nagy zörgővel játszott. Pista most már nyugodt volt, mint egy megfagyott tenger.

Megsókolta a lányt, melléje ült. - Szeretsz-e még, Évike? - kérdezte hízelgő hívással.

- Szeretlek, szeretlek végtelenül, örökre, - mondta a lány s fejét ölébe fúrta. A majom rázta a zörgőt.

Pista ölében tartotta a lány csodálatos fejét, mint fehér téli rózsát, mint hosszúfürtű szeplőtlen krizantémumot. Haja lágysága szétszállt tenyerében, melle melegsége átfolyt mellébe. Mintha vak éjszakából tűzhelyhez bocsátják a didergő koldust, úgy folyta körül a nő melege az elhagyott férfit. Most egy nagy zokogás közeledett feléje a horizont mélyéről, nagy szárnyaival végigsepert a hegyeken, az egész ragyogó tavasszon, beborította a Pista szívét s Pistában zokogott az egész világ. Felugrott s legényesen kurjantott egyet:

- Tyűh, de buta jókedvem van! Gyere, Koko, táncolni!

Megfogta a majom két első lábát két acél markával s egy bolond viharos csárdást kezdett járnival az éktelen állattal. A majom rémült - dühös arccal, próbált szabadulni, de nem tudott menekülni a harapófogó kezekből. Végre rajta is átcsapott a tánc mómora s kéjes arccal pislogott a tánc ritmusába. Éva kacagott, kacagott, kacagása napos nyírfalomb volt. Könnyezve dadogta:

- Milyen pompásak vagytok ti ketten.

Pista egész napon minden szemével figyelte Évát, a két külső szemével s azokkal, melyek rettenetesen láttak. Este csak úgy dült az úri vendég a palota ragyogó nagy termébe. A fekete gróf fia ott volt s az emberek nagy egymásbakavargásán át néha ránézett Évára. Éva mosolygott.

Mindenki vidám volt, mindenki kacagott és kacagó szavakat mondott. Ezer csillárból ömlött a fény a fehér selyemzuhatagra s nagy lakodalmass, boldog ragyogás volt a terem. A cifra paszomántos cigányok elkezdtek húzni, lassú, komoly, úri táncot húztak. Pista Évával táncolt. A forgatagból néha eléjük merült a fekete gróf fia és nézte Évát.

Egyszer csak Éva mondta Pistának:

- Egy kis toilletheibám van, mindjárt jövök.

Kiosont a terem nagy keringéséből, mint éji holdsugár a megfújt lombok közül. Pista nézte a gróf fiút. Egy perc mulva az is eltűnt. Utánuk lopózott.

Egy-két percet várt az Éva ablakánál. Egyetlen utolsó imádság volt egész élete: minden jósága, egész fiatal élete, minden ezen a könnyű imán volt, mint mesebeli roppant vár a lenge köd ívén. Óh, ha hazugság, ha rágalom, ha vad képzelődés rajzása volna minden s lehetne tovább hinni, szeretni, jövőt akarni!

Benyitott az első szobába. A második szoba ajtaját be sem tették. Szép habos fehér ruhájában ott feküdt Éva s karjai közt a fiatal gróf. Felcsuklott csókok és szerelmes lihegés forrósága volt a szobában.

A következő pillanatban már künn volt Pista. Óvatosan betette maga után az ajtót. Futott a szobájába, letépte magáról úri rongyait, a finom frakkot, a páncélos fehér inget, mindent, ami ide tartozott. Feltépte a ládát, a Zsuzsa ládáját, kivette a durva székely daróc harisnyát, a székely zekét. Felöltözte a falut, a bosszúálló szilaj ős falut. Megnőtt termetén feszült a ruha, lobogó testén feszültek az izmok. Benézett a tükörbe s faluja ős tüze lángolt ki a szemein. Azután nehéz léptekkel ment a bálterem felé. A folyosón megpillantotta a majmot: - Gyere Kokó, gyere Kokó úribálba táncolni, gyere sógor! - A majom utána ment.

Az ajtónálló inasok egy percre meghökkentek, de parancsoló szép arcáról ráismertek. Azt hitték, valami tréfa készül. Éva már újból táncolt a teremben. Pista a nagy zúgó forgatagban egyszerre meglátta, csak őt látta. Félrelökte maga elől a táncolókat, mint könnyű kalászkodat s ment Éva felé viharos villámlással, mint fergeteg a részeg fák között. A majom követte.

Éva elé ért. A lány felriadt és eleresztette táncolóját. Már tudott mindent s szemei halálos tágulásán örült rémület fagyott. Pista elébe dobbant s egy óriásit kurjantott. A zene lehullott, mint egy bárdal lecsapott fej, a táncolók lába megdermedt, minden szem odariadt a hatalmas bosszúálló legényhez. Pista végítéletes hangja harsogott:

- Nézzetek ide, ti rothadt urak és férges dámák! Hazugság, hogy én úri úrfi vagyok, hazugság, hogy vőlegény vagyok. Én Szabó Pista székely legény vagyok, én paraszt vagyok! Ez az úri fehér kisasszony pedig szajha, szajha, ezerszer szajha, akit ez a majom a parádés kocsiától hódított el. Ez az ő vőlegénye!

Azzal felragadta a majmot, megcsóválta a levegőben s irtózatossággal dobta a lányra: - Nesze a szeretőd, nesze a vőlegényed, te úri kisasszony, neked nem parasztlegény kell, hanem úri majom! - A lány elbukott a padlón s a majom dühös fájdalomban úrnője fehér nyakába harapott. Örült tolongás támadt, a férfiak rohantak Pistának és a dühöngő majomnak. A majom egyik férfiről a másikra ugrott, harapta őket, azután felkúszott egy oszlopra, tépte le a csillárokat s dühös acsarkodással dobta a bomlott forgatagba. Pista egymáshoz vágta támadóit, útat hasított magának. A küszöbön még megállott s örült lobogással harsogta be a megbomlott sodomába:

- Paraszt vagyok, paraszt vagyok!

Azután elrohant s lenn úgy vágta be a kapukat, hogy reszkettek a felébresztett falak. Reszketett a palota, ahol a csillogó teremben a nők sírtak, visítotak, ájultak, a férfiak hadonáztak, a majom örjögött. A szép menyasszony nyakából pedig folyt a vér s befolyta patyolat ruháját.

Pista pedig ment, amerre haragja vak kénye vezette. Az este elkésett gyaloglói döbbenve tértek ki a sötét óriás elől. Ment s lelke világtalan pusztaságában nem volt gondolat vagy külső kép, csak sötét izzását érezte feltámadt haragjának. Valami kóbor kutya a lábához akadt, azt úgy felrúgta, hogy hatot bukfencezett, begurult egy kapuba s onnan vonított ki, mint egy letaszított lélek. Akkor lerántotta jegygyűrűjét s odadobta a szükölő párának: - Nesze úrileány gyűrűje, ne sírj, menj nászéjszakára, téged vár. - De már a tizedik uccában egy nagy sírást érzett a lelke partján és egy kétségbeesett vágyat, hogy valami anyaféle jóságra találjon, hogy

vele síró női mellen zokogja ki fekete zivatarát. És akkor az évek mögött egyszerre meglátta a kis városvégi házat s benne a Zsuzsa egyszerű jóságos arcát. Ez az egyszerű fehérnép, ez szerette őt, vissza kell menekülnie ebbe a szeretetbe. Megindult a kis ház felé, mely a város tulsó oldalán, két óra járásnyi nagy messzeségben volt. Amint ment és súlyos vak lépéseitől fel-feldobogott az elhagyott uccák szíve, egyszerre csak meleg gyermekkönnyek szöktek a szemeibe. Mintha egy óriási anya vette volna vigasztaló mellére s csókolta volna belé életet. Kinézett haragos bánatából. Az uccán hosszú sorban szénás szekerek mentek, drága, meghajlott, hallgatag ökrök húzták a szekereket s a széna szaga sírt és dalolt mint egy csodálatos hegedű. Mintha a kis háromszéki falu küldte volna el zokogó hívását a roppant idegen városba. Érett kalászkok, meglapult kis házak szavát hallotta: - Minek futod rossz nagy gyermek a gödrös életet, térj vissza az én keblemre, én vagyok az egészség, a jó munka, a jövő és az elpihenés.

Pista odagyökerezett s nézte, nézte a tovatünő szekereket. Mint szelíd fényű halmok tüntek el a szétváló éjszakába. De az illat ottmaradt s mint sajnálkozó leánytestvér ráborította lány haját a Pista szívére. Édes, jó, széles székely szavakat hallott s lelke nagy galambdúc volt, hová régi bánatos székely nóták repültek hazatérő szerelmes repüléssel. Haragos dobbanással verte lábával a mostoha földet: - Lesz még szőlő s lány kenyér, - mondta fiatal élete dacos felmozdulással.

Egyszer csak odaért a Zsuzsa háza elé. Még szomorú világosság szűrődött ki a házból. Pista odalopózott az ablakhoz. Ott ült a tiszta szobában Zsuzsa, lekönyökölve az asztalra s nagy nemlátó tehénszemeket meresztett az éjszakába. Előtte a gyertya félig leégett kanóca lobogott ravatalos, haragos lobogással. Az asztalon egy nagy boros csupor volt, edények és ételmaradékok. Pista halkán benyitott a házba. A konyha sötét volt s az ismert dolgok mint ültökben elaludt vénasszonyok hallgattak a homályban. Kopogtatott a tiszta szoba ajtaján. Nem felelt senki. Benyitott. Zsuzsa hátra sem nézett. A szobában rettenetes borszag s a gyertya meggyült beteg lehellete volt. Odament Zsuzsához, szelíden a vállára tette kezét s mult napokat hívó szomorú hívással mondta:

- Zsuzsa, édes jó Zsuzsa!

Zsuzsa súlyos-lomhán hátrafordította fejét s szemei üres tágasságát rányitotta Pistára. A megpuffadt arcról a régi jóságot letörölte a mámor. A rendes, tiszta vonásokat szétrúgták a rossz szenvedélyek. A szelíd ajak durván szélesült el és nyálas volt.

- Ki vagy! Ki vagy, te szerencsétlen flótás? - kérdezte nehéz csuklással.

- Édes Zsuzsa, nem ismersz meg? Én vagyok Pista, a Szabó Pista.

A fehérnép egy percre rámeredt a fiúra s a szemek sötét behullásán valami futó lidércfény lobbant fel. Aztán a mámortól súlyos fej ráhullott az asztalra s beteg kuncogással, mint egy nyavalyás kutya, sírni kezdett s nyála ráfolyt az asztalra.

- Zsuzsa, édes Zsuzsa, mi bajod, mondd meg nekem, én vagyok a Szabó Pista - kérlelte a fiú.

- Bort... adj bort! - csuklotta siránkozva az asszony.

- Hát nem ismersz meg, a Pista vagyok! - kiáltotta fergeteges elkeseredéssel Pista.

Zsuzsa mégegyszer feléje fordította eltorzított arcát. És mintha a holt lélek feltámadt volna még egy ölelésre: karjaival a levegőbe kalimpált. Lehullott a székről, elterült a földön és hortyogni kezdett.

Pista lehajolt. A részeg nőt szelíden, óvatosan karjaira vette, feltette az ágyra. Fejét szépen a párnára fektette. Az alvó nő rettentően szortyogott, szájaszélén csurgott a nyála, melle fel-felcsuklott. Pista keserves sötéten nézte ezt a testébe holt lelket. Hát ebbe a széthrohadt testbe kiáltsa be az ő nagy bánatát, ide meneküljön a könnyörtelen végtelen elől!

A gyertya fénye ugrott egyet, mint a meglőtt nyúl s a megszakadt fény elvágódott a sötétben. Vak éjszaka lett a kis szobában. A hullott test horkolt, hörgött, csemcsegett, vonított, mintha a kis ház kárhozott lelke volna. Pista kirohant a szobából, nekivetette magát az éjszakának. Már künn volt a roppant városból, mikor a behemót ember-kas ezer harangja zúgni kezdte a reggelt. De a Pista szívében már nem volt ima, hogy feleljen a harangok zokogására.

MÁSODIK KÖTET

IV. A CSODÁLATOS SZIGET.

1.

Hat hete múlt már, hogy Pista mindennapi nehéz gyaloglásban ment a tenger felé s már közeledett a nagy kikötővároshoz. Minden jel arra mutatott, hogy közel van már az örökkévaló tenger. Mindegyre nagy ködcsapatokkal találkozott, melyek vidám sietséggel húzódtak, hogy megpihenjenek örök anyjuk ölén. Piros lábú, fehér szárnyú madarak nagy serege húzott arrafelé. És a levegő széles mezein friss lehelletek lebegtek át. Érzett rajtuk, hogy nem a föld szomorúságai felől jönnek.

Pompás városokat és csodálatos vidékeket, különös embereket és furcsa állatokat látott ezalatt a hét alatt Pista. És mindennel, amit magába látott, lélegzett, nagy haragos fájdalommal épült ki s lassanként az egész világgal fájt önmagát. De lassanként meg is szerette ezt a fájdalmat, mely sötét árnyékok roppant zoltárává tette a világot. Kezdett játszani a fájdalomán, mint híres mester a sokbillentyűs zongorán. És ahogy az egész áthaladt életet, az emberek tarka összefutását s az egész mohón evő világot egy mérhetetlen sötét tragédiává látta, melynek megteljesedése az ő fájdalom volt: úgy kezdte élvezni ezt a fájdalmat, mint cigány a saját ríkató nótáját. Olyan nagyra nőtt ebben a fájdalomban, hogy karjaira emelte benne az egész világot.

Ezen a napon már éjfél után útnak indult s hogy a nyári nap tüzes borával locsolta, dél felé megbágyadva ült le egy kis erdőcske szélén. Egészen kicsi erdőcske volt, vagy száz nagy szálfá, melyek nagy vidámsággal dugták szét karjaikat a nyárba. Pista éhes volt, de inni is szívesen ivott volna. De mert étel és ital nem volt, gondolta, szunyad egyet.

Alig fektette fejét le a földre s alig húnnya le szemeit, orrát pipafüst kezdte csavarni. - Itt ember lesz, - gondolta és felült. Körülnézett, felállt, bejárta a közeli fák mögét is: sehol egy áldott lélek. - Csak képzelődtem, - mondta és megint visszafeküdt.

De alig volt elnyújtott karján a feje, megint csak eljött a pipafüst huncutkodni az orrával. Most már látta is a finom füstcérnát a napos levegőben. Felállt s ment a füst nyomán. Egy nagy bütykös tölgyfához ért, mely alatt az erdő tavalyi levele nagy halomba volt gyűjtve. A füst a felgyújtott avarból jött, de ember egy mákszem sem látszott.

- Jézus, Mária, József úgy segéljen, ez a Szabó Pista! - kiáltott a levélcsomó.

Pista a hang felé nézett. Hát az avarból egy fej áll ki, semmi egyéb, csak egy emberi fej. A fej szájában egy rágyújtott pipa volt s a száj lassan szívta a pipát. A fej nagyra nyitott szemeiben és széles arcán mennyei boldogság képpendezett. Pista nagyot kiáltott:

- Peti, te vagy az, Peti lelkem!

Várta, hogy a Peti kiugrik a levelek közül s ki is tárta karjait egy nagy szomjas testvéri ölelésre. De Peti csak nem mozdult.

- Tudod, Pista, hogy ilyen dohányt a háromszéki főispán sem szí - mondta nagy hegyes legénykedéssel.

- Vigye az ördög a dohányodat, de ugorj ki onnan, hogy megöleljelek. Mi a fenét csinálsz ott?

Petinek nagyon körülményes lett az ábrázatja:

- Te nem is gondolod, milyen jó ilyen forró napon a hús levelek közt lenni. Ezt én találtam ki. Látod, én rászedem a napot is. Magyar Peti megél még a jég hátán is.

- Hát ha magadtól nem jössz, majd kiszedlek én onnan! - mondta Pista. Odaugrott, megfogta Petit s nagy falusi szeretettel felemelte a levegőbe. Hát akkor csodálkozott el igazán.

A Peti meztelen volt. Anyaszült meztelen volt. Még csak árnyék sem esett a testére. Pistában valahol feltámadott egy bolond kacagás, az félrelökte a bánat nehéz vaskapuját s harsogva jött ki fiatal ajakán. Ugy kacagott, hogy Petit visszaejtette az avarcsomóra.

- Hát te melyik felhőből pottyantál ide a világ szélére ilyen szűkös öltözetben?!

Peti szívni kezdte a pipáját és szemeivel az orra hegyét nézte. Csak szívta, szívta, csak nézte, nézte. Egyszerre aztán az orra hegyén felcsillant egy mosolygás s a szemeiben is már huncut kérdés volt. Kivette a szájából a pipát és mondta:

- Ül le csak ide mellém, majd elbeszélem az életem sorát.

Pista leült, de dombmellét még mindig rázta a kacagás. Peti beszélni kezdett:

- Azt tudod, hogy milyen rossz sorsom volt nekem a faluban. Mindenki csak kutyájának nézett s mert szegény voltam, a lányoknál sem volt becsületem. Mikor aztán te is világgá mentél, akkor még sötétebb lett a világ köröttem. Te Pista, nem képzeled, mennyi szóbeszéd volt felőled, még a szomszéd falvakban is mind téged rostáltak. Mindenki szidott, minden rosszat rád kentek, csak a szegény kis Márta fogta a pártodat. Jó leány volt az, néha még velem is elbeszélgetett. Pedig engem mindenki csak hajkurázott. Azt mondták, hogy éppen olyan akasztófára való vagyok, mint te, azért voltam olyan jó barátod. Azt csak eltűrték, hogy dolgozzam, mint a marha, de alig adtak annyit, hogy betevő falatom legyen. A táncban pedig senki sem jött el velem és a legények sem hívtak asztalukhoz a korcsmában, mert tudták, hogy nem tudok fizetni. Egy esztendeig még valahogy csak bírtam a dolgot, de akkor azt mondtam magamban: Te Peti, te nagy bolond vagy, hogy tűröd ezt a sok háborúságot. Hiszen nem vagy te az utolsó legény, erős vagy, mint a bivaly és eszed is van annyi, mint a rektor úrnak. Ha a falu rossz hozzád, hát füttyülj a drágalátos faludra és menj szerencsét próbálni. Lehet még belőled különb úr is, mint az Apor báró parádés kocsisa. Aztán egy szép napon vettem a sátorfám, vágtam egy mogyorófabotot és nyakamba vettem a világot. Nem mondom, visszaneéztem egy párszor, mert azért olyan szép falu nincs a világon több, hogy a fészkes fene egye meg. Aztán kóboroltam, kóboroltam, híres és nevezetes dolgok estek meg velem. Bejártam az egész világot, még a holdba is betévedtem egy kicsidég. Szolgáltam nagy uraknál, meg paraszti gazdáknál, de sehohsem tudtam sokáig megmaradni. Egy évi kóborlás után aztán eljuttottam ide egy gazdag korcsmároshoz, alig van innen egy napi járásnyira. Hűségesen szolgáltam a korcsmárost, marháját vigyáztam, földjét felszántottam, udvarát rendben tartottam, még a tolvajokat is én vertem el a ház tájáról. Az esztendő végén aztán mondom a korcsmárosnak: Gazduram, én hűségesen szolgáltam s most már szeretnék más országokat látni. Adja ki a bérem, jól megérdemeltem, aztán az Isten áldása maradjon a házon. A gazda csak mosolyog és mondja: - Jó szolga voltál, fiam s jó szolgálatnak jó bér a fizetése. - Azzal adott szép új rend ruhát, szép új pipát, egy zacskó finom dohányt, meg ötven szép csillogó aranyat. Felvettem a ruhát, zsebrevágtam a pénzem meg a dohányom, rágyújtottam a pipára. Akkor a gazda azt mondja:

- De csak iszol velem egy búcsú poharat.

Leültünk, ittunk. Volt ott egy kancsal cigány, az olyan falubéli bánatossággal tudta húzni, hogy megesett az ember szive. Az húzni kezdte. Mi csak ittunk, ittunk, az meg húzta a szive gyökeréből. Aztán daloltunk, meg táncoltunk is. Hát harmadnap reggel arra ébrednek a korcsma asztalán, hogy csóré vagyok, mint a most született gyermek. Nem volt sem ruha, sem pénz, sem pipa, sem dohány. Elkezdtem káromkodni, mint a jégeső, mert mokány egy gyerek vagyok, ha megharagszom. Arra előjön a gazda s nagy csodálkozással kérdi: - Miért haragszol, Peti fiam?

Én arra megmutatom a csupasz testi valóságomat s mondom, hogy hol van az esztendei keresetem? Arra ő szeliden feleli:

- Látod, látod, Peti fiam, milyen gondatlan vagy. Három álló napig mulattál s a sok borra, ételre, meg a cigányra felment minden kereseted, még a pipád is. Engem nem okolhatsz: én váltig hajtogattam: elég lesz, Peti, elég lesz, Peti, de neked annál szélesebb lett a kedved. Most már így tovább nem mehetsz, egye fene, szolgálj még egy évig s ha hűséges leszel, megint megkapod a béred. Mert nem mondhatod, hogy fősvény lettem volna hozzád. Fiatal vagy, ráérsz még a kóborlásra.

Ottmaradtam, mit csináltam volna. A második esztendő végén megint csak úgy megjutalmaz a gazdám, ruhával, pipával, dohánnyal, meg ötven arannyal. De hát egy esztendei keserves munka után megkívánja az ember a jót, mert nem marha az emberfia, hogy csak dolgozzék, dolgozzék. Megint ivás lett a dologból s az a kancsal cigány megint pucérrá muzsikált. De már a harmadik év végén mondtam magamnak: - Peti, Peti, mutasd meg, hogy magyar vagy és túljársz ezeknek a görbeszeműeknek az eszén. Ezért, mielőtt inni kezdtünk volna, a pipám és a zacskó dohányom úgy eldugtam magamon, hogy csoda s te is tudod, hogy hova. - Na, mondom magamban, itt leld meg sógor, ha van eszed. - Mikor aztán harmadnapra felébredtem, a ruha és a pénz megint sehol sincs, de a zacskó dohány, meg a szép pipa ott van az összeszorított lábam közt. Akkor aztán se szó, se beszéd, usdri Peti, amerre a szemed lát. Elkezdtem futni s ha láttad volna, hogy megijedtek tőlem a földeken. Azt hitték, hogy a puják fejedelmét látják. Tegnap értem ide, bebújtam ebbe a levélcsomóba s egy jót aludtam. Most aztán úgy pipázom, mint egy kis király s még mindig maradt egy jó pipára való dohányom. Ezt, ha kell, neked adom. Hát mondd csak, láttál-é már nagyobb rókát nálam?

Pista nagy elbúsult szeretettel nézte a hencegő legényt. Szólt:

- Oh, Peti, Peti, de jó, hogy rád találtam. Bennem már összehullott a világ s most rajtad látom, hogy lehet még élni. Nem is engedlek el többé magamtól, együtt fogunk vándorolni. Ugy látom a falunkat rajtad keresztül, Peti.

Peti nagy bírói vizsgasággal apróra nézte Pistát, közben-közben megcsóválta a fejét, aztán mondta:

- Szépen tudsz te beszélni, Pista. Mindig mondtam, hogy többet ér a fejed, mint a brassói káptalan. De amint látom, nem valami jó sorod van s nemigen szereztél semmit öt esztendő alatt. A ruhád a régi falusi ruha, csakhogy meg van kopva, meg már rongyos is. A csizmád is ismertem fiatal korában, de most négy helyen is kiáll belőle a lábad. Pista, Pista, te nem tudod használni a te eszedet. Nem elég ám, pajtás, szép lenni, eszes lenni, kell tudni okosan élni. Látod, olyan a sors, mint a rúgós tehén, érteni kell megfejni. Az orcádon is látom, hogy valami nagy bibid lehet. Meséld el, mit csináltál öt esztendő alatt.

Pista levette a kalapot a fejéről s térdei közt jól a földhöz mázolta. Aztán felsóhajtott:

- Ne kérdezd az én történetem, Peti, nem érdemes azt elmondani. Ettem egy csomó könyvet, hogy jobban tudjam szenvedni a szenvedéseket, szerettem, hogy ne tudjak többé hinni. Most aztán szeretnék kihányni mindent, mindent magamból, mint a hamis bort. Lerázott fa már az én fiatalságom. Beszélj a faluról. Emlékszel, mikor a Séráék kazalja tövében először pipázunk száraz fuszujka lapiból? Hát az öreg Simon bá mit csinál?

- Az jobban menyecskézik, mint valaha. A Simonné asszony egyszer rajtakapta az öreget s majd megkoppasztotta haragjában. Az öreg utóbb Dálnokra járt a Benkő Zsuzsihoz.

- Hát az öreg rektor mit csinált, mikor eljöttél?

- A rektor úr, az derék ember. Meg kell adni, hogy igen akkorátos derék ember. Igaz, hogy iszik, de hát ha a szegény ember iszik, a jó Isten adott száját hozzá. Majd, ha gazdag leszek, a rektor úrnak minden évben egy hordó bort küldök a szőlőmből. Meg a Kis Mártát is meg fogom jutalmazni a jóságáért. Olyan ruhát varratok neki, mint a török szultán leányának. Még a folt is aranyból lesz rajta. Ne mondja azt senki, hogy Magyar Peti nem tudja viszonzni a mások jóságát.

Sokáig elbeszélgettek az izzó napban. És már nem érezték a napot, az idegen ország képei kihullottak a lelkükből, mint könnyen dobott zsák a rohanó szekérből. A föld alattuk a háromszéki síksággá mélyült el, lelkük szélén felzöldültek a zágoni hegyek. Mint mesebeli abrosz, lelkük megterült s kis székely faluk, kalászos földek és reszkető nyírfák fakadtak fel rajta. Átfolyt rajtuk habtalan nyugodtsággal a Feketeügy, hallották, hogy simogatja az öreg füzek szakállát, látták a vidrát felbukni a Festők hídjánál. Hosszú szekerek nyikorogtak a háromszéki úton, hozták a frissen levágott fenyőt. És a szavak, az édes székely szavak, mint vasárnapra öltözött széles szárnyú pillangók, nagy felhőkben szállták meg lelkük bokrát. Hallották a munka kacagó nótáit s az esti köszönésre hullatott meghajló csendes jóéjszakát. Hallották a harangot, az orgona mélyebb zúgását s benne találták a gyermek szívük. Pistának harmat serkedt a szeméibe s hogy elüsse a dolgot, mondta:

- Hanem most veszem észre, hogy kutyamódon éhes vagyok.

- Én meg csóré is vagyok a tetejébe - kacagott Peti.

- Induljunk útnak, majd csak találunk valamit.

- Könnyű neked, rajtad ruha van, de én minden boldogságom a szabad levegőn fityegtetem. Hogy menjek én ilyen természetes állapotban valahová?

De Pistában most már nagy volt a felbuzdulás:

- Sohse bucsálódj te azon, gyere csak velem. Amíg nem jön senki az országúton, úgy sem lát senki. Amint pedig jönni fog valaki, elveszük a ruháját, ha a Herkópáter unokaöccse is.

Peti falevelekből zsenge övet fűzött magának s útnak indultak. Jó darab utat tettek már meg, de emberi féreg még nem mutatkozott. Egyszerre csak távolban egy fekete alak közeledett.

- Jön a ruhád, Peti, imádkozz, hogy vadonatúj legyen, - mondta Pista.

Az utas lassan közeledett. Vándorcigány volt, paszomántos ruhában, hegedűvel a hátán. Pista elébe dobbant:

- Na móré, vetkezz le, ha kedves az életed. A pajtásomnak ruhára van szüksége.

A cigány éktelen rémült pofát vágott. Behúzta a fejét a nyaka közé, szemei égtek és pislogtak, mint a sarokba hajszott rókának, de a kezei nem mozdultak. Pista felemelte öklét:

- Vetkezel, vagy...

A nyomorult egyik kezét védőleg tartotta feje fölé, mint egy korholt gyermek s egész megrémült élete nagy könyörgéssel hajolt ki a szeméiből. Beszélni is akart, de csak valami didergő dadogás fért ki a torkán. Peti nagy szánalommal állt a Pista ökle elé:

- Ne bánts, Pista, ez a ruha úgyis szűk volna nekem. Meg aztán cigány is az istenadta. Majd a legközelebbiről lehúzzuk a ruhát, ha a pápa öszentsége fullajtárja is lesz. - Azután pedig a cigányhoz fordult:

- Ha húzol egy-két szép nótát, elmehetsz és viheted a bőrödöt.

A cigány már vigyorgott s már pajtáskodó szavakat mondott. Levette a hegedűt a hátáról, belekezdett egy keserves ríkató nótába. Nagy emberi zokogás jött ki a hegedűből. Pista

komoran hallgatott, de a Peti feje utána bólongatott a nóta szomorúságának, nagy lapos könnyek jöttek ki szemeiből és végigfolytak póre természetén. Azután a cigány vidám nótába csapott át. Idegennyelvű, idegenszívű nép vidámsága volt a furcsa ugráló nótában, de annyi jókedv és ritmus volt benne, hogy a Peti izmai táncot rögtönöztek hozzá, s eszeveszetten kezdte járni a kalamajkát a poros országúton. Újból és újból újrázott, ropta vadul a táncot, még a levél öve is széthullott róla. Mint egy őspogány istenség, meztelenül táncolt az ömlő napban a boldog fák és átúszó madarak előtt. Bele-belekurjantotta a székely falu őskedvét az idegen levegő szélességébe. Mikor a cigány kifáradt, lekötötte a dohányzacskót, meg a pipát a természetes búvóhelyéről, a cigány markába nyomta s olyan büszkén, mintha aranymente lett volna a vállán, mondta:

- Nesze, móré, ne mondd, hogy Magyar Petinek ingyen játszottál.

A cigány nagy kerek szemeket, nagy kerek száját tátott s a földbe gyökerezett nagy csodálkozásába. Pista és Peti tovább mentek. Peti nagy bizakodva mondta:

- Meglásd csak, Pista, hogy okosak voltunk, hogy nem ennek a ruháját vettük el. Meglátod, hogy a következőn olyan ruha lesz, mint a pinty. Nekem jó orrom van, én megtudom szagolni a sorsot. De el is vesszük ám tőle, ha a Belzebúb rokona is.

A legelső kanyarodónál fel is tünt már egy közeledő alak. Peti nagy mohón szúrta előre a szemeivel s megtapogatta karjain a békáját. Az alak nagyon lassan közeledett. Hát amint a szemükbe jut, látják, hogy egy öreg ember. Összeaszott nyomorult öreg ember volt, szürke fején olyan volt a megcsavart ősz haj, mint egy bokréta árvalányhaj a szikladarabon. Az arcát az elhancurozó évek telefirkálták nagy keserves betűkkel. Vézna testét alig vonszolta s minden öltözete egy összetépett piszkos vászoning volt, mely még figyelmeztetett a meztelenségére. Amint meglátta a két székelyt, reszkető kezét eléjük tolta. Könyörgött:

- Krisztus öt sebére alamizsnát!

Peti felkacagott:

- Na, Peti, te megszagoltad a sorsodat. Most már nyúzd le ennek az öregnek a bőrét, ha ruhát akarsz.

- Három nap óta egy betévő falatot sem ettem, - kuncorgott az öreg és behullott szemeiben benn ült a halál, mint egy szomorú vendég.

Peti szívét megfogta ez a reszkető kéz s ez a meghervadt emberi arc. Odakapott a két combjához, ahol a zsebei lettek volna, ha ruhája lett volna. De ujjai csak elcsúsztak a bőrén. Egy nagy keserveset sóhajtott s nagy szánakozással mondta:

- Megsegítnék, öregapám, de lássa, mi is rossz sorsban vagyunk. Ruhánk sincs és napok óta nem ettünk mi sem.

Vakon úgy érezte, hogy ez még mindig adakozás, ha az ők nélkülözését is odavallja az öregnek. Az öreg fáradt szemeivel végigtántorgott a két legényen s üres szemeiből valami élet féle hajolt ki, mint egy gyenge ölelés:

- Szegény, szegény legények, pedig milyen fiatalok, - motyogta halkan.

- Szegény öreg ember, - ismételte Peti.

Egy percig nézték egymást s mindeniknek könny volt a szemében. És ez a könny a legszen-
tebb bor volt, ami Isten szőlőjében termett. Ezek a megtépett, nyomorult, piszkos, meztelen emberek ékes virágok voltak Isten szebbik kertjében és jóságot illatoztak.

Az öreg tovább tipegett. Ők is folytatták útjukat. Nemsokára nagy por keveredett a szemük elé, lovas ember jött velük szembe. Ékes szép paripán ült, szép fekete cilinder volt a fején, elegáns frakk volt a derekán, vörös mellénye volt, finom lovaglónadrágja, meg lakkos csizma a lábain. Mikor közelbe ért, Pista elébe ugrott és megragadta a ló zabláját.

- Szálljon le uram, de gyorsan, sürgős a dolog!

- Mit akartok? - riadt rájuk az úr gögösen.

- Csak egy kicsit levetkeztetjük, - mondta Pista. - Nézze, a pajtásomnak ruhára van szüksége. Maga lovagolhat meztelenül is.

Az úr felemelte korbácsát, hogy a Pista szemébe vágjon. De már akkor repült is le a lóról. Pista acélkezében szétmorzsolta a korbácsot, mint egy száraz levelet. - Vetkezz le, ha kedves az életed, - dörmögte sötéten.

Olyan elszánt volt ez a hatalmas fiú, hogy a megszeppent úr fogvacogva vetkezett. Peti nagy udvariáisan segített neki s egy pár perc alatt anyaszült meztelenül állott. Újból feltették a lovára. Az idegen megeresztette a kantárt s veszett gyorsasággal vágatott el. Meztelen teste messziről visszacsillogott a napban.

Egy fa mellé húzódtak, Peti nekikezdett öltözni. De nemigen értett az úri módi ruhához és sokszor alul bújt be ott, ahol felül kellett volna bebújnia. Először is a cilindert tette a fejére s nagyokat káromkodott alóla. Pistának minden eddig el nem kacagott kacagása felébredt s körtáncban lejtett ki belőle. Végre minden Petin volt, de látszott rajta, hogy minden kis porcikája külön harcban van a fene nagy úri móddal. Egy gödör volt a közelben, állott esővíz volt benne. Peti odament, belenézett. Nagyot köpött:

- Az istenit, de pocsek úr lett belőlem.

Eleinte úgy lépett, mintha teste a ruha alatt elevenre lett volna nyúzva. De mikor látta, hogy semmi csoda nem történik, egyszerre nekibátorodott s nagy büszkén kezdte szedni a lábait. Már kezeit is nagy gögösen zsebre dugta és akkor egy nagyot kiáltott:

- Pista, Pista, gazdagok lettünk!

Kihúzott egy kövér erszényt. Az erszény aranyokkal volt tele. Peti hálásan buzgott:

- Látod Pista, a jó Isten csak küld segítséget azoknak, akiket szeret.

- De azt hiszem, hogy a jó Isten postása nem nagyon örvend a dolognak, - mosolygott Pista.

- Csak a pipám volna itt, meg a dohányom. Ha nagy örömem, vagy nagy bánatom van, mindig el fog a pipázhatnáság. Hol a fenében is volt a fejem, hogy odaadtam annak a koszos cigánynak, - zsörtölődött Peti.

Már sűrű volt az este, mikor megérkeztek a tengerparti városhoz. A város szélén, közvetlen a tengerparton volt egy idomtalan nagy korcsma. Korcsma is volt, szálló is volt s nagy világosság és hangosság jött ki belőle.

- Menjünk be ide, itt lesz pecsenye és vetett ágy, - mondta Peti nagy biztonsággal.

Bementek a roppant tárt kapun. Régi volt az éktelen korcsma, ütődött volt a fala mint egy vén katona teste. Ormótlan nagy fekete teteje tétován állott a súlyos falakon, mintha gondolkozna: ne álljon-e tovább a legközelebbi orkánnal? Harminchárom ablaka nézett a tengerre, kicsinyek voltak az ablakok és mindeniknek be volt ütve legalább egy szeme. Az óriási négyszögű udvaron szemétben, széna- és ételhulladékokban, lópiszkos pocsolyákban szekerek és lovak állottak, kocsisok káromkodtak, nagy tenyeres-talpas vigyorgó cselédek ténferegtek, félig részeg, dülöngöző alakok végezték az elmulaszthatatlant. Az udvar mélyén lángolt a konyha,

mint a pokol tornáca s furcsa sötét alakok sűrögtek körötte. A levegőben a bor, hagyma, széna s emberi vizelet szagában a sok kurjantás, kacagás, parancs, visítás úgy lubickolt, mint elítélt lelkek a pokol levében. Pista és Peti beléptek a korcsmaszobába. Ez egyetlen roppant terem volt, mely elfoglalta a nagy épület felét s tele volt zajgó vendégekkel. Pista egy szegletbe tartott, hol még üresen állt egy asztal. Peti hallgatagon követte, de mikor az asztalhoz értek, kivette nehéz erszényét, levágta az asztalra, hogy egy csomó arany kigurult belőle. Nagy parancsolással kiáltotta:

- Hé korcsmáros, a kutyafádat, bort és pecsenyét ide! Van pénz, mint a polyva!

Az arany csörgésére az ivók, a részegek és józanok, suttogók és veszekedők, síránkozók és csókolózók mind odanéztek s ebben a percben mindenkinek hasonló volt a szeme. A korcsmáros és korcsmárosné a terem két különböző végéről törték magukat az új vendégek felé. A korcsmáros nyurga, hosszúhajú ember volt. Egyik szeme kék volt, a másik barna. Az az arca, ahol a barna szeme volt, szomorú volt, a másik mosolygós. Ha szomorú volt a vendége, a barna szemű arcával fordult feléje, ha vidám, a másikkal. Az orra pisze volt s orrlyukai felfelé fordultak. Fülei tele voltak szőrrel s ez a szőr összefolyt kissé őszes pofaszakállával. Ajkán egy mindenre alkalmas szolgálatkész mosolygás volt, mint szorgos kutya a ház küszöbén. De azért a széles száj, a vastag ajkak, a hosszú éles, sárga fogak, azt mondták: megeszlek, megeszlek! Hosszú ujjú, vékony, csontos kezeit, kiapadhatatlan előzenyességgel dörzsölte egymáshoz. A felesége egy roppant mozgó hústorony volt. Őszes haját még mindig vassal fodorította kacér karikákba. Szemei körül ezer ránc és mély árok volt s szemeiben a mosolygás kerítő készséggel ígért fiatal lányt a férfigerincnek. Két füléből két óriási vörös korállkarika lógott le. Zsíros, tompa orra, ferde nagy szája, melynek ajkait nem lehetett bezárni s a rozoga fogak, ahol már megkezdte munkáját a rothadás, az ijesztésig undorítóvá tették ezt a bűnök anyját. S ezen az egész csúfságon mint maszk volt a ragadós nyájasság s hangja a szerelmes macska nyafogása volt. Kövér, rövid kezeit összetéve tartotta rengeteg hasán, köténye mellől pedig tömérdek kulcs csörgött, mintha menne megnyitni a kárhozat titkait.

- Mit parancsolnak a méltóságos és nemes urak? - kérdezte a korcsmáros és háromszor meghajolt s közben már megolvasta az asztalra kiömlött aranyakat.

- Mit akarnak a lelkeim szép fiatal úrfik? - énekelte zsíros édességgel a korcsmárosné.

- A legjobb pecsenyét, a legtüzesebb bort, a legfehérebb kenyeret! - mondta Peti és az asztalra csapott, hogy urabb legyen tőle. - Aztán éjszakára tiszta szobát, két fehér ággyal, de patyolat legyen ám, mert mi székelyek vagyunk, Háromszékről. Pénzünk van elég, aranypénzünk. Nem akarjuk a sírba vinni.

Nemsokára egy nagy ürücomb, rozskenyér és egy hatalmas korsó vörös bor volt előttük. Ettek mohón, nagy falással, köldökig gombolták ki a hasukat. Közben-közben szájukhoz tették a korsót szerelmetes, hosszú csókra. Mikor már a vér kezdett szétmelegedni Petiben, felmozdult a lelke kakasülője s szélesszárnyú, hangos szavak szálltak le róla:

- Mindig mondtam neked, Pista, hogy egyszer fenemőd gazdag leszek. Igyuk ki most ennek a nagy korcsmának az egész pincéjét. Azt hiszed, hogy nem tudnám megfizetni? Annyi pénz van ebben a bugyellárisban, hogy megvehetném a várhegyi pálinkagyárat s még a borosnyói templom tornyát is, pedig az fényes pléhből van. Te, úgy szeretnék megházasodni. Nem jó az embernek egyedül lenni, olyan hideg az ágy és hosszúak az éjszakák. Hazamegyek, veszek földet, nagyobb úr leszek, mint a Séra bá, hadd pukkadjon bele. Elveszek egy szép lányt és veszek tizenkét ökröt s úgy tizenkétökrös szekéren fogunk vasárnap a templomba menni. A feleségem majd pünkösdi rózsával fogja befonni a tizenkét ökör szarvát. Te Pista, olyan tizenkét gyermekem lesz, hogy csoda. Fiú lesz mind, érted, mind a tizenkettő. Na, mégis nem

bánom, a tizenkettedik hadd legyen leány. Legyen ki varrjon, mosson rájuk, ha megnőnek. Szép szőke lány lesz, szebb, mint a főbíró Boriskája.

Pista már nem hallotta a Peti szavait. Hogy megpihent az evéstől, lelke sötét vizeken úszott el. Az utolsó öt év alatt nemigen élt szeszfélevel, a könyvek elriasztották az alkohol manóját, mint biblia az ördögöt. Most, hogy olvasatlan nyelte a kortyokat, a bor felkurjantotta az elbujt ördögöket és nagy fekete tánc keletkezett benne. Egy összehullott világ füstös romjain vigyorgó ördögök verték össze bokájukat és mondták: - Pista, Pista, mi vagyunk a te erőd, mi vagyunk az élet. Látod a szép nagy szavak, hogy megdöglenek, ha egy nyefle lány ágyékába ütődnek. Hát hiszel-e még, Pista, tervezel még? Nincs holnap, nincs holnapután, csak a ma van, fogd nyakon, élvezz. Légy rossz, Pista, ezen a világon a gonosznak van igaza.

Fenekig hajtotta az öblös korsót, összerázkódott s kinézett magából, hogy ne lássa ezt az éjféli fergeteget. Szemei kezdtek szétolvasni a nagy szállóban. A bor már rakta a tüzet a vendégekben, lángos szavak és égető csókok lobogtak mindenfelé. Közel hozzájuk, megbújva a fal egy mélyedésében, egy fiatal pár súlydezett a szerelembe. Az italt nem itták, az ételt nem ették, egymást falták a szemükkel, egymást falták az ajkukkal s egymást szorították letéphetetlen mohó szorításban a karjaikkal. A lány olyan édes, ijedten gyermek volt még, a fiú olyan berzenkedőn kamasz, mintha úgy szöktek volna el két lecke közötti szünet alatt az iskolából. Egy másik asztalnál egy vén asszony ült, egyesegyedül. Körötte ebben a zsúfolt, összehemzsegő szállóban is olyan hideg és csendes volt az egyedülvalóság, mint befagyott tó a puszta közepén. Félretorzult kalapja alól kifolyt az ősz haj, óh milyen panaszos, síró ősz haj. Nagy, téveteg szemei a bor gőzén át meg nem lábolható messzeségbe nyúltak, széles, fáradt, megalázott ajkai néha motyogtak valamit. Reszkető keze kétségbeesett meneküléssel emelgette szájához a messzelyt, mint feszületet a haldokló. Közel hozzá, összehajolva az asztal fölött, két kereskedő ült. Az egyik kövér, arca nyílt, mint egy tárt kapu, kopasz fején, kék szemeiben s szája körül örökre ottmaradt gyermekség. A másik fekete göndörszakállú, vastag görbeorrú. Pislogó szemeiben elő-elővillanó kés, hullaevő szája körül a célját ért éhség undorító mosolya. Egy papirosra firkáltak, közben roppant számokat mondtak s nagy halom bankópénzt számoltak. A szakállas töltött, de csak a másik ivott, a szakállas az asztal alá töltötte borát. Távolabb egy magas, szikár pap ült, katedrai ünnepélyes felegyenesedéssel. Hosszú volt, száraz, tagolatlan és fekete, mint egy fekete koporsó. Roppant poharakkal itta a bort, de olyan szögletes, holt mozdulattal emelte szájához, mintha egy sírját őrző kőszobor nyúlt volna ki, hogy megenyhítse szomjúságát. Egy hatalmas asztal körül vad tivornyában fiatal emberek zsi bongtak. Mindeniknek bontott mellű lány volt az ölében s bontott lelkű dal az ajakán. Néha összeverték poharaikat, mint megrázott láncot, néha kórusban felüvöltöttek, mint tavaszi kutyák, tagjaikat rázták, mint megszállottak, csókolóztak, ölelkeztek, kicserélték egymással szeretőiket s céda összekapaszkodásban ott végeztek el mindent. Az egymásba kavarodó emberhús forrt, rázkódott, tajtékszott, mint a mocsár, ha tavaszi fergeteg kap belé. És a kigyúlt nedves szemeken, melyek mégis emlékeztek a gyermekre és az édesanyára, ki-kinyújtotta esdő kezeit a fuldokló lélek: - Segítség! segítség! - De a test harsogott, csemcsegett, üvöltött és senki sem hallotta a hívást. Egyik szomszéd asztalnál egy idősebb nő ült. Vasalt volt a fejkendője, a ruhája, gonddal vasalt volt négyszögletű szigorú arca is. Őrült megbotránkozással nézte ezt az ítéletes dáridót, el-elfordult, keresztet vetett, de azután megint csak odanézett, hogy megint megbotránkozzék. Mert látszott, hogy ez a botránkozás az élete tartalma, ez lényege, ebben él s ha ez hiányoznék, üresen hullna el, mint egy kicsépelte kalász. De legkiötlőbb volt az egész nagy sokadalomban három fiatalember. Az egyik hegedült, a másik énekelt, a harmadik vad tréfákkal heccelte a jókedvet. Ezek voltak a lehangosabbak, ezek ropták a legtorzabbul a pokol táncát. Asztalról asztalra jártak, oda-odakoccintottak, ölelkeztek, bíztattak, kurjantottak s nagy boldog részeg lobogásukkal megtöltötték az egész termet. És mindez a sok összefutott emberbogár, kik holnap ezer úton akarják futni az életet,

kétségbeesett szilaj kirohanás volt a porból a végtelenbe. És künn a part tépett sziklái harsogott az örökkévaló tenger.

Egy meztelen, rövidszoknyás, retkestérdű, szélesarcú, szétszeretett mellű konyhaszolgáltató futott át a termen, egy üres üveggel a kezében. Peti felugrott, átnyalábolta, úgy hogy az üveg kiesett kezéből, az asztalhoz cipelte és az ölébe ültette. Nagy, szerelmes virágok fakadtak Petiből:

- Nézzed, Pista, milyen virágszálat választottam. Ez a legszebb lány az egész világon, még Székelyföldön sincs szebb. Maradj itt, babám, mulass velünk s ha valakinek nem tetszik, elküldjük a pulyákhoz. Minden csókodért adok egy szekér aranyat. Én Peti vagyok, Magyar Peti Háromszékről. Voltál már Háromszéken?

A varangyos liba száján elfetrengett egy vastag mosolygás. Peti töltött neki. A korcsmárosné vigyorgott, mint egy meztelen comb. Nagy, éhező pislantást borított rájuk, mint egy találka-sátrat. Peti tovább bimbózott:

- Igyál szentem, Peti mondja, hogy igyál. Karmazsin csizmát csináltatok szép kis lábacs-káidra, arany sarkantyúkkal. Láthatlanszínű selyemruhát varratok neked, hattyútollal töltetem meg a párnáidat. Igyál, szentem, hogy a fene egye meg a bőrödöt.

Nagy szerelmes hozzádörzsölődéssel kurjantott egyet. A vendégek odanéztek, kacagtak, de Peti már csak a leányt látta. Térdein riszálgatta, szorongatta, falta, mint éhes kapás a szalonnát. Tántorgó szavakkal mondta: - Elviszlek magammal a világ végére. Jobban szeretlek, mint a lelki üdvösségemet. Hát aztán te szeretsz-e?

- Hozass még bort, - mondta a leány.

Peti hozatott. Az emberek fokozódó mámorral ettek-ittak. Sötét kutyái a könnyörtelen halálnak: csattogó fogakkal, csemcsegő nyelvvel, szomjas, nagy szájjal rohantak az anyagnak, hogy minél többet magukkal vigyenek, mielőtt gazdájuk ostora bekergetné őket az örök fekete ólba. A három fiatalember gyűjtogató nótákkal bokázott egyik asztaltól a másikig. A gyermekarcú kopasz kereskedő már felgyúlt mámorban ordított: - Holnap reggel indul a hajó, igyunk, ki tudja, mit terem számunkra a tenger! - A korcsmáros roppant kupákkal hordta szét az ördög italát, most már pálinkát is és össze-összemosolygott a korcsmárosnéval.

Nemsokára már halálos részeg volt az egész terem. A nyavalyás test eldőlt s a megpiszkolt emberhúsból kivonított a lélek, mint megkorbácsolt kutya. A három fiatalembert a terem közepén ütötte le a szesz, úgy feküdtek egymásba keveredve, egymásba nyálazva, egymásba rángva. Az egyik, a daloló, szörnyű csuklásokban fel-felemelte felső testét, karjait könnyörögve tárta ki az eldőlt mulatók felé és kuncogta: - Mi nem vagyunk hibásak, mi hárman ártatlanok vagyunk. Minket azért fizet a korcsmáros, hogy másokat rácsaljunk a kárhozatra. Gazember korcsmáros, gyere, hogy öljelek meg. Oh, ha volna bátorságunk éhen halni! Nekem csak a testem részeg, de a lelkem józan és az fáj, fáj, fáj! Jó emberek, gyertek, üssetek agyon!

A nagy fiatal társaság egymásba hullott, egyetlen domb volt meggyalázott embertestből. A nők meztelen teste kivillant a káromkodó, hörgő férfiak rángatózása közül s írtózatok öklendezések közt piszkoltak egymás arcába. Egy szép fiatalember, egy bukott arkangyal, kinek mellét tüzes harapófogókkal tépte a mámor, egy ráhullott vastag céda lány alól, mint mocsárba fúló, üvöltötte ki: - Fiatal vagyok! fiatal vagyok! megfulok! segítség! - A pap pedig, kinek parázsló szeméből kilobogott az örület, mint egy szélbe kapott vörös zászló, tántorogva járt a vonagló, élő hullák közt, le-lehajolt hozzájuk s nagy szerelmes szétolvadással dadogta a megvakult érzékeknek: - Fiacskáim, szeressétek egymást! Fiacskáim, szeressétek egymást!

Künn, a nagy éjszakában feltámadtak a szélkeselyűk s haragos szárnyakkal verték a jajgató tengert. A halál befogatott parádés kocsjába s kibontott ostorral vágatott a levegő zord

madarai után. Üvöltő hullák garmadája volt a korcsmaterem s künn a megrázott világ zokogta hozzá a circumdederuntot. A vad fiatal szelek feltépték a korcsmaterem egyik ablakát, belekaptak az égő szövétnekek lobogó ruhájába s visítva húzták magukkal. A láng több helyen belekapott a tető gerendáiba, a tűz apró kölykei egyszerre feltámadtak mindenütt. Irtózatos füst töltötte meg a termet. A fojtó gomolyagban ordító alakok rohantak az ajtóhoz s tántorgó mozdulatokkal próbálták feltépni. De a korcsmáros estére, nehogy valamelyik vendég fizetés nélkül szökjön el, minden kijárást elzáratott, még az udvar kapuját is és gerendákkal torlaszolta el. Már az udvaron, a konyhában, a pincében, mindenütt fellázadt a tűz. Az udvaron a széna vörös lánggal hejehujázott. A pincében és söntésben a pálinkáshordók és flaskók felpattantak, az égő szesz beteg fénye lidércekké torzította a füstben hadonászó, üvöltő alakokat. Az emberek az ajtóknál egymást tépték, egymást verték agyba-főbe. A megkergült korcsmárost és feleségét a terem közepén üres üvegeikkel ütötték le s az élettelen testeket rugdosva bőgték: - A kulcsot! a kulcsot! - A józan részeg lett, a részeg örült. Csak a pap folytatta mámora álmát s a rettenetes kavarodásban odanyálazta - sírva, behízelve - a hadonászó öklöknek, véres szájaknak és csattogó fogaknak: - Fiacskáim, szeressétek egymást! Fiacskáim, szeressétek egymást!

Mikor Pista látta, hogy több kettőnél a dolog, odakiáltott Petinek: - Meneküljünk! - De Peti, aki teljesen elázott, a mámorban megdermedt szolgálot szorongatta s nagy lapos csókokat ragasztott rá. A Pista kiáltását nem is akarta hallani, a hortyogó culának motyogta nagy szerelmi vallomással: - Nem hagylak el, veled halok, együtt megyünk a paradicsomba. - Pista zsebébe dobta, ami pénz még az erszényben volt, letépte Petit a lányról, felemelte a levegőbe s úgy rohant ki vele az udvarra. Ott a nagy füstben próbált tájékozódni, hogy hogyan juthat ki a jajgató kavarodásból. Aztán jó ötlete támadt: Petivel a karján az udvar mélyére futott, hol az istálló volt. Az istálló már üres volt, a riadt állatok eltépték köteleiket s örült nyerítéssel vágattak az udvaron, bele-beletiporva az üvöltő emberhúsba. Pista berohant az istállóba s látta, hogy a hátsó fala hitvány vályogból van. Vett egy gerendát, roppant csapásokat mért a falra és az hamar kaput tárt előtte.

A tengerpartra futott. Ott egy sziklát keresett, mely védve volt a szél éhes madaraitól. Letette a mámoros legényt a sziklára, kiből most is gyöngéd szerelmi vallomás hajolt ki, mint hinárvirág a megzavart pocsolyából. Öklendezte: - Veled halok meg, szeretlek. - Pista mellé ült, megtörölte izzadt homlokát s nézte az égő szállót. A tűz már beborította az egész épületet, a szél, mint egy óriási vámpir lebegett a pusztuló ház felett s verdeste új, meg új haragra a marakodó lángokat. Az égő házból lónyeringés, jajgatás, retentő kiharadt káromkodások hallszottak. A csillagok sápadtak voltak a felgyúlt ház világánál.

Egész éjjel égett a korcsma, de az ordítás nemsokára elhallgatott. Az égő ház lassan roskadt össze. A szél leánya kéjes visítással tartotta nászát a fiatal halállal, a tenger jajgatott. Peti nyugodtan horkolt a Pista lábánál. És Pista lemerítette lelkét az éjszakába, mint szomjas vedret a csodálatos kútba. Nagy árnyékkal telt el s már a felkiséző bűn is csak hitvány kis klaun volt a szemében. Oh, milyen nyomorult dolog, milyen pillanatnyi rossz tréfa ember lenni! Miért nem született valami mérhetetlen természeti erőnek, testvéréül a haragos szeleknek, szeretőjéül a bontothajú villámlásnak, hogy világokat járó léptekkel bujdosna az örök tér pusztáin s világok bús harcaiban emésztené fel magát. Kitérte karjait a végtelen tenger felé. Peti csendesen horkolt tovább.

Másnap reggel jókor felébresztette Petit. A legény, ahogy kinyitotta szemeit, egy óriásit csodálkozott. Aztán nekifutott a megbékélt tengernek, beledugta a fejét és olyan józan lett, mint a pinty. Egy jó órai gyaloglás után elérték a kikötővárost. Ott a megmentett pénzből ruhát vettek maguknak, Pistának szép úri ruhát. Peti pedig tisztos munkásruhát választott, mert teste nem tudta állni az úri bőrt. Azután kimentek a kikötőbe, ahol árbocokból volt az

erdő és sok mindenben lehetett csodálkozni. Amint ott ténferegtek, egy különösarcú ember eléjük állt és kérdezte:

- Nem akartok felszegődni a hajónkra?
- Szívesen, - válaszolt Pista.
- Kövessetek, mondta az idegen.

2.

Jó félóránnyira a kikötőtől, egészen félre a többi hajótól, egy kis öböl védelmében állott egy csodálatos hajó. Nagy ékes hajó volt, oldalai vert arannyal voltak borítva, roppant patyolatvitorlái közt szelíden énekeltek a tenger fúvásai. Kétszáznegyven aranyozott evező nyúlt róla köröskörül a tengerbe s mindenik tövével egy odaláncolt rabszolga ült. A hatalmas fedélzeten sok ember nyüzsgött.

A parton egy kis csónak várt, a vezető ebbe ültette Pistát és Petit. Oda veztek a hajóhoz. Mikor felléptek a hajóra, egy aranyosruhájú szolga a kürtjébe fújt s az felkiáltott mély bűgással. A hajó emberei az érkezők felé néztek és mondták: - Új emberek érkeztek. - Azután mindenki csinálta a maga dolgát.

- Gyertek a király elé, - mondta a vezető.

Matrózok, lábatlankodó szolgák és bábész emberek közt egy biborkárpithoz jutottak. A kárpit mögül lassú zene és halk tánc ritmusa hallatszott ki. Tizenkét szolga állott ajtót. A vezető előtt földig hajoltak és félrehárították a nehéz biborfüggönyt, a király termébe értek.

A két székel Tündérországból hitte magát, mert csodálatos volt a terem. A falakra széles tavaszi mezők és virágos fák voltak festve. Nagy művész festette őket, mert végtelenek voltak a mezők, élők a fák s határtalan a horizont. A teremben csodálatos virágok illata szállt, apró, kékszárnyú, aranyosfejű madarak röpködtek és tavaszt énekeltek. A terem mélyén magas emelvényen, vert aranytrónon ült a király. Nagyszirmú különös virágok hajoltak föléje, előtte kis aranyasztalka volt, aranyserleg rajta. Körülötte urak álltak, ragyogó ruhában. A terem egyik szögletében huszonnégy muzsikás soha nem hallott nótát játszott furcsa húros- és fuvóhangszereken. Szélesszárnyú volt a nóta és végtelen fiatalság volt benne. A királyi emelvény előtt tizenkét fiatal leány, alig tizennégy évesek s szavakba nem férhetően szépek, lassúmozdulatú hívó táncot lejtettek. Köröskörül a teremben, aranyos kereveteken fiatal urak és nagyszépségű dámák ültek.

A király hatalmas termetű, ragyogó szépségű ember volt. De haja már őszesen csillogott s szemében az őszi erdők nagy szomorúsága volt. Úgy nézte a táncoló leányokat, mintha elsodró folyamból virágos fa ágába kapaszkodnék. Ahogy a vezetőt észrevette, intett: a zene elhallgatott, a leánykák, mint ijedt madarak csoportba ültek össze a terem közepén. A vezető a trón emelvénye elé vitte a két fiatal embert, háromszor mélyen meghajtotta magát és szólt:

- Nagy király, idegeneket hoztam szolgálatodba.

A király rányitotta két nagy szemét a legényekre, hogy szomorúságán át meglássa őket. Kérdezte:

- Önként álltatok szolgálatomba, vagy pedig kényszerített valaki?
- Király, nem azok fajtájából valók vagyunk, akiket kényszeríteni lehet - válaszolta Pista.

- Szeretem a merészséged, arcod fiatal és szép s mintha régi barátira emlékeztetne. Három kérdésre felelj meg, hogy megismerjelek. Mert az ember beszéde olyan, mint a kard pengése, megismerszik benne, hogy milyen nemes acél ad hangot. Van-e örökkévalóság, fiatalember?

Pista felelt:

- Ezelőtt ezer évvel és azelőtt ezer évvel és azelőtt sok ezer évvel sírtak és nevettek az emberek. A sírás és nevetés más hangú volt, de a fájdalom és az öröm ugyanaz, ami bennünk sír és nevet. Örök fájdalom és örök öröm a világ, ó király, csak más-más arccal sír és nevet. Ami bennünk sír és nevet örökkétől fogva van és soha el nem mulik.

A király arca most olyanra változott, mintha szomjas ember friss forrás felé hajlik:

- Leszünk-e még fiatalok? - kérdezte és könnyek teltek a szemeibe.

- Mindig öregek vagyunk, király és mindig fiatalok. A gyermekben már messzi apáknak szomorúsága van és ezer év zokogása szepeg fel benne. Az öreg emberben pedig kihajtanak a gyermekörömök, mint kékszemű virágok a behullott siron. És a mi erőnk és vágyunk megnőtt fiatalsága lesz azoknak, akik utánunk következnek.

- Hogyan lehet boldog az ember itt a földön? - kérdezte újból a király.

Pista felelt s most már homályosak voltak az ő szemei is:

- Oh király, én egyszerű székely legény voltam és nem ültek nehéz szavú bölcsök a bölcsőm körül. De végtelen vágyaim voltak, de végtelenül szenvedtem. Azután bemártottam a lelkem a könyvekbe és megláttam az élet ezer arcát s amit mondok, azt az én életemen próbáltam ki. Az ember úgy lehet boldog ezen a földön, ha szereti a fájdalmát, mint leghúségesebb szeretőjét. Ha nem fut a bánatától, hanem szembe fordul vele, térdeire ülteti, meg-megsimogatja hosszú fekete haját és elhallgatja mélyült énekét. Szeresd a fájdalmad, ó király.

A király mélyet ivott poharából és sóhajtott egyet. Sóhajtottak az urak, a dámák, az ajtónállók s a tizenkét fiatal leány is oldalra lankasztotta fejét és sóhajtott, mint májusi szellő a liliomok szoknyája körül. A király szólt:

- Szeretlek, idegen, mert feleleted nemes lélek tiszta csengése volt. Gyere, ülj mellém, állj a lelkem mellett, mert olyan szomorú, ha az ember nagy sokaságban egyedül van. Szolgádat pedig felveszem a szolgálaim közé.

Peti meglehetősen únta a sok szóbeszédet s a dámák ékes külsőségeit nézegette a beszélgetés alatt. De most felvetette a fejét, belepirult az indulatába, igazított egyet a nadrágján és mondta:

- Szolga volt a nainkád!... Engedelmet kérek, király úr, én Magyar Peti vagyok Háromszékről s hat arany van a zsebemben. Hanem ha van a király úrnak valami becsületes alkalmatossága, beállnék hozzá egy jó szóért, meg a Pista kedviért.

A király mosolygott:

- Aztán te is meg tudsz felelni három kérdésre.

Peti megint rántott egyet a nadrágja szíján:

- De nem az az Isten igazsága, hogy mindig csak maga kérdezzen s a szegény ember fia csak törje a fejét. Pistát a király úr faggatta, most hadd kérdezzem én őfelségét, mert az a székely igazság. És ha nem felel meg csak egy kérdésre is, kedvem fogja tölteni.

A király arcára nagy adakozó jókedv ült ki és még királyibb volt tőle az arca. - Hát kérdezd ki a kedvedet, - mondta.

- Olyan csikóm van, aki maga alól a ganét kihányja s mi a? - kérdezte Peti.

A király az urakra nézett, az urak a plafonra néztek. Peti kacagott:

- Hát a fúru meg a fűrészpör. Hát ezt se tudja: melyik ennek a széles világnak a legelső feje?

A király megint az urakra nézett, azok most a padlót figyelték. Peti diadalmasan verte össze tenyerét:

- Hát az ekefő, mert az ad a király úrnak is enni. Most ezt mondja meg, hogy mi: Ityeg-fityeg, lóg, alól szőrös várja.

Az úri hölgyek eltakarták arcukat, az urak dühös megbotránkozással néztek a legényre. Csak a király volt nyugodt. - Nem tudom, - mondta mosolyogva.

Peti féllábát a levegőbe emelte, félkezét feje fölé nyújtotta s két ujjával egy nagyot csettintett:

- Tudtam, hogy valami huncutságot fognak gondolni. Pedig csak a makk a fán, meg a disznó a földön s maguk is tudnák, ha székekelyek volnának. De mostan tegye meg öfelsége a kívánságomat.

- Aztán mit kívánsz?

- Van a király úrnak kocsija meg lova?

- Akad otthon a birodalmomban egy-kettő.

- Hát vegyen fel a parádéskocsisának, akár mindjárt parolát üthetünk. Ne féljen, mert nem leszek a szégyenére. Szolgáltam én már olyan urat, mint maga.

A király fennhangon kacagott és most már mindenki kacagott utána. A kacagás végiggurult a termen, ráfolyt az ajtónállók ajakára, tovább csörgött s egy negyedóra mulva a kormányos a kormánykerék mellett a hasát fogta nevetében. A király felfogadta Petit s parancsára elvezették a legényt, hogy egyék és igyék kedve szerint. Pista a király mellé ült.

- Egy fiatal nótát, egy nagyon fiatal nótát! - kiáltotta a király a zenészek felé.

A muzsikások nótába kezdtek. Mintha fiatal erdők s májusi virágok ajakáról szedték volna a nótát. Mint friss madarak tavaszi fa lombjában, szűz szívek repeszek a hangok lágy bokrai közt s kiénekeltek belőlük a halhatatlan szerelem. A vidámság olyan szelíd volt benne, mint szerelmes lány kezes símulása s a búbanatos is úgy mosolygott, mint egy holnapra ígért boldogság. A lányok felugrottak, szoknyáik mozogtak, lebbentek, mint fehér szirmok sokasága. Kinyújtották egymás felé karjaikat s testük tovamozdulásában végtelen vágyódás volt. Habruhájukon át gyöngén rózsaszínlett fiatal testük s szemükben az örök folytatás kitárt ölelése volt. A kis madarak száján kidobogott a tavaszi föld szíve s a fiatalság nagy hullámai mosták a termet. A király háromszor üritette ki roppant poharát s mint titkolt zokogást tördelte Pista fülébe:

- Óh, ha még egyszer fiatal tudnék lenni!

Azután a lányok felé fordult, haragos daccal s mégis kímélő hívással kiáltotta:

- Zóra, gyere ide!

A lányok közül kivált egy csodálatos gyermek, a tündöklően szépek között a legszebbik. Mozdulatainak édes gyermekesége, fejének hajlott lankadsága meleg elbágyadást vitt a lélekbe s pusztá látása olyan volt, mint egy hosszú csók. Odament a királyhoz és letérdelt előtte.

A király felölelte magához ezt a valótlan szépséget, hulló virágát a tragikus életnek és mondta s mellében, mint megrázott láncok, nagy fájdalommal csikorogtak.

- Nézz rám, Zóra, nézz az arcomra, a szemembe, a hajamra, nézz hosszan, nézz jól meg.

A lány a királyra nyitotta nagy szemét. Csodálatosak voltak a szemek, felnyílt csókjai az örök szerelemnek, daloló szája az elrohanó tavasznak. A király mondta:

- Mondd, öreg vagyok-e már, csúf vagyok-e már? Óh, milyen szép, milyen fiatal voltam!

A gyermek mondta s apró kis ezüst csengők voltak a szavai:

- Szép vagy, király, te vagy a legszebb férfi. Fiatal és erős vagy.

A király benézett a lány szemébe, mint sorsot megmondó csodálatos kútba. És feje bús hava visszacsillogott onnan. Felhördült és eltaszította a lányt:

- Menj, Zóra, menj vissza táncolni társnődhez, mert még kiszúratom a szemeid.

A lány visszarebbent a táncoló csoporthoz, mint kézből kiengedett galamb. A király kiáltott:

- Még fiatalabb nótát! Mindenki énekeljen, mindenki táncoljon, mindenki legyen jókedvű és fiatal, azértis!

A muzsikások tavaszi erdők viharos kedvét fújták, csuhajos táncát a márciusi szeleknek. És mind felugráltak, urak, dámák, szolgák és mindenki énekelt, hajrázott és táncolt. A bölcs államférfiak igyekeztek fiatalabbak lenni a fiataloknál s úgy bokáztak, hogy majd beleharaptak a sarkaikba. A vén udvari dámák csontjai csikorogtak, mint egy tovább taszított öreg karosszék. A kis madarak megvadulva cikázták át a forró levegőt s kéjes visítással szúrdosták tele. Csak Pista nem táncolt.

- Te fiatal vagy és nem táncolsz? - kérdezte a király.

- Én halott vagyok, engem megöltek, a hulla nem táncol, - felelt Pista.

- Ki ölt meg?

- Egy fiatal kis nőstény állat, akit emberi társnak hittem, pedig csak egy kis éhes szuka volt.

- Óh, hogyha én is ilyen fiatal halott lehetnék, tele ezer feltámadással, - sóhajtott a király.

Azután sűrűn ürítette serlegét s a bor nehéz tüze kilángolt arcán. Lemenő nap volt az arca, bús, haragos bucsúzással nézte az elforduló életet. Pista is ivott vele.

A táncoló diplomaták közül egy magas, karcsú, ősz ember kivált. A hóna alatt nagy íráscsomó volt, az egyik szeme a másikkal szembe nézett. Odament a királyhoz, fülébe súgta:

- Felség, mielőtt megérkeznénk haza, kegyeskedjék elintézni a folyó ügyeket.

- Olvasd a firkáidat, - mondta a király olyan arccal, mintha egy legyet kergetne el az orráról.

A hosszú úr szétteregette papírjait, szemüveget tett fel, olvasott:

- Felség, a Nagyfolyó melletti falvakat elöntötte a víz. Odalett a szegény emberek háza, vetése. A lakosok rongyokban jönnek felséged palotájához s egész nap ott üvöltének kenyérért. Mit csináljak?

A zene éppen a rohanó időt jajgatta. Hogy virágot, tavaszt, síma arcot tovább a megállíthatatlan örök zuhatag. Hogy a fiatalság olyan, mint a szélbe kapott ének s a szerelem elrepül, mint álomban látott csodálatos madár.

- Korbácsoljátok meg s kergessétek be a folyóba őket. Mi az ő éhségük! Üvöltsék az én fájdalmamat! - mondta a király és nehéz fergeteg ment át az arcán.

- Felség, felséged kincstartójának három szép lánya van, akik szeretik a vidámságot és mohón isszák az életet. Szórják az aranyat s az apjuknak nincs akarata az ő akaratukkal szemben. Most megvizsgálták a királyi kincstárat s kisült, hogy a kincstartó hűtlen sáfár volt. Milliókat lopott el, hogy etesse a lányai jó kedvét. Most börtönben várja felséged ítéletét.

A zene édes lebágyadással pihegett, mint forró nyárban leszállott madár. Forró eltikkadással nyögte az első szerelem ígéreteit, a csók végtelen örömét. A lányok tánca szerelmes elnyúlás volt egy végtelen ölelésbe. A király szólt:

- A kincstartót tegyétek vissza hivatalába s adjatok hatszoros fizetést neki. Lányai pedig szabadon arathatnak a királyi kert virágiban. Legyenek féktelenül fiatalok.

- Felség, felséged egyik vadásza a szomszéd birodalom területére tévedt. Ott lelőtt egy fehér szarvast és magával hozta. Most a szomszédkirálytól hírnök jött, ki alázatosan kéri felségedet, hogy a jogtalan tettért kegyeskedjék megfenyíteni szolgáját. Különben a legnagyobb örömmel ajánlja fel felségednek erdei minden vadját, folyói minden halát, csakhogy a jognak bántása ne legyen.

A zene most sírt. Késői novemberi szél fúvása volt benne. A hangok, mint megszáradt levelek csörögtek s néha nagy örvénylésükből kivillant a halál fehér ástása. A kis madarak csüggedten bocsátották le szárnyukat s hangjuk leesett, mint az ezüst kés a fáradt kézből. A kis lányok hangja a távozó szerelem zokogása volt s bús halotti tánc a mozdulásuk. - Elmúlunk, elmúlunk, - zokogták a hangok. A király riadtan kiáltott fel:

- Kössétek fel a hírnököt a legelső fára, vagy nyúzzátok meg elevenen s küldjétek vissza az urának. Ez legyen az én üzenetem. Te pedig vidd a paksamétád, mert behajíttatlak a tengerbe.

A király most már úgy esett a bornak, mint éhes oroszlán az eltalált áldozat húsának. Roppant máglya égett a szemeiben s nehéz lobogása rávöröslött az arcára. A zene csak szólt, a lányok csak táncoltak, a király vert hadak zokogó panaszával szólt Pistának:

- Nézd ezeket a roppant kezeket. Egy ország életét tartom velük, millió sorsot rángatok s egy ország lehet zátonyra tört hajó, ha én akarom. Adhatok nekik halált és nemzedékekre szóló boldogságot. És ezekkel a mindenható kezekkel hiába kapaszkodom az időbe, annyit sem érzi meg, mint rohanó kocsí a csecsemő zsenge kezét, tovarohan, mint megmarkolt folyóvíz. Otthon már tizenhétéves lányom van, virágzó és szép, mint a tavaszi nyírfa. S én néha majdnem gyülölöm és rettegek, hogy maholnap nagyapó leszek. Csak egy tragédia van a világon, hogy múlik az idő. Pedig fiatal vagyok és hazudik az ötven évem. Szeretni akarok, dalolni, táncolni s hozzávágom a koronám a főpaphoz. Kiáltsátok, hogy fiatal vagyok!

Felemelte serlegét s haragos paranccsal fordult a terem felé. A zene elhallgatott, a tánc megállott, muzsikások, urak, dámák, lányok, szolgák: mindenki kiáltotta a tenger harsogásába:

- A király fiatal! A király fiatal!

- Most pedig sírjatok, jajgassatok, mindenki sírjon és kiáltsa: jaj, jaj!

A terem egyetlen nagy zokogássá forrott. A muzsikások bántották hangszereiket, azokból folyt a sírás, mint megszárt bikából a vér. A kislányok esdő zokogással verték a földet s jajgató testük egymásba keveredett, mint hullám a hullámba. Az udvari dámák sivítottak, mint az őszi szél, az öreg urak mély reszketéssel sóhajtottak: jaj, jaj, jaj! - A madárcák dideregve húzták be szárnyaikat. A király felállott, teletöltötte poharát s mint megdőfött oroszlán kétségbeesett ordítással üvöltötte be a nagy zokogásba:

- Fiatal vagyok, fiatal vagyok!

Azután fenéig ürítette poharát s nehéz mámorral vágódott a trón lépcsőjéhez. Az urak hozzá-siettek, felemelték, biborbársonyos, pompás ágyra fektették. A tizenkét fiatal lány az ágya köré telepedett és halkán énekelt. A zene csendesen kísért. Mindenki lábujjhegyen járt.

Este Pista felment a fedélzetre. Amint az egyik kabin mellett megy el, hallja, hogy Peti kegyetlenül énekl:

Fiátfalvi halas tóba
Fürdik egy fekete csóka.
Hiába fürdik a csóka,
Nem lesz abból galamb soha.
Eredj haza, feküdj le,
Rálépek a füledre
S rá én mind a kettőre.

Pista benyitott. Hát Peti ott ül egymagában egy irgalmatlan nagy fiaskó előtt. A szemei már keresztbe álltak, a teste igen utána engedett a hajó mozgásának. Amint Pista belépett, ráakasztotta szemeit, mint két lepottyanni készülő fület:

- Szervusz, Pista, a kutyateremtésed. Nekem már kezd elég lenni ebből az óperenciás tengerből. Mindig mozog, mindig mozog, sohasem fér meg a helyén. Mindenütt csak víz, csak víz, sehol egy falás hegy vagy egy kis szántóföld. Nem tisztességes embernek való ez a sok nedvesség. Hol ásnak itt sírt az ember fiának, hova ültetik itt a pityókát? Én csak azt mondom, jó lesz már Háromszék felé lépni, mert baj talál lenni ebből a fene nagy zaftosságából.

Pista látta, hogy Peti most a búsuló állapotában van. Otthagyta, hogy hadd beszélje ki magát a borral. Alig tett egy pár lépést, már utána mászott a Peti keserves hangja:

Sírhatok én árva legén
A szeretőm beteg szegén
Jaj, ha meg nem gyavulna,
Életem es elmulna.

Felért a fedélzetre. Itt csend volt s csak megsűrve jött fel a hajó halkult lármája. A kormányos fekete alakja mozdulatlan volt a holdvilágban. Kezei a kormánykereket fogták, előre hajolt és mereven nézte a vizet.

A tenger és az éjszaka nézték egymást és hallgattak. Pistában átment egy gondolat, mint távol repülő madár:

- Lám, ez a hatalmas király hogy sír a fiatalság után és nem érzi tőle hatalma gyönyörűségeit. Nekem pedig eddig csak túskepárna és határtalan vágjak sajkása volt a fiatalságom.

És akkor vágya jött, hogy ott az elterült vizek szélességére egy csillagokig érő katedrális építsen, hogy az elforgó századok körülállva bámulják. Vagy, hogy lemerüljön az elrejtőző vizek mélyére s valami csodás várost hozzon felszínre s elmúlt világok életét tartsa roppant vállain. Irtózatos ereje felmozdult s valami gigászian lehetetlenbe kívánczolt megvalósulni. Mint etetésre váró kis oroszlánok, izmai éhesen tátogtak az élet után: tenni, tenni, építeni!

Sok karikájú nagy kacagás ömlött a fülébe. Hátranézett. A hajóból fehérruhás emberek és asszonyok jöttek fel és mindenik hosszá, kanyargós kacagással kacagott. Egy pár matróz is ténfergett utánuk, kik mosolyogva nézték a kacagókat. A nevetők félkörbe ültek a fedélzet szélére, lehettek vagy százan, szembe a mosolygó holddal. Közülült egy ezüstszakállú öreg ember, akinek arca vonásai már örök kacagó patakokba oszlottak. Ő volt a kacagás kántor, ő kezdte, a többi utána. Felső testüket előre s hátra lóbálták, mintha egy láthatatlan harang bütüi volnának. Közben-közben elhallgattak és nagy elnyelő boldogsággal néztek a holdra.

Egyszerre aztán egy nagy elhallgatás következett. Az arcokról némán folyt a holdvilág és a boldogság. Két fiatal lány egy asztalkát vitt az öreg elé, melyen kenyér, hús, bor és rózsakoszorú volt. A lányok az öreg lábaihoz ültek. Az öreg a rózsakoszorút fejére tette, bort töltött a pohárba és a hold felé emelte:

- Légy üdvözölve, hold istenség, örök örömnék örök mosolya!

- Hihihihih..., - kacagott a gyülekezet és háromszor a hold felé hajolt.

- Légy üdvözölve, három ujjú Istenség. Mert három ujjad van s örök boldog kacagásra csiklandod velük a világot. A te három ujjad: a szerelem, az étvágy, a jóság. Áldott legyenek a te szent ujjaid!

- Hahahahaha..., - kacagott mélyebb hangon a tömeg.

- Én, a te boldog szolgád, hirdetem a Jó kacagás vallását, melynek te vagy az egyetlen istene. Az élet csupa öröm, az élet csupa jóság, az élet csupa szeretet és jó kacagással kell megélni az öröm, a jóság, a szeretet világát. A legszebb élet a kacagás, a legnagyobb győzelem a kacagás, a legforróbb hála a kacagás. Üdvözlégy, örök mosolygás istene!

A hívek kacagva henteregtek a földön, aztán megint felültek. Az öreg folytatta:

- Mikor iszom a borból, résztveszek az egyetemes szent öröm folyamában. Ime, a bor emberi örömmé lesz.

Kiitta a poharat. A hívek boldog csemcsegéssel vigyorogtak a holdra.

Azután felemelte a kenyeret és a húst és mondta:

- Mikor eszem ebből a kenyérből és ebből a húsból, résztveszek a világ testvéri boldogságában. Ime a kalász, ime az állat emberi jósággá lesz.

A hívek páronként átölelték egymást, egymás szemébe nevettek s összecsókolóztak. Azután felugrottak, körbe forogtak s furcsa körtáncot jártak az öreg körül. Közben énekeltek:

Az élet csupa boldogság,
Az élet csupa öröm,
Az élet csupa jóság,
Az élet csupa szeretet.

Az öreg pedig rájuk szórta koszorúja szirmait s háromszoros megismétléssel mondta:

- Áldás a Jó kacagás híveire!

Azután kettős csoportban, szelid nevetéssel visszamentek a hajóba. Pista megkérdezte az egyik matróztól:

- Bolondok ezek?

- Dehogyan bolondok, uram, ezek a legjobb emberek a világon. Ezek a Jó kacagás vallásának a hívei s majd megtetszik látni, hogy szigetünk jó részét ők lakják. Nagyon derék, okos, munkás emberek s jók, mint a falás kenyér. Csak az a bogaruk van, hogy mindig kacagni kell és hogy az élet csupa öröm. Még a halottaikat is kacagva temetik. Különben a legengedelmesebb hívei ő felségének.

Mindenki lement a fedélzetről, a matrózok is. Csak a kormányos ült változatlanul dermedt előrehajlásában. Pista valami nagy nyugtalanságot érzett az éjszakában s úgy bántotta a hold vigyorgása. Valami nagy kézfogásra, irányt mutató ujra, meleg emberi szóra lett volna szüksége. Odalopózott a kormányoshoz s szelid hívással mondta:

- Kormányos úr!

A kormányos meg sem mozdult. Meghajlott árnyéka sötét volt a fedélzet bevilágított padlóján. Pista megismételte:

- Kormányos úr, kormányos úr!

A kormányos dermedt, néma volt. Pista közelebb hajolt hozzá. Az ember lehunyt szemekkel mélyen aludt. A hajó pedig ment tovább a hallgató habokon s azt hitte, hogy vigyázó szemek irányítják.

3.

A partok már énekeltek a közeledő hajó felé, mikor a király felébredett. A kezével kinyúlt a levegőbe, mintha elszálló álmát akarná megfogni, mint egy kezes madarat. Azután felült és eszébe jutott a tegnapi valóság. - Hol van az idegen? - kérdezte.

Rögtön előhívták Pistát. A király szólt: - Maradj a lelkem mellett, idegen. Néha nem ismerem önmagamat s az akaratom mint idegen zsarnok üvölt bennem. Én is félek tőle és én is bánom tetteit. Te bátor vagy és beszéltél már a halállal, te majd szembe mersz szállani az akaratommal is.

A hajó mind közelebb ment a parthoz. Virágos fák és csodálatos virágok hajoltak a víz felé s ragyogó madarak énekeltek az ágakon. Közel a parthoz, lankás domb oldalán egy palota csillogott, örvendő zászlók lobogtak rajta. A parton rengeteg ember várt. A hajó kikötött.

Háromszáz szűz élén várta a királylány édesapját. Szépek voltak a szűzek, legszebb álmai a tragikus életnek, de legszebb volt a királylány.

A király kilépett a partra s kitárt karjával elébe futott a királylány. A király magához ölelte szépséges magzatját, egyik szemében büszke öröm csillogott, a másiktól csurgott a könny. - Az én leányom ez a felséges csoda, belőlem szakadt ez a nagyszerű élet! - mondta az egyik szeme. - Jaj, maholnap nagyapa leszek! - zokogott a másik.

Mikor Pista meglátta a királylányt, összeszorította az öklét és megcsikorgatta a fogát. Zivataros düh és nagy félelem marcangolták a szívét. Jött, hogy ökle egyetlen csapásával szétrontsa ezt a gyönyörűséges látszatot, vagy, hogy nekiiramodjék és elfusson szakadékos erdők rejtett mélyére. - Nekem csak egy szívem volt, - szólt sötétén feltámadt fiatalságához, - azt szétaposta egy nőstény állat, nekem csak öklöm és fogaim vannak ezután.

A király szólt lányának és rámutatott Pistára:

- Mindig panaszkodtál, hogy nincs egy szép, erős és okos bátyád, akinek a jóságában úgy volnál, mint alvó gyermek a biztos sátorban. Most hoztam neked egyet, ha meg fogod ismerni, szeretni fogod.

A királylány végignézett Pistán és megnyílt a szíve kapuja. Nagy jóság jött ki a szeméből és hívó muzsika volt a hangja:

- Isten hozott, kedves bátyám, én jó hűséges hugocskád leszek.

Pista meghajolt, de nem fakadt szó a szívéből és sötét volt, mint mély völgyek fenyője. - Vajjon a majma hol maradt? - kérdezte magában.

Aranyos kocsi, tizenkét fehér lóval vitte őket a királyi palotába. A nép örömekeket énekelt és újjongott a király látására. Minél rongyosabbak voltak, annál boldogabbak voltak a bevonuló pompa látására. A szegény emberek, akiknek hívására kijön a kenyér a földből, a ház a kőből, a fegyver a vasból, újjongva ünnepelték azokat, akiknek kenyeret, palotát és fegyvert termelnek.

Ebéd előtt a király így szólt Pistához:

- Most pedig menjünk az ország tanácsába. Ebéd előtt tartom, hogy ha sokat beszélnek, a gyomruk siettesse őket. Ebéd után sohasem volna vége. Én már halálosan únom az egész országodit. Jó, hogy itt vagy, majd te leszel a szám és az akaratom.

Egy óriási nagy teremben volt a tanácskozás. A terem falain ragyogó tükrök voltak, hogy mindenki láthassa az arcát s ne beszéljen mást vele, mint a nyelvével. A terem ajtóit nyitva voltak a királyi konyhák folyosójára, hogy bejöjjön a készülő ebéd szaga és figyelmeztesse az

urakat, hogy a has nem csak azért van, hogy belőle beszéljenek. A roppant asztal körül már vártak az ország főtanácsosai s a király beléptére mind olyan arcot vágtak, mintha váratlanul valami nagyszerű ajándékot kaptak volna. A király leült az asztalfőre és intett az uraknak, hogy ők is leülhetnek. - Ülj mellém, idegen, - szólt Pistához a király. Az urak csak most látták meg Pistát s már gyűlölték is. Minden szem egyforma volt, mikor ránézett és mindenik azt mondta: - Megeszünk, megeszünk. - De a Pista szeme sem volt néma, büszkén szikrázta vissza: - Én is ott leszek!

Először az ország főpapja üdvözölte a királyt és hálát adott az istennek az utazás szerencsés befejezéséért. Indítványozta, hogy egy mázsa arany pénzt szavazzon meg a tanács egy hálaadó templom építésére. Az urak nagy lelkesedéssel fogadták az indítványt. Mindenik igyekezett külön könyökölni be újjongásával a király szemébe. A király mondta Pistának:

- Furfangos egy legény ez a te társad. Megtettem a királyi istállók fő parádés kocsisának.

Azután az urak felé fordult:

- Most adja elő mindenki a maga jelentését. De ne felejtsetek el, hogy már érzik az ebéd szaga. Aki sokat beszél, az a hasa ellen beszél. Aki pedig a hasa ellen beszél, az bolond ember. És hogy adjak én valamit egy bolond ember beszédére?

Felállott a főkancellár:

- Felség, országod évek óta élvezzi a béke áldását. És a béke hálás volt Felségedhez, bűvös vessejével megérintette országod földjét.

- A barna, vagy a szőke lányt szereted jobban? - kérdezte Pistától a király.

A főkancellár folytatta:

- És a földből paloták, gyárak, kertek és iskolák fakadtak. De az álnok szomszéd, kivel megosztjuk ezt a szigetet, megirigyelte ezt a békés fejlődést. Vadászod egy tévedését akarja felhasználni, hogy megint az emberi vér zuhataga borítsa el az arany termést, a nehéz munka gyümölcseit.

- Jól áll a bibor az arcomhoz? - kérdezte megint a király.

- Felség, elődöm annyira hitt a szomszéd békés akaratának, hogy vak könnyelműséggel feloszlatta hadseregünket s katonáinkat munkába fogta. Nincs elég fegyverünk, nincsenek tanult vezetőink s a gögös ellenség fenyegetése sötéten függ felettünk. Én, Felséges úr, nem megalázkodást, de okos ravaszságot ajánlok. Adjunk neki szinleg valami elégtételfélét, amíg felkészülhetünk. Felséged szent birodalma, mindnyájunk élete, hosszú békés munkánk minden eredménye van kockán.

Elhallgatott, leült. Nagy döbbenet volt a teremben s mindenki a király arcáról nézte, hogy mit akarjon. A király szétnézett:

- De hol van Zóra, hívjátok be az én szép Zórámát, hogy legyen mellettem.

A lányt előkerítették. Leült egy zsámolyra a király mellé. A király befúrta kezét a lány omló fürteibe.

Most a belső rend főnöke állt fel:

- Felség, már második éve, hogy a termés igen gyenge volt. A városokban és falvakban óriási a nyomorúság.

- Zóra, hány évesnek látszom ma? - kérdezte a király.

- Fiatal vagy! Fiatal és szép, a legszebb minden férfiak között! - suttogta a lány és megcsókolta a király kezét.

A rend feje beszélt:

- És ezt lelketlen izgatók felhasználják. A Jó kacagás vallásának hívei mosolyogva túrik a dolgot, de a többi lázong. Kezdi észrevenni, hogy éhesek és rongyosak és azt üvöltik, hogy többé nem dolgoznak másnak.

- Hogy lüktet a szived, Zóra. Ma elhiszem, hogy fiatal vagyok - súgta a király.

A szóló most felemelte a hangját:

- Felség, most, mikor az ellenség határaink felé csattogtagja fogait, most acélból legyen a rend és hű kutya az engedelmesség. Ajánlom, hogy küldjünk fegyveres öröket a bányákba, a szántóföldekre, a gyárakba. Aki megmozdul, le kell löni. Egy pár ilyen példa s megint nem fogják látni az éhségüket.

A király mély, hosszú csókot adott Zónának.

A főítélőmester állott fel:

- Felség, ma délután három akasztás lesz, melyre felséged legmagasabb megjelenését kérjük. Ma, mikor a társadalmi rend évszázados kapuját vas öklökkel döngetik, mikor az ős morális keretek szétgyengültek...

- Sok az ős hajam, Zóra? - kérdezte a király.

- Olyan fényesek a Felséged szemei - mondta a lány.

- Ma, mikor a lázadás a család szentélyébe is behatol, ma az igazságszolgáltatásnak kérelmetlen szigorral kell lesújtani. Reméljük, hogy Felséged egyik esetben sem fog kegyelmet gyakorolni.

Az ebéd szaga már gőzölögve jött be a terembe s mintha sült fácánok repdestek volna a levegőben. Az urak nyugtalanul fészkelődtek helyükön. A király mosolygva szólt Pistához:

- Beszélj szám, nem fáj fejem.

Pistát az egész jelenet alatt egy különös mámor öntötte el. Egy új akarat toppant beléje s felkurjantotta minden életkedvét. Félretolni ezeket a méltóságtól puffadt alakokat, akiknek minden szavatövén három félelem és három éhes érdek állott, fölébe kerülni mindenkinek, uralkodni, milliók életében döntő akarat lenni. Olyan kicsinynek, nyomorultnak látta most a férfi játékeit a nő macskával. Akarni, tenni, élő, vergődő, szétrohanó emberekből építeni egy hatalmas piramist magának, melynek ő legyen egysége és nehézkedése! Szemein, homlokán, vállain ragyogott a felébredt férfi, mikor felállott és beszélni kezdett:

- Felség, ha a hatalom a kezemben lenne, ezt tenném. Megzenném a szomszéd királynak, hogy ebben az országban annyi férfiszív dobog, hogy attól nem lehet meghallani az ő fenyegetését. Vizsgálatot indítanék a gazdagok és a kormányzó urak közt, hogyan szereztek vagyont és hogyan sáfárcodtak felséged vagyonával. Akit hibában kapnék, attól elvonnám vagyonát s a nyomorúságot enyhíteném vele. Megszüntetném az éhezést, hajlékot és ruhát adnék a nyomorultnak. Aki pedig még azután is lázongana, azt felkötteném. A három elitelt ügyét majd a helyszínen hallgatnám meg a végső kegyelem kérésekor és igazságuk szerint ítélnék.

Az urak arcán kilobogott a düh. Acsarkodó hangokat adtak, mint a zabáló ártányok, ha elveszik előlük a vályut. A király megsimogatta Zórárt és mondta:

- Ezt a hangot szeretem, voltaképpen ezzel kellett volna kezdeni, akkor már az ebédnél ülnénk. Fiatalember, én kezedbe teszem a hatalmam, amit parancsolsz, én parancsolom, a te ítéleted az én ítéletem.

Az urak elnémultak, az ajkuk mosolygásra csikorgott, de a szemük fogakkal volt tele. Szerencsére az ebéd szaga úgy ment beléjük, mint a katonazene a vasárnapi városba. Máskorra tették el a dühüket, hogy ne rontsa el az étvágyukat.

Ebéd végén aranyos hírnök jött jelenteni, hogy az akasztási ünnepség várja őfelségét. A király, lánya, Viola felé fordult, de úgy, hogy Zórának is mondta az akaratát:

- Jöjjetek ti is, gyermekek, tarka népet fogtok látni és érdekes arcokat. - A két lány örvendve kapott a király meghívásán.

A palota előtti hatalmas téren volt elkészítve az ünnepi céció. A téren félkörben pompás sátrak bársonya borult, bibor volt a királyi sátor, dús arannyal díszítve. Sötét poroszlók, fényes kürtösök és egy óriási zenekar tette még ünnepélyesebbé a jelenetet. Köröskörül hatalmas néptömeg állott, kítátott szemmel és kítátott lélekkel. Nagyon szerette az idevaló nép az ilyen látványosságot. Láthatta a felvonuló udvar pompáját, a tündöklő hölgyek és urak gazdagságát, az ország rendjének nagyszerű pompáját. Láthatta az óriási hóhért vörös ruhájában a fekete bitófa s a fehérruhás áldozat mellett. Mert ebben az országban a kivégzendőket hófehér ruhába öltöztették, jeléül annak, hogy aki a homályos küszöbön átlép, arról az élet minden hazug színe leválik s ősz meztelenségében kerül a kikerülhetetlen szemek elé. Visszatartott lélekzettel szoronghatott, mikor a főítélőmester odalépett a fekete pálcával a király elé s az utolsó kegyelmet kérte. Elránghatta az elítélt végső tusáját az elítélt ólomszínű arcában, kétségbeesetten könyörgő szemében, remegő tagjaiban. Hallhatta a nagy gyászzenét, melyet az ország szokása szerint, mint egy mindent elmosó fekete zuhatagot árasztott az ezer emberből álló zenekar. Szóval csodálkozhattak, kacaghattak, rémülhettek, sírhattak: az egyforma köznapok gépjeiből élő életté loboghattak s mindezért egy krajcárt sem kellett fizetni.

Háromszáz kürt szava riadt, mikor a király a biborsátorba lépett. Beült a nehéz vertarany trónusba, Zóra a lábaihoz ült. Mellette még két karosszék volt, az egyik Viola, a másik Pista számára. A Viola vállán egy hófehér kezes galamb ült, a királylány második lelke, melytől sohasem vált meg. A galamb szeliden turbékolt, szélesereszű kis falusi ház békéje muzsikált a turbékolásában s néha csőrével meg-megcsókolta a királylány kékesfekete haját, fehér nyakát. Ilyenkor Viola meg-megsimogatta a kis állatot. - Ez csak galamb és fehér, de hol van a majom? - kérdezte magában Pista.

A tér közepén állott a három fekete akasztófa. Mindenik előtt ott volt az áldozat, hófehérben, hátrakötött kezekkel. Előttük állott a roppant vörös hóhér s két vörös hóhérlegény, mintha a pokol felcsapó lángjai volnának a kárhozottak előtt. Az első elítélt egy vén asszony volt, kúszált ősz hajjal, nagy elmondó szemekkel, melyek mélyén szörnyű évek osontak el, mint kergetett gyilkosok, reszkető, síró ajkakkal, hosszú, vékony panaszos nyakkal. A második egy csodálatos fiatal parasztlány. Dús kibontott haja volt, sejtelmes, mint bokrok sűrűje s mélyén, mint pihenő driád, hevert a kéj. Szemei mélyek és forrók voltak, hívták a szerelmet, mint nap a csirát. Vörös nedves ajkai körül röpdestek a csókok, mint hazajövő fecskék az eresz körül. Gazdag melle, dús tagjai felverték az ölelést a férfikarban, mint tavaszi szél a völgyek visszhangját. A termékenység követelő, sürgető, szerelmes riadója volt ez a lány. A harmadik elítélt egy körülbelül harmincéves fiatalember volt. Teljesen nyugodtan, majdnem elegánsan állott a bitófája előtt.

A trombiták harsogása után a főítélőmester egy kis fekete pálcával a király elé lépett és fennhangon mondta:

- Felség, ime ez az öreg asszony nehéz bűnnel érdemelte meg halálát, de az emberi szájalom kegyelmet kér a kegyelem legfőbb forrásától az igazság ellenében.

A király átvette a pálcát, odanyújtotta Pistának:

- Légy ma a király szája és akarata.

Pista felállott. Halálos csendbe dermedt a roppant tér, állottak a szivek. Mint szomjas száj, Pistát szívta minden szem. Pista odakiáltott az öregasszonynak:

- Mondd el magad a bűnödöt!

Az öregasszony egy percig hallgatott és szomorúan nézett maga elé. Mintha töprengene, hogy itt az élet legvégső határán érdemes-e még szavakkal toldani ki az életet. De hátranézett, látta az akasztó fát és elkezdett beszélni:

- Jaj, jaj szegény bűnös lelkemnek, megöltem a testvéremet. Egyetlen testvéremet öltem meg. Az én férjem már húsz éve meghalt, a szegény testvéremmel éltem együtt, aki vén leány volt. Ő két évvel volt fiatalabb nálam, én pedig ősszel hatvannyolc leszek, azaz az Isten bocsássa meg a vétkem, lennék, ha életben hagynának. Irtózatossá nagy nyomorúságban éltünk, férjemről semmi sem maradt rám, csak egy csomó adósság a korcsmákban, az Isten nyugosztalja meg. Munkát pedig két ilyen fehérnépnek nemigen adtak, csak néha akadt egy kis seprés, perváta tisztogatás vagy más eféle. Csoda, hogy az éhségtől minden nap meg nem haltunk. A testvérem akaratos, nagyétvágyú fehérnép volt és erősebb volt nálamnál. Elvett minden falatot tőlem, meg-megtaszított, néha meg is ütött. Én néha az éhségtől félholtan néztem, hogy ő hogy falja fel az utolsó falat kenyeret. Éjszakánként sírtam az éhségtől és kértem a jó Istent, hogy vegyen magához ebből az inséges világból. Egyszer aztán a nagyságos jegyző úrnál takarítottam az egérfogókat. A nagyságos úrnak a kamarájában négy sonka megromlott s egyet nekem adott belőle. Én kendőmbé bonyáltam a sonkát, mikor késő este hazavittem. A testvérem már aludt. És amint én ott láttam nyitott szájjal aludni és láttam erős karjait, tudtam, hogy elvesz mindent tőlem, ha felébred. Nagyon éhes voltam és sok volt bennem az elkeseredés. Azt hiszem, hogy Isten egy percre elvette az eszemet. Az öreg rozsdás ollónkat, melyet még a férjemtől kaptam, beleszúrtam a testvérem nyakába. Alig hogy ezt tettem, már úgy szerettem volna szegényt megkínálni a sonkával és már én sem tudtam enni belőle. Jaj, jaj, mi lesz az én bűnös lelkemmel!

Pista végignézett a királyon, a két lányon, a csillogó urak s dámák dús sátraiban, ringó páholyokon, aranyon, drágakövön, bársonyon és nehéz selymen és teljes magasságára egyenesedett fel. A hangja sötét volt, mint a vád és lágy, mint a szájalom:

- Nagy bűnt követtél el szegény nyomorult öregasszony. De a te bűnöd az egyetemes egyetlen bűnnek a mozdulata. Őfelsége arra ítél, hogy élj.

A roppant tömegén átrándult az élet, kacagott és örömtől sírt mindenki. Az emberek összeverték tenyerüket, éljent ordítottak s éppen úgy örvendtek az öregasszony megkegyelmeztetésének, mintha felakasztották volna. Az öregasszonyt eloldották, az elítéltek fehér köntösét levették róla. Csodálkozó révedéssel tipegett félre.

A főítélőmester egy másik fekete pálcával lépett a király elé és megismételte az utolsó kérést. A király megint Pista kezébe adta a pálcát.

- Mondd el a bűnöd - szólt Pista.

A lány sírva fakadt, sírt, sírt, mint az őszi csatorna. Végre a nagy sírásból előtápászkodtak szavai:

- Én szerelemből tettem az egészet. A szüleim nagyon szegény emberek voltak s férjhez adtak egy vén gazdag emberhez, ahhoz, aki ott ül ni a népek között. Pedig én kislánykoromtól

kezdve szerelemben voltam egy legénnyel. De azért, ha már hites felesége lettem az uramnak, nem csaltam meg, pedig majd megszakadt a szívem. De azért ő mindig gyanakodott, leskelődött, rosszfélének nevezgetett. Néha bezárt és meg is vert. Nem lehetett ezt kibírni. Meg aztán a kedvesem szenvedését is láttam. Amellett az uramnak csunya, piszkos betegségei voltak, néha napokig nem mozdulhattam mellőle. De ha egy kis erőhöz jött, akkor csak gyötört, gyötört. Egyszer titokban levelet írt a kedvesemnek, mintha én írtam volna és meghívta őt vacsorára. Ő pedig azt mondta, hogy elutazik és megbújt a házban. Én egyedül maradtam, hát egyszer betoppan a kedvesem. Sápadt volt szegény és szomorú, majd kiesett láttára a szívem. Nagyon elfogott a szerelem bennünket s megcsókoltuk egymást. De Isten látja a lelkeket, hogy nem volt egyéb közöttünk, mint ez a csók. Akkor csak előrohan az uram három botos legénnyel, megtámadják a kedvesem, kiverik a házból. Engem meg csak ütlegel, vádol és kiáltja, hogy másnap közszégyenre fog kiállítani. Azután előparancsolja a vacsorát és evés közben is folyton csak marcangol:

- Látod, én eszem meg a vacsorát, én, a te kedves urad s nem az a kurafi, az a betyár, az a fiatal.

Nagyon felfordult bennem a lélek, volt otthon egy csomó patkányméreg, hát betettem egy csomót az uram ételébe. Egész éjjel úgy volt, hogy meghal, de ördöge volt s reggel már orvost is hivatott. Aztán törvény kezére adott s még a börtönbe is eljárt, hogy bántson. Mindennap odajött és kacagva mondta:

- Látod, drágám, milyen jó vagyok. Vén férj helyett fiatalat szerzek neked. Szép egyenes fiatal férjet, úgy hívják, hogy akasztófa.

- Igazat mondtál-é? - kérdezte Pista.

- Igazat, igazat, az élő Istenre mondom, hogy igazat! - kiáltott egy hang s nagy mozdulás lett a tömegben.

Egy szép fiatal legény evickélt ki az emberek sűrűjéből. Odafutott a lány mellé, két kezét előrenyújtotta, mintha bilincseket kérne rá s nagy zokogású kiáltással kiáltott a királyi sátor felé:

- Felséges királyom, engedd, hogy haljak én meg helyette. Mert az én szerelmemért, az én gyűlöletemért tette ő ezt.

- Álljon elő a férj is! - parancsolta Pista.

Egy csúf, rozoga, kapálós lábú ősz emberke botorkázott elő. A szemei olyanok voltak, mintha mindig kulcslyukon leskelődne át, az arcán csunya mosolygás volt, mintha a lelkét ragasztották volna a képéhez ebben a mosolygásban. Szép alázatosan meghajtott magát és mondta:

- Itt vagyok, felséges uram!

- Kívánod-e ennek a fiatal nőnek a halálát? - kérdezte Pista.

Az öreg az ég felé pislákkolt, mint egy szerelmes kecske, kezét szívére tette és kegyes hangon mondta:

- A jó Isten látja, hogy én személy szerint megbocsátottam neki. De az ország érdeke nagyobb az egyesénél, hadd teljesedjék hát be rajta a törvény példaadó akarata.

Pista harsányan kiáltott és felszikkasztotta a szemei:

- Az ország érdeke az, hogy erős fiatal anyáktól erős fiatal férfiaknak erős szép gyermekeik legyenek. Fiatal asszony, te bünt követtél el, de a te bűnöd a természet rendjében van. Őfelsége arra ítél, hogy menj férjhez ehhez a derék fiatal legényhez. Dolgozzatok, szeressétek

egymást, legyen sok gyermeketek és ez lesz a megbocsátás. Ezt a vén kecskét pedig, aki megsértette a világ egészségét, húzzátok fel helyébe.

Mérhetetlen ujjongás lobogott az égnek. A királylány szemei rátapadtak a Pista arcára, mint két kiszakadt csók. A galamb megrezzen a vállán, fölrepült és kanyargós lebegéssel a Pista vállára szállt. Az öreg férjet már levegőbe emelte a hóhér és visított, mint a farkon húzgált malac:

- Minden pénzem odaadom, csak az életem ne bántsátok.

Aztán már ott lógott az akasztófán. Kinyújtotta a nyelvét és most már nem rikoltott semmit. A zene szólt, a tömeg tapsolt. Az egyik hóhérlegény pedig odasúgott a másiknak:

- Micsoda fogása van a mesternek! Ha én egyszer így tudnék akasztani!

A harmadik fekete pálcával is a király elé lépett a főítélőmester. A király most már előre intett, hogy Pistának nyujtsa át a pálcát. Pista újból mondta:

- Fiatal ember, mondd el a bűnödöt!

A fiatalember egy óriásit ásított. Azután szólt s szavait úgy hullatta, mintha megúnt pénzt engedett volna kiesni a zsebéből:

- Nem érdemes olyan sokat diskurálni ezért az életért.

Pista szigorúan ismételte:

- Őfelsége hallani akarja a bűnödöt, beszélj!

A fiatalember kissé oldalra hajtotta fejét s hanyag, vontatott hangon mondta:

- Hát legyen, ha ez olyan nagy multság őfelségének. Én is öltem, de nekem az jobban sikerült, mint ennek a fiatal asszonynak. Én úri, gazdag családnak voltam az egyetlen fia, tehettem, amit akartam. De minden akaratom végén rettenetes üresnek találtam az életet, hát mulatsággal és mámorral akartam megtölteni. A vagyonom aztán ráment a vidám éjszakákra és a barátokra. Utoljára már csak adósságból éltem. Egy uzorásom, aki belőlem palotákat épített, erősen zaklatott egy nagyobb összegért. És mert szórakozottságból más nevét írtam a kötelezvény alá, fenyegetett, hogy törvény kezére juttat. Én határnapot kértem, ő megadta és hozzám jött azon a napon. Pénzt nem adhattam neki, hát agyonütöttem. Kezdheti a hóhér úr?

Az utolsó kérdésnél megint ásított. Pista nehéz döbbenéssel kérdezte:

- És nem bántad meg a tettedet?

A fiatalember mosolygott:

- Ugyan! Mindenki gyilkol, aki él.

Pista lelkében felállott valaki, egy nagy, nyitott szemű idegen. Nagy lélegzetet nyelt, kérdezte:

- Hogyan érted ezt?

- Az egész emberiség a gyilkosság rendszerén áll fenn. A végső szó mindig azoké, akik jobban tudnak gyilkolni. Ha a gyilkosság megszűnik, széthull az emberiség.

Pista egy nagy földrehulló test zuhanását hallotta és elsápadt. Azután erős hangon szólt:

- A te vétkeid nagyobb a gyilkolásnál: te üresen éltél. Kényszermunkára ítélt őfelsége. Tanulj meg szenvedni, szorongani, remélni. Ha háború lesz, az első sorban megválthatod az életedet.

Megint harsogó taps és piros ujjongások törtek ki a tömegeből, melynek tetszett az elítélt a fiatalságáért, az egykedvűségéért, de különösen azért, hogy egy uzorást tett el láb alól. A nép egyszerre a szívébe fogadta Pistát, magasztalták a szépségét, hatalmas termetét, éles esztét.

Már legendák is kezdtek fölrepdesni, hogy voltaképpen egy tündérkirály fia, aki álruhában jött kiismerni a királylány hajlandóságát. De az urak nyakán kitokásodott a bosszankodás s nem egy haragosan dörmögte:

- Mi lesz a társadalmi renddel?

Másnap a királylány így szólt Pistához:

- Kedves bátyám, a kocsi készen vár, a reggel olyan szép, gyere, nézzünk szét egy kissé a birodalomban, hogy te is ismerjed.

- Engedelmeskedem a parancsnak - szólt Pista.

Mikor az aranyos hintóba beültek, mely elé hat hófehér ló volt fogva, Pista szeme elállott a parádés kocsison. Tündöklő paszomántos ruhában volt az, kis bajusz-féléje lehetőleg látszó bajusszá volt pödörve s ravaszul hunyorgatott Pistára:

- Te vagy az, Peti! - kiáltott fel Pista.

- Én a! most jöjjön a háromszéki vicispán gunyát cserélni! - mondta Peti és egy édes hosszút kacagott.

A lovak közé csapott, a kocsi megindult. Begyesen léptek a lovak, mint friss fűvön járó kényes hattyúk. Nagyon szép nyári reggel volt. A fehér galamb a királylány ölében ült, Viola meg-megcirógatta, mire az felturbékolt. Pista hallgatott. Nézte a fák, az ég, a kertek nyári boldogságát, de valami árnyék volt a lelkén. A királylánynak nagy beszélhetnékje volt, de nem tudta, hol kezdje, azért cirógatta olyan buzgón a galambot. Egy kanyarodónál Peti hátrafordult. Ravasz biztatással szólt Violához:

- Aztán királykisasszony, én se nem látok, se nem hallok.

Viola elpirult, de egy édes mosolygás is nyílt a száján, mely lassan leszállt a szíve gyökeréig. Nagyon jó meleg lett tőle. Félénken mondta:

- Milyen szép reggel van.

- Szép - felelte Pista.

Viola nekibátorodott:

- Hány éves vagy, kedves bátyám?

- Talán huszonöt, talán nyolcvan.

Most újból széles mosolygás derült végig a lány ajkain. Mint egy pajkos gyermek, huncut bátorság ugrált szemében.

- Voltál már szerelmes, kedves bátyám?

- Átestem rajta - felelt kurtán Pista.

Viola most már felkacagott:

- És kit szeretted?

Pista beszélt s maga nem tudta, honnan jön a felelete. De minden szava olyan jól esett, mintha egy ellenségnek adott volna egy-egy pofont.

- Egy csodálatos szép lányt szerettem. De egy nagy hibája volt: mindig rothadt almát evett. Egy reggel aztán őt is teljesen rothadtan találtuk ágyában. Borzasztó volt így és rettenetes szaga volt. Azóta, ha szép fiatal lányt látok, mindig ezt a rothadt szagot érzem.

Violából kicsilingelt jókedve minden csengetyüje:

- Kedves bátyám, hát én is ilyen kellemetlen érzést keltek benned?

Pista megfricskázta a galamb feléje tartott csőrét. Élesen szemébe nézett a királyleánynak és kérdezte:

- A majmodat miért nem hoztad magaddal?

- Micsoda majmomat? Nekem soha sem volt majmom. - És most már egy ismeretlen gondolat fázott át rajta.

Elhallgattak. Kis idő múlva a lányból, mint ejtett gondolat jött ki a sóhajtás és szemei kiharmatoztak:

- Szegény bátyám, te sokat szenvedhettél!

Pista nem felelt. Peti egyszerre csak felkiáltott:

- Ni pest, pest, pest!

Megállította a kocsit, leugrott a bakról, nagy hadonázással rohant be egy kis falusi ház udvarára. Mert már egy falu szélére jutottak. Az udvaron egy domboshátú sütökemence volt. Peti odarohant, körülölelte a kemencét, úgy, hogy szép parádés hasa csupa mész lett tőle. Azután nekirohant az udvaron álló parasztasszonynak, azt is átnyalábolta, két nagy csókpalacsintát rittyentett a képére. Közben folyton kiabálta:

- Ni pest, Pista pest, Pista, Pista pest!

A házakból kijöttek a falusiak, férfi, asszonynép, gyermekek és bámulták ezt a hórihorgas legényt, ahogy hadonászik és csókolózik az udvar közepén. Viola és Pista is leszálltak a kocsiról. Peti nagy lelkendezve jött eléjük:

- Pista lelkem, most egy tapodtat sem megyek tovább. Levetem ezt a cifra gúnyát és beállók szántóvetőnek. Megérkeztünk Székelyföldre, megérkeztünk Székelyföldre!

És tényleg a falu olyan ősi emlékeztetéssel volt falu. A zsendelyes házak, a tág udvarok, a kerek kutak, a boglyas sütökemencék olyan egyazonosan otthoniak voltak. És a nép is, az örök kenyér lassú mozgású, egyszerű dédelgetői olyan egyföldi arccal néztek az idegen legényre. Pista szeliden intette Petit:

- Idegen vidék ez, Peti pajtás. Székelyföld a világ tulsó orcáján van s talán mi már sohasem fogunk odajutni.

Peti nehéz kijózanodással nézett szét. És most látta meg azt, ami idegen a dolgokban és az emberekben. Nagy keserveset sóhajtott és bennebb húzta a szép aranyos kalapja karimáját. - Akkor mehetünk tovább, - mondta megüresedett szemekkel.

Visszaültek a kocsiba. Peti haragos elbúsulással vágott a lovak közé, azok repültek, mint a vihart kergető sasok. Falvak, városok, szántóföldek és dús kertek rohantak hátra a vágató hintó mellett. A kékruhás fiatal ég vidáman keringett bele a dolgok táncába. Viola mondta:

- Óh bár így mennénk egészen a világ végéig!

Pista erősen ránézett a leányra. És akkor lelkében új gondolat kelt fel, mint egy éhes óriás. Ő már nem fog szeretni, neki már nincs új hite új csalatás számára. De már gyermekkorában ragyogó jövőt jósoltak neki, hogy hódítani, hogy uralkodni fog. És előtte volt a haldokló Bodor Benedek, amint nagy illetődéssel mondta el álmát. Most itt van ez a felé hulló fiatal lány, aki szép, mint amilyen a másik volt és valószínűen éppen olyan, mint a másik. De ebben a csatában már ő fog nyerni, mert már nincs szíve. Eszközül fogja használni, hogy valóvá tegyen egy olyan álmot, melyet más álmodni sem mer. Ő királynak született s minden koronás fő az ő jogát bitorolja. Ennek a rabolt jognak a vak érzése verte el nyugalma az otthoni

faluban, ez a mérhetetlen ős visszavágyás hajtotta rossz tettekre és bújdosásba. Most ez a lány lesz a hágcso, melyen visszajut ős jogához. És ha övé lesz a korona, meghódítja a szomszéd királyságot, ő lesz egyetlen úr az egész szigeten. És nem fog tudni róla, hogy azonkívül még van világ. Megfogta a leány kezét:

- Engedd, hogy örökre búcsút vegyek tőled.

A királyleány szemét megtágította a rémület s a torkába zökkent a szíve:

- Mit akarsz, mit akarsz?

Pista szomorú arcot mutatott. Hangját zengette, mint esti tárogatót:

- Hadd, hogy folytassam tovább magános utamat. Bújdosó senki voltam, nem nekem való hely melletted ülni. Egyszer már szerettem az életben és nem tudok már többet szeretni. Te királyleány vagy.

Viola kiszakadt boldog sírással borult a Pista mellére, de kacagott is közbe-közbe:

- Szeretlek... szeretlek, - csuklotta oda a hatalmas fiúnak.

Pista csókolgatta a leányt és szeliden simogatta fekete haját. És magában mondta:

- Csak játszódj, édes kis macskám, egy cseppet sem foglak szeretni. Te már nem fogsz megkarmolni. Nincs szívem, nincs szívem, nincs szívem!

4.

Királyabb volt a királynál Pista, ő lett az egyetlen hatalom s a birodalom végzete. A király maga második fiatalságát élte, multságokat, vadászatokat rendezett, ének és zene közt töltötte életét és mindinkább csak Zórárt látta a világon. Már el sem nézett az ország tanácsába, még azt sem kívánta Pistától, hogy jelentést tegyen a dolgokról. Az urak eleinte próbáltak besugóba menni és apró töviseket hinteni a király szívébe Pista ellen. De a király eszes ember volt, ilyenkor nagyot kacagott és rögtön hívatta Pistát. Ahogy Pista megjelent, a király rámutatott az árulkodóra és mondta:

- Nézd, ez ezt meg ezt mondta ellened. Neked adom, felköttetheted.

Pista eleinte kegyelmes volt az ilyenek iránt, de később börtönbe vetette őket s még jószágait is elvette tőlük. És mindezért a nagy királyi kegyért csak annyi fáradsága volt, hogy minden reggel azt mondta a királynak:

- Sohasem volt felséged olyan fiatal, mint ma. - Mert ennél a mondatnál az okos király sem tudott okos lenni.

Nagy változások történtek Pistában. Ő sem ismerte volna meg a tükörben saját lelkét. Az ország népe szerette s a nők is olyan szemmel néztek rá, mint a fa tetején levő legszebb gyümölcsre. De az urak gyűlölték, minden tettet gázságnak mondták, minden jószágát gonosz fondorlatnak, még a testi szépségét is undorító csúfságnak festették. Ha fényes ruhában járt, azt mondták, hogy sehonnai jöttment, pöffeszkedik mint egy részeg pulyka. Ha egyszerű ruhát vett magára, úgy magyarázták, hogy komédiás, aki olcsó eszközökkel akarja megnyerni a nép szeretetét. Ha elítélt valakit, bitorló zsarnok volt, ha megkegyelmezett, cinkosokat biztosított magának, hogy majd egyszer felforgassa az országot és legyilkolja az urakat. Összeesküvéseket szöttek ellene s próbálták elpusztítani. Egyszer mérget talált ételében, egyszer rálöttek éjnek idején, egyszer pedig tüzet támasztottak a hálószobájában. De semmi gyilkos akarat nem fogott rajta s minden ilyen eset után még nagyobb lett a hatalma, mert a király és a nép

még jobban szerette. Eleinte próbálta barátjaivá szelidíteni az urakat, magas állásokkal, adományozásokkal, barátsággal megnyerni őket, de minél jobban közeledett feléjük annál inkább egyedül volt közöttük s ők annál jobban gyűlölték. - Hát ha szeretni nem tudtok, majd félni fogtok tőlem, - mondta magában. Büszke, rideg és könyörtelen lett, ezer szemmel ügyelt a hatalmára és biztonságára. Bravókat tartott, kémeket fizetett, kik éjjel-nappal rendelkezésére álltak. Néha éjjel felriadt s egy gyanus pillantás, egy rejtélyes arc villant meg előtte és rögtön titkos tervek, készülő veszedelmek biztos tudatára jött. Ilyenkor felkelt, összehívatta biztos embereit s mint kopókkal verette fel velük a gonosz szándékok nyomait. És rendesen eredménnyel járt a hajsza, rendesen új meg új bandára találtak, kik ellene törtek. Most már nem ismert kegyelmet és sok úricsaládnak lett nehéz zokogás az élete. A börtönözés, vagyon-elkobzás napirenden volt s hetenként nagy fekete hintó vitte tengerre a száműzötteket.

Ez a folytonos izgalom és minden perces új dac és új győzelem most már korlátlan szenvedéllyé tette benne az uralkodás vágyát. Olyan volt ez az élet neki, mint a részegnek az ital, tépte is, de mind nagyobbra, mind nagyobbra lobbantotta életét. Most már minden éjjel arról álmodott, hogy harangok zúgása közt roppant ünnepi menetben koronázzák s az egész világ eltikkadva nézi az ő egyetlen urát. Violával játszott, mint kézre szoktatott madárral és este, mikor egyedül maradt, mindig kérkedett magának, hogy mennyire nem szereti ezt a lányt, hogy milyen győzedelmes minden szépsége ellenében. De azért, ha a lány más férfival beszélt, vagy csak más arc felé mosolygott, minden vére a fejébe ment s már fertelmes ölekezésben látta azzal a férfival. Leste és lesette is, ezer fogással igyekezett meglepni, szinte rögzött vágya lett, hogy rábizonyítsa: ez is csak olyan, mint a másik. Reggelenként első találkozáskor fürkészte a leány arcát, szeméinek aláárnyalását, ajka színét, vonásai sűrűjét, hogy felfedezze bennük a megbújít bujaságot. De azért folyvást mondogatta magának, hogy semmi köze a lány hajlandóságához, hogy nem több neki az egész híres szépség, mint a létra a tetőre menőnek.

Ebben az életben arca megfogyott, termete idegesebb lett, szemei fellázasodtak, de így még szebb lett. Viola veszettül szerette ezt a férfit, akit annyian szerettek és annyian gyűlölték. Egyszer, hogy a király szelid jókedvvel hallgatta a szüzek énekét, átölelte apját és kérdezte tőle:

- Apám, hozzá fogsz-é majd adni ahhoz, akit szeretni fogok?

A király arca sötét lett, mintha halotti szövet vetette volna rá árnyékát. Gúnyos, keserűn mondta:

- És úgy-e, ringassam majd az unokáim a térdeimen?

Aznap a király mindenkit elkergetett magától, még Pistát sem fogadta. Szobájából haragos kiáltások hallatszottak ki, mint egy beteg oroszlán üvöltése.

Egy szép szeptembervégi reggelen hívatta Pistát a király:

- Menjünk vadászni, - mondta és ragyogott a jókedvtől. - Ma nagyon szépet álmodtam s az álmom fiatalsága bennmaradt az izmaimban. Ma jó lesz nyargalni, üzni a vadat, felrohanni magas tetőkre. Ma hagyd te is az ország bajját és örvendj az én kedvemnek.

Pompás lovakon már várt az úri társaság, a kürtösök, a kutyák s a hajtók. Hölgyek is voltak a társaságban s Viola és Zóra is jöttek. A király felpattant hosszúnyakú fehér lovára és nekieresztette a térnek. Pista mellette lovagolt, az úri társaság pedig repült utánuk. A kutyák vidáman csaholtak.

Rohantak, rohantak, megbújt kis falukon, tarlott rögökön és fehér utakon át rohantak. A király és Pista mindinkább engedtek a vágatás mámorának, a társaság mögöttük elmaradt. Rohantak és a világ futott mellettük, mint egy vert hadsereg. A király nekivágatott egy rengeteg erdőnek. Az erdő halálos csendjében olyan volt a lovak lábainak döngése, mint egy feldobogó szív.

Nedves volt az erdő levegője s a roppant szálfák közt már ott állott a halál. Ott állott és fésülte az ősz hosszú haját. Lágyan, szeliden fogta kezére és halkán dúdolt is hozzá: - Milyen jó meghalni, - suttozták a fák.

A fák tövéről sápadt kis kék virágok nyúltak a jó dajka felé és mondták: - Néni, én is aludni akarok. - A király vágatott a meghaló erdőben.

A sűrűből egy rengeteg vadkan riadt fel, a király utána vágatott. Rohant a vadkan fel a hegynek és nyomán járt a király. Felértek a tetőre, a király rálőtt a vadra, de csak könnyen sebezte meg. Az erdő megbántott lakója megfordult s fertelmes fejét támadásra suvasztotta. A király leszökött lováról és kivont késével várta a vadat.

Pista már odaérkezett, közbe akarta vetni magát. A király rákiáltott:

- Ne merj mozdulni, most dűl el az életem sorsa! - A vad rávetette magát a királyra.

Percekig tartott a szörnyű birkózás, messze döngött a föld s hallszott a két küzdő vad lihegése. Végre a király nyakába szúrta a kést a fenevadnak s az úgy eldőlt, hogy meg sem nyekkent. Akkor a király felugrott, a véres késsel kezében felhágott a szirt legmagasabb fokára és a sárgult lombnak, a hallgató erdőnek, a hervadt fűnek és behullt szemű virágoknak: a halál roppant arcába kiáltotta:

- Győztem, győztem, fiatal vagyok!

A fák közül női kacagás ezüstje csengett. Zóra és Viola lovagoltak ki a sűrűből. A király odafordult a lányok felé s mint hogyha vár bevételeit hirdetni, nagy harsányan kiáltott:

- Egy hét mulva lakodalmat ülök veled, Zóra!

És azon a héten az egész ország nem tett egyebet, mint készült a király lakodalmára. Az ország minden szál virágát az udvarba hordták, hogy dacos emberi akarattal mégis tavasz legyen. Háromezer legszebb szűzlány volt a menyasszony kísérete. Mintha fehér liliomszirmok végtelen hullása lett volna a menet. A nép közt rengeteg ételmet és bort osztottak, hogy legyen részeg mindenki a király boldogságától.

Már három napig tartott a dáridó a palotában, a városban, az egész országban. Az emberek olyan részegek voltak, hogy testvérnek szólították egymást s még ölelkeztek is bele. A foguk elvászott a szokatlan sok ételben, többet nem haraphattak, hát csókolni kezdték egymást. Még az állatoknak is szeszben kevert ételt adtak, úgy, hogy a kutyák, disznók, baromfiak, juhok, örült táncot jártak az udvarokon és uccákon szerteszét, s furcsa hangokat hallattak, mintha emberek volnának.

Mikor harmadnap este a palotában a legmagasabban lobogott a dáridó s a lakodalmas ének verdeste az örömtüzektől felgyújtott eget, lobogó fáklyával egy idegen hírnök jelent meg a roppant lakodalmas teremben. A király feje a Zóra ölében volt és nehéz arany poharat tartott a keze. A hírnök hangja zúgott, mint a félrevert harang.

- Király, az én királyom nem testvéred többé. Ő kinyílt kézzel közeledett feléd, te eltaszítottad őt. Ő békét akart, a te akaratod gyűlölet. Ő az építést szereti, te a pusztítást kívánod. Legyen hát a te akaratod szerint, legyen háború!

Odavágta a lobogó fáklyát a trón emelvénye elé és kirohant a teremből. Felszökött lovára és elvágatott. A teremben elakadt az ének, elhallgatott a zene s a mámoros szíveket hideg verte ki. A király hanyagul emelte fel a fejét Zóra öléből és mondta:

- Szép vagy, Zóra és a te szépséged az én fiatalságom.

Azután Pista felé fordult:

- Ha legyőzöd a szomszédkirályt, tied lesz lányom keze és fele királyságom.

V. SZENT ELEK ÉJSZAKÁJA.

1.

Vörösen lobogó fáklyákkal fekete lovasok vágattak széjjel, még azon éjszaka az országban és felüvöltöttek az alvó faluk csendjét:

- Háború! háború! Holnap mindenki gyűljön a királyi palota köré.

A falusi ház asszonya felriadt ágyában, egyenesre ült és dermedt szemmel nézett az éjszakába. Azután elkezdett vonítani, mint halottas ház kutyája:

- Háború! háború! Jaj, édes uram, drága lelkem uram, jaj, gyermekeim, háború!

A gyermekek felriadtak s belevisítottak az anyjuk kétségbeesésébe. Nehéz álmából felmerült a szántó-vető is, mint hulla a kútból. - Mit jajgatsz, asszony? - kérdezte és megdörzsölte a szemeit, de már hallotta az uccákról besüvöltő hangot: - Háború, háború! - Akkor meredten nézett maga elé s egyszerre csak kizökkent lelkéből: - Mi lesz az őszi vetéssel? - Erre aztán még jobban sírtak. Végre a gyermekek beleszunnyadtak a nagy keservükbe. Akkor a paraszt átölelte feleségét s addig dörzsölték egymáshoz a bánatukat, amíg elbúsult nagy szerelmes csókban vetettek új életet új halálnak a holnapi halál küszöbén.

Másnap reggel a szántó-vető jókor felkelt s felköltötte fiúgyermekeit. Kiment a pajtába, megnézte a tehenet. Azután körülnézett a telken, megnézte a baromfit, a kazalt, az ekét, az eleséges kamrárt. Akkor sóhajtott egyet és azt mondta: - Majd csak lesz valahogy. - Az anya és a lánygyermekek ríttak, mint a záporosó és akkor az apa egy termetes nagyot káromkodott. De már megjuhászodott, megölelte az övét, Istent emlegette s fiaival megindult a palota felé. Vele jöttek a kis fiúk és a nagyon öregek is, mert a két ország szokása szerint ezek is résztvettek a háborúban.

Pista megparancsolta, hogy minden vasból fegyvert kell csinálni s hogy a gyárakban még az asszonyok és a lánygyermekek is dolgozzanak. Éjjel-nappal folyt a munka, az egész ország egyetlen óriási műhely lett, hol lázasan készítették a halál kelengyéjét.

A király üzte Zórával a mézeshetek játékait. Mindenütt Pista parancsolt, az ő akarata volt minden munka gyökerén. Éjjel-nappal lótott-futott lóháton, gyalog, falvakban, mezőkön, gyárakban irányította a munkát és szította a szíveket. Az emberek jobban szerették mint valaha és ha látták, bátrak voltak és újjjongtak a halál előtt.

A hadsereg négy részből állott. Az első hadosztály az aggastyánok serege volt. Ebben az ötven és száz év közötti emberek voltak. Összeaszott, csontraszáradt, fogavesztett ember-töpörtők, elpohosodott, hullaszemű, réveteg guttaütésesek, kapáló járású paralitikusok, kik a nap helyett papot mondtak s az ételt szájuk helyett a fülükbe dugdosták, szomorúszemű, hosszúnyakú vén életigások, kikből úgy sírt az élet, mint éhes gyermek a nyomorult ágyból, fogatlan, félvak, tántorgó töredékei az emberi hercehurcának.

A második hadosztály a gyermekek: hat-tizenötévesek hadserege volt. Mikor ezek felvonultak nótával az ajkukon, nótákkal, melyekben még a dédó fehér ártatlansága csilingelt, meleg lett minden szívben és minden férfiszem, apai szem, minden asszonyszem, anyai szem lett. Duzzadt, virítóarcú kis emberágacskák, szösze hajjal s nagy nyitott szemekkel, melyeknek kérdése mély, mint őserdő mélyére rótt titok. Jó tanuló arcú, nagyhomlokú gyermekek, kiknek arcán már ott ült a gondolat, mint komoly madár a virágos ágon. Villogószemű, örökmosolyú

kis csibészek, kikben fickándozott az élet, mint a morzsák után kapkodó halacska. És sápadt, vézna, kenyértelen arcú, fájdalmas legénykéek, szomorú hajtásai a nagy nyomorúságerdőnek.

A harmadik a fiatalok, a tizenhat-huszonötévesek hadosztálya volt. Ezekben hetvenkedett a hús, énekelt a kenyér és kacagott a jó munka. Fiatal szálerdő volt ez, viharos zúgása az elrohano életnek. Az ajkuk még nedves volt szeretőjük csókjaitól és szerelmes nagy vágyakozás volt a daluk. A negyedik a férfiak, a huszonhat-ötvenévesek, nehéz, sötét, biztos hadserege volt. Még menve is mozdulatlanoknak látszottak, mint a végzet, mint a végső elhatározás.

Végre megindulhatott a hadsereg. Amerre ment, sírt, énekelt és kacagott a fehérség-féle. Csakhamar átléptek az ellenség országába. Pista nagy csodálkozására az ellenség nem volt felkészülve s a határfalvak népei futottak az ellenség elől, mint az ördögsekér a szélben. Egy csomó falut harc nélkül foglalt el, itt-ott történt csak egy kis csetepáté. Végre egyik este az előőrök jelentést hoztak, hogy nem messze jelentékeny haderő várja a támadást. Pista kiadta a parancsot, hogy az egész hadsereg üssön tábor s csak holnap folytassák az útjukat. Napvilágnál biztosabb a győzelem.

Egy kis falu mellett táboroztak le. Hűvös, ködös, őszi este volt. Sötétvörösek voltak a tábor-tüzek a ködben, az alakok szétoldva óriásoknak látszottak a tüzeknél. Néhol egy nóta szólt, néhol egy kürt sírta az elhagyott otthon keservét. Tréfa is járta és kacagás is esett. De sokan hallgattak, mert szívükben beszélt a halál.

Pista egyedül ült vezéri sátra előtt és nézte a lobogó tüzet. Nézte mereven és várakat épített álma a lángok fölé. Csak Peti volt mellette, ki köpönyegét a földre terítette s végighasalt rajta. Ő is a tüzet nézte, de néha egy-egy tört székely nóta dúdolt fel az ajkán.

Pista nézte a tüzet. Szemeiben győzelmes seregek vonultak el. Diadalmas kürtök zengését hallotta és szólt:

- Király leszek.

Peti kiköpött egy vékony kanyargót a két újjá között és kedvetlenül mondta:

- Legyél, ha kedved telik benne. Magad sütöd a kenyered, magad eszed meg.

Pista most eszmélt rá, hogy ez a másik lélek mellette van. Kérdezte:

- Mi bánt, Peti pajtás?

- Mi bánt? Hát semmi sem bánt, csak az, hogy megesz a fészkes fityfene. Mi bánt? Persze, téged nem bánt semmi, neked csak a királykisasszony, meg a korona kell, aztán megvan minden.

- Hát csak nem panaszkodhatol te sem a sorsodra?

- Nem panaszkodhatom? Hát persze, hogy nem panaszkodhatom. Éppen ez a baj. Azóta esz a fene, mióta nem panaszkodhatom. Tudod, hogy én már torkig vagyok ezzel az urasággal? Néha titokban két-három napig éhezem, hogy legalább ezzel érezzem otthon a falunkban magamat. Mert én már vágyom haza, Székelyföldre és belehalok ebbe a nagy vágyakozásba. Ezt a háborút még végigcsinálom, ne mondják, hogy Magyar Peti hálátlan vagy gyáva. De azután, ha megszököm is, hazamegyek. Inkább beállok a zsigori Séra báékhoz igáslónak, az is jobb lesz, mint itt ez a nagy parádés komédia. Nem mondom, nem csúf tájék ez s a királyi palota sem utolsó, de mégsem Székelyország. Itt még azt sem tudják mondani az embernek, hogy a sűj álljon beléd, Peti.

Pista hallgatott és nem akarta hallani a Peti beszédét. Közében egy katona énekelt. Énekelte a tavasz örömeit, első felfakadását a megápoltság rögnek. Énekelte a csira reménységét, a jóságos munkát az édes napon, a megért kalász kacagó diadalát. Énekelte az aratás boldogságát, a

tűzhely szelíd melegét, az összefogó kezek vidám biztonságát. Énekelte a lámpa fényét az öreg asztalon és a szelíd sugár játékát a szöszke fejeken. Énekelte a családot, mely olyan az örök tragédiák zuhatagában, mint boldog sziget a sötét vizek hátán.

Pista megint a tűzre meredt. Peti megszólalt:

- Pista, te!

- Mi az?

- Jó fehérnép volt az a Kis Márta. Milyen jó berkécstokányt tudott készíteni.

- Holnap ilyenkor már győztem, - felelte Pista.

Megint csend lett. Peti megint felzökkent:

- Mondok valamit.

- Mi a bajod megint?

- Vajjon gondol valaki a szegény édesanyám sírjára? Közel van a te édesapád anyád sírjához.

- Három hónap alatt enyim lesz az egész ország - mondta Pista.

Peti most már nagyobb hallgatott. De azután megint csak felokvetlenkedett:

- Pista, nem haragszol?

- Mi az ördögért haragudnám?

- Hát akkor megmondom, hogy nem vagy te már Pista, csak a testi formád az s megette a fene ezt a világot.

Reggel hat órakor már szembeállt a két hadsereg. Az ellenség egy falu előtt állott teljes hadirendben. Pista előbb egy hírnököt küldött eléjük s kegyelmet ígért annak, aki megadja magát. - Menj, mondd meg uradnak, hogy csinálja meg a végrendeletét - mondta az ellenség vezére s a csata megkezdődött.

A sziget népeinek ősi törvényei szerint először az aggastyánokat eresztették egymásnak. A két öreg hadsereg inogva, tántorogva, mankósan, lihegve, krárogva keveredett egybe. Sok vakult szemű a levegőbe hadonászott, míg holtra fáradva eldőlt s a többi összetaposta. Némelyik megfordítva sütötte el a puskát és önmagát lőtte hasba. Sok a szembenálló ellenséget akarta kupán vágni s szomszédja fejét hasította ketté. De azért példás buzgalommal tépték, vágták, lötték, harapták, rugdosták egymást s nemsokára egy lihegő, hörgő, rikácsoló véres gombolyag volt az egész. Reszkető vén kéz kapott ősz hajba, fogatlan vén száj harapott remegő vén nyakba, világtalan tántorgók osztották világtalan tántorgóknak a halált. Egy pohos halszemű öreg megőrült, felült egy földbuckára és tele torokból istenes énekeket kezdett énekelni. Egy másik öreg odatántorgott és mankójával agyonütötte. A két hadsereg többi része némán nézte az irtózatos küzdelmet.

Mikor már egyetlen vonagló véres kocsonya volt az egész s halott, haldokló vagy tehetetlen volt mindenki, csak egynéhány próbált menekülni a véres hinárból, akkor a két gyermekhadsereget engedték össze. A gyermekek dalolva mentek egymásnak. A Pista gyermekei egy dalt énekeltek, melyet az ő parancsára tanítottak be az iskolákban:

Maros vize folyik csendesen,
Viseld magad illedelmesen,
Mert ki magát illetlenül viseli,
Tanítóbácsi azt megveri.

A másik csapat nótája gyorsabb és vidámabb volt:

A friss pogácsa meleg,
Szereti azt a gyerek,
Ha leckéjét bevágja,
Övé lesz a pogácsa.

Az öreg testek garmadán találkozott a két gyermekhadsereg. És akkor a két ének szörnyű visítózássá változott. És bár botlottak az öreg fejekben és vézna karokban, bár el-elsikultak a véres emberiszapban, egymásnak estek, tépték, bántották egymást. A puskát alig használták, vagy inkább az agyával csapkodtak szerteszét. De karmaikkal, fogaikkal, széthadonászó kis kardjaikkal annál vitézbbek voltak. Kis szösze fejek ütődtek kis szösze fejeknek, zsenge rózsaszínű kéz szorítása alatt kis fehér nyakakban állt el a lélekzet. A mesehallgató szemek dermedten tágultak a halálra, anyamell-szívó kis szájak haraptak kis fehér torkokba, melyeken még mintha látszott volna az anyatej édes lefutása. A hadonászó cseppségek részegek lettek a vértől, visítózva rugtak ellenfeleik ragyogó arcába, mellébe, hasába s kis kezeikkel, melyek tegnap még hintaló nyakát fogták, kitepték a felhasított ellenség belét. A két hadsereg sötét mozdulatlanságban nézte a szörnyű látványt.

Mikor aztán a friss hangok betörtek a vérző torkokba, a kis holttestek elvegyültek a véres hullák közé, mint kis véres habocskák az iszap vizébe, mikor már mozdulatlan vagy rángó véres csonk volt minden s csak itt-ott állott ki még egy kérő kezecske, egy jajgató kis fej, akkor egyetlen harsona jelére egyszerre megindult mindkét részről az ifjak és a férfiak tábora. És nemsokára ordító, üvöltő, rángó embererdő sűrűjében járta táncát a lakodalmas halál.

Peti már alig türtöztette magát. Mikor aztán a jelt megadták, eldobta puskáját, két kézre kapta a kardját s szörnyű hadonázással futott az ellenségnek. Ordított, mintha veszett kutya harapta volna meg:

- Gyertek ide, azt a ragyogó dicsőségét a pofátoknak, gyertek, hogy hasítsam ki a beleteket!

Azzal vágta, pusztította maga körül az ellenséget, mintha ünnepi kocsi számára vágna szekér-utat. Csakhamar az ellenség vezére mellé férközött. Fülébe ordította:

- Egy meg egy a kettő s én vagyok a Magyar Peti Háromszékről!

És egyetlen csapással kettőbe osztotta a büszke vezért. Aztán valaki őt is homlokon vágta s eldőlt a tipró lábak alá.

Estére vége lett a csatának. A Pista teljes győzelmével végződött s aki megmaradt az ellenségből, futott, mint a kárhozott lélek. A győztes hadsereg mámorosan énekelte diadalmi dalát. Pista rögtön hozzáfogott a kitüntetések osztásához.

- Ki érdemli a legnagyobb vitézség monetáját? - kérdezte a katonáktól.

- A Magyar Peti, Magyar Peti! - kiáltották a katonák.

- Peti, lépj elő! - parancsolta Pista.

Senki sem felelt. Egy katona jelentette:

- Jelentem alásan, én láttam elesni a csatatéren, de nem tudom megmondani, hol.

Pistának nagyot dobbant a szive. Hat fáklyáslegényt vett maga mellé és két kürtöst s megindult keresni bú kenyeres pajtását. - Csak életben legyen, csak életben legyen! - ismételte magában.

A köd ma lengébb volt s fehér, mint a csorduló tej. A hold átszűrte és olyan volt a csatatér, mintha a hullák fölött még ott lebegne a meleg lélek. Pista bele-belekiáltott a halálos csendbe:

- Peti, hol vagy? Peti, hol vagy?!

A két kürtös megfújta kürtjét s hangjuk hosszan zengett a nyugvó holtak felett.

Pista le-lehajolt megnézni az elesettek arcát. A lenge ködön, mint finom szemfödelen át, holt arcok meredtek feléje. Meghidegült gyermekfejecskek, némelyikre visszajött a mosolygás, mint fecske a leégett házra. Öreg, halálradermedt szörnyű arcok, nyugodt szép fiatal fejek, csóktalan ajkakkal, elhallgatott szívvel. Egy helyen szelíd kacagás csörgött fel az éjszakából. A jó kacagás vallásának hívei temették el hitsorsos bajtársaikat és szembenevettek a holddal.

A fáklyák sötét lobogása véresre harapdosta a ködöt. Pista újra meg újra kiáltotta a holtak felé: - Peti, hol vagy? Peti felelj! - A kürtök újra, meg újra felharsantak. Utána fázott a keresők szive.

Egyszer csak gyöngé nyögést hallottak. A hullák dermedt hullámaiból fel-felrángott egy alak. Megállottak, hallgatóztak. - Pista! Pista! - suttogta valaki.

Pista odarohant, a fáklyások követték. Ott volt Peti, véres sebbel homlokán. Mellét durva csizma taposta be. - Pista! Pista! - ismételte s vér jött ki minden szóra ajakán.

Pista feléje hajolt és ebben a percben csak testvér és székely volt. - Peti, édes Peti, csakhogy élsz - mondta.

- Élek, de nem sokáig. Ez a seb a homlokomon, ez nem volna semmi. De a mellem, a mellem. Adjatok inni.

Egy kis rumot adtak neki. Azután óvatosan egy hordozó ágyra fektették s fáklyák ravatalos fénye mellett vitték a haldoklót a táborba. Egy óriási tábortűz mellett tették le. Pista szólt az orvosnak:

- Ha megmented, milliós vagyon urává teszek.

Peti kissé felemelkedett. Most már nyugodt volt és mosolygott. Rászólt nehéz beszéddel az orvosra:

- Menj a francba, meghalok én nálad nélkül es.

Azután nagy csodálkozó szemekkel nézett szét és mondta:

- Milyen idegen katonák ezek.

Most egyszerre rémületre rángott az arca s véres hörgéssel ordította:

- Pista! Pista!

Fel akart szökni. Pista szelíden feléje hajolt és átölelte:

- Itt vagyok, Peti, itt vagyok, édes pajtásom, mi bánt?

A haldokló magához szorította a Pista jobb kezét, mintha egy habokból kiálló árboc lett volna. Nagy jajgatással mondta:

- Nézd, nézd, ég Székelyország, az egész Székelyország! Jaj, mennyi láng, mennyi láng, jaj szegény Háromszék!

- Peti, édes Peti - csitította Pista.

- Nézd, égnek a kazlak, égnek a házak. Ég a templom, ég a temető. Jaj, jaj, ég az édesanyám sírja! Nézd, nézd, véres a Feketeügy! - zokogta a haldokló.

- Peti, nem ismersz meg? én vagyok, Pista.

- Hogy fú a szél, milyen sötét hollók szállnak. Már ég a vetés is, a drága vetés. Hess, hess!

Egy irtózatos véreset csuklott és nagyot rángott, mint a homokra dobott hal. Egy pár percig csendben volt. A katonák néma körben nézték a haldoklót, a tűz lobogott, mint egy mérhetetlen áldozat. A haldokló körülnézett az arcokon, véres szája dudorászni próbált.

Fiátfalvi halas tóba,
Fürdik egy fekete csóka...

Vér buggyant ki száján, lökött a testén egyet s ködön át, holdfényen át, éjszakán át a szegény Peti lelke szállt az ég szelíd vetései felé.

Árktot ástak neki s nagy halmot hánytak az idegen földből rá. Pista egy kis keresztet szúrt a domb tetejébe. A keresztre ráírta:

- Itt nyugszik Magyar Peti, vitéz székely legény.

A katonák a fáklyák nehéz fényénél sötét halotti éneket énekeltek, a kürtök zúgtak. Pista némán állott a friss domb fölött.

Egy falusi temető mellett táboroztak le. A megvilágított oldott ködön át olyanok voltak a fejfák, mint bontott hajú szőke leányok. A lobogó tüzek mellett lassan mozogtak a katonák.

Pista ott ült a sátor előtt s nézte, nézte a halkfényű temetőt. Most már nyugodt volt, elsimult lelkébe visszatértek a győzelem örömei. És szemei előtt mintha a sírok és fejfák felett ott ragyogott volna a korona.

Azután elaludt. Álmában a fejfák rendes hadisorban mentek egymásnak, hadonáztak, tépték, ütötték egymást. - Ugyan mi értelme van annak, hogy a temető csatázik? - kérdezte álmában.

Majd a Viola fehér alakját látta koronával a fején. Majd az álom képei belehalványultak egy édes mély pihenésbe. Néha a másik oldalára fordult s ilyenkor alvó ajkai suttozták:

- Király leszek, király leszek.

2.

Riadt hirnök tajtékos lovon vitte meg a Szomnunak, az ellenséges királynak az első nagy csatavesztés hírét. Ahol átfutott a ló a rémült arcú lovassal, félreverte a sziveket a félelem. - Jön az ellenség! jön az ellenség! - üvöltöttek a fehérnépek és sorban jajgattak a házak előtt. Aki tehetett, menekült tovább, az ország belseje felé. A főváros megtelt jajgató asszonyokkal és sivítő lánykákkal. Akik pedig otthonukban maradtak, kenyértelen napokon, világtalan éjszakákon várták, hogy fellobogjon a láng határukon s felharsanjon a vad katonák ordítása.

Szomnu király palotájában volt, az asszonyok termében. Ott volt háromszáz csodálatos szép feleségével. A hatalmas teremben örökké nyíló virágok, mosolygó zöld lomb, szökőkutak s cirógató lány levegő hazudtak örök tavaszt. A király egy diványon hevert, az asszonyok körötte ültek egy csodás szőnyegen, melyen fiatal erdő volt és tovamozduló állatok. Egy fiatal nő - szép, mint a reggeli nap - egy könyvből verseket olvasott fel. Édeszenéjű, finomszavú versek voltak s a szavak úgy hullottak a királyra, mint széternyedte rózsaszirmok. A király nagy szemei nyitva voltak, de álom felhőzött bennük, mint köd a reggeli hegyeken.

Az öreg király, Szomnu apja, aki már rég lemondott a királyságról s már kilencven éves volt, egy ablak előtt ült egy kisasztal mellett. Kétfelől két inas állott nyársegyenesen. A kis asztalon apró kis fakatonák voltak, az öreg király csatarendbe állította őket. Vezényelt, hadonászott, buzdított, nagy harci zakatát csinált. Egyszer aztán a kezeivel leseperte az egyik félt, erre gyermekörömmel tapsolt és kiáltott: - Győztünk, győztünk! - A két inas felszedte a lehullott katonákat s az öreg király újból kezdte a hadjáratot.

Kürtök jelentették a hírnök érkezését s a hatalmas ajtó feltárult. Sápadtan, ajakán véres tajtékkal jött be a hírnök, odaborult a király elé és nehéz zokogással mondta:

- Felség, felség, szörnyű veszteséget szenvedtünk. Derékhadunk java odaveszett, az ellenség dulja falvainkat és száguld előre! Jaj, jaj, jaj!

- Győztem, győztem! - rikoltotta az öreg király, mint egy megcsiklandott papagály s ujjongva verdeste össze tenyerét. A fakatonák megint a földön heverték.

Szomnu király bágyadtan nézett a hírnökre. Aztán szólt:

- Adjatok szegénynek friss málnalevet inni, nagyon eltikkadhatott. Folytasd a verset, édes. A szép vers olyan, mintha fiatal lány harmatos keze cirógat. Meleg marad utána a szívben és jó emlékezés.

A leány olvasni próbált, de zokogásba tört a hangja. És erre az asszonyokból újra felcsapott a sírás, mintha mélység sötét vizébe nehéz köveket dobálnak: - Jaj, jaj, felség, jaj, felséges urunk!

- Győztem, győztem! - kacagott az öreg király és hulltak a fakatonák.

A király kiadta a parancsot, hogy nyergeljék a lovát s a főváros hadserege álljon indulásra készen. - Készüljete ti is, velem jöttök - szólt az asszonyokhoz.

Pár óra múlva megindult seregével a király. Az egész udvar követte. Pompás menet volt, inkább lakodalom nézett ki belőle, mint háborús bajlódás. A háromszáz asszonyt fényes hintók vitték ragyogó lovasok őrizete alatt. Az udvari konyhát hetvenhét nagy társzeker cipelte s a nagyhasú főszakács úgy ült az első kocsi tetején, mint egy tengeri isten. Az öreg királyt aranyos zárt kocsiban vitték s hogy ki ne bukják, két lakáj is vele szállt a kocsiba. Nagy lelógó bajusza volt a két lakájnak s az öreg király azzal mulatott, hogy énekelve ismételte:

Ciróka, miróka,
Húst evett a róka.

A róka szó után jól meghúzta a lakájok bajuszát s nagyot kacagott. Nagyon boldog volt az öreg király.

A birodalom egy nagyobb városába igyekeztek, de nem arra, amerről az ellenség jött, hanem éppen ellenkező irányban. Lovas hírnökök vitték meg a hírt, hogy jön a király és fogadják illendőségesen. Mikor aztán a város széléhez ért a király, zúgtak a harangok, mint lakodalmas szívek, fehérruhás koszorús szűzek, fényes dámák, urak és rengeteg nép vártak rája. A városparancsnok kivágta a hasát és szép beszédet mondott a királyról, ki odahagyja a nyugalom bíborpárnáit, hogy meghaljon a népért, azért a népért, melynek legnagyobb boldogsága meghalni királyáért.

- Győztem, győztem! - rikácsolta ki a kocsiból az öreg király.

Azután előállott a város főpapja, főbírája, főtanítómestere, főkincstárnoka, főlevéltárnoka, főlámpagyújtogatója, főpléhese, fősusztere és minden fője s mind nagy beszédet tartottak. Ugy folyt belőlük a szó, mint a tavaszi olvadás a csatornából. Ez volt a nemzeti tehetségük, mert ez a nép tovább lakott hajdan a Bábel-torony tövében, mint a többi s minden szó, melyet a többi népek otthagytak, az övé lett. Mikor a főlámpapucoló biztosította a királyt a birodalom összes lámpapucolójának hűségéről, az öreg király, akit a lakájok már kiemeltek a kocsiból, odament a nagyban szavaló pocakos bácsihoz, képébe vigyorgott és mondta:

Ciróka, miróka,
Húst evett a róka.

És úgy belekapaszkodott a szónok bajuszába, hogy annak kiszökött a könnye. A főparancsnok felesége meghatva súgta a többi urinőnek: - Hogy szereti még most is a népet az öreg felség.

Szomnu király komolyan beszélt. Az ő szíve csupa szeretet, ő népéért él s ha meg kell halnia, jöjjön a halál. De kímélni kell a fajtát, a drága vért, mely annyit hullott a történelem folyamán. Minél kevesebb vért, lehetőleg semmi vért.

A főparancsnok meghatva mondott köszönetet a királyi szavakért. Az utolsó mondatot rögtön kőbe vészték ott a város határán egy óriási márványtömbbe. Azután nagy ujjongva bevonultak, nagy lakomát tartottak, ahol megint mindenki beszélt, a király is. A lakoma harminchárom hét rendes ételmébe került. Azután elhelyezték a királyt és udvarát egy fényes palotába. Mikor a király megint magára volt feleségeivel, mosolyogva mondta:

- Lássátok, nincs semmi baj. Ezt a várost ma meghódítottam egy kardcsapás, egy vércsepp kiontása nélkül. És milyen szépen beszéltek, milyen boldogan könnyeztek. Mert nagyobb dolog ám szíveket hódítani, mint hitvány területeket. Az én várom a népem szíve.

Azután az asszonyokkal lágy románcokat daloltatott. Majd behívta a költőket és azok versenyben ódát írtak róla. Azután bejöttek a szobrászok és megmintázták márványszobrok számára. Azután bejöttek a festők és lefestették. Végre bejöttek a fényképészek és lefényképezték. És szobron, festményen, fényképen boldog mosolya volt a királynak. És amint látta a saját mosolygását, mondta:

- Mégis boldog az én népem.

Az öreg király ezalatt levágta egy függöny aranyzsinórját, megnyergelt vele egy széket, szétvetett lábakkal ült rá és boldogan kiáltozta:

- Gyí, coco, menjünk csatába, gyí cocó!

A Pista hadserege pedig folyvást nyomult előre s új meg új győzelem sugárzott a Pista homlokára. De valahányszor egy új csapás hírért vitték meg Szomnu királynak, ő udvarával és seregével más meg más olyan városba vonult be, melyet még az ellenség nem érintett. És mindenütt volt harangzúgás, fehérruhás szüzi sereg, sok beszéd, lakoma, költő, szobrász, festő, fényképész. És ő is beszélt mindenütt, mindenütt ismételte:

- Minél kevesebb vért, lehetőleg semmi vért!

Ezt a mondatot mindenütt márványba vészték és az egész országban elterjedt ez a mondás.

Igy folytonos veszteségek mellett Szomnu király mindig úgy érezte, hogy folytonosan hódít. Az öreg király is boldog volt, mert vén szeméinek tetszett a sok cécó. De a háromszáz asszony mind szomorúbb lett.

Egész télen folyt a háború s az ország javarésze már Pista kezében volt. Március elején aztán, mikor megindult az élet a természet dolgaiban, ordító hírnökök hozták a hírt, hogy az ellenség a főváros kapuja előtt áll s a kétségbeesett nép követeli, hogy királya seregével védelmére jöjjön.

A király búcsúlakomát tartott, ahol megint mindenki szépen beszélt. Nagy poharakból ittak áldomást a király végleges győzelmére. A nők külön zászlót hímeztek a királyi diadalra. Másnap aztán megmozdult a tábor a főváros felé.

Mindenütt olyan területeken kellett visszamenniük, melyet az ellenség elpusztított. A halottak garmadával feküdtek a mezőkön, farkasok és elvadult kutyák lakmároztak belőlük. Félig örült, tépett nők kószáltak a tarlókon s szavakra nem osztott ordításban üvöltötték fájdalmukat a királyi menet felé. A felégett falvak romjai közt meglapulva panaszos anyák és éhes gyermekek vergődtek az életet. Egyik elpusztult faluba bement a király, hogy lássa a háború

rettenetes munkáját. Felesége s kísérete vele mentek. A meztelen gyermekek és nők jajgatva vették körül. - Felség, adj kenyeret! felség, adj kenyeret! - Egy házikó romjai közt megszagatott ruhában, félmeztelenül egy asszony állott. Tejet adó két emlője elárvulva csüngött ki megtépett ruhájából, szemeiben, mint felgyújtott erdő lobogott az örület. A kunyhó romjai közt megszenesedett gyermekhullák voltak. Ahogy az asszony a királyt megpillantotta, levegőbe dobta karjait s örült erővel visította a király arcába:

- Lehetőleg semmi vért, te jószívű király, te vajszívű drága jó király. Nézd itt ezeket a gyermekeket, olyanok voltak, mint az élet, nézd ezt a falut, mely úgy hitte az Istent és boldogan termett neked, nézd mivé lett. De te jószívű vagy, ha a tükörbe nézel. Lehetőleg semmi vért! Nézd, vérbe fulladt az országod, vérbe fulladtak embereid és ebbe a vérbe befulladás a te drága jó szived is. Lehetőleg semmi vért, lehetőleg semmi vért, te gyilkos, gyilkos, gyilkos!

A király sápadt lett, mint aki először látja meg önmagát. Az egyik kísérő szól: - Lelőjjem ezt a boszorkányt? - A királynak zúgott a szive és nem hallotta a kérdést. Az ember lőtt s az asszony, mint egy eltalált vércse, rettentő visítással esett a romok közé.

Pár nap múlva Szomnu király elérte a fővárost és még be is vonulhatott a hadseregével. A nép jajgatva, könnyörögve vette körül. A király szemeiben most már nehéz elszántság volt. Nyugodtan mondta:

- Eddig álmodtam, most tenni fogok. Vagy megmentlek benneteket, vagy veletek halok.

Másnapra megkezdődött az ostrom. A Pista hadserege irtózatos erővel támadott egyszerre minden oldalról. A városban mindenki harcolt, még a nők is, még a kis lányok is. Ha egyebet nem tehettek, legalább tüzes köveket dobáltak az ostromlókra.

Három napig állta a város az ostromot. Állta étlen, szomjan, álomtalanul. A legveszélyesebb helyen mindig Szomnu király volt, ő volt a szíve, az esze és az ökle az egész vergődő városnak. Ha valahol rémület vagy csüggedés ütötte fel fejét, rögtön ott termett és kiáltott: - Veletek halok, veletek halok! - És erre megint fellobogott minden élet.

A katonák csodálkozva beszéltek, hogy mikor a király a város egyik uccáján saját szobra mellett ment el, felragadott egy szörnyű dorongot és lezúzta a szobrot. A mellette álló csatlós hallotta, amint csendesesen mondta:

- Oh, ha tükör nem volna a világon!

A harmadik napon, estefelé, az ellenség egyszerre több helyen törte át a falat. Irtózatos öldöklés keletkezett, uccákon, udvarokon, szobákban egymás gyilkolták az emberek. Szomnu király megsokszorozta magát és százszorosan hős volt. Pista megparancsolta, hogy nem szabad bántani a két király életét. A fojtogatott város egyetlen örült vízió lett, hol rángó, véres emberdémonok tiporták egymást. A lámpák legtöbbször szétzúzódott, a sötétben folyt a rettenetes szüret. Szomnu király háromszáz felesége letépte magáról a ruhát s meztelenül, lobogó fáklyákkal, visítva rohanták meg az ellenséget. Az égő fáklyát az ellenség arcába verték, rúgtak, haraptak, fojtottak, amíg hús-törkölyé tipródtak a hódító katonák lábai alatt. Egyszer aztán elfogták Szomnu királyt is s akkor a Pista katonái betörték a királyi palotába. Az öreg király vigyorogva ült kis asztala mellett és éppen leverte bábkatonáit. - Győztem, győztem! - tapsolt a berohanó katonák elé. A katonák megfogták, megkötözték és elhurcolták.

Egyszer aztán az utolsó ordítás is elnémult, az utolsó kar is megmerevedett. Diadalmi kürt hangzott fel s tárogatók széles muzsikája mellett, lobogó fáklyák közt, döngő léptű serege élén Pista vonult be a városba.

3.

Roppant diadalmenetben vonult be Pista leendő apósa székvárosába. Lovas kürtösök vitték szét a népnek a nagy örömhírt s diadalmi tüzek gyúltak fel az egész országban. Rikító lobogók lengtek a házakon és lobogó rikoltások fakadtak az ajkakon. A szomszéd ország minden eltiprott szíve itt fakadó öröm lett, minden szétdúlt otthonból itt egy otthon lett napsugarassá. - Lám, az Isten velünk van, az Isten a mi öklünkkel ütött, az Isten a mi fegyverünkkel ölt! - ujjongták az emberek s futottak a templomokba, hogy ott hálát adjanak az ők jobban öló Istenének.

Azután mindenki az érkező diadalmas sereg elé indult. És soha még ilyen diadalt nem látott az ország népe. Elöl hajtották az ellenséges országban összefogott barmokat roppant számban, végtelen sorban. A lomha állatok, nehéz hullámai a kenyéradó földnek, ijedten, lehajtott fővel loholtak tova az újjongó nép között. - Mit visítoznak, mit csodálkoznak olyan nagyon ezek, mikor eddig senki sem hederített ránk? - gondolták magukban s némi zavart éreztek. Utánuk hozták az elfogott paripákat. Hosszúnyakú, lobogó hajú, nagyfarkú, pompás lovak ezrei, kényes fejjel ijedeztek s fel-felágaskodtak a nagy riadalomra. Aztán roppant társzekereken az összeharácsolt élelmet hozták, gabonát, fűszert s más egyebet, hogy lássa a nép, milyen gazdag tehén a háború s hány csecsből lehet megfejti. Aztán jöttek az elfoglalt fegyverek és zászlók garmadáit. Utánuk a foglyok végtelen sora, leghátul a két összekötözött király. Végre dobok, tárogatók, kürtök zengése mellett jött a győzedelmes hadvezér seregei élén.

Hullott az éljen, az áldás, a virág, hullott az asszonyok és lányok csókja, hullott, mint felhőszakadás. Hullott leginkább Pistára, de jutott az utolsó bakának is belőle. A nép körülvette Pistát, ruháikat lova elé terítették, sírtak és kacagtak neki, még a lova farkát is összevissza csókolták.

A palota előtt virágerdőben, úri szüzek, dámák s az ország urai várták. Az urak szörnyen gutaütéses képűek voltak az irígységtől, de azért csak kiáltották, hogy éljen és hadonáztak ártatlan kardjaikkal. A palota lépcsőjén maga a király várt Zórával és Violával. A lépcső alján Pista leszállott, meghajtotta magát és szólt:

- Felség, a szomszéd birodalom lábaid előtt fekszik. Te vagy az egyetlen úr az egész szigeten.
- Közben pedig gondolta: - Milyen szép leány ez a Viola, de azért egy cseppet sem szeretem.

A király vidám volt. Mondta:

- Ezt neked köszönhetem. Im, fogadd jutalmul lányom kezét és uralkodj a sziget felén.

Megfogta lánya kezét és a Pistáéba tette. A nép öröme felharsant, mint a zivataros erdő. Pista lehajolt, megcsókolta menyasszonya kezét és mondta magában:

- Király vagyok, király vagyok.

A király megint Pista felé fordult:

- Ugy-e, megfiatalodtam, mióta ez a kis pintyőke a feleségem? - és megveregette Zóra arcocskáját.

Három hétre tűzték ki a Pista esküvőjét. Az egész országban lázasan készülődtek, hogy soha nem látott ünneppé tegyék ezt a napot. Az ország tizenkét leghíresebb ötvöse dolgozott éjjelnappal az új koronán.

Hazaérkezése után mindjárt a második este Pista - félórai alvás után - felriadt álmából. Szemeiben gyilkos tüzek égtek s mint igéző képet nézte a levegőt. Látta, hogy most, ebben a percben, Viola egy borzasztó majomforma emberrel búja ölelésben keveredik össze. Azután megrázkódott, felvonta vállát és megvető mosolygással mondta:

- Mit bánom én, nekem csak eszköz a korona elérésére. Ha fejemen lesz a korona, széttöröm az eszközt.

Visszafeküdt, befelé fordult. De két perc múlva kiugrott ágyából. Ugy kapdosta ruháit magára, mint vádolt lélek a mentségeket. Kiment az éjszakába s fekete lobogással forrt a szíve. Hágcsót kerített és felkúszott a királylány ablakához. A szobában még világosság volt. A fehér galamb az ágy fejfáján bóbiskolt. Viola patyolatingben egy kép előtt imádkozott. A képen az ő, a Pista arca volt. Pistában elkeseredett harag támadt fel. De mert nem merte bevallani magának, hogy önmagára haragszik, hát a lányra haragudott. - Ez ügyesebb, ez még a hálószobájában is színjátékot játszik. Ennek mérgesebb lesz a harapása, - mondta magában.

Másnap a királyi kertben sétált Violával. A tavasz eladó lányai már felnyitották nagy szemeiket s kék, fehér és vörös virágok hajbókoltak a királyi pár előtt. Leültek egy padra egy bíborvirágú fa alá. A fehér galamb, mint rendesen, a Viola vállán nyugodott. Pista kérdezte és erősen szembe nézte a leányt:

- Szeretsz?

Hosszú, tapadó csók volt a lány felelete.

- Mindennél drágább vagyok előtted a világon? - kérdezte újból Pista.

- Mindennél, mindennél, az életemnél, az apámnál, a lelkemnél.

Pista akkor kezébe fogta a galambot. Roppant kezében remegett a törékeny állat.

- Ha nekem most az a kedvem támadna, hogy ezt a galambot megfojtsam, haragudnál-e?

Viola édes kacagással rázta fürtjeit:

- Ugyan, hogy jutna ilyen csacsiság az eszedbe! Megfojtani ezt a kis galambot? Elvenni egyetlen kis kedvencemet. Hiszen ez a galamb talán az én lelkem.

Pista szólt és mint távoli mennydörgés sötét fenyegetéstől volt nehéz a hangja:

- Nézd, Viola, én ezt a galambot most lassú szorítással megfojtom. Ha te elfordítod a fejed, vagy csak egy zokszót is ejtesz, akkor hazugság a te szereteted és örökre elveszítettél.

Azzal szörnyű markában lassan, lassan, mindjobban szorította össze a kis pelyhes jószágot. Viola összeszorította ajkát, szemei elhomályosodtak és úgy nézte a könnyörtelen férfit. A kis galamb félrecsavarta kis fejét, kétségbeesett, segítségül hívó szemmel nézett úrnője felé. Az acélmarok mindjobban szorult össze, a kis pelyhes nyak megcsuklott és kiadta páróját. Pista a földre dobta a kis tetemet. A lány nehéz zokogással borult a Pista kezére, megcsókolta és mondta:

- Te akartad, legyen mindig a te akaratod.

- Biztos, hogy ma megcsal valakivel, hogy frissen megbosszulja magát, - gondolta Pista.

Egész nap, egész éjjel, két legbiztosabb emberével kémleltette a leányt. Azok csak jót tudtak jelenteni róla s ez még jobban nevelte dühét.

Néha úgy felparázslott rejtett dühe, hogy majd a galamb sorsára juttatta a leányt. Sajgott neki a szépsége, a jósága, égetően sajgott a tisztasága. Ha legalább rajta tudta volna kapni, ha be tudta volna bizonyítani, hogy ez a nagy tiszta látszatosság is csak rothadást és szemetet takar. Érezte, hogy szüksége van neki erre, hogy uralkodását élvezze. De hiába volt minden mesterkedése, egy szeplőt sem lehetett felfedezni a leány életén. Sokszor dühösen ripakodott önmagára:

- De mi közöm nekem ahhoz, hogy tiszta vagy nem?! Így se, úgy se szeretem.

Az esküvő előtti napon boldog mosolygással jött Pistához a király. Szép arcán diadal ragyogott:

- Most jelentették a tudós asszonyok, hogy Zóra terhes. Hamarabb leszek fiatal apa, mint te. Három hétig mindenkinek kell ennie a birodalmamban.

Másnap már jókor reggel elöntötte a nép a palota környékét, a várost, az egész vidéket. Mindenki fehér ruhában volt, mert ez volt az öröm színe ebben az országban. A nagyon szegény embereknek ez jó volt, mert nem kellett az ingükre felvenni mindennapi rongyaikat, csak az ingüket kellett frissen kimosni, folyó pedig volt elég az országban. A pompás tavaszi napban boldog volt mindenki. Az ős szerelem megmozdult az emberekben s a fiatal pár láttára még az öreg ajkakra is visszacsiklandottak a régi csókok és saját fiatalságát érezte mindenki kisugározni a fiatal párból. Tizenkét fehér ló vitte a virágokba borított aranykocsit a templomba, melyben Pista és Viola ültek. Utánuk ragyogó hintóban jöttek a király és Zóra, aztán végtelen sorban az urak és az ünnepi kíséret. A templom egy köralakú roppant boltozat volt. Fenn, a mérhetetlen kupola levegőjében madarak repkedtek és énekelték az életüket. A templom közepén egy fa volt, melynek lombja mindig zöld volt s bíbor virágokat és bíbor gyümölcsöket termelt. Az uralkodó hit szerint isten ős teremtő kedvében első élet gyanánt maga vetette ide ennek a fának a magvát s az volt a hit, hogy amíg ez a fa virul, az ország is szabad és hatalmas lesz. A fa alatt kitárt karokkal várt a főpap, egy nagy fehérszakállú, időtlen, öreg ember. A fiatal pár a fa alá állott. A főpap titkos szavakat mormogva feltette Pista fejére a koronát, azután Violát is megkoronázta. Akkor mondta:

- Az ős isten akaratából csókoljátok meg egymást, hogy örökre egymáséi legyetek.

Amíg a fiatalok csókolóztak, a pap megrázta a fát s a virágok bíbor szirmai tele hullták a két gyönyörű teremtést. Ez az ős isten áldását s a házasság végső megszentelését jelentette. - Legyen sok gyermeketek! - mondta a főpap és ezzel a vallásos ceremóniának vége volt.

Az első lakodalmi nap azzal telt el, hogy a fiatal párt egy tizenkétökrös szekérre ültették s úgy vitték őket szerteszét az országban. Az ökrök hófehérek voltak, virágokkal és kalással voltak megkoszorúzva. Az udvar és a kíséret szintén ökrös szekereken ment utánuk, de ezeket csak hat állat húzta. Minden hídon leszállt a fiatal pár, az udvar és az egész kíséret s a hídon és a híd körül lakodalmas nagy zene mellett vidám táncot roptak. A nép is velük táncolt, annál vígabban, mert a királyi szakács minden hídnál bort, kalácsot s miegymást osztott ki nekik. A főkincstáros pedig aranypénzt hajigált közéjük. Este nagy elfáradva érkezett vissza a palotába a menet, mert az országban igen sok híd volt.

A szertartás szokása szerint a második nap a fiatal párnak, az udvarnak, az egész országnak rongyokba kellett öltözködni s egyik reggeltől a másikig koplalnia. Ezzel az önkéntes bajlódással a fiatal pár zavartalan boldogságát hitték megvásárolni. Mintegy jelképezték, hogy illő alázattal önként bemerítik ajkukat a nagy szenvedés folyóba s nem kell büntetéssel hajtani őket oda. Ezt a szokást szerette a legkevésbé a nép a lakodalmas hagyományok közül, bár legnagyobb részének ez került a legkevesebb fáradságába.

A harmadik napon aztán a tengerpart mellett terítettek az óriási lakomára. Szabad tüzek mellett százával ölték le az ökröket s csak a cukros süteményeket háromszázharminchárom kukta sütötte. A tenger öblét roppant tölgyasztalokkal rakták körül, egy magas emelvényen volt a királyi asztal, mellette a zenészek és táncosnók emelvénye. A tenger hátán felvirágozott vitorlás bárkák keringtek, leláncolt foglyok ezüst színű evezőkkel verték a vizet és mindenik bárkáról halk zene szólt.

Reggel óta tartott a roppant dáridó. Már tovaúszott a nap, mint dúsan megrakott bíbor hajó. Az éjszaka nagy fája megrázta sötét lombját és hullott, hullott az este. A tengerben felragyogtak a csillagok, a bárkákon felgyúltak a fáklyák s a parton is ezer és ezer fáklya és örömtűz

lobogott. A hold, fényesre mosdva a messzi habok alján, felmerült a tengerből s nagy ezüst folyammal folyt, mintha szét akarna oszolni a boldog világban. A király diadalmas boldogsággal ült Zóra mellett és boldog volt Viola is. De Pista sötéten mondta magának: Fejemen van a korona, enyim a félország és nem vagyok boldog és nem érzek örömet. - Nagy üresség hidege volt benne és sajgó vágyakozás egy végtelen elnyújtózás után.

Mikor már minden tánc, minden ének, a lakodalmas kedv minden új fogása elfogyott, a király szólt:

- Vezessétek elő a fogoly királyokat.

Előhozták a két királyt nehéz láncokban. A király parancsolta:

- Oldjátok le a láncokat róluk.

A láncokat levették, a király újból szólt:

- Ne legyen a mai nap szenvedés nektek. Üljetek az asztalhoz és vegyétek kezetekbe az öröm poharát. Ma legyen boldog mindenki az én boldogsággommal.

Az öreg király megállott a lakodalmas nép előtt és vigyorogva nézett szét. Azután, hogy hallotta a zene halk ütemét, szólt:

- Ni, muzsika! Majd én táncolok, én szépen tudok táncolni.

És reszkető öreg lábával elkezdett szerteszét kalimpálni. Megbotlott, leesett. Diadalmas vigyorgással ült a földön:

- Én akartam leülni, én akartam!

Nagynehezen feltápáskodott, oda ingadozott egy székhez, keresztbe ült rajta, mintha az ló volna. Elkezdett lovagolni és mondta:

- Gyí, cocó, menjünk meghódítani a szomszéd országot!

Szomnu király szólt, halvány volt és szomorú, de nyugodt:

- Látod, király, mivé lesz az ember?

És ekkor eszébe jutott mindenkinek, hogy ez a roskatag, idétlen váz, hatalmas király volt, aki évtizedekig tartotta rettegésben az országot s egy ízben adófizetővé is tette. Hogy akarata mindent letipró zsarnok volt s hogy háromszáz felesége és ezer szeretője volt. Hogy szép volt, mint a fiatal nap és erős, mint a világítótorony.

Megállott a zene. A király Zórára nézett, mintha elrohanó hajó után nézne és megcsordultak a könnyei. A lakodalmas nép hallgatott. Az időse külön érezte minden ősz hajszáját, a fiatalja előtt ködálarcát lehullatta a cél. Pistában mélyre ásott harangok kondultak meg. Egy percig mély csend volt, csak a tenger örök zokogása hallszott.

A király erőt vett magán és Szomnu király felé fordult:

- Te fiatal vagy, ne legyen a te sorsod nehéz. Zenészek, húzzátok a Szomnu király szíve szerint. Te pedig vedd a poharat és énekelj valamit nekünk.

A fiatal fogoly király odament az asztalhoz, kezébe vett egy telt poharat és énekelni kezdett:

- Csend van az én országomban, csend és mozdulatlanság. Az eke nem szánt, a kalapács nem üt, a munka nem énekel. Hol vannak a szépek és az erősek, hol vannak a bölcsék és a fiatalok?

Nincsen már város és eltűntek a falvak. Csak rom van, rom és heverő hullák. Hideg mezőkön fekszenek sorba, nyitott szemük az égre mered. Mit néztek, holtak, halott szemetekkel?

Oh, ti láttok csak, halotti szemek! Aki él, káprázik, de ti láttok. Aki él, mindig rab és győzettel van mindig. Csak az győzött, aki már meghalt.

Nem látjátok magatokat az örömtökön keresztül? Mindnyájatokban ott ül az egyarcú halál. Részeg bárkák vagytok örömszínre festve, de belül egy és ugyanaz a hallgatag vendég. Ő evez rajtatok, ő adja az irányt. Két evezője van, az öröm s a bánat. Két evező, de egy az út.

Az én népem már elérte a partot. Hogyan lennétek ti a győzők, kik még az út felén rángtok, küzködtök, eveztek? Azok a győzők, kik már célhoz értek. Halál, halál, halál, holt népem ura üdvözöl téged!

Amint énekelt, hangja sötéten zúgott, mint gyászszővettel borított dob zenéje. Fázás húzott át a lelkeken s kizuzmarásodtak a szívek. Dermedt téli tájak lettek a lelkek s tarlott remények és köddé vált látszatok közt fújt a halál szele.

Pistának szemébe nyílt a lelke s lobogó fáklyákon, örömtüzeken, lakodalmas pompán, minden látszatok csalítyán át életének mélyére nézett. Láta, hogy nem öröm az elért magasság és most látta, hogy végtelenül szereti a mellette ülő lányt, de hogy ez a szerelem nincs benne az élet akaratában. Levette a fejéről a koronát, mintha nyomná és megfogta Viola kezét.

Szomnu király felemelte poharát és kiürítette. Aztán eldobta a serleget s harsány hangon, hogy megcsendültek a szívek belé, kiáltotta:

- Király, én most szabaddá leszek! Vigyázz, király, a győző ne örüljön soha.

A lakodalmas népet szétolta maga előtt, odafutott egy parti sziklához és bevetette magát a tengerbe. A víz felcsapott. És akkor mintha minden szívre zuhant volna valami. - Gyere, gyere, menjünk innen! - mondta Pista menyasszonyának.

Viola boldogan követte. Mikor a tündöklő nászszobába értek, a pompa és virágok dús tavaszában édes várással állt a menyasszony. És akkor, mint Szent Elek azon a nevezetes éjszakán, Pista meglátta az életet és zokogva borult menyasszonya lábához:

- Viola, bocsáss meg, hogy átmentem az életeden és nagy bűn volt ez tőlem. Azt hittem, hogy nem szeretlek, hogy csak eszköz vagy királyi felemeltetésemre. Ma elértem a koronát és most tisztán látok. Nem a hatalom volt az, amiért végtelen vágyak világbujdosóvá vetettek ki. Én már csak holt báb lennék és nem tudnék uralkodni. Mert a haláltól nem tudnék hinni eléggé az életben, hogy akaratom és célokom legyen. És nekem szerelemmel sem szabad az életbe kapaszkodni. Jaj volna neked, ha szeretnék, ha életed életemhez kapcsolnám. Az én szerelmem egyszer egy hullába fult s minden új szerelmem hullaméreggel volna tele. Nem tudnék hinni benned, mert nő vagy, mint az volt s boldog család helyett véres gyötrelmem volna együtt-létünk. Nekem tovább kell mennem, nekem keresnem kell valamit, te maradj tőlem érintetlen tisztán. Az én bűneim ne árnyékolják be a te tisztaságodat. Majd jön valaki, aki tiszta lesz, akinek lesz hite s elég fiatal lesz, hogy jövőd és boldogságod legyen. Bocsáss, bocsáss meg, Viola, szeretlek!

A két csodálatos élet összeomlott s nehéz zokogás verte a menyasszonyi szobát. És mintha széles zúgású folyással arra vette volna útját az örök múlás. Pista kifejtette magát a lány karjaiból. Hangjába csordult a szíve, ahogy mondta:

- Isten veled, Viola, légy boldog!

- Áldjon... - akarta mondani a lány, de lehullott a padlóra. Pista felemelte, feltette szűzi ágyára, mely nem fogja ismerni az édes csók örömeit. Ott feküdt fehéren, aléltan s karjai bús özvegyiséggel hullottak alá. Pista nézte ezt a csodálatos teremtet.

- Oh, ha hinni tudnék! - zokogta egész élete.

Megcsókolta a lányt és elhagyta a szobát. Azután lakosztályába ment, levetette a pompás királyi ékességeket s szegény halászhátát vett magára. A tükör elé állott.

- Milyen hamar lehet egy királyból szegény embert csinálni, - mondta magában.

Félóra járásnyira a palotától egy kis eldugott öböl volt, hol a szegény halászok bárkái állottak. Odament, kiválasztott egyet. Senki sem volt rajta. Pista eloldotta a bárkát. Evezni kezdett, neki a tengernek.

A holdat már messzi hullámok görgették új világok felé. Nehéz éjszaka volt. Sötét volt a víz s részvétlenek az ég szemei. Az evező verte az örök habokat, vergődött, zúgott a pihenés nélküli tenger. Pista visszaneézett az elmaradt partra, honnan még átvöröslött egy égve felejtett diadalmi tűz, mint egy izzó korona.

VI. ASSZONY A KÚTNÁL.

1.

Aludt-e mélyen, ringatva a vízen az éjszaka elsuhanásában, vagy akarata, únva parancsolni a szolga izmoknak, hátat fordított az életnek? Hogy kiért a vizek széles hátára, bevonta az evezőt és a bárka mélyére dobta. A sötét víz vitte vak kényén a bárkát s a Pista lelke nagy homályosságok közt járt. Városokat és emberek nagy sokaságát látta, de háznak, embe-
reknek, dolgoknak nem volt határozott körvonaluk, félig köddé volt oldva minden. Néha, néha, mintha ismerős szemek merültek volna fel a hangtalan homályosságból. Azután, mintha ő is szétoldódott volna köddé s végtelen terjengéssel ülte volna meg a határtalan habok világát.

Egyszerre aztán felébredt a valósághoz. A sápadó ég tűzrózsái lefonnyadtak, a tengeren hűvös szél támadt s ő fázni kezdett. Evezőt ragadott. Nem hogy célt adjon a bárka irányának, hanem hogy a mozgás meleget hozzon a vérébe.

Evezett buzgón, gyorsan, majdnem dühösen, mint aki kenyéréhez siet. Evezett, hogy fáradjon el a teste s ne ébredjen fel hangos kérdésekre a lelke. Egyszer aztán bíborszínűek lettek a hullámok s mintha csurgó vér végtelen özönén evezett volna. A bíborszín csakhamar aranyra vált s feljött a csodálatos nap. Egy percre felmerült lelkébe az elhagyott sziget, a palota, a szépséges menyasszony és a többiek. - Hogy elmúlt minden s milyen idegenül messze van már! - mondta csodálkozva magában.

Mikor dél útján lobogott a nap, csúnya éhséget kezdett érezni. Akkor jutott eszébe, hogy semmit sem hozott magával, még csak egy falás kenyeret sem. Szétnézett a vizek nagy pusztaságán. Sehohsem látott partot, szigetet, vagy bár egy kiálló szirtet. Piroslábú, kékszárnyú, fehérhasú madarak röpködtek a napban. Lenn a vizek roppant erdejében hemzsegett az élet: hal halat evett, úszó szörnyeteg úszó szörnyeteget. - Talán itt lesz a sírom - sóhajtott és úgy gondolt a halálra, mint záporvert ember az otthoni ereszaljára.

És most, hogy teste kínozza, most már a lelkébe menekült, hogy ne érezze az éhség harapásait. Hová vigye életét, hogy ne legyen halál másnak és önmagának? Merre lépjen, hogy ne hágjon mások és a saját szívére? Mivel itassa meg azt az örök szomjúságot, mely falurosszává tette, elűzte hazulról és bujdosásba kergette! Mi az, aminek elérésével nem lakik jól az ember, mi az, aminek birtoklása után nem kél undorodás, melyik az a cél, melynek tövében nem lesked az unalom? Jó lesz itt szépen meghalni a névtelen vizek kebelén, mikor semmi célhoz nincsen már vágya, semmi akaratához nincsen már hite.

A tenger vitte a bárkát, hullám hullámnak adta át a tétova fiút. Este, ahogy közeledett az éjszaka, roppant félelem fogta el a lelkét. Irtózatosságot volt a sötétedő roppant víz s a meghűsülő levegő. Oh, ha visszamehetne most vasvesszővel az édesanyja sírjához, hogy megverje az elrabló rögöket, adják vissza azt a rozzant öregasszonyt. Hogy mellére szorítaná fejét, hogy kiszabadulna belőle az a zokogás, mely benne vergődik időtlen idők óta, mint zuhatag a sziklában s mely meg fogja fojtani egyszer. - Segítség! Segítség! - kiáltotta a szünhetetlen habok felé. De nem volt szív az éjszaka csendjében és nem volt semmi emberi a tenger zúgásában.

Éjfél után egy kissé elszunnyadt, de reggel megint megrohanta az éhség. Mint heccelt kutya, tépte, morgott, harapdálta, elsunyított és újból kezdte. Aztán rárepült a szomjúság is, belevágta a fejébe a csőrét és szívta a véré. Szájpadlása, toroka égett a forró napban, feje

zúgott és lázas szemei előtt forró homályosságok imbolyogtak. Kezét bemerítette a tengerbe s ivott vizéből egy tenyérnyit. Keserű volt és sós, utána még nagyobb szárazság szakasztotta belsejét.

Néha édes lebágyadások jöttek rá. Az éhség és a szomjúság elült, mint éjre szálló keselyük. Ilyenkor nagyon elérzékenyült s kényeztetett jó fiúnak érezte magát. Olyan jó volt a nap és olyan kedvesek voltak a tenger bodor juhái. Evezője pihent a bárka sarkában s ő végighevert. Ki-kinyújtotta kezét, megsimogatta a kezes hullámok szelíd hátát. Langyosak voltak és lágyak, mint kis gyermek arca. Milyen jó jó lenni a jó dolgok világában! Szívéből egy könny csordult s ez olyan jól esett neki, mint megbocsátó anya csókja.

De aztán visszajött az éhség és a szomjúság s megkondították benne a rossz harangjait s ő zúgott, mint egy földrázott város. Végtelen düh szállta meg, fiatalsága felébredt, mint megbántott oroszán és üvöltött az életadó drága anyag után. Gyilkos, gonosz gondolatok támadtak fel benne. Könyörtelen harcban emberek ezreit vágta le, csurgó vér kelt a nyomán s nyers húst harapott. Állkapcái rágó mozdulatokat tettek, néha dühösen beleharapott az evező fájába. Akkor nekikezdett evezni, evezni életmentő gyorsasággal. Csak egy órát, egy félórát bírja még, ott lesz a part, az élet, a jóllakás. Rohant, amíg kezeit megcsavarta a görcs s kihullott belőle az evező. Kétségbeesett jajgatásait, mint fekete korbácsokat verte a tenger arcába. Nem, nem, nem pusztulhat így el, még fiatal, még keresnie kell, még megtalálhatja az élet értelmét.

Az éhség, mint egy kitűnő színházi rendező, új és új ötlettel mulattatta áldozatát. Az ötödik nap estéjén, hogy egy hosszabb elbágyadásból felocsudott, halvány árnyékok jöttek feléje az éjszaka fekete szőnyegén. Lassan jöttek a távoli hullámok közül, de már látni lehetett arcukat s érezhette szemük meleg jóságát. Testük kissé követte a víz halk ringását s ez a szelíd ritmus még jóságosabbá tette alakjukat. Félkörben közeledtek és körülállták a bárkát. - Ni, ez az édesanyám, ez meg a Bodor Benedek, - mondta fennhangon Pista. Azután megismerte a többit is. - Jó estét, tisztelendő úr, jó estét, rektor úr, jaj, hogy megöszült. Hát te, Peti, miért vagy olyan halavány? Holnap beviszlek Szentgyörgyre az orvos úrhoz. Ne búsulj, Peti, lesz még szülő s lány kenyér.

A vízből egy asztal merült fel, azután fonott szalmaszékek. Az édesanyja párolgó tálát tett az asztalra. Keresztet vetettek és akkor az édesanyja kínálkozni kezdett: - Friss túrós puliszka, ma hoztam Borosnyóról a túrót, egyék tisztelendő úr, egyék rektor uram, használjanak belőle egészséggel. - Mindenki vett, csak Pista nem evett. Akkor feléje fordult az édesanyja, megnyíltak az ajkai. De mikor hozzá beszélt, nem volt hangja a szavának és a szívében hallotta az akaratát, mert az édesanyja is a szívével beszélt: - Egyél, édes fiókám, te gyüge, te gocoj. Egyél, szegény meggyötört fiam. - A jó étel meleg szaga az orrába gyűlt, anyja megcirógatta a haját és ő elkezdett keservesen zokogni, hogy milyen jó az étel és milyen jó az édesanyja szíve. A nagy sírással álom szakadott rá, mint vastag hó a didergő bokorra.

Reggel már zöldesritkává omlott a homály. Távol a vizekről nagy ködmadarak szálltak fel. Hát látja, hogy a zöldes vízszínen nagy messziről egy roppant domború kalács közeledik. Már érezte is a szagát. Kihajolt és száját egy szintbe tette a vízzel s két karját erős megragadásra nyújtotta ki. A kalács közeledett, már a nagy mazsolaszemeket is lehetett látni rajta. Oda-ütődött a kezeihez, de kemény volt. Hát akkor látta, hogy aranykorona s hogy a mazsolaszemek szikrázó gyémántok. Eltaszította az utálatos dolgot és egy nagyot sivített. Felriadt. Nem volt se korona, se kalács, csak ő és az örökzűgású tenger.

Nehéz láz verte ki s mozdulatlanul hevert egész délelőtt. Csak néha jött valami síró nyöszörgés belőle, mint egy beteg gyermekből. A nap égő kupolát épített a vizekre s tűzujjakkal bántotta a hullámokat. A bárka olyan forró volt, hogy fájának megpörkölt szaga érzett. Délben hallotta, hogy főni kezdenek a hullámok. Azután a sístergés kiveszett a füléből s lemerítette

kezét, hogy meghússítse homlokát. Hát meleg testet éreznek a kezei, forró, ellenálló emberi húst. Visszakapta kezeit, egyenesre ült és nézte a tengert. És ime, minden hullám egy meztelen fiatal lány volt s mindeniknek az arca az Éva arca volt. Örök mozgásban egybekeveredtek, szőke hajuk egymásba folyt s meztelen ölét mindenik feléje fordította. Foglyatlan előmerüléssel torlódtak eléje, eljöttek a bárkáig, ott magasra halmozódva, szép kristálymellüket egészen a Pista ajkáig tartották. Nagy kék szemük fürkészve nézte Pistát, karjaikkal fel-felnyúltak feléje. - Milyen jó volna elmerülni e fehér testek forró zuhatagában! - Már felállott, hogy átlépje a bárkát, de összeesett s az akaratlan alkotmányt tovakapták a tenger habjai.

A következő éjjel erősebb szél volt s ő felriadt a víz roppant zúdulására. A csillagok ködbe fulltak s világtalan vakságban harsogott a tenger. És most az éhség roppant sötétségdarábokkal irtózatosszínházat épített. A vak horizontból millió és millió sóhajtás szállt fel s a fekete víz ingó talaja a győztes csata megmozdult földje lett. Ezer és ezer hullámtorlódtott egymásra, sápadt arcuk kidermedt a sötétség ingó falából, jajgattak, sóhajtottak, üvöltöttek, ugattak s szörnyű riktuszba nyílt szájukkal feléje kaptak, hogy húsába harapjanak. Ő visszaharapott, belekapott arcuk ónszínű húsába s érezte a holt hús rothadt ízét a szájában. Néha a bárka mellé hegygé tornyosultak a hullák s irtózatosszattanással hullottak le, hogy agyonzúzzák bárkájával együtt. De visszahulltak a vízbe s a fekete víz dühösen csapott fel. Egy-egy hullámgarmada száz karjával felkapta a bárkát és odadobta egy másik hullágmarmadának. Holtak százezrei labdáztak vele a világtalan éjszakában. Végre Pista összezúzva, lelke hullottan gurult a bárka egyik szögletébe. Reggel, mikor felébredt, elállt a szél. Nagyon fáradt volt, de nagyon nyugodt és ez a fáradtság is olyan jól esett neki. A sima tengerből kikelt a nap. És akkor a tenger keleti hátán egy hatalmas szántóvetőt látott, amint fényes ekével szántotta hosszú barázdákba a szétváló hullámokat. A szántóvető feléje fordította arcát. - Ni, ez én vagyok! - mondta a Pista gondolata.

Aznap megint erős szél támadt. Folyton erősödött s nagy felhő-elefántok tántorogtak a tenger szélén. Dél felé kitört a vihar. Irtózatosszéngés volt, felfordult a tenger, nyérítő, tajtékos, lobogósörényű hullámlovak vágtattak az égnek, az meg villogó szigonyokat dobált beléjük. A víz böngött, mint egy megkorbácsolt hadsereg. Pista részeg hegyek tetején s szétomló völgyek mélyén hányódott. Egyszerre csak harangzúgás zúgott át a vizeken. Az örült tenger hátán egy romhajó vágtatott, egyetlen fekete vitorlája volt s árboca félig törve. A hajó orrán Bartalis Ábris állott, akinek fiatal életét az ő gyilkos keze verte porba, szemei borzasztó kérdéssel néztek rá. Az árbochoz édesanyja volt kötve, ősz haját rá-rákorba csolta a szél, meglátta fiát és kétségbeesetten kiáltotta: - Pista, Pista, szabadíts meg! - Aztán elrohant a hajó, bele a megháborodott tenger fekete zúdulásába. A vizekből visszazúgott a hang. - Anyám, anyám! - kiáltotta Pista és mint hullámvágódott el.

Sokáig táncolt a halál szeretője, míg tenger és vihar holtrafáradva mondtak búcsút. A vihar elment távoli zord palotájába kialudni a vad tivornyát, a tenger elernyed, mint egy cirógatott tehén s a nap, mint gondos gazda, meleg ujjakkal vakargatta hátát. Különös hangok hallszottak a levegőben.

Halálos tompa bódulásból ébredt fel Pista. Mintha a sötét küszöbig ment volna el s ott benézett volna az örök homályba, kápráztak a szemei. Mi van vele? Hol van? Olyan könnyűnek érezte magát, olyan jó meleget érzett s az éhség és szomjúság hallgattak a megzúzott testben. Talán az otthoni tűzhely mellett fekszik s az édesanyja cirógatja. Valami ének is hallszik, friss és tele van a drága föld izenetével, mint egy székely nóta. Felült, körülnézett. Az édes nap bevilágította ványolt arcát, a végtelen víz sima volt és végtelen békét sugárzott. És fenn, fenn a levegő lankáin egy kis madár, egy pacsirtaféle jószág énekelte a föld szerelmét. Pistának elhomályosodtak a szemei. Szelídhajlású, fátlan, sárga dombokat látott. Szíve felzengett, mint a levegő pacsirtája.

- Föld, föld! Az édes, a drága föld!

A szellő jóságos tenyerekkel lökte a bárkát a part felé. Pista kiszállott a kövices, sárgás partra. Felette vígan cikornyázott a kis énekes. Pista kitérte karjait a napos levegőbe s végtelen szerelmes zokogással kiáltotta:

- Föld, föld!

És gyötört teste eldőlt a part megpörkölt ritkás gyepén.

2.

A rögök megsajnálják szegény emberi testvérüket, a megmarcangolt testet s puha ágyat tartottak alája. Rög mondta a rögnek fojtott suttogásban, mint ahogy egy beteg testvér ágya körül beszélnek: - Vigyázzuk híven a fáradt ember nagy nyugovását, mert ő a mi lelkünk és benne tudjuk meg, hogy mi vagyunk. - És a föld jóakarata átszötte a hajótörött ember mély pihenését. Mint csorduló tej, édes álom folyt át rajta. Könnyű, kedves árnyékok hajoltak alvó lelke fölé.

Másnap reggelig aludt mozdulatlanul, mély álmodással. Már jócskán volt a nap, mikor felébredt s friss sugarainak meleg sátrában feküdt. Felült, körülnézett. A part sárgásbarna, naptól égetett füve közt ezer és ezer szöcske tartott nagy zenekari próbát. Egy közülük felugrott a lábára, a térdére, mereven szembenézett vele, vizsgálta ezt az idepottyant nagy mozgó jószágot. Azután nagy szökéssel visszament zenélő társaihoz és kiáltott:

- Gyerekek, valami nagy mozgó teremtes került ide. Van lába, szája, szeme, bajusza, mint nekünk. De aligha lehet szöcske, mert nincs elég értelmes arca hozzá.

Pistát átfürösztötte az álom. Most teste pihent volt s nagy hálás boldogságot érzett. Úgy nézte a pusztát a földjét, a sovány, hervadt fűszálakat, a csenevész bokrokat s az ösztövérszöcskéket, mint soha nem látott királyi ajándékokat. Megjött az éhsége, de most szeliden kopogtatva, mint egy udvarias vendég. Pista felállott s a parthoz ment.

A parton sárgás sziklák voltak és süppedő homok. A bárkát már rég elvitték az éjjeli habok s valahol gazdátlanul bolyongja a vizek pusztaságát. - Milyen szép a tenger innen a partról! - mondta Pista.

A sziklák közt gyéren itt-ott madárfészkek voltak s ő talált bennük egynéhány tojást. Kékszárnyú, fehérhasú madarakat ijesztett fel s azok panaszos vijjogással menekültek a tenger felé. Keringtek, keringtek, kék szárnyuk csillogott a napon, aztán leszálltak a hullám hátára s hagyták, hogy ringassa őket a víz.

Pista mohó egymásutánban falta fel a tojásokat. És a friss táplálék szétment testébe s elvitte a meggyötört, szűkölködő vérnek az élet üzenetét. És rögtön eljöttek a reménység kőművesei s jövőt építettek Pista elé a meddő part sivárságába. - Most új világ, új élet nyílik meg előttem. Hátha itt leszek azzá az emberré, akiért születtem, - mondta nagy reménykedéssel. Azután megint nagy bágyadság jött rá. Árnyékot keresett egy szikla tövében s mélyen elaludt.

Álmában megint egyszerű székely falusi legény volt. Az otthoni határban vetettek. Ő ekével hasította a földet. A szép fekete föld csak úgy borult kétfelé a felhasadó barázdából. Utána egy fiatal nő jött s kötényéből búzaszemeket vetett a barázdába. Ő vidám székely nótát füttyölt, a nő halkán dúdolt hozzá. Nagy vigassága volt a mezőnek s jóság volt a világ arcán. Ő mindegyre hátrafordult, hogy megtudja, ki az a nő, de az mindig elfordította a fejét. Csak jóságosan mosolygó száját láthatta. Egyszer aztán jött az édesanyja az ételes kosárral. Beléje

csimpaszkodva jött a kis Sárika is s két kék szeme úgy kivirított kedves arcocskájából, hogy Pista csodálkozva mondta:

- Milyen szép kék szemei vannak Sáríkáknak.

Az édesanyja a felszántott föld szélén letette a kosarat. Jó öreg arcán nagy meglepedés volt. Odakiáltott feléjük:

- Csak vessél, csak vessél, édes lányom, hadd legyen mit enni a szegény székely népnek. Te pedig, Pista fiam, csak tartsad erősen az ekeszarvát, csak vágd jó mélyre a vasat, majd meglátjátok, hogy megsegít az Isten.

Pista kérdezte:

- Édesanyám, ki ez a fehérnép, aki utánam jön és vet?

Az öregasszony édes ravasz nevetéssel kacagott:

- Hát nem tudod, te csacsi, te gügye? Hát találd ki, találd ki.

Vidáman ébredt fel Pista s anyja nevetése még csengett fülében. Most már izmaiban is felébredt az élet s tenni kívántak valamit. Nagyszerű ötlete jött:

- Halpecsenyét fogok enni, - mondta gyerekes örömmel.

Odament az egyik vézna bokorhoz, levágott róla egy pár hosszabb galyat. Azután szöcskéket fogott s minden ág végére becsíptetett egyet. Akkor levetkezett, vette a galyakat s addig ment a tengerbe, míg majdnem vállig ért a víz. Hatalmas teste bizony meg volt fogyatkozva az inséges napoktól, de szép formája azért megmaradt. Elkezdett halászni s mert ezen az ember-telen vidéken nagyon tapasztalatlanok voltak a víz lakói, fogott is egy csomó apróbb halat. Szép zsákmánnyal tért vissza a partra.

Hát mikor a halakat szépen megtisztogatta s az étvágya már csemecseggve ugrált körülöttük, eszébe jut, hogy nincs tüze. Keresett kovakövet, hogy abból csiholjon szikrát elő, de e sivatagvidéken csak szétporló homokkövet talált. - Hát megeszem nyersen, - mondta s szinte tetszett neki a gondolat újsága.

Most, hogy a megkínzott vér felébredt s megkezdte rendes körforgását, csak most kezdett éhsége kurjantgató nagy legény lenni. Harapta is a nyers halat, mintha kürtöskalács lett volna és a hűvös hús nagyon jól esett kiszáradt inyének. Eszébe jutott a királyi szakács pompája s kikacagott a falatok közül. Azután még vagy négy friss tojást is küldött a halak után. A jólakástól úgy megrészegedett, hogy odafutott a parthoz, felvett egy ormóttan nagy szikladarabot s félkezével ki-kilökte a levegőbe, mint egy cirkuszi erőművész. Mosolyogva nézte szép teste visszatükrözését a part alja árnyékolt vizében.

- De most hova, merre? - kérdezte magától. Elhatározta, hogy megindul a szárazföld belsejébe. Itt a parton ugyan semmi nyoma nem volt az emberi életnek, de majd csak akad emberi tanyára. Egy éjszakát még ott töltött a szikla védelmében. Reggel újból halászott és sok tojást is összekeresett, hogy legyen útravalója. Mielőtt nekiindult volna a bizonytalan útnak, még egyszer a tenger felé fordult. Zúgott, vergődött, jött és távolodott a beláthatatlan vizek tábora. - Szeretlek tenger! - kiáltotta Pista. - Meggyötörtél és újból vágyom rád. Most a föld dermedt habjain fogok vándorolni, de feléd mindig lesz egy titkos lépésem, mert messziség vagy és végtelenség.

Megindult, ment, ment mendegélt. Felébredt fiatalsága előtte ment, mint vidám trombitás. Most ismeretlen új világot fog felfedezni és meghódítani. Nem fegyverrel, ő már látta a halál szörnyű jelenéseit és nem lesz többé bakója. Egyszerű, ősjóságú vad nép fogja keblére fogadni és ő tanítani fogja, hogyan lehet minél több életet bányászni az életből. Kőművese,

kovácsa, asztalosa, nyomdásza, tanítója és orvosa lesz a felhőtlen lelkű embereknek. És látta magát, mint ősz pátriárkát, amint gazdagmellű anyák, komoly férfiak és duzzadt gyermekek veszik körül s nehéz bölcs szavakban hallgatják a lelkét. - Hogy is tudtam én olyan csüggedő lenni, hiszen csak most látom, mennyi teendője van az életnek, - mondta mosolyogva.

Napokig ment, a vidék mind sivárabb lett körötte. A halmok elsimultak, a vészna fák és göthös bokrok is elmaradtak, sárga homok végtelen síkja volt mindenfelé, csak itt-ott állott ki belőle egy-egy barnás-sárga sziklacsoport. Néha irányt változtatott, hátha élő tájéokra és emberekre talál. De mindjobban belekeveredett a pusztába. Már az állatok is elmaradtak, csak csúnya zöldes-sárga sáskák riadtak fel a léptei előtt. Vagy néha nagy fekete madarak húztak el felette s károgtak, mintha vesztőhelyre mennének. Irtózatossá csend volt mindenfelé, de néha messze felbődült a sivatag s mint roppant bakó, vörös ruhában, lobogó szemekkel állt a pusztá közepén a réműlet.

Egy napon az eddigieknél is kietlenebb helyre ért. A felegyenesedő sziklák emberféle arccal fenyegettek, igéztek, mintha torz óriások vad öklözésben dermedtek volna ide. Olyan átrontó volt az elhagyatottság és a döbbenet a sárga síkon és az irtózatossá sziklák tövén, hogy Pista ajkairól egy kétségbeesett jaj szakadt fel. És most értette meg az anyag örök tragédiáját. Ez a jaj nem az ő jajgatása volt, ezt a dolgokból kiáltotta ki. Érezte, hogy fájdalom, döbbenet s minden emberi lélek benne van a dolgokban, de fagyottan, de dermedten és szó nélkül. Ő most ez elkárhozott sziklák és elítélt sivatag megkiáltó szava volt. - Óh mégis nagyszerű elhivatás embernek lenni! - mondta magában.

Az eledele már elfogyott, az éhség megint megrohanta. És itt a folytonos gyaloglásban, a sívó homok közepette még mostohább volt hozzája, mint a tenger hátán. Egy napon, mikor már nem tudta tovább bírni az ádáz bestia fogait, legyőzte undorodását, összefogott egy csomó sáskát és felfalta őket. Álmában aztán ő is nagy sáska volt és egy roppant nőstény sáskának tette a szépet. Egymással szemben cirpelték, egymáshoz dörzsölődtek s ez kéjes bizsergésre melegítette a hátgerincét. Aztán meg akarta csókolni a sáska Vénuszt, de fertelmes nagy szája olyan bűdös, sáskaszagú volt, hogy hányásra undorodott tőle és apró sáskák végtelen özönét öklendezte elő. - Vajjon mit álmodtam volna, ha oroslánehúst ettem volna? - kérdezte, mikor felébredt.

Végre, rengeteg szenvedés és sok összeroskadás után, egy napon észrevette, hogy a homok nedves lábai alatt. Vigyázva ment a nedvesség mentén. Nemsokára állatnyomokat is látott, melyek mind egyirányban tartottak. A homok mind szélesebb sávban volt nedves, nemsokára kis erecskék gyenge futását is lehetett látni. Megfűrösztötte ajkait a szűkös vízben és tovább ment a nyomán. Hosszas gyaloglás után aztán egyszerre örömkialtás tört ki belőle. Négy gömbölyűlombú fa közt egy sziklából ezüstoffényű tiszta forrás szökött ki.

Ivott, ivott, mint beengedett szomjas lélek az üdvösségből. Azután egy nagyot pihent. Akkor körülnézett és látta, hogy egy lakatlan oázison van, amelyen talán ember még sohasem volt. Különös bokrok, gyér fák és dús növényzet verte fel az oázis földjét, mely olyan nagy volt, hogy horizontja felét majdnem betöltötte. Fák és bokrok ehető gyümölcsöt kínáltak, a bokrok sűrűjében s a puha pázsiton pompás nyugvóhelyek ígérkeztek. Mintha a természet a nagy megpróbáltatások után most karjaira venné fáradt gyermekét és dédelgetve kínálgatná: - Nesze, ezt neked tartogatom ötezer év óta. - A fák közt öz-szerű könnyű állatok suhantak el s nagy szemeiket feléje tágították.

Mindenekelőtt elemózsiát gyűjtött össze. És, hogy öröme teljes legyen, kovakövet, taplós fakérget és igen sok száraz levelet és galyacskát talált. Majd megcsókolta ezeket a szürke, igénytelen dolgokat, mert bennük alszik az ő vigasztaló, az aranyhajú tűz. A forrás mellett nagy halomba rakta a száraz fűvet, kis és nagyobb galyakat. Aztán kovát ütött kovához s az szikrázott, mint az éhes eb szeme. A taplós kéreg felfogta a szikrákat és füstölögni kezdett.

Akkor a kérget a száraz levél alá dugta és duzzadt arccal fújni kezdte, hogy a szemei ki-könnyeztek. Előbb a karcsú, szőkehajú szolgáló, a füst jött jelenteni, hogy úrnője mindjárt felébred. Aztán lobogó aranyruhában, kibontott hajjal megjelent a királykisasszony, a csodálatos láng. Soha még ilyen boldog nem volt Pista, szíve boldog szobává térsedett, melyben vidám család, ragyogó gyermekek és barnaszemű nő édes, friss nótát énekeltek. Hogyan tudott ő kétségbeesni ezen a világon, ahol tűz van!

Megfőzte a vacsoráját, mert már a sima borbély, az este, odalépett a nap guttaütéses arcához és eret vágott rajta. A sötét vér csurgott a homokra, a nap lázadó haraggal nézett fel s a megszeppent borbély sarlóalakú pengéjét eldobta az ég mezején. Pista ette a párolgó megsült gyümölcsöt s minden falat lélekké, földet, életet ölelő nagy szeretetté lett benne. Szívének mély orgonasípjai megszólaltak és zengtek az élet sokféle dicsőségét.

A sivatag elszontyolodott és vetkezni kezdett. Egymásután vetette le bíbor, arany, sárga, kék ruháját s fekete talárt vett helyébe. A fák és bokrok belehomályosodtak az éjszakába. De fenn a hold vékony sarlója s az ég rózsái csodálatosan ragyogtak.

Pista a tűz mellett ült s tűzön és éjszakán át belenézett a sorsába. Az emberek közt fájt és sajgott, az élet lármájából kifutott s most idevezette egy ismeretlen akarat. Mit akar ez az akarat tőle? És ott eszébe jutottak gyermekkori legendái a pusztában kiáltó Keresztelő Szent Jánosról, az Úr Jézusról, aki harminc napig készült szent hivatalára az elhagyatottságban és a keleti sivatagok nagy szentjeiről. Emlékezett egy képre, hol a sivatag közepén egy kopasz öreg szent egy jó bácsi-képű oroszlán lábából húzza ki a tövist. Azért érezte ő azt a sajgó nagy ürességet magában még a győzelmek közt is, még a trónon is, még a Viola csókjai közt is, mert kihullott belőle az Isten és az Isten helyét semmi sem pótolja. Ime most idevezette Isten a sivatag közepébe, hogy egymaga legyen, hogy az élet vad muzsikája ne zavarja füleit, hogy meghallhassa itt magában azt a hangot, amiért életet kapott az egyetemes harmóniában. Óh, rátalálni Istenre, belevetni magát, mint zuhogó tüzes patakba, elsodródni végtelen tengerre, végtelen eláradásban, benyújtózni határtalan nyújtózással hozzá juttató imákba, halhatatlan mámort inni az örök szőlő borából! Távolról egy oroszlán bögött fel, mintha a sivatag földje jajdult volna a kietlen éjszakába. Pista kitárta karjait s égő hívással kiáltotta az éjszakába:

- Isten, Isten, Isten!

Másnap reggel az új játékra talált gyermek részletes buzgalomával kezdett az új életnek. A forrás felett három bokros szikla kis barlangféléit alkotott. Kitisztogatta, levelekből, pázsitból ágyat vetett belé. Két nagy faágból hatalmas keresztet rótt össze és odaállította barlangja elé. És mielőtt falat érné száját, mielőtt gondolatot szentelne a testi nap gondjainak, letérdelt a kereszt elé és előszedte a gyermekkori imáit. Elmondta őket tízszer, elmondta százszor, míg a szavak tüzes folyócskák lettek szájában s tüzet vittek lelkébe. Utoljára olyan fáradt volt a sok imától, mintha roppant mozsárban súlyos ércbütökkel zúzták volna meg. De ez olyan jólesett neki, mint tisztító láz bágyadtsága.

Igy élt a pusztaságban. Lelke elterült, mint egy sűrű ősréteg s minél többet törtetett benne, annál több homályra és csodára talált. És hogy mindennapi hú vallomásban a kereszt elé zokogta minden bűnét, minden kétségét, lelkéből felmerült minden rom. Lelkiismerete zúgott közöttük, mint felszél az elátkozott kastélyban. Halvány alakok jöttek vissza és kérték számon az elrontott életet. Az édesanyja, a meggyilkolt Bartalis Ábris, a kis szőke Sárika. És felsírt az a tiszta kis fiú is, aki olyan nagy csodával térítette lelkéhez a kisbírót a halál küszöbén s aki belefúladt abba az önző, durva, nyugtalan férfiba, aki mint egy kárhuzatos fáklya, lobogó szenvedélyekkel futotta az életet.

Megint látta, hogy minden bűn halhatatlan s hogy minden elkövetett bűnünk tőlünk külön álló élőlények, melyek néha elmaradnak, de visszajönnek s elkísérnek meghalhatatlanul. Mint vérrel szagoltatott vadra heccelt kutya farka, felugatták lelkét, hogy néha kifutott barlangjából s hűvös csillapítás volt neki a távoli oroszlánok ordítása.

A nap nagy részét imával és sanyargató gondolatokkal töltötte. A test kevés szükségeit megszerezni nem sok idejébe került. A forráshoz lenge szép állatok jöttek inni, antilopok, gazellák. A pusztá karcsú gyermekei nem féltek a szomorú embertől. Ő kezéhez szoktatta őket, azok melléje ültek és engedték, hogy cirógassa meleg hátukat.

Aztán eljött az esős évszak. Az ég egybe borult a földdel, szakadatlan csurgással omlott a végtelen víz. Most már egész nap a kereszt előtt kínozza magát. A múlt napjaiból égő ciliciumot font lelke körül, felkutatta multjának minden kis hibáját, hogy még több tövissel vergődtesse lelkét. Alig evett valamit s elkínzott testébe rettenetes víziók jöttek. Az édesanyja, a Bartalis Ábris, a csatatéri holtak arcai rátapadtak a lelke falaira, nagy nyitott szemük felnézte álmait. Lelke irtózatoss akvárium lett, tele idomtalan szörnyetegek hemzsegésével. - Óh jaj, mi lesz velem, mi lesz velem, elveszítettem magamat! - zokogta a kereszt tövében, - És imádkozott, imádkozott, úgy nyargalta magát az imával, mint futó lovat könyörtelen lovas, mindig sebe-sebben, egészen az összeroskadásig. És várta, hogy jön a nagy csoda, hogy mint zuhogó zápor, előnti Isten s végtelen egyesülésben nyer végtelen kielégülést. De semmi nem történt, csak lelke rémei sokasodtak egyre. Néha halálos döbbenettel állt önmagával szemben s látta, hogy az a másik mosolyog, mert tudja, hogy nem is hisz, hogy csak tragikus komédiát játszik, hogy ne únja magát. S hogy ez a nagy istenkedés nem egyéb, mint falusi féktelen lumpolás, mint lázas bolyongásai, mint veszett szerelme s az uralkodás vágya. Hogy itt sem más, mint az örökös duhaj, ki korlátlan hejehujában tombolja életét. Ilyenkor fájt magának, mint egy égett seb. Szerette volna, hogy tüzes kalapáccsal zúzzák egyetlen egy fájdalommá, egyetlen egy lélekké. Ledobta magát a kereszt tövéhez s kétségbeesetten ordította a vízbeborult sivatagba: - Isten, Isten, jöjj, mert elveszek! - De az ég ég volt, a föld föld, a sivatag sivatag, a víznek hulló özöne elfutó habok. Ők nem tudtak emberül s nem volt senki, aki megszánja a vergődő emberfiát.

3.

Az esős évszak elmúlt. Az elbűjosott király, a nap visszatért régi birodalmába. A megázott oázis földjéből diadalmas bőséggel jött az élet. Pista a folytonos gyötrődésben megsoványodott, megfeketedett, arca csontra száradt, szőke haja sötét arannyá változott s nagy, megtágult, kék szemei olyanok voltak, mintha mindig mereven hallgatna valamire. Ha testében feltámadt a fiatalság s a vérnek kívánságai, imával, sanyargató gondolatokkal rájuk vetette magát s megfojtotta őket, mint a kígyót a kalapjával a pásztor. Most, hogy az élet visszajött a dolgokba s a folytatás vad násza járta az oázison, lázas éjszakái, szemetes álmai és kísértő gondolatai voltak. Néha éjszakákon át nem mert elaludni s szemeit, füleit betömte imával, hogy az Istenhez ágaskodó lélek túlharsogja a testet.

Hogy a kísértést kifárassza a testéből, nagy sétákat tett a sivatagban. Egyszer, amint így sétált, irtózatoss ordítást hallott, melyben mégis hízelgés, sürgető kérés és halálos szeretet volt. Hát látja, hogy egy szikla mellett egy fiatal oroszlánpár tartja nászát. A hím harapott, dühödött, csókolt, támadott, hörgött és üvöltött, a nőstény lázadott, engedett, zokogott és kacagott. És Pista ebben az irtózatoss szerelemben vélte meglátni a szerelmet. Úgy látta, hogy az mindig tragédia és minden csók mélyén harc van és az elpusztítás elrendeltetett vágya. Azon éjjel álmában ő is oroszlán volt s halálos szerelemben viaskodott párjával, kinek Éva volt az arca. Fáradtan és halálos undorodással ébredt fel. Három napig egy falatot sem evett.

Egy napon kissé mélyebben hatolt be a pusztába. Egyszerre csak homoktorlódást látott, különös dombocskák sorozatát, melyeket az elrohanó számum rakhatott. Közelebb ment. Egy helyen a homokból egy ember meredt ki, sárgán, aszottan, holtan. Elkezdte körmeivel kiásni. És amint ásta, egy másik hullába ütődött a keze. Így hulla mellett hulla volt. Az egyik ült és ételestál volt a kezében, a másik, egy asszony, csecsemőt tartott megfagyott melléhez, egy öregnek imádságos könyv volt a kezében. Mindenik abban a helyzetben volt, amelyben rájuk lepott a számum. Pista napokig járt ide, míg az egész eltemetett kis karavánról sikerült a homokot eltávolítani. Csodálatos látvány voltak a sivatag közepén az élet mozdulataiba fagyott halottak s az elnyúlt tevék. Mind öt nézték, mind kérdeztek tőle valamit. E holt szemek kérdése előtt Pista olyan dermesztő különösen hallotta a sivatag csendjét.

Hosszú napok munkájával rendes sírt ásott nekik s egymásután temette el őket. Az egyik teve hátán egy cifra batyu volt, megnézte: tele volt csillogó vert arannyal és drágakövekkel. Rengeteg vagyont tehetett ki ez a kincs. El akarta temetni velük, de aztán - maga sem tudta, miért - hazavitte magával. Otthon a barlang egyik szögletébe dobta és száraz gallyat tett fölébe.

Éjjel álmában a barlang szöglete felragyogott. Az aranycsomó lánkolni kezdett, hideg lángokkal. Az arany olvadt, olvadt, fogyhatlan folyással sárga aranyfolyó indult meg belőle. Az aranyfolyó mind jobban szélesedett s mind több partot ragadott magával. Habjaiból fehértestű meztelen nők jöttek ki s meztelen ölük forró sugározásával hívták Pistát. A sivatag felől egy fiatalember jött, tiszta volt a homloka és jók voltak a szemei. A folyó partján tüzet rakott, letérdelt és imádkozott. A tűz füstje vidáman ment a kegyes ég felé. Akkor a folyó lányai közel jöttek Pistához, meztelen mellüket hozzáfingtették, mint tüzes rózsákat és mondták:

- Tied leszünk, ha megölöd ezt a fiatalembert.

Pista egy dorongot ragadott s az imádkozó fiú mögé lopózott. Akikor látta, hogy az mennyire hasonlít hozzá. Végtelen fájdalom fogta el szívét, de keze azért lesújtott. A nők felkacagtak, egy nagy zuhanás hallszott. Felriadt, kifutott a barlangból, odavetette magát a kereszt elé. Reggelig ott imádkozott.

Egyszer egy egész új irányban haladt a pusztán. Sokáig ment s már gondolta, hogy visszatér, nehogy az éjszaka e sivatagban lepje, mikor a horizont mélyén halvány formákat pillantott meg. Azt hitte, hogy a láz rajzol látszatokat szemeibe és hűvös szavakkal csillapította magát. De tényleg fákat látott a távolban. - Egy új oázis, hátha ott is lesz ember - mondta és majdnem futva indult feléje.

Sokáig ment, míg végre új forrás nedvességét érezte. Már látszottak a fák fényes zöld levelei. Egyszerre különös üvöltést hallott s már összerezzenett és vadállatra gondolt. Hát látja, hogy egy gallyakból összetákolt kunyhó mellett egy öreg ember négykézláb állva üvölt, ugat, acsarog. A kunyhó mellett kereszt volt. Az öreg már jó öreg lehetett, kopasz volt a feje és nagy ősz szakálla volt. - Ez bizonyosan remete, aki így állati alakra alázza magát, hogy annál nagyobb legyen lelkének felemeltetése. - Pista csodálatos forró megindulástól reszketett, hogy emberre talált a sivatagban. Remegve szólt:

- Üdvözlégy, szent atyám!

Az öreg felnézett, aztán tovább ugatott, különös sakálszerű éles ugatással.

- Szent atyám, szent atyám, üdvözöltelek. Nézd, elhagyott idegen vagyok - könyörgött Pista.

Az öreg megint felnézett. Türelmetlenül felkiáltott:

- Ugyan ne bolondozz, menj a dolgodra! - és most elkezdett üvöltöni, mint a tigris.

- Szent atyám, ne üldözz el magadtól! Itt lakom elhagyatva a sivatagban, én is Istent keresem, mutasd meg az utat hozzá! - zokogott Pista.

Az öreg elhallgatott. Erősen ránézett Pistára s szemeiben most már valami emberféle csillogott. Nyersen mondta:

- Hát csak gyere közelebb, néztelek meg jobban.

Pista közelebb ment. Az öreg feltápáskodott a lábaira, de csak úgy ténfergett. Mondta:

- Látod, már leszoktam az emberi módról, nehezen megy nekem már az efféle. Mit akarsz?

- Szent atyám...

Az öreg haragosan vágott közbe:

- Mindjárt faképnél hagyalak, ha ilyen cifrán címezel. Én és szent! Nem láttad, hogy az elébb sakál és tigris voltam? Ha tudnád, hogy milyen gyönyörűséges szent vagyok én!

Pista arra gondolt, hogy ez a beszéd csak keresztényi önmegalázás. Nehéz panasszal folytatta:

- Én bűnös életet éltem. Gyilkoltam és édes jó anyámat is a halálba kergettem. Azután is csupa tévelygés volt az életem. A bujaság, a góg, a nagyravágyás, a gyilkos indulatok mind sorba jöttek, mint híres vendégszállóba és úrrá lettek bennem. Ide jöttem a pusztaságba, hogy letegyem bűneim, hogy megvásároljam életem, hogy megtaláljam az utat Istenhez. De hiába az imádság, az önkínzás, a bűnbánat, Isten elfordul tőlem, nem jön felém. Mit csináljak, mit csináljak?

Az öreg érdesen mondta:

- Várj egy keveset. Ez az emberi ülés már kimerített. Egy kissé kipihenem magamat, aztán beszélhetünk.

Azzal megint négykézlábra ereszkedett, ugatott egy párat és egy jó kiadósat üvöltött. Aztán nagynehezen felszeszpetelődött. Pista mellé ült és most már meglágyuló hangon mondta:

- Szegény fiatalember!

- Atyám, atyám, te könnyörülni fogsz rajtam! - kiáltotta Pista és megragadta az öreg kezeit.

Az öreg savanyú arcot vágott:

- Én ugyan már meg is könnyörültem, de azzal ugyan nem fogsz messzire menni. Hanem valamit mégis adhatok neked. Neked adom az életem. Vigyázz rá, lehetőleg rövid szavakban fogom neked adni. Aztán csinálj vele, amit tetszik. De előbb megint pihenek egyet.

Újból négykézlábra állt s most már feldomborította a hátát és rettenetesen nyávogni kezdett. Végre felténfergett, Pista mellé ült és kezdte:

- Apám gazdag és vallásos ember volt, engem gondos és kegyes neveltetésben részesített. Irtózatossággal festette előttem a bűnöket s az értük járó büntetéseket. Ezzel hozzászoktatott, hogy folytonosan bolhásszam a lelkemet, nem bűjt-é meg benne valami rossz s hogy minden tettem után megrezenjek, vajjon nem gonoszat tettem-é vele. Ha társaimmal játszottam, ha egy szolgálival beszéltem, ha olvastam: egy-egy szó, egy-egy arcvonás, hangom lejtése vagy egy mozdulatom visszasajgott és újból meg újból megvizsgálva viselkedésemet, új meg új elkövetett hibát fedeztem fel benne. Ez aztán odavezetett, hogy a teremtett világon minden csak alkalom volt arra, hogy önmagammal foglalkozzam. Minden és mindenki csak annyiban érdekelt, amennyiben bennem erényességem öntudatát, vagy lelkiismeretemet sajnálatát idézte elő. Így a világból csak magamat láttam s magamból pedig csak ezt az egyetlenegy pontot. Egyszer aztán, alig voltam még huszonnégy éves, egyik szolgálóm ellopta a tárcámat. A

tárcában sok pénz volt s ez úgy elvette a fiú fejét, hogy a legközelebbi korcsmában óriási dárídót csapott. Annyit ivott, hogy ott helyben megütötte a guta. Mikor ezt megtudtam, mintha a halálos ítéletem hallottam volna. Lelkiismeretem azt képzelte, hogy én öltem meg a szerencsétlent. Mert ha én idején lemondok a hiábavaló javokról, akkor nincs pénzem és nincs szolgám, tehát nincs, aki lopjon és nincs mit ellopni. Irtózatos éjszakákat szenvedtem át. Minden éjjel láttam a fiatal holtat, eljött hozzám és rettenetes átkok közt követelte életét. Ima, jótett, penitencia, mind hiábavaló volt. Erre aztán testvéreimnek adtam át vagyonom s idejöttem a pusztába, hogy megvásároljam életem és megtaláljam az Istenhez vezető utat. Hát, fiam, itt ehetsz sáskát, amennyit tetszik, de nem vásárolod meg az életed és út a pusztaságban vezet mindenfelé, de Isten felé nem. Amint idejöttem szörnyű nélkülözések után, én is ettem sáskát, én is bámultam vigyorgó koponyára, verdestem magam a kereszt előtt, koplalásokkal sanyargattam magamat, szóval végigcsináltam az egész receptet. Így csináltam hosszú évekig. És évről évre üresebbek lettek imáim, évről évre mind hiábavalóbb pojácaságnak éreztem kegyes gimnásztikám és hogy távolabb vagyok Istentől. Egyszerre csak azon vettem észre magamat, hogy elvesztettem a hitem, az imám, el még a lelkifurdalásom is. Olyan üres lettem, mint a kicsépelet kalász. Miből állott hát az én szentségem? Abból, hogy csúnya lettem, mint az égedelem, hogy lesültem, mint a fekete retek, hogy ösztövérré váltam, mint egy dióverő pózna? Vagy talán abból, hogy addig foglalkoztam magammal, hogy halálosan meguntam magamat? Hogy legyen mégis valami társaságom, elkezdtem az állatokkal barátkozni s hogy jobban bízzanak bennem, négykézláb jártam s az ő nyelvüket utánoztam. Végre úgy tudtam ugatni, nyávogni, üvöltöni, ordítani, mintha én lennék az állatok Bábeltornya. Egyszer aztán, ezelőtt úgy húsz évvel, kutyamódon elfogott a honvágy. Sok bolyongás után visszamentem szülővárosomba. De már úgy hozzászoktam az állati élethez, hogy nem érttem és úntam az embereket. A rokonaim pedig, mikor látták, hogy a szobákban négykézlábra ereszkedem és hogy nyávogok és üvöltök, be akartak vinni a bolondok házába. Akkor visszajöttem ide s most meglehetősen megvagyok. Van két sakál barátom, egy tigris, négy oroszlán, több pusztai kutya és vadmacska. A kaszinó nálam van s elég jól el tudjuk tölteni az időt. Hát, fiam, ha komoly a szándékod, jobb ha hamarabb kezdjed. Ahol nincs ember, arra nem jár az Isten és ott nem lehet ember az ember. Ereszkedj négykézlábra még most, hogy hamarabb hozzászokjál.

Az öreg nem egyfolytában mondta el az életét. Közben-közben négykézlábra vetette magát s különféle állati hangot hallatott. A végén pedig nagy mohón ugrott a földre és négykézláb teljes tüdővel sakálugatást hallatott. És Pista nagy csodálatára tényleg egy sakál jött elő a sivatagból, az öreghez ment, vigyorogva nézték egymást és fel-felvakkantottak.

Pista nem is köszönt, úgy jött el onnan. Mintha fagyott göröngy lett volna a szíve helyén. Mikor hazaért, végighevert fekvőhelyén s mint öngyilkos a folyóba, mély álomba vetette magát.

Többet nem imádkozott, nem nézett lelkébe és multjába, mindent kidobott magából. Üres volt mint a sivatag és órákig szóltanul ülve nézett farkasszemet vele. - Csak tudnám, merre jár a Számum, - mondta egyszer.

Sokat aludott, sokat hevert. Enni nemigen evett s únta a szükséges munka mozdulatát. Egy reggel aztán különös dobogást hallott. Egy gazdátlan teve közeledett az oázis felé. Odament a forráshoz, mohón, hosszan ivott belőle. Fel volt kantározva és ülőke volt a hátán. Ki tudja, mi történt a gazdájával. Ahogy meghűsítette magát, hosszú nyakát előre nyújtotta és szelíden, hívón nézte Pistát.

A Pista élete egyetlen egy gondolatba lobbant. Befutott a barlangba, nyakába vette a drágasággal telt batyut, felült a teve hátára.

A teve, mint aki tudja a dolgát, gyors ügetésben indult útnak. Az oázis csakhamar eltűnt Pista szemei elől.

Több mint három hétig ment a teve hátán, kevés pihenéssel. Egyszerre csak kezdett megelevenülni a föld, mind több zöld fakadt fel kebelén, bokrok és fák tünedeztek elő. Azután már útra talált. Egyszer aztán csak elállott a szíve. Drága szép szántóföldek aranya ringott a napban.

A nap meghajtóban volt. Pistának kiserkedt a könny a szemeibe. A levegőben közeli falu finom füstjét érezte. Azután hosszú, hosszú kakaskukorékolás hallszott s forró zokogássá bomlott a Pista szívében. Nemsokára feltűnt egy falu, oldalt mellette egy kis bokros sűrűség volt. Előtte az út szélén egy kút. A kút előtt egy szép barna bennszülött nő állt, fején vízzel telt korsó volt s nagy dióbarna szemeivel nézte a közeledő utast. Mikor Pista odaért, leszökött a tevéről, hogy a batyu nagyot nyekkent a nyakában, odafutott az asszonyhoz, átnyalábolta, össze-visszacsókolta, aztán karjaira ragadta és futott a sűrű felé. A korsó leesett az asszony fejről, eltört és vize szétfolyt az út porában. A teve odament a kúthoz s boldog kortyokban inni kezdett.

VII. SZOMORU KARÁCSONY.

1.

Ahogy Pista erőre kapott s testéből végkép kipihente a sok gyötrődés emlékeit, kisszámú, de biztos karavánt szerzett s azzal eljutott a kikötőig. Ott egy fényes hajót bérelt, hogy eljőjön az európai országokba. Unta már a kalandokat, a hallgatást, a vad vidékek nagy magányosságát. Lelkének már csak egy füle volt és élete abba folyton ezt mondta: - Még fiatal vagyok, még fiatal vagyok.

A hajó szerencsésen átkelt a tengeren s Pista a világ egyik legnagyobb városában telepedett le. Fényes palotát vásárolt magának a város közepében, rengeteg szolgát fogadott fel, ragyogó kocsikat és pompás lovakat tartott. Mikor először sétált végig palotájában, apró örömök gyúltak fel a testében. Olyan jólesett bőrének a szőnyeg puhasága, kezének a kilincs aranya, lábának a parkett simasága, szemének az aranyos öreg bútorok, a sok virág, a szép képek, a nagy komoly állványok a drágakötésű könyvekkel, az egyenruhás inasok párhuzamos meghajlása az ajtóknál, az ezüst edények és a szép finom ételek.

Sok barátot gyűjtött maga körül és nagyszerű szeretőket tartott. A város legelőkelőbb fiataljai s messze országok kiváltságosai, kik idejöttek elkoportatni a fiatalságukat, körülhemzsegték ezt az újonnan jött különös embert, akinél pazar kényelem, végtelen eszem-izsom, kitűnő bor és pompás zene volt s aki úgy szórta a pénzt, mint lámpa a fényét és azért mégis mindig több pénze volt. Pista nyitottkezü, vidámszemű és melegsavú volt mindenki iránt. Nem nézte, hogy rossz-e vagy jó valaki, szereti-e vagy nem. Külön-külön nem vizsgálta az embereket. Neki vidáman hadonázó, hejehujás, éneklő, kacagó tömegekre volt szüksége. Aztán lássák ők, hogyan állanak a lelki kamarájukkal.

A nők bomlottak utána, mert soha ilyen győzelmesen szép nem volt Pista, mint most és szépségének nem ártott az, hogy gazdag. Megbarnult arcából kissé fátyolos fénnel világoltak ki kék szemei, göndör haja dús koszorút font hatalmas homloka körül, széles vörös ajkán örökös sóvárság hívott a csókra, de arca mélyén, az arca mögül átlátszó arcán mindig volt valami szomorú homályosság. Ő is fogyasztotta a nőket, mint szomjas ember a palackokat, de egy sem lehetett egy hétnél tovább szeretője. Nem akarta, hogy valamelyikbe lelkével is gyökereszk, nem akart addig várni, amíg a majmát is felfedezi a hozzáboruló nőnek. A fájdalmat még a gondolata is kerülte, mint a ragadós betegséget. A város legszebb női lettek sorban szeretőivé, ő egy hét mulva pénzt vagy ajándékot adott nekik, aztán rájuk sem nézett többé. Sírhattak, átkozódhattak, sápadhattak és kacérkodhattak tőle, amennyit akartak.

Amint barátait és barátnőit kezdte megismerni, lassanként arra a felfedezésre jött - és ez ropant mulattatta -, hogy voltaképen mindenik egy kis gépecske, melyet egy vágy, egy hiúság, egy irigység, vagy sokszor egyetlen szó mozgat. És azt tapasztalta, hogy minél inkább mámorosak, a magukra szedett hazug lelki lim-lom annál jobban leválik róluk s a kis gépecske egyhangú csattogással zakatol ki belőlük. Ezért nagy tivornyákat rendezett palotájában s nagy mulatsága volt, ha egy bizonyos idő mulva mindenkiből elő tudta csalni azokat a mozdulatokat és szavakat, melyeket előre kinézett belőlük. Egyik fiatal barátja, az ország egyik főemberének a fia, akár poharat emelt, akár lányt ölelt, akármilyen tettbe lódította életét, mindig ezt kiáltotta: életet, életet, életet! - A fiatalember sápadt volt és szikár, arcát összeroncsolták a korai élvezetek, tüdejében öblösen ugatott a halál, oldalbordáiban táncolt a nyilallás. Sokszor, mikor felgyúlt a mámor benne, rettentő köhögés támadta meg. Úgy vonaglott a halál szorításában, hogy kiejtette a poharat a kezéből. De a köhögések és nyálas rázkódások közé

odaöklendezte: - életet, életet, életet! - Elvéznult testéből kifutott a fiatalság, mint tiszta lány a tivornyás házból, a csókra már régen képtelen volt, de azért szikkadt, koporsótestét örökösen csókos nőkhöz dörzsölte s a nő gúnyos kacagásai közül ki-kikurjantott: - életet, életet, életet! - És minél többet emlegette az életet, a csontváz annál jobban kilátszott belőle. Ő tényleg azt hitte, hogy tombol az életben. Mikor otthon magányos éjszakákon a görcs, a szédülés, a köhögés megrohanták és marcangolták nyomorult vázát, gondolatában félmegtelen nőekkel telt pohárból itta azt, amit ő életnek nevezett.

Egy öreg diplomata barátja, aki az ország legbokrosabb ügyeit bogozta ki s akinek félszeme üvegből volt, haja parókából, fogai idegen csontból, ruhája alatt pedig gépezet volt, hogy tudjon leülni, felállni, járni, mindig ezt mondogatta: - Hát bizony, fiatalság, fiatalság. - Ezt ismételte minden alkalommal s ezért örökifjúnak, az élet nagymesterének tartották s fiatal lányok kacér ajánlkozással dörzsölődtek hozzá.

Legfeltűnőbb volt a társaságban egy híres színésznő. Már nem volt fiatal s hogy körülbelül háromszáz férfit kifárasztott a csókok országából, únt már mindent, mint szerepeit. Most már csak a szeme nézésében élt. Nagy szép szemeivel különös szomorúsággal tudott nézni s minden helyzetben szavak helyett ezt a nézését vette elő, mert tudta, hogy ezzel még mindig hat. Barátja volt egy fontosarcú főhivatalnok, aki józanon és részegen mindenkit rejtelmesen félrehívott, becsületszavát vette, hogy nem árulja el azt, amit mondani fog. És azután nagy rémesen az illető fülébe súgta: - Elpusztulunk, a nép megmozdult.

A legünnepélyesebb egy vékony nyakú, síró térdű gróf volt. Ez a gróf végtelen jószágoknak és rengeteg vagyonnak volt az ura. Vadászott, lovat futtatott, fogadott, kártyázott, mint a többi gróf. Egyszer aztán egy vadászaton megütötte a lábát. Esős őszi napok voltak s ő három hétig nem hagyhatta el a lakását. Nem volt mit csinálnia, hát elolvasott egy könyvet. Akkor álmélkodva látta, hogy mennyi betű van a világon s hogy a betűkből mennyi okos dolgot lehet összerakni. Így például megtudta abból a könyvből, hogy aki tanul, többet tud, mint aki nem tanul, hogy a festménynek hasonlítania kell az élő eredetihez, hogy a bronzszobrot öntik s nem egy földből kiásott bronzércbe faragják s más ilyen meglepetéseket. Ettől a könyvtől úgy megduzzadt az egyénisége, hogy attól a naptól kezdve nem vadászott, nem futtatott, nem fogadott, nem kártyázott, hanem mindig minden helyzetben ezt mondta: - A kultúra, hölgyeim és uraim, a kultúra! - Nemsokára köztisztelet tárgya lett, a tudósok akadémiaja megválasztotta tiszteletbeli elnökének, a király megette az iskolák és művészetek főminiszterének. De azért szeretett társaságokba vegyülni s szívesen járt el Pista lakomáira.

Pista már ismerte mindeniknek a gépecskáját és mindeniknek külön melléknevet adott, mellyel ezt az eldugott valóját nevezte meg. Az inasok eltanulták tőle ezeket a furcsa neveket és ha idegen nem hallotta, úgy jelentették be őket gazdájuknak. Ezen Pista sokat mulatott. Általában örömet szerzett neki, ha minél több oka volt megvetni azokat az embereket, akik vendégszeretetében lubickoltak.

Egyszer már harmadnapos volt a hejehuja a Pista palotájában. Mindenki mámoros volt már, a zene harsogott, mint a végítélet, a nők már félig meztelenek voltak. A párok úgy táncoltak, hogy az már elnyujtott vad szerelmi csók volt. Akkor az inas bejött és félve jelentette gazdájának, hogy a város parancsnoka szépen kéreti a méltóságos urakat, mulassanak csendesebben, mert ma Nagypéntek van, az Idvezítő halála napja.

Pistanak minden pompa s dáridó után lelke mélyén ott égett a sivatagi nagy vereség. Most valami roppant dac mozdult fel benne. Kigyúlt arccal kiáltott fel:

- Hölgyeim és uraim, csak azért is mulassunk, amíg mozdulni tudunk, amíg a palota nem megy szét porrá alattunk. Bennünket csak az öröm vált meg.

A dáridó felcsapott, mint egy bomlott tenger. A tánc kacagó örületes toporzékolássá lett, az ének vad rikoltássá szilajult, a zene üvöltött, mintha a halál cigányai húzták volna az utolsó táncot. Egyszerre csak az uccáról szelíd, alázatos templomi ének hallszott fel. A mulatók egy része a hatalmas ablakhoz futott. Egyszerű szegény emberek, imádságos arcú asszonyok nagy tömege szelíd hömpölygésben énekelve ment a közeli templom felé. Pista szemeibe visszajött a régi vadság, feltépte az ablakokat és kiáltotta:

- Krisztus, én is hívom a te néped, meglátjuk, ki győz, te vagy én!

Azzal felrántotta egy szekrény fiókját, széles marokkal szedte ki onnan az aranyakat, kidobta az ablakon és süvöltötte:

- Emberek, emberek, ide jöjjetek, itt aranyat kaptok!

A tömeg már éppen befordulóban volt a szomszéd uccába, ahol a templom állott. De amint látta a csengő aranyesőt, megfordult s vad tiprásban rohant az aranyaknak. Eldobták imádságoskönyveiket, hogy többet markoljanak, rúgták, torkonragadták, szidalmazták egymást s egymás összeszorított markából csikarták ki az aranyat. Pista folyton telt marokkal szórta a pénzt s nagyokat újjongott az alatt tülekedők rángásain. Az ablakhoz zsúfolódott vendégeknek roppant tetszett a jelenet. A szikár fiatalember véres köhögések közt mámorosan csuklotta: - Életet, életet! Ez az élet! - Az öreg diplomata pezsgőtől csurgó képén hamis mosolygás volt: - Hát bizony a fiatalság, a fiatalság! - A főhivatalnok rémes arccal súgta a szomszédja fülébe: - Elpusztulunk, a nép megmozdult. - A híres színész nő pedig Pista elé került, nagy szomorú szemeivel ránézett, de most már szólt is:

- Vigyázz, Krisztus visszaadja a kölcsönt.

Barátai sokszor figyelmeztették Pistát, hogy a társaságban van egy most hírre jutott, még gyermeklány táncosnő, aki egész esteken át nagy benyelő szemekkel nézi őt. Pista ügyet sem vetett a dologra. De mikor egy főúr lakomáján egy este melléje került az asztalnál, a fiatal lány szeméből olyan forró könnyörgés jött ki, hogy lakoma után Pista kocsijára vette és magához vitte. A lányban annyi gyermek volt még, olyan zuhatagos szerelemmel hullott oda a férfinak, hogy Pista nagy nyugtalanságot kezdett érezni. - Igen sok szív van az ölelésében s én utálok a szívet - mondta magában. A lány a következő napok mindenikén felkereste és ő mind nyersebb lett hozzá. A negyedik nap estéjén egy barátjától tartott gyalog hazafelé. Az egyik uccában egy erősen lefátyolozott fiatal lány suhant el mellette. A mozdulatokról rögtön ráismert új szeretőjére. - Aha - gondolta magában - most valaki máshoz megy a lelkem, hogy ugyanazt a nagy szerelmet, ugyanazt a szívet játssza el neki, mint nekem. Ennél, úgy látszik, hamar előbújt a majom. - Jól esett neki ez a felfedezés. A lány után lopózott, hogy megszerezze a bizonyosság kielégülését.

A lány gyors suhanással tünt át az uccákon. A fényes uccák elmaradtak, a külváros halvány lámpái közt krumpliköves rossz gyalogjárón illant tova. - Hát nem is úrral, hanem valami suszterlegénnyel kell osztzkodnom! - mondta Pista és ez a megvetés még jobban esett neki.

Egy nyomorult kis ház kapujában egy nagy barnakendős öregasszony várta a fiatal lányt. A ház mellett egy nagy diófa volt, Pista mögéje bújt. Az öregasszony átölelte a lányt, felemelte fátylát és össze-vissza csókolta.

- Itthon van az édesapám? - kérdezte a lány.

- Itthon van, lelkem, megint borzasztóan részeg. Ha bejössz, megint csak bántana. Engem is halálra vert tegnap.

A lányból kikökönt a sírás:

- Csak már egyszer annyi keresetem lenne, hogy kiválthatnám édesanyámat ebből a szenvedésből. Elmegyünk egy más városba, ahova apa nem fog tudni követni és ott majd nyugodtan élünk. Most hoztam egy kis pénzt, keveset, mert a fizetésem mind rámegegy arra a sok átkozott ruhára. Rossz pénz pedig nem kell nekem.

Az öregasszony elvette a pénzt. Kérdezte:

- De miért vagy olyan halovány, lelkem?

A lányból kétségbeesett zokogás tört ki:

- Szeretek, szeretek, szeretek, édesanyám.

- Kicsodát?

- Ne kérdezze, édesanyám. Gazdag, hatalmas urat, akinek életében én csak múltó öröm vagyok. Négy nap óta az övé vagyok. Oh, édesanyám, miért születtem.

Másnap Pista únt, bosszus arccal fogadta a kis táncosnőt.

A kis lány félénk rebbenéssel közeledett a hatalmas férfihoz. Pista egy tárcát nyújtott neki át:

- Itt van, kisasszony, az eddigi fáradsága díja, most már únom. A kisasszony könnyen kap mást magának.

A lány örült döbbenettel nézett a férfira és egyetlen zokogó jaj szökött ki a száján.

Pista haragos türelmetlenséggel mondta:

- Ne komédiázzék, kisasszony, nekem nem kell szív, én undorodom a szívtől, volt benne elég részem, majd megfulladtam bele. Nézze, ebben a tárcában ötvenezer forint van, az többet ér minden szívnél.

A lány eltaszította a feléje nyújtott kezét. A tárca a földre esete. A lány kifutott a szobából.

De a küszöbön megállott. Szép gyermek fejét visszafordította. Nagy égő szeméit rányitotta Pistára és kiáltott:

- Megbánod, megbánod, meglátod, hogy megbánod.

Elment. Pista aznap nem találta helyét. Este óriási lakomát rendezett a város egyik előkelő vendéglőjében. Hajnal felé a mámoros társaság nagy énekelve felkerekedett, hogy Pistánál folytassák a zenebonát. A nők a férfiakba csimpaszkodtak, a férfiak palackokat és poharakat hoztak magukkal s az uccákon mindegyre megálltak, töltöttek, kurjongattak, koccintottak, csókolóztak. Aztán danolva tovább folytatták útjukat. Ahhoz a templomhoz értek, mely közel volt a Pista palotájához. Az egyik nő kacagva kiáltotta Pistának:

- Nézd, szép ember, ott van az a Krisztus, akitől elcsábítottad a híveket.

És tényleg a templom oldalfalán nagy feszület volt, rajta a Krisztus, lábainál a síró Magdolna. A rozzant tüdejű fiatalember kivált a társaságból, kezeiben telt pohár volt. Tántorogva ment a feszület elé, magasra tartotta a poharat és mondta:

- Ez az élet, Krisztus, ez az élet!

A pohár kiesett kezéből és éles sírással tört el a köveken. A fiatalember elvágódott. Többen odasiettek. A hullott ember arca sárga volt, szája tajtékos, szíve nem dobogott. Meghalt.

- Meghalt! - kiáltották a feléje hajlók.

Pista felriadt. De azért is haragosan dobbantott lábával és felgyúlt arccal, kicsattanó hangon kiáltotta:

- Ha meghalt, meghalt, mi élünk. Gyertek csak hozzám, mi annál jobban fogunk mulatni. Krisztus, én nem félek tőled!

A társaság egy percre dermedten állt. Mindenki szive mögött ott volt a halál. Akkor egyszerre eldobták poharaikat, a palackokat, odarohantak a kereszthez, térdre borultak és imádkozni kezdtek.

- Megbolondultatok? Gyertek már! - kiáltotta Pista.

Senki sem felelt, senki sem fordult feléje. Krisztus visszaadta a kölcsönt, most ő hívta el társait. Pista sötéten, dacosan ment hazafelé.

Be akart csöngetni, mikor észrevette, hogy valami van a palota kapujában. Lehajolt. A kis táncosnő hullája volt. Szép arca szörnyű kínra volt torzulva, hideg ajkai szederjések voltak. Megmérgezte magát. Megint hulla, megint hulla.

2.

Estefelé volt. A kis táncosnő temetéséről ment hazafelé. Gyalog ment, hogy csak testté fárassza magát, gyalog ment, hogy minél később érkezék haza. Ugy félt ma a nagy pompás termektől, a bútoroktól, a nyitott szemű dolgok könyörtelen beszédétől. Egy kanyarodónál észrevette, hogy ismerős alak megy előtte. Egy férfi volt, kopottas ruhában, véznatestű, félrevont vállú. Siralmas vékony lábai voltak és viharvert háta. Vékony nyakát behúzta vállai közé, mentében a házak tetejét nézte, járása a beteg gyermek ténfergése volt. Mikor Pista mellette ment el, rászólt:

- Jó estét, méltóságos úr!

Ihtu volt, a város egyik híres költője. Neve országosan ismeretes volt s szép verseit mindenütt olvasták. De azért meglehetősen nehéz viszonyok közt élt. Mert kerülte az urakat és nem tudott hivatalos érdemeket szerezni. Pista úgy kapott ezen a kopott emberen, mint egy mentő-csolnakon:

- Jó, hogy találom. Jöjjön el hozzám. Olyan jó lesz ma olyannal lennem, aki ismeri az emberi szenvedéseket. Csak egyedül ne legyen az ember!

A költő bennülő apró szemeivel ránézett Pistára, mintha orvos szűrna két hegyes boncoló késsel egy titokzatos hullába. Megcsóválta a fejét.

- Palotába én nem megyek. De ha a méltóságos úr velem jön egy városszéli kis korcsmába, akkor együtt tarthatunk.

Egy csinos kis fehérfalú korcsmába mentek. A korcsmáros egy kissé sánta, virágzó képű kövér ember volt, örök derüvel arcán. Amint meglátta a költőt, barátságosan hunyorított. Azután pompás bort adott elő. A két vendég egymással szembe ült. A költő mohó, gyors egymásutánban nyelte a poharakat, Pista alig érintette az ajkát. Egy darabig mindketten hallgattak. Egyszer aztán a költő mély apró szemei kigyultak, fájdalmas fáradt szája megnyílt, csúf sárga fogai kivillogtak. Vonásai közt leborított lámpással egy kósza lélek futott át. Kacagott egyet, de azért nagy szájalommal mondta:

- Szegény méltóságos úr!

Pista felrezzent:

- Miért nevez engem szegénynek?

A költő már mámoros volt, folyt belőle a szó:

- Mert nagyon, nagyon szegény. Az uccai koldus Krözus magához képest. Már rég figyelem, maga az én vigasztalásom. Láss, én rossz viccnek születtem a világra, azt sem igen tudom, hogy kitől. Hatéves koromban kivertek, mint a mostoha kutyát s azóta magam járom az életet. Szenvedtem nyomorúságot, megvetést, irtóztos napokat. De legnagyobb szenvedésem volt, hogy ezzel a göthös testtel, ezzel a majomképpel, apró szemekkel, sárga fogakkal és vén szájjal ki voltam tagadva örökre a szerelemből. Óh, méltóságos úr, én nem lehettem soha fiatal! Még a fizetett lányok is elhúzódtak tőlem. Örökre ki vagyok tagadva a családból, sohasem fog pirosarcú, egészséges asszony aggó gonddal asztalhoz várni, pufók gyermekek sohasem fognak apjuknak nevezni. És mégis, mikor a méltóságos urat látom, nagy gögösen szerencsésnek érzem magamat és mondom, hogy én ezzel a kitagadott pofával boldogabb vagyok, mint maga, aki szép, erős és gazdag. Mert maga nem tudja, hogy mit csináljon magával s minden tette csak menekülő vergődés, hogy ne legyen öngyilkos. Óh, én meg tudom látni a szemeken át a lelket és látom, hogy ez a szép test rácsos börtön, melyben rabruhában gyötrődik, tépi láncát, szabadulásért jajgat a fegyenc lélek. És maga egyedül van mindig s minden emberben, aki közelít magához, csak jobban visszhangzik az egyedülvalósága, mint ahogy a pince döng a fenjáró léptei alatt. Én pedig, ha írok, ha a szenvedés, csúfság, megvert napjaim versekké lesznek, akkor én egy nagy ölelést teremtek magam köré, minden megrabolt, minden beteg szív ölelését, akik az én sírásommal sírják, az én kiáltásommal visítják meg életüket. Mennyi szívvel vagyok én gazdagabb, mint maga, szegény, szegény koldus méltóságos úr.

Éjfél felé váltak el. Pista ígéretet erőszakolt ki a költőtől, hogy palotájában is fel fogja keresni. Különös nyugtalanul érezte magát, mintha új harangokat húztak volna meg életében. Aztán súlyos volt lelke ettől az új halottól, aki miatta dobta el szép fiatal életét. Hát neki mindig ölnie kell s nem mozdulhat úgy meg, hogy valakit ki ne taszítson az életből? De valami megmozdulást is érzett magában, mintha dermedt szárnyak elevenednének meg lelkében. Hazaérve odadült az íróasztalához, szórakozottan tollat vett kezébe. Egyszerre azon vette észre magát, hogy verset ír. Jajgató, véres szavak, mint éneklő gladiátorok rohantak ki lelkéből s énekelték az örök vergődést, az elvesztett utat, a mindennapi bizonytalanságot és az örök szomjúhozást. Furcsa, zord szavak serege volt ez a vers, jajgatott, mint a sebzett madár és zúgott, mint az őszi erdő. Pista hangosan olvasta fel magának és kiszökött rá a könnye. Azután nagy megkönnyebbülést érzett, úgy érezte, mintha teste tiszta fehér bölcső volna s egy nagyon jó gyermeket ringatna, aki nem mer sírni, hogy meg ne szomorítsa anyját. Lefeküdt és mélyen elaludt.

Ettől a naptól kezdve szakított a tivornyákkal és előbbi barátai nagy részével. A nőket pedig kerülte, mint ahogy egy előre tudott árkot kerül az ember. Az Ihtu révén költőkkel, művészekkel ismerkedett meg, azokat gyűjtötte maga köré, segítette őket és igyekezett műveiket megismerni. Ő maga is mind több verset írt, melyeknek bizarr zenéje és új őszintesége meglepte az embereket s vagy nagyon szerették, vagy nagyon szidalmazták érte. És ez a lelke körül folyó küzdelem nagyon élővé tette s jólesett neki. A szobrászok kiabrázolták szobrokban, a festők megfestették, a költők pedig műveiket ajánlották neki. A neve mindennap ott volt az ujságokban és a fiatal lányok szeme felvilágolt, mikor az uccán megpillantották. Élete újra fellobbant ebben az új életben és Ihtu, akivel mélyebb barátságot kötött, sokszor mondta neki:

- Látod, most találtál rá az igazi életre. Csak a művészet élet és minden egyéb fájdalmas látszat. Az egész ötezeréves emberi vergődés, minden vér és minden zokogás, amiből megfonták a történelem rángó szövetét, minden bántott szív és kacagó ágyék azért van, hogy örökkévaló formát kapjon a művészetben. Az egész hadonászó, vergődő emberiség értelme egy pár szép vers, egy pár szép szobor, egy pár szép kép.

Palotája csakhamar a költők és művészek állandó tanyája lett. Szolgái ugyan nem jó szemmel nézték ezt a vendégváltozást, mert a költő urak rendetlenebbek voltak és kevesebb borralalót adtak. De a palotában azért mindig jó ebéd, jó vacsora, jó bor várta a halhatatlanság fiait és soha senki nem hívta hiában félre Pistát, ha pénz dolgában megszorult. Néha egész éjszakát töltöttek nála, verseket szavaltak, elbeszéléseket olvastak fel, kritizáltak, új zeneműveket mutattak be.

Pista lassanként úgy hatolt be ezeknek az embereknek a világába, mint egy exotikus falu lelkébe. És nagy csodálatára ezekben még hamarabb rátalált a gépecskére s ez a gépecske még inkább egyedül uralkodó volt bennük, mint előbbi barátaiban. A legnépszerűbb volt köztük Noszo, akinek egész költészete ebből a szóból állott, hogy: én. Ezt a szót énekelte el ezer hangon, vékonyan, vastagon, kérlelőn, fenyegetően, sírva és kérdezve. Néha csicseregte ezt a szót, mint ágra szállt cinege, néha röhögte, mint jóllakott disznó, nyerítette, kukorékolta, ugatta, nyávogta, füttyülte. A roppant élet egész víziója, minden lemondó könny és termő kacagás ebbe az egyetlen szóba tömörült nála. Barátai ezért nagy lírai költőnek tartották s verseit merített papíron is saját kézírásával ellátva árulták. Ő különben rozoga, göthös férfi volt, aki betűkön szopta magát emberré, az életet nem ismerte s a szerelem és a nő ismeretlen hercehurca voltak előtte.

Jó barátja volt Babarov, a b-betűvel kezdődő szavak költője. Feltűnt a társaságban, hogy Babarov sohasem mert az égő kályhához közelíteni s ha véletlenül megtette, különös égett papirszag terjedt el az egész teremben. Egy ujságíró aztán utána kutatott a dolognak s meglepő dolgokat tudott meg Babarov keletkezéséről. Évtizedekkel azelőtt az egyik külvárosban egy rossz fűzfapoéta élt, aki azzal kereste kenyerét, hogy szerelmes szolgálók, epedő varróleányok és holdkóros kereskedősegédek szívét szedte zengő rímekbe. Hogy a rímek mindig kéznél legyenek, üres óráiban hosszú papírszeletekre ezrével jegyezte fel az egymással rímelő szavakat. Ezek a papírszeletek óriási halommal gyűltek fel szobája egyik szegletében. Egyetlen szolgálója, egy fiatal tányértalpas falusi lány egy unalmas tavaszi napon ezeket a papirosdarabokat egy rongybabává gyúrta össze, melynek keze, lába, ábrázata volt. A poéta aznap részegen jött haza s hogy mi történt azon a tavaszi éjszakán, nem lehet tudni. Egy napon aztán megjelent az irodalomban egy Babarov nevű költő. Babarov nem élt, nem evett, nem ivott, nem csókolt, nem aludt, nem álmodott. Babarov éjjel-nappal idegen országbeli verseket olvasott, azokból írta ki a rímeket, vagy pedig maga írt verseket. Ő a világot a b-betű zenéjében hallotta s költészetében egybeköltötte a nyelvnek minden b-vel kezdődő szavát. Ezért igen csodálták s ő maga sem volt elégedetlen magával. Egyszer egyik esti lakomán elvágta a csuklóját s a jelenlevők nagy csodálkozására vér helyett a következő szavak bugyborékolnak ki belőle:

bimbó,
bamba,
bingyó,
banda,
bárka,
bolond,
bálna,
bolyong.

Ettől a perctől kezdve aztán igazán vérbeli poétának tartották. Néha azonban forró tavaszi napokon az örök csók mégis feléje lehelt. Ilyenkor nyakát, mely hasonlított egy gigászi dugóhúzóhoz, teljes hosszúra nyújtotta ki s összefogva barátjával, Noszóval, leültek egy könyvtár szegletébe s közösen kibökött rímekben mutyiban lelkesedtek bele az egyetemes csókba. Különös szervezet volt, mely a milliárcú világból csakis a rímet és az asszonáncot

tette magáévá. Egyetemes élıhetetlenségét különben elefántcsonttoronynak nevezte s igen elökelö művésznek érezte magát, mikor ezt a szót kimondta.

Halima a lelki finomságok költöje volt. Versben, elbeszélésben, regényben és esszében analizált, analizált és megint analizált. Nála az emberek nem ettek és nem ittak, hanem ebédre és vacsorára analizálták az anyagcserét. Szereplőinek még az ülökéje is lélekből volt s egyik elbeszélésében a favágó nem azt mondta, hogy: én favágással keresem a kenyerem, - hanem: a favágás az én *kiélési formám*. A csendet ezer formában tudta feltálatni s a pipázás nála *lelki történet* volt.

Kokoro volt a társaság humoristája. Az éktelen csúf, alacsonytermetű, kifililábú, hurkaorrú emberke olyan volt mindig, mintha azelőtt két perccel pottyant volna ki az ószövetségéből, valahonnan az egyiptomi sanyargatás tájkáról. De ebből az összerücskölt emberből mindig folyt a humor, mint a fázó gyermek orraleve. Összes humora pedig abból állott, hogy gyermeknek tetette magát, selypített és a szavakat ismételte. Ő voltaképpen már halálosan únta ezt a mulatságot és szerette volna földhözvágni magát, mint megunt bohócsipkát. De pénz és nevezetesség ezért járt neki s robotolta a humorát, mint rab a favágást.

Az ország kritikai érzéke az öreg Salamonban dudorodott egy csomóba. Bölcs Salamonnak hívták és ő ezt a nevet igazán megérdemelte. Ez a bájos öreg ember fiatal korában szabómester volt, de ezzel a mesterségével nem igen boldogult. Az oka ennek az volt, hogy minden percben szomjúságot érzett. Ha egy megrendelt kabát ujját megcsinálta, szomjas lett. Akkor elment a rendelőhöz és mondta: - Kabátod egyik ujja kész van, fizesd ki a megfelelő részét a ruha árának, mert csak úgy folytatom tovább. - Az mit tehetett, fizetett. Akkor Salamon a pénzt megitta, nehéz lett a feje, ezt a nehézséget kialudta és csak akkor fogott a másik ujjhoz. Mikor ez is kész volt, megint pénzt kért, megint ivott, megint nehéz lett, megint aludott. Így ment ez minden ruhadarabbal. Természetes, hogy így a rendelőknek sokat kellett várnia s ezért lassanként elmaradoztak tőle. Salamonhoz beütött a nyomorúság. De akkor egy nagy-szerű véletlen megváltotta szűkös helyzetéből és felemelte az emberek csodálatába. Az ország egy hatalmas államférfia egy színdarabot írt. A színdarab olyan rossz volt, hogy a sűgő zokogott, amikor sűgta, a színészek megsoványodtak, amíg betanulták, a színházi díszletező pedig lemondott állásáról és elment trappistának. Azon a napon, mikor ezt a darabot először játszották, Salamon éppen egy sarki hordár jobb nadrágszárát ápolta meg s kapott valamicske pénzt, mely futotta egy liter borra. Homályos hangulatban ment el a színház mellett. Amint meglátja a nagy világosságot, mondja: - Még van pénzem, megmutatom, hogy úr vagyok, színházba megyek. - Az előadás már megkezdődött. Amint pénzt kiveszi, a jegyáros rákiált: - Csak nem vesz pénzért jegyet, könnyelmű ember. Itt van ni, fogja ezt a szivart, még ez jár magának a kegyelmes úrtól azért, hogy bemegy. Üljön oda, ahova kedve tartja.

Salamonnak tetszett a dolog. Kikeresett egy páholyt, beleült. Sejtette, hogy furcsa figurák másznak ide-oda a színpadon, de nem sok ügyet vetett rájuk, mert álmos is volt. Elszunnyadt. Mikor a felvonásnak vége volt, a közönség éktelenül fütyölt és rothadt tojásokat dobált. Salamon felriadt, fejét kissé oldalt hajtotta és mondta: - Ejha! - Hát véletlenül éppen a szomszéd páholyban volt a hatalmas államférfi, aki a darabot írta. Jóságosan feléje fordult: - Látom, hogy csak ön érti a darabomat, csak ön méltányolja. - Salamon megint mondta: - Ejha. - Erre az államférfi másnapra magához hívta. Salamon elment, az államférfi kinevezte őt állami főkritikusnak. Azóta nagy bőségben élt s ha verset, regényt, elbeszélést mutattak neki, mindig az mondta: ejha. Ezért nagyon mély, megértő és objektív embernek tartották. Egyebet nem is igen beszélt, mert rendesen borospohárral takarta el száját.

A gömbölyű Hiritz egyetlen műfajt művelt: a leleplezést. Mivel semmi más műfaj nem sikerült neki, gyűlölt mindenkit, akinek valami sikerült. Gyűlölte íróársait, akiket emlegettek, gyűlölte a politikusokat, kik hírnévre tettek szert, gyűlölte a megtapsolt színészt, még a

lámpagyújtogatót is gyűlölte, ha sikerült meggyújtania a lámpát. Mindig leleplezett, minden örömbel berontott, minden tisztaságba belepiszkolt s amellet mindig áldozatnak sírta magát, aki nagy tehetségével elkallódik.

Volt ott még sok más istencsodája s Pista nemsokára gyökeréig ismerte mindeniket. Elcsodálkozva látta, hogy milyen könnyű mindenikhez megkapni azt a nagyon egyszerű kulcsot, melynek segítségével gépecskéje összes titkait fel lehet tárni. Lassanként észrevette azt is, hogy ezek, akik nem tudtak ellenni egymás társasága nélkül s folyton egymást keresték, halálosan gyűlölik egymást. Mindenik gyűlölte mindeniket. Pista próbát tett s bizalmas négy szem közt kérdezte meg mindeniknek a véleményét a többről. És a jellemzések mindig ilyenek voltak: - Tehetségtelen csirkefogó. - Pizkos analfabéta. - Nincs benne eredetiség és nem becsületes. - Milyen emberek csinálják az emberek lelkét! - csodálkozott Pista.

Minél többet volt írók és művészek között s minél többet beszélgettek előtte irodalomról és művészetről, annál kevesebb lett érdeklődése az irodalom és művészet iránt. Régebben a szép belerándult éhes fiatal lelkébe, mint tavaszi villámlások. Mióta ezek boncolgattak, definiáltak, latolgattak, rímelgettek előtte, kezdett hátat fordítani a könyveknek. És lassankint a versírást is abbahagyta, pedig eleinte olyan jó kinyújtózás volt ez a lelkének. De ezek között zsonglőrnek érezte magát, aki szavakkal labdázgat.

Régebben az írókat az élet szájainak tekintette, melyek millió szívet mondanak meg. Most látta, hogy ezek a szegény hisztriók nem is élnek és egyáltalában nem ismerik az őserdő-életet. Hogy mindig csak egymás farába bújnak, mint balházkodó majmok, hogy csak egymást élik, hisztérikus irígységüket, beteg hiúságukat s művészkedésük apró mesterségeit. Elbámulva látta, hogy egy suszterinas, egy falusi legény, milyen gazdag élet hozzájuk képest. Kis papagályok, kik a művészet kalickájában verses cédulákat húznak azoknak, akik a nagy zúgó élet tettes utait rohanják.

Egy napon a palota ablakai alatt nagy csődület támadt. Roppant tömeg verődött össze. És amint Pista látta ezt a hadonázó, kiabáló tarka összevisszaságot, amint hallotta a kacagást, a káromkodást, jajgatást, árák kikiáltását, rengeteg erő áradt feléje. Óh ez a szép, ez a meg nem szűrt, rímekbe nem szegényített vad őserdő élet. És eszébe jutott a jóságos Zsuzsa a nyüzsgő vásárcsarnokkal. - Talán akkor voltam boldog, - mondta csendesén.

Aznap este nála voltak vacsorára a halhatatlanok. Pista keveset beszélt a vacsora alatt s mert rossz kedve volt és nagy unalom folyta be, sokat ivott, hogy lelket melegítsen magába. Vacsora után felkérték Babarovot, hogy szavalja el egy versét. Ő felállt, komolyan, mint egy fekete esernyőnyél és szavalta:

Bár bamba bárgyú bérenc
Bitor békét beszél,
Bár Bóra bökje bárkám
S borzongjon búm: be szél!
Bósz bikavér borommal
Borongva búsulok,
Búm berkem büszke bércén
Borzongva bús tulok.
Babarov, búknak bárdja,
Babértalan bolyong:
Bíbor bakó barátja.

Óriási tapsvihár tört ki. Salamon, akinek bajuszáról már poharába olvadt a festék, félrehajtotta nyakát és mondta:

- Ejha!

Közkívánatra Babarov egy másik verssel toldta meg:

Győztem nem egy harcon
- Roton-e vagy svarcon -
S mint szikra a kvarcon,
Felragyogott arcom.
De ha volt kudarcom,
Én fizettem sarcom!

Új taps, új ejha. Halima mondta:

- Lássátok, ez a művészet. Nem érthetem, hogy beszélhetnek holmi harminc éves háborúról, Napoleonról s más ilyen múltó bakalódásokról. Az ilyen rím örök, ez a világ ritmusa.

- Paparov pácsi pompász poéta! selypítette Kokoró s hogy gusztust csináljon hozzá, maga kacagott először.

Mindenki kacagott, erőltetett harsogón, hosszasan. Kokoró magában sistergett:

- Óh, de hülyék, de hülyék! Hát még ez is szellemes nekik!

Hiritzbe belenyilallott a Kokoró sikere. Odadöfött neki:

- Te, mondta a sógornőmnek a cselédünk, hogy a ti cselédtek megpofozott, mikor próbálkoztál nála.

Pista ivott, ivott és fellázasodtak a szemei. Végtelen vágyat érzett, hogy rohanó lóra üljön s pusztá vad vidéken és nagy erdők végtelenségén rohanjon át. Vagy nagyot ordítson: - Hazudtok! hazudtok! - És lassanként szemei előtt dugott valójukban látszottak ezek az emberek: Babarov melankólikus hosszú, hosszú szürke gólya volt, ki sivár mocsár közepén rím-békákat szúrt a csőrére. Kokoró görény, aki viccbüzt fecskendezett. Salamon vedlett öreg csacsi, amint meglátja a kutat s elkezd iálni: ejha, ejha! - Hiritzből kibújt a sakál, egészen olyan, mint a pusztai remete sakálja, csak a képe volt gonoszabb. Volt ott sündisznó, egér, kos, mezei poloska, de a legtöbb disznó volt és fertelmesen csemcsegett. Pistának sajgottak a fülei, lehajtott még egy pohár bort, odament a fegyvertárhoz, lekapta a kutyakorbácsot a szegről és nagyot kiáltott:

- Ki innen!

A vendégek mind rámeredtek. Egy percre azt hitték, hogy valami tréfa készül. De a hatalmas férfi szemei izzottak és megsuhintotta korbácsát:

- Ki innen!

És akkor már csattogott is a hátakon a korbács. A vendégek ész nélkül szöktek fel székeikről s rohantak kifelé. Hiritz, aki nagyon kezügyében volt Pistának, az asztal alatt gurult ki. Salomonnak alig volt ideje, hogy vagy négy szivart dugjon a zsebébe s Kokoró nagy nehezen tudott egy palackot magával menteni. A Pista keze szaporán járt s azok egymást lökték fel. Ugy gurultak le a lépcsőn, mint telt zsákok. Az inasok sorfalat állva, a hasukat fogták neveltükben.

Akkor Pista becsengette a szolgálakat:

- Nyissátok fel az ablakokat! - parancsolta.

A hatalmas ablakokat feltárták. A hűvös éjjel tiszta levegője elárasztotta az óriási termet. Távolról hallszott a roppant város éjjeli tompa zúgása.

Most Pistába fiatalon, hejehujásan visszajött a székely legény. Levetette kabátját, lekönyökölt az asztalra, a leghatalmasabb borokat tétette maga elé. Ugy mulatott egész éjszaka egymagában. Később táncba kezdett s döngött a palota a székely legény csürdöngölőjétől. Aztán beleharsogta az idegen város éjszakájába:

Nagy az én rózsám ereje,
Kilenc pandúr nem bír vele...

3.

Pusztá lett a palota, vendég, vigasság kimaradt belőle. A szolgák únottan ödöngtek a termekben és az óriási folyosókon. Maga Pista úgy lézengett a hallgató szobákban, mint kisértő lélek. Utálta az embereket és nem kívánt nőt látni. És mégsem volt halott még, mégsem volt öreg. Valami nagy vágyakozás kínozza, valami testetlen akarat, menni valahová, elérni valamit. Maga sem merte kérdezni, hová, mit.

A nagyvárosban már nem szerették. A kikorbácsolt halhatatlanok nagy bosszút esküdtek. Nekiestek versben, vezércikkben, elbeszélésben, szerkesztői üzenetben és minden rosszat elmondtak róla. Az emberek, mikor az uccán végigment közöttük, összeborzongtak, mintha a sátán örökösét látták volna. De bántani nem merték.

Megérkezett a karácsony estéje. Pista egyebet nem tett reggeltől fogva, mint azt mondogatta magában, hogy ez éppen olyan nap, mint a többi, hogy neki nincs karácsonyja, hogy neki semmi köze az egész gyerekes cécóhoz. De azért már ebédkor nagy sírás állt szembe a lelkével. Már jókor délután bort hozatott dolgozószobájába, hatalmas tüzet gyújtatott a kandallóba, magára zárta az ajtót és megparancsolta, hogy ne háborgassák.

Egy nagy karosszéket tett a lobogó tűz elé, maga elé rakta egy kis asztalra a bort, ott ült és nézte a tüzet. Ivott, ivott s visszariasztotta gondolatait, mint idegen kutyákat. De minden pohártól józanabb lett.

Felkelt, odament a földig érő nagy tükörhöz. Megállott előtte és megrángott a szíve, mint a horogba kapott hal. Dús szőke hajában halántékaik körül őszes szálak csillogtak. - Jaj, igaz, hiszen már elmúltam harminc éves!

Visszaült a tűz mellé és nagy halotti menet ment át lelkén. Hosszújajgatású tárogatók, kürtök, dobok széles zenéje mellett fáklyás emberek egy koporsót vittek. A koporsón nem volt fedél.

- Kit visztek, emberek, abban a koporsóban? - kérdezte.

- A Szabó Pistát. Szegény igen fiatalon halt meg - válaszolták.

- Hová viszitek?

- Az édesanyja mellé. Nagyon szerette az édesanyját, pihenjenek egymás mellett - felelték vissza.

A büszkeség elolvadt a kemény férfiben s a dac elhúzódott, mint száműzött király. Kezébe fektette fejét és keservesen zokogni kezdett. Oh, ha visszamehetne a kis székely faluba, az elhatárolt apró dolgok világába! Ha eddigi éveit leégethetné magáról valami nagy bűnbánat maró nedvével s új csírájú évek igélnének új életet. Mennyi erőt, mennyi szépséget kapott a sorstól és mégis meddő fa lett, lombjai közt már érzi az ősz leheletét. Így futni át az életen, mint a pusztá kóbor tövise, elpusztulni magánosan, nyomtalanul! Mert hiába volt gögje s minden dacos óvatossága, most kijött belőle a vallomás, mint az elevenen elföldelt felhalló zokogása: az ő szívének szívekre van szüksége, ő nem tud egyedül lenni, neki család kell: jó

testvér, feléje hajló nő, testéből szakadt gyermekek. De ha vissza akar térni az elhagyott tisztaságba, tüzes szemű fekete kutyák állják el útját: megölhetetlen bűnei.

Künn már este volt. Az uccáról felhallzott a karácsonyeste lármája. Felkelt, becsengette a szolgát, télikabátját magára adatta. Lassú, nehéz lépésekkel hagyta el a palotát.

Az uccák két oldalán vidám sátrak voltak, kínálták bennük a karácsony örömeit. A sátorosok kiabálták árúikat, a gyermekek visítotak, vagy vásári sípokot fújtak, az emberek beszéltek, nevetgéltek. Nagy ünnepi lámpák világították meg az uccákat. Az egyik szegleten nagy csődület volt. Felnőttek és gyermekek körben álltak s mindegyre óriásit kacagtak. Pista odament. Egy majomtáncoltató táncoltatta a majmát. A vézna kis állat keserves pofával rángatta magát a rosta hangjára s az ember vad biztatásaira. Azután az ember kis kosárkát nyomott a markába és a majom körüljárt kéregetni. Az emberek adtak is neki, de mindenik csúfolódott vagy barátkozott vele a maga filléréiért. A majom útott képpel ásított a nevetők arcába.

Hideg homályosság szállt a Pista lelkére, mint téli köd a didergő rögökre. Továbbment. Egy templom elé ért. A templom fényesen ki volt világítva és benne zúgott az ének. Bement. A templom előcsarnokában friss zöld galyakból nagy jászol volt összeróva. Benne ült Mária a kis Jézussal ölében, előtte három szakállas ember, asszonyok, pásztorok, gyermekek, kis csacsik és juhok állottak. - Szegény édesanyám! - sóhajtotta Pista, de nem tudta miért. Benn a templomban egy szegletbe húzódott s hagyta átfolyni magán az éneket, mint elfelejtető, megtisztító nagy meleg folyamat. Az ének után imádkozni próbált s kétségbeesetten erőltette magát, hogy visszahívja lelkébe a régi hitet. Hidegen kongott lelke az ima szavaira, mint koporsó a ráhulló rög alatt. Kijött a templomból.

Ment az uccákon. Az emberek elfolytak mellette, ő csak a lelke könnyökével érezte őket, de arcot nem látott, hangot nem hallott. Egyszerre csak künn volt a külváros szegény házikói közt. Most minden ablakból világosság jött ki, itt még nagyobb öröm a mai este, mint benn a palotákban. Egy kis földszintes ház előtt megállott. Az apró ablak nem volt lefüggönyözve. A kis szoba egyik szegletében felgyujtott karácsonyfa állott. Egy fiatal férfi kezében egy kis szöke gyermeket tartott s az ujjongva csókolta a fa ajándékozó ágait. Egy másik gyerek, egy nyolc-tíz éves kis fiú pedig a fa tövében játszott egy kis lovacskával. Egy szép világítóarcú barna asszony asztalt terített. Az asztal hamar kész volt, akkor behozta az ételt. Párja körülomolta szép fejét, mint egy kegyes áldozat füstje. Azután asztalhoz ültek, de előbb keresztet vetettek. A kisebb gyermeket az anyja átvette apjától és ölében etette. Pistának kiserkedtek a könnyei és továbbkullogott.

Kiért a városból. Hatalmas, megduzzadt folyó folyt el előtte. Nem volt befagyva, de havas jégtáblákat vitt a hátán.

Hideg csapott fel a folyóról és zúgása olyan volt, mint nehéz zokogás a tragikus éjszakában. A folyón túl a síkság végtelen elhagyatottság volt. Valahonnan egy kiáltás jött, mintha utolsó jaját kiáltotta volna valaki bele az elrohanó életbe. Pista megállott.

Ime itt a felelet. Napok óta kérdés és vágy ég benne, hogy menjen valahová, valami végtelen szabadulásba, ahol mindent lerázhat magáról. Most itt a folyó. Ő üres, mint a kiivott pohár, hadd hulljon ki az élet kezéből. Egy percre, mint hívó anya arca, felvillant előtte a faluja képe. - Szegény falum, én nem adtam semmit neked, én nem érdemlem meg a temetődet. - Közelebb lépett a folyóhoz.

Ebben a percben egy hatalmas ököl csapott a fejére. Megzúgott a feje, de haragosan megfordult. Egy hatalmas termetű éjjeli csavargó állott előtte: - Add ide a pénzedet! - hörögte rekedt hangon.

Pista ellökte magától a tépett alakot. Akkor az nekiugrott, átnyalábolta, szorongatta a torkát, harapta a karját. Mindketten a földre estek. A két bikaerejű férfi percekig küzdött. Végre Pista maga alá gyűrte a csavargót s rátérdepelt hörgő, kifáradt mellére.

- Miért bántottál? - kérdezte.

- A pénzedet akartam, - lihegte a másik.

- És hátha most én tégedet bedoblak a folyóba.

- Dobj, én is oda dobtalak volna, ha el tudtam volna venni a pénzed.

Pista kivette tárcáját, rátette a legyűrt férfi mellére és mondta:

- Nesze, szerencsétlen, talán ma nagyon is megérdemled ezt a pénzt.

Akkor felkelt és hagyta, hogy az alak feltápáskodjék. Az a tárcát zsebébe dugta, éktelen csodálkozással nézett Pistára és bement az éjszakába.

A nagy birkózásban Pista vére felmozdult. Már nem kívánt meghalni. Hazafelé vette az útját.

Amint ment, mind nehezebbnek érezte a fejét. Mellében is nagy hőséget érzett. Megtapogatta homlokát, véres volt. Azután szédülni is kezdett. Az elnémult uccák házai vad táncban keringtek körülte. Valaki egyszer megállott előtte, nagy ijedt szemmel ránézett, sikoltott és tovább ment. Egy asszony volt. Végre palotája elé érkezett. Annyi ereje még volt, hogy becsengessen. De mikor a kapus kijött, ájultan feküdt a küszöbön.

Hosszú hónapokig volt beteg. Ott feküdt magánosan a palotában, szolgálai csakhogyan éppen feléje néztek. Azt hitték, belepusztul az irtózatossal lázba. De meg a nagy ragyogó jólét is kezdett szétomlani. Pista éjjel, nappal szórta a pénzt s már rengeteg adósságot is csinált. Amíg ünnepe volt és hatalmas, hitelezői nem bántották, de most egymás után jöttek, hogy megmentsék, ami menthető. Egymás után vitték el a bútorait, képeit, szobrait, drága szőnyeget. A szolgálak meg szorgalmasan loptak a nagy zűrzavarban és tovább állottak. Utoljára az ágya volt az egyetlen bútor a roppant palotában, ahol mindennapi lázban birkózott a halállal s csak egy fogatlan vén lakája maradt meg mellette. Végre a palota is dobra került s a Pista volt háznagya vette meg. A háznagy másnap odament a beteghez, egy csomó ruhát az ágyra dobott.

- Itt van, ezt az egy ruháját is én mentettem meg a vízözöntől, hogy ne kelljen meztelenül elmennie. Vegye fel gyorsan és takarodjék a palotából. Csak nem kívánhatja, hogy kórházat rendezek be a maga számára.

Pista éppen két láz közötti felocsudásban volt. Vette a ruhát és nagynehezen felöltözött. Olyan gyenge volt, mint egy kiéhezett gyermek.

Tántorogva ment ki a palotából. Künn aztán leült a kapu melletti kőre, hogy pihenjen. Egy inas kijött, az új gazda inasa, elkergette, hogy ne csináljon botrányt. Pista tovább ment s egy másik ház előtt ült le. Nem érzett, nem gondolkozott. Olyan volt, mint egy temető.

Aztán lassan tovább ballagott. Megint leült, megint tovább ballagott. Délben nagy éhséget érzett. Egy fillérje sem volt. Bement egy pék boltjába, kinyújtotta a kezét és mondta:

- Szegény beteg koldus vagyok, könyörgök egy darab kenyeret.

A pék ránézett a kéregetőre. A romokon látta, hogy itt egy nagy épület dült össze. Megszánta és szólt:

- Üljön le, kap egy pohár tejet is.

A tej felüdítette, megköszönte, tovább ment. Folytonos megpihenések után késő délután elért a város szélére.

Hideg őszi délután volt. Előtte volt a végtelen út, a távoli messzeségek és letarolt mezők. Megállott egy percre. - Oh fiatalságom, elveszett fiatalságom! - zokogta egy hang benne.

Tovább vánszorgott. De már egy félóra múlva halálos fáradtság fogta el. Láza is kezdett visszatérni és szédült a feje. Az útszéli árokpart hervadt fűvére ténfergett, ott végignyúlt és elvesztette eszméletét.

A levegő már kezdett szürkülni, mikor két nagy batár rohanva jött ki a városból. Voltaképen nem is kocsik voltak, hanem kocsikerekekre épített kis faházak. Mindkét kocsit erős ló húzta. Vásári komédiás nép voltak, kik valami rossz fát tettek a tűzre s most elhatározták, hogy hetedhét országig meg sem állanak. Mikor az első kocsi Pista mellett elhaladt, a birkózó, aki most kocsis volt, visszatartotta a lovakat:

- Ni, ott egy halott fekszik.

- Hadd feküdjék, majd feltámad, - mondta a kötélhányós.

Közben a másik kocsi is odaért. Az is megállott. Leszálltak, odamentek a fekvő emberhez. Látták, hogy él és hogy lázas beteg.

- Itt elpusztul a hideg éjszakában, mit csináljunk szegénnyel? - mondta a birkózó.

- Vigyük magunkkal, - tanácsolta egy festett szemű, kenderhajú lány.

- Nem bánom, ki tudja, mire lesz jó, - egyezett bele az igazgató.

Az élettelen testet feltették az első kocsiba és tovább vágattak.

Pista visszaesett egy hónapig tartó betegségbe. A komédiások ezalatt gyors iramban mentek át az országokon, csak ha nagyon elfogyott a pénzüik, tartottak itt-ott egy előadást. Pistát, ha már egyszer jót tettek vele, nem hagyták el maguktól. - Majd csak felgyógyul s akkor sok hasznát vehetjük egy ilyen hatalmas embernek, - mondták egymás közt. Pistát mindegyre nagy lázak támadták meg s nemigen tudta, hogy hol van és mi történik vele.

Most már megint tavaszra járt az idő s a komédiások már sok országot hagytak a hátúik mögött. Egy este, már jó későn, egy falu széléhez értek. Az igazgató szólt az egyik bukfences nőhöz:

- Mindjárt vacsorálunk. Nézz be a kocsiba, mit csinál a beteg.

A nő bement a kocsiba. Egyszerre csak nagyot visít:

- Meghalt, meghalt.

Megállították a kocsikat, körülvették Pistát. Hideg volt és mozdulatlan.

- Ez bizony meghalt, - mondta az igazgató.

- Mit csináljunk vele? - kérdezte a birkózó.

- Letesszük ide az útszélre, majd eltemeti valaki.

Már le akarták emelni a kocsiból. A bohóc felkiáltott:

- Várjatok csak egy percet! Ilyen jó ruha nem kell a föld alá. Ez jó lesz nekem, éppen szükségem van rá.

Kacagtak és engedték, hogy levetkeztesse a holttestet. Az egyik leány mégis sajnálkozva mondta:

- De így meztelenül mégsem hagyhatjuk szegényt az úton, ha halott is.

- Ne féljeteK, nem leszek hálátlan! - mondta a bohóc. Azzal odament egy ládához, felnyitotta, kivett egy viselt tarka bohóc bugyogót és mondta:

- Jó lesz ez is szegénynek, ebben sem kap náthát a másvilágon. Nekem meg már úgylis szűk volt.

Azzal a bohócruhát felhúzta a holtra s mert a bohócsipka is kihullott a bugyogó zsebéből, nagy ajándékozó kedvvel nyomta a halott fejébe:

- Nesze sapka is, ne mondd, hogy fősvény vagyok.

A testet kiemelték és letették az út szélére. Az egyik bukfences nő összetette kezeit s próbált egy régi imát összeszedni magában. A többi némán nézte. Azután visszaültek. A két kocsi elvágatott.

Pista arra ébredt fel, hogy fázik. Nedves pára szállott fel a földről. Felállott, szétnézett a nagy éjszakában. A horizont szélén mintha nagy lomha sötét óriások állottak volna. Előtte a homályban apró dombocskák rémlettek. Megindult arra, de nemsokára botladozni kezdett, mintha folyton dombról le, dombra fel tántorogna. Közben-közben kemény tárgyakba ütközött, mintha levágott fatörzsek között járna. Azután láza visszajött s elkezdett éktelenül harangozni benne. Elvágódott és végignyúlt, mint akinek lelke dönget már az örök kapun.

VIII. BOLDOG KARÁCSONY.

1.

Hosszasan feküdt ott, álom nélkül, mozdulatlanul. És az élet és a halál feléje hajoltak az elkínzott emberfiának és csendes feleselésben vitatták a küszöbön fekvő lelket. - Mit keresel itt? - kérdezte a halál az élettől, - ez az enyim, már viszem is magammal. - Az élet megfogta a kinyúló száraz kezét és mondta: - Hogy lenne a tied, mikor még semmit sem termett? - Volt ideje, miért nem termett? - mondta a halál szigorúan. Az élet szeliden megcsóválta a fejét: - Öreg pajtás, milyen időtlen idők óta fonjuk ketten az ember útját és még mindig nem ismered ezt a furcsa jószágot. Az almafa tudja, hogy ő alma és zavartalanul meg is hozza az ő gyümölcsét, a szilvafa is tudja, hogy ő szilva és meg is termi a szilvát. De az ember sokszor nem tudja, hogy mi s ezért nem hozza meg a gyümölcsseit. Én aztán kietlen utakon sok szenvedéssel rávezettem és a világ nagy szövevényében egyszerre egy hang szól neki: - te ez, meg ez vagy. - És akkor jön a gazdag termés és az ilyenek vannak a legszebb gyümölcsei. Légy türelemmel, vén pajtás, hagyd még nekem ezt a viharvert lelket. Hisz úgyminden lépés feléd viszi az emberek útját.

A halál mosolygott és elment. És elment az éjszaka is, felfogta hosszú haját és úgy lépett át a hegyeken, hogy más országbeli emberek szívét csókolja meg és súgja: - Szeretlek titeket, szökjünk meg egy pár órára a valóságtól. - A nap felkelt és ment, ment felfelé a kék ösvényen, szorgalmasan, vidáman, mintha az első kirándulása volna ezen a tájon. És az élet ráhajolt a zsibbadt emberre, megcsókolta szívét és homlokát. A hajszolt testben édes mély bizsergés támadt, a külön súlyosodó dermedt tagok megmozdultak s ebben a jó melegben megint egy testté lettek. Pista felébredt.

Felült és a tulsó világ széléről visszajött lelke nem tudta, mit csináljon régi szolgálóival, a szemekkel. Olyan különös dolgokat mutattak ezek a hűséges cselédek, mintha gazdájuk távolléte alatt valahol mámort ittak volna. Kis apró dombokat, rajtuk fakeresztecskéket, apró fejfákat, írott köveket és minden olyan ős emlékeztetéssel volt ismerős. Egy kis kápolna is volt előtte, annak is olyan ismerős arca volt. Mintha ős idők óta magában hordta volna lelke valamelyik homályos táján ezeket a sírdombokat és ezt a kápolnát s most azok kiváltak belőle, hogy a tapintható világ részeivé legyenek. De legnagyobb volt elképedése, mikor önmagára nézett s hajdani szép büszke testét egy éktelen tarka bugyogóban látta. Levette fejről a csörgő jószágot és megnézte. Hát az meg egy elványolt bohócsapka volt.

Hol van, hogy került ide? A láz káprázatai vitték magukkal s most játszanak a zsákmányul esett emberrel? Vagy talán már régen meghalt és kísértő lelke feljárt egy ismerős temetőbe, de elmulasztotta a kakas hangjára visszamenni és most itt kell szégyenkeznie a túlvilági bűnhődők ruhájában? De a nap melege olyan elárasztó boldogsággal volt valóságos és a sírdombokról nagy kékszemű virágok olyan nagy jószággal néztek feléje, mintha mondták volna: - Isten hozott, megfáradt vándor.

Zavart egymásutánban képek rohantak át lelkén, mint egy részeg komédiás csapat. Látta a csatamezőt az égre dermedt arcokkal, hallotta a fogoly király énekét, látta Violát a biborfa alatt, hófehérben, ragyogó koronával a fején. Hallotta a tenger zúgását, látta a sivatagot a négykézláb ugató remetével, látta a palotát és idegen arcok nyüzsgő falát s köztük egy fiatal lány halovány holt arcát. Megrázkódott, megdörzsölte a szemét s egy óriásit nyújtózott. A képek elfutottak, mint neszt halló tolvajok s most a nap már a lelkét is előntötte.

Megint körülnézett, de most már megfogó figyelemmel. Két fekete sírkövet látott, rajtuk aranyos betűk. Magyarul volt a sírirat, két tisztelendő úr sírköve volt és olyan ismerősök voltak a nevek. Közel hozzájuk egy óriási vén szomorú fűzfa volt és azt vette észre, hogy ő tudta, hogy ez a fűz ott van. A többi fejfákon is mind olyan ismerős nevek: Darkó Gábor, Gagy Dénes, Firtos Imre, Péter Áron, Keresztes Ignác, Gyárfás Mózes. És egyszer csak eléje merült egy fejfa, rajta így kezdődött az írás:

E
KI es Je L a L att
ny Vgtat Va re Itetnek
Szabó Áron
h I Deg ÜL t
s' K özt Ü nk
t I sztess I get nyert
ha M V a I

Hogy fellobbant most az élete, hogy visszajöttek beléje egyetlen pillanatban az elment évek. Felugrott, odarohant a sírhoz, rávetette magát, átölelte a fejfáját és gáttalan bő zokogással kezdett sírni:

- Édesapám, édesanyám, édes jó anyám!

Sírt, sírt. És a könnyek, mint hegyekből nőtt tavaszi folyó átfolytak a lelkén. Magukkal vittek minden árnyékot, hullát, keserűséget, a halál minden felgyűlt vad csalitját. Végtelen fájdalmas boldogsággal, eláradón és határtalan öleléssel gyermek volt megint, a Pista gyerek, a jó tanuló, édesanyja szoknyáját bűvó, litániát éneklő kis Szabó Pista.

Aztán a sírása elállott, a jó könnyek már átöblögették a lelkét, de még mindig úgy maradt édes elkábulásban, arccal a hantnak borulva. Nem hallotta, hogy léptek közelegnek a sír felé. Egyszerre csak egy kutya heves ugatással támadt feléje. Egy zengő női hang nagy szelíden csitította:

- Gyöngyös ne, Gyöngyös!

Pista ülő helyzetbe emelkedett. És íme csodaképen a kutya már nem haragudott a furcsa maszkarára. Odament hozzá, végigszagolta, hozzáfente a fejét s aztán szelíd örömmel kezdett viháncolni és hozzádörzsölődni. A nő egy szép fiatal szőke falusi asszony volt, nagy világító kék szemekkel. Egy nagy kártyus vizet hozott. A másik kezében pedig kis kosár volt, benne palánták: nyílt császárszakáll, verbéna, oltott muskátli és szekfűgalyak. Most már ő is meglátta az idegent, hátradöbbsent, keresztet vetett és el akart iramodni.

- Ne féljen tőlem, jó asszony, nem vagyok én rossz ember, csak szerencsétlen, - könyörgött Pista.

A hangban annyi szenvedés és szelídség volt, meg a kutya megnyugvása is bátorságot adott, az asszony megállott. Még hátra, hátranézett, nem jön-e még valami élőféle, hogy ne legyen egyedül ezzel a tarka világcsodájával. De már beszélni is mert:

- Hát maga ki és honnan jött ide?

Pista nézte az asszonyt. És íme az erős, dúsmellű, szélescsípőjű, szép székely asszonyból kikandikált egy halvány, kenderszőke, nefelejtsszemű kis félénk lány. Megzúgott a szíve, mint misére hívó harang és tudta már, kivel beszél. Könnyeket nyelt le, amikor mondta:

- Szegény vándoreMBER vagyok, messzi földről jöttem és sokat szenvedtem.

Az asszony most már nem félt: már szánakozott. Mert a sötétbarna szép férfiarcon s a nagy kék szemekben sok ínség nyoma látszott. Mentetetőző hangon mondta:

- Bizony, egy kicsidég megijedtem. Olyan példa egy ruhája van, azt mondaná az ember gyermeke, hogy kárhozott lélek.

Pista szólt:

- Volt is nekem sok kárhozásom, de majd csak megsegít az Isten. Mi hír van a faluban?

- Hát maga ismeri a mi falunkat?

- Igen én. Én innen Háromszékből, Albisból való vagyok s fiatal legénykoromban sokat jártam itt. Volt is itt egy pajtásom, akivel sokat mulattunk. Akkor még én is a bolondját jártam. Ő nagyon haszontalan legény volt, talán már el is pusztult. Szabó Pistának hívták.

A fiatal asszony szép fehér kis tokája megtüremlett, látszott, hogy nehezét nyelt. Szép kék szemei elborultak, majdnem haragosra zúdult:

- Mett aztán nekem azt ne mondja, hogy a Szabó Pista haszontalan legény volt. Jó volt az, mint a falás kenyér s ezt én tudom legjobban. Csak hát fiatal volt, meg szebb és okosabb is volt, mint a többi, hát nem érezte itt jól magát.

- Na, na, hiszen nem megbántás kedvéért mondtam. Szép magától, hogy így védi, pedig senkije sem.

- De bíz az az én édes bátyám volt, valóságos édes bátyám, az Isten nyugtassa meg szegénynek a lelkét.

- Hát meghalt.

- Meg a. Világgá bujdosott és a tengerbe veszett. Azt mondják, hogy három napig úszott a kalapja a tenger vizén. Onnan ismerték meg, hogy elpusztult.

- Aztán miért bujdosott világgá?

- Miért? Miért bujdosott világgá? - A fiatal asszonynak sírásra csucsorodott az ajka, de lenyelte a keserűséget. Azután gyanakodva nézett az idegenre:

- De maga miért akarja tudni, mikor se nem inge, se nem gatyája?

- Nagyon jó pajtásom volt, nekem minden titkát elmondta.

- Hát akkor tudhatná, beszéltek azt az egész Háromszéken. Minek kérdezi?

- Akkor én már messzi országokban jártam. Mert nekem is könnyű fejem volt, elhagytam a falumat. Meg is büntetett a jó Isten érte.

A fiatal asszony szemei megint sugárzókká lettek s szép arcára megint kiült a szájalom. Most már volt bizalma:

- Hát akkor maga semmit sem tud abból, ami itt történt. Szegény Pista egyszer nagyon el volt keseredve és megütötte a sógorom s aztán elbujdosott.

- A maga sógorát? Hát ki a maga sógora?

Az asszonyka tokája most már büszkeségre duzzadt. Mondta:

- Az én uram az öreg bíró fia, a Boriska meg az uram testvére. Hát ennek az urát ütötte meg a Pista.

- Ennek az urát? Kicsodát?

- Hát a Bartalis Ábrist.

- Bartalis Ábris a Boriska ura! Hát nem halt meg, mikor Szabó Pista megszúrta?

- Halt a csudába. Elhagyott magától egy kevés vért, aztán egy hét múlva már táncolt.

Az idegen felugrott. Kifakadt szíve csurgott a szemeiből az orcájára, kitérte karjait s ujjongva kiáltotta, mint a megmentett lélek:

- Sáríka, Sáríka, Sáríka!

Olyan mélyről jött e hang, úgy elöntötte a régi szíve a Pista arcát, hogy a fiatal asszony egyszerre tudta, ki az idegen. El is dült volna, ha Pista át nem öleli. De Pista átölelte, sírt is, kacagott is s úgy csókolta, mint tavaszi zápor a virágos almafát. Az asszony csak csendes bűgással ismételte a könnyei közül:

- Pista, édes Pista.

És amíg ők ott sírtak, lenn a virágok gyökerénél édes volt nyugovása a két öreg szívnek. Oh mégis, mégis érdemes élni, oh mégis halhatatlan a szerelem!

Mikor aztán jól kicsókolták, kisírták magukat, a hangjuk lehullott és nézték egymást régi tiszta napokba visszanező boldog nézéssel.

- Milyen szép erős menyecske lettél, - mondta Pista s ez a mondat is forró nagy csók volt az ajakán.

- Szegény, szegény Pista, mennyit szenvedhettél! - sóhajtotta Sáríka.

Pistát most megint nagyon elfogta a gyengeség, le kellett ülnie. Sáríka melléje ült, beszélgettek. A fiatal asszony félénken kérdezte:

- Hát ez a példa maszkara hogy került rád?

- Magam sem tudom. Sok mindent nem tudok, nem is akarok tudni. A fő, hogy megint itt vagyok.

Kérdéseket tett, de szemei mind lázasabbak lettek, hangja mind vontatottabb. Sáríka mondta:

- Most befutok a faluba. Nem akarom, lelkem, hogy ebben a garaboncás ruhában lássanak hazajönni. Majd az uram befog a szekérbe, azzal jövünk érted s hozunk becsületes, illendő gúnyát. Majd addig a Gyöngyös vigyáz rád.

Megcsókolta mégegyszer a nehéz napoktól felszántott arcot s fürgén tartott a falu felé. Gyöngyös komolyan vette hivatalát, odaült megtalált gazdája lábához, nagy fürkésző jószággal nézett rá, mintha szelíd kutyaletke mondaná: - Nagy zivatar lehet az emberi élet, hogy egy ilyen szép erős legényt így megviselt. - Pista is nézte lázán át az öreg szolgát és mondta:

- Szegény jó Gyöngyös, milyen virgonc kis kölyök voltál akkor és hogy megöregedtél.

Mikor a szekér megérkezett Sáríkával, az urával meg a rendes gúnyával, Pista ájultan feküdt a sír mellett. Gyöngyös, hogy megmutassa, milyen híven fogja fel őrző hivatalát, még őket is megugatta. A fiatal pár felemelte Pistát, feltették a szekérre. Öltöztetni már nem igen lehetett, hát jó szőttes csergével letakarták. De kalapot tettek rá, becsületes székely kalapot.

Három hétig nyomta Pista az ágyat és soha nem volt még ilyen boldog. Még mikor a láz elvette lelkét a világbeli valóságtól, akkor is érezte, hogy ápolják, hogy szeretik, hogy szoronganak érte. Mikor pedig egy-egy lázroham után felocsudott, olyan jól esett látni a kedves alakokat s a család szelíd dolgait. Néha nagy ravaszul nem nyitotta ki szemeit és nem szólt, csakhogy dugva láthassa, hogy járnak lábujjhegyen a kedvéért, hallja, hogy hajlik gondoskodásuk apró mondatokban feléje: - Megcsináltad már a Pista limonádéját? - Megmelegítetted a Pista tejét? - Kergesd el azokat a gyermekeket az ablak elől, ne csináljanak olyan zakatát, nehogy a Pista felébredjen. - És a gondoskodó alakok közt volt egy, kit mindig

ott érzett lázaiban az ágya mellett, ki ott virrasztotta az éjszakákat is s akinek komoly arca, jóságos szemei olyan messziről voltak ismerősek.

A második hét végén, mikor már a lázak ritkábban jöttek vissza és étvágya is kezdett kiabálni, vendégek is kezdtek jönni a házhoz és ő már beszélgetni is tudott velük. Eljött a tisztelendő úr is, aki már nagyon öreg, fehérfejű aggastyán volt, de a régi mosolygás volt szemeiben s a régi jó szavak az ajakán. Benézett a rektor úr is, hol józanon, hol egy kissé pityókosan. A rektor úr nem sokat változott, mert a szesz megőrzi az ember eredeti állapotját, csak az apró bibor-mosolygások szaporodtak el az arcán. Most már hét ilyen állandó mosolygás volt a homlokán, tizenkettő a két arcán, öt az állán, az orra pedig egymásra hemzsegő piros mosolygások hangos összekacagása volt. Mindennap átjött Boriska az urával, de hogy haragudtak rája, csak kacagtak a régi bolondságon. Bartalis Ábris mosolyogva mondta:

- De jól tetted pajtás, hogy akkor kereket oldottál. Mert ennek az én páromnak a szíve titokban csak húzott hozzád és sohasem lett volna feleségem, ha te itt maradsz.

Boriska pirult is, kacagott is és ő maga csodálkozott a régi indulatján. Már volt három gyerekük is, két pompás fiú s egy szőke kis leány.

Aztán Pista megismerte Kis Mártát is, mert ő volt az, aki olyan búzgón ápolta és virrasztotta szenvedéseit. Erős, derék fehérnép lett a lány, nem volt most sem szép, de a szemei most is olyan nagyok és jók voltak. Mikor Pista ébren volt, kisírult a konyhába, ott tett-vett, vagy hazament az öreg édesanyjához. Pista csak nézte, nézte nagy titokban, de nem szólt hozzá soha egy szót sem. - Most sem állhatja a szegény Mártát, - mondta egyszer Sáríka az urának, - pedig az a lelkét adná érte. - Pista hallotta a mondást és egy széles nagyot mosolygott befelé.

A harmadik hét derekán már végkép elmaradtak a lázak, Pista úgy evett, hogy csoda, nem győzték az ételt hordani az ágyához. Most már ő is sokat beszélt, kérdezősködött, tréfálkozott. A sok beszédétől visszatelt az egész falu a lelkébe s megint olyan odavalósi lett, mintha sohasem mozdult volna ki a határról. Megtudta, hogy a fősvény Séra Mihály addig spórolt, míg meghalt s hogy a fia egy rosszfélével adta össze magát, most azzal pocsekolja az összegyűjtött vagyont. Hogy a Simon bá felesége meghalt és hogy az öreg azóta fiatalodik s még jobban menyecskézik, mint valaha. Hogy ezelőtt két esztendővel nagy járvány volt a tehenek közt, csak felfuvódtak és hullottak mint az őszi légy. Megtudta, hogy ki halt meg, ki van még életben, ki kit vett el, ki kit hagyott el, milyen termések voltak, mikor volt hosszú fagy s mikor tartott sokáig az ősz. Alig győzték a sok beszédet, még az éjszakában is telt belőle. Mikor pedig a nagyok dolgoztak, Pista a Sáríkáék hároméves kis fiát odavette az ágyhoz s hosszú boldog játékokban hancúrozott vele. Egyszer, mikor ilyen nagy bakalódáson kapta Sáríka, félénken szólt bátyjának:

- Látod, Pista, neked is lehetne ilyen. Most már neked is asszony után kellene nézni.

- Elkéstem én már attól, mint a brassói szász a füttyüléstől, - mondta Pista, de ravaszul mosolygott.

A harmadik hét vasárnapján már olyan jól volt a beteg, hogy Sáríka az urával elment a templomba. Megkérték a Kis Mártát, hogy ügyeljen a házra, hátha Pistának kellene fog valami. Márta szívesen vállalta a dolgot, de nem ment be a szobába, csak a konyhában szorgoskodott. Pista egy darabig tette, hogy alszik, egyszerre csak megszólalt:

- Márta te!

A leánynak elakadt a lélekzete. Azután mégis megemberelte magát.

- Mit akarsz, Pista?

- Gyere be.

- Nem lehet, mert a kis Pistuka nadrágját mosom.

- Hát csak ne mosd olyan nagyon, ma vasárnap van, gyere be, ha mondom.

A leány bejött, de megállt a küszöbön. Pista megint rászólt:

- Gyere közelebb, ne félj, nem haraplak meg.

A leány odament az ágyhoz. Pista ránézett és szólt:

- Te Márta, te ismered az idevaló lányokat. Én már megúntam ezt a kivert legényéletet. De már nem vagyok fiatal s nem szeretnék szégyenszemre hiába tapogatózni valamelyiknél. Te mindig jó voltál hozzám, mondd meg, kinél kezdjek. De ne legyen ám valami incifinci haszontalan jószág.

A lánynak a torkába jött a szíve, de visszanyelte. Csendesen mondta:

- Majd szétnézek közöttük, van itt nem egy takaros, gondos leány.

Pista felült az ágyában:

- Te Márta, én tudok egyet, csak félek, hogy nem lesz hozzám hajlandósága.

- Ki az?

- Úgy hívják, hogy Kis Márta.

A lánnyal egy nagy fényeset forgott a világ. Pista megfogta a lány kezét és magához húzta:

- Mindig jó voltál, mindig jó voltál, fogsz ezután is szeretni? - kérdezte és csókkal volt tele a szava.

Künn nagy vidám lóbálással harangozták a harmadikat. A fényes tavaszi reggelben mentek az emberek a templomba, erőt imádkozni a míves napok bajaihoz. Az ablak előtt egy nagy virágos gesztenyefa mint egy óriási gyertyatartó tartott virító gyertyákat a tavasz nagymiséjéhez. Jövő volt az egész sugárzó világ, magvetés és reménykedés. Az udvarról nagy zengő boldogsággal bejött a kis Pistuka, a Sárika kis fia. Kezében egy dúsfürtű orgonaágat tartott. Kiáltotta:

- Pista bácsi, virág, Pista bácsi virág! Pistuka virágot hozott Pista bácsinak.

2.

Másnap reggel úgy kilenc óráig Pista valahogy túrta a heverést, de akkor kikelt az ágyból. Sárika az urával és Mártával már rég a földekre ment, csak a kis gyermek volt otthon és a Márta öreg édesanyja, aki távollétükben át szokott jönni ügyelni a gyermekre és a házra. Pista kiment az udvarra és ott a napon lehányta az ingét magáról s a kút mellett jól megmosdott, azután vastag vászonkendővel megdörzsölte magát. Olyan különösen jólesett minden mozdulata, mintha mindenik valami jó emlékezést hozott volna vissza a lelkébe. Aztán bejött a szobába és belenézett a tükörbe, hát egy bozontoszőrű torzonborz ember néz vele szemben, akinek csak a két szeme ismerős.

- Adjon egy ollót, öreganyám, meg szokotálja elő a sógor beretváját.

Az öregasszony előadott egy éktelen nagy ollót, mellyel erdőket lehetett volna nyírni, előkerítette a borotvát is. Öreg borotva volt bizony az, még az öreg bíró tisztos képén kezdte pályáját, recés is volt a széle. Pista leült a tükör elé. Először az ollóval jól levagdosta a szakállát. Jajgatott az olló, mint a tettenért cigány. Akkor aztán jó bőven beszappanozta a képét. A kis Pista majd meghalt nevetében, ahogy bácsikáját ilyen fehérfejűnek látta. Pista

felölelte magához a kis jószágot s úgy szappanosan egy nagy cuppanós csókot nyomott rá. Az erre elfutott s tüszkölt, mint a vízbe dobott macska. Pista nagy körülményesen elkezdte borotválni magát.

Lassanként aztán előtűnt valódi arca. Meghalványult, meg is soványkodott, de szép és mély volt ez az arc most is a göndör szőke haj sötét aranya alatt. Akkor aztán az öltözéshez fogott. Egymásután szedte magára a drága székely ruhákat, a székely condra harisnyát, a kapcát és csizmát, a vászoninget és zekét. - Most már visszaöltöztem a régi lelkembe, - mondta magában.

Szalonnát és hagymát kért reggelire. Az öreg asszony bakafántoskodott, hogy igen hamar lesz az ilyen nehéz étel. Jobb lesz egy kis tört tej vagy gyenge rántotta. De Pista nagyot kacagott.

- De csak adja, öreganyám, szaporán azt a szalonnát, mert kimegyek az udvarra s lenyelem az egyik disznót úgy nyersen.

Az öregasszony engedelmeskedett. Ette Pista, ette a szalonnát meg a hagymát, jó búza-kenyeret harapott hozzá és minden falat egy ős üzenet volt a lelkének. Mert az emberfia a lelkével eszik, a test csak a nehéz munkáját végzi el a dolognak, Nagy és szent öröme a léleknek az evés, szegény kitagadott szavatlan dolgok itt lépik át a küszöböt és lesznek lélekké, Istent dicsérő szárnyas gondolattá az emberben. - Milyen jó a szalonna hagymával! - mondta Pista olyan édes csodálkozással, mintha Amerikát fedezte volna fel.

Azután köszönt az öregasszonynak, felemelte Pistukát és össze-vissza csókolta. Az rugdalódzott, mint a késre fogott malac, mert megint valami szappanos meglepetéstől félt. Akkor Pista nekiindult a falunak.

Lassú léptekkel ment s nyitott szemein édes folyással zuhogott be lelkébe a világ. Csendes volt a falu a tavaszi napban. A nép nagy része künn a földeken volt kapálni, vetni, vagy elkésett szántást végezni. Az udvarokon itt-ott mozgott valami asszonyféle, vagy öreg ember, vagy kis gyerek. Pista minden dolgot újból fedezett fel.

- Ni, a Darkóék házán új tető van. A régi zszindelyből volt.

- Az öreg Gagyi kapuja sem bírja már sokáig, rozoga volt akkor is.

A szülei ház felé vette az útját. Sáríka már mondta, hogy senki sem lakik az ócska, öreg telken. Ők ide jöttek, az ura házába, az öreg házat, amelyikben annyi szomorúság történt, bezárták, még a bútorokhoz sem nyultak. Mert azért a lelkük felével még mindig hitték, hogy egyszer csak hazatoppan az elbújdosott fiú, hadd legyen akkor az övé az apai ház. Pista megérkezett a hallgató telek elé.

A kapú csak be volt támasztva, könnyen beléphetett. Az udvart felverte a gyom, baromfi s szelíd állatok nem vártak a hazajövőre. A pajtaajtó be volt támasztva, de az ólak nyitva tátogtak. A kerekés kúton rothadt volt a kötél. A kertben még nőttek a régi virágok s káposzta, krumpli, bab a régi rendben jött ki a földből, mert a kertet tovább művelték Sáríkáék. A sütőkamara ajtaja is nyitva volt, de a pestben nem volt láng. A tornác párkányán egy rozsdás patkó volt. Mély, szomorú hallgatás volt az egész telken.

Odament a tornácra, felnyúlt a gerendák közé. Megtalálta a kulcsot, kinyitotta az ajtót. Egy percre megállott, mintha hívó szóra várna.

Oh, ha most ott benn meleg lángokkal égne az ősi ház szíve, a vén tűzhely! Ha előtte ülne édesanyja, ha feléje fordulna nagy meleg szemével, fájdalmas jó öreg szájával és mondaná:

- Hazajöttél, te gyüge, te gocoj?

Ha odaborulhatna öreg térdeire, ha elzokoghatná neki, hogy átbújdosott a világon, hogy megszenvedte minden rosszaságát s most hazajött, hogy bocsánatot kérjen, hogy jó legyen, hogy dédelgesse jó öreganyját.

Félénken lépett be a konyhába. Hidegen hallgatott a tűzhely, mint egy kiszzenvedett szív, hallgattak a régi dolgok. A két szoba ajtaja nyitva volt. Ott vártak az öreg bútorok. Az ajtó mögött egy szegen függött valami. Odament, megnézte. Az édesanyja vászonköténye volt. Beletemette az arcát és hangtalanul sírt.

És a sírás jó volt. A sírás átment a sötét határon, felkereste az édesanyját és mondta neki: - Én a fiad szívéből jövök, ő téged hív, a te áldásodra van szüksége az új élet küszöbén. - És a Pista szívébe egyszerre nagy biztatás melegedett. Bement a szobába, hol édesanyja bevégezte földi virrasztását, letérdelt a Mária elé: - Édesanyám, édes jó anyám, én nem tudok hinni, te kérd a Megváltó édes anyját, hogy adjon hitet, adjon bocsánatot és áldást életemre, hogy legyen termésem és boldogak legyenek, akiket szeretek.

Tiszta, jó vidámsággal jött ki az öreg házból s folytatta útját a faluba. A Keresztes Daniék udvaráról kikiáltott az öreg asszony:

- Adjon Isten, Pista, hát meg sem ismeresz?

- Adjon Isten, Dani néni, hogy ne ismerném meg.

- Megnőttél, megemberesedtél, hála Istennek.

- Volt időm rá, Dani néni.

- Hát aztán mondd csak, mi van a szerecsen király lányával Nekem elmondhatsz mindent, én titoktartó vagyok. Nem olyan mint a Bajkóné, aki még azt is elmondja, hogy hányszor csalta meg az urát.

- Micsoda szerecsen király leánya?

- Csak ne tettesd magadat, ne akarj túljárni a székely ember eszén. Mindenki tudja, hogy a szerecsen király lánya beléd szeretett. Mondják, hogy el is vetted, de olyan fekete volt csórén, mint a suviksz és elfutottál tőle.

Pista kacagott:

- Csak: utánam ne jöjjön a rossz, fekete jószág, mert akkor Dani nénit kérem meg, hogy súrolja fehérre.

- Ne, te, ne, - mondta Keresztesné.

Az iskolához ért. Bement az udvarra. Ugyanazok a fák, még az állatok is olyanfélék: nyulak, bárányok, kutya, malacok. Mint pára a mezőről, régi kacagások, gyermekálmok szálltak fel az udvarról. A nyitott ablakon át kihallatszott a rektor úr recsegős hangja, amint vezette a sillabizálók kórusát:

Egyszer a nagy szénagyűjtők
Kis egeret fogtak.

Amint ott állott elrövidült arccal s hallgatta nagy zúgását a rohanó időknék, a rektorné asszony nagy széles mosolygással odakiált a ház küszöbéről:

- Isten hozta, kedves Pista, jöjjön be minálunk.

Azután harsányabbra emelte hangját:

- Márton, Márton, itt van a Szabó Pista!

- Tíz perc szünet! - kiáltotta a rektor úr s ajtón, ablakon már dült ki a gyermek, éppen úgy, mint régen. A rektor virágos jókedvvel ölelte meg Pistát:

- Csakhogy felépültél, édes Pista. Anyjuk, teríts valami falnivalót.

Hiában szabadkozott, hogy csak most evett, belediktáltak egy darab mézeskenyeret. A rektor ravaszul súnyított:

- De már a viszontlátásra iszunk egy pohár borocskát.

Az asszony előhozta a bort. A rektor töltött. Pista megivott egy pohár bort, de lassanként, nagy vigyázattal. A rektor nagy örömeiben ötször is töltött addig magának. Virágzott is bölcs szavakban, mint egy határ pipacs.

- Látod, fiókám, aki dolgozik és jó, nem öregszik meg. Nézd meg az én drága jó feleségem, maholnap a hatvanadik évét tapodja s olyan, mintha holnap kérnék meg először a kezét. Én meg már azt sem tudom, hogy mikor születtem és mégis úgy érzem magam, mint egy vőlegény. Nézd, megvan minden fogam s olyan szemem van, hogy a katedráról meglátom, hogy a Darkó Andris fia az utolsó padban nem tesz vesszőt az - é-re. Mert a bitangnak van esze, de az ékezetet mindig elfelejti. Te nem képzeled, hogy mit vesződöm én ezekkel a gyerekekkel, hogy a tudomány ki ne fogyjon a faluból. És mi érte a hála? Rosszak, mint az égedelem. Megölne a mérég, ha egy kis jó bor fel nem vidítaná néha az ember fiát. Nagy ajándéka a jó Istennek a bor.

Valaki megrázta a csengettyűt. A régi csengettyűt, a régi viharos rázással. Pista kinézett az ablakon s látja, hogy még mindig a Füstös Dani viseli ezt a tisztet Megöszült egy kicsit a Dani, rokkant is valamicskét, de az arca a régi mókás, székely arca volt. Kikiáltott neki Pista:

- Adjon az Isten, Dani bá, megismer-e?

- Meg-e? Hátha csak a tyúkszemedet látnám, meg nem ismernélek? Aztán abból a csontból adhatnál nekem is?

- Micsoda csontból, Dani bá?

- Azt mondják, hogy hoztál egy darab csontot az egyszarvú állat szarvából, aminek az érintése mindent meggyógyít. Megszeretném érinteni magamat, hogy újból kelljek a menyecskéknek.

Nagyot kacagtak. Pista elbúcsúzott. Kifelé indult a földekre.

Kiért a faluból. Előtte volt a föld, a háromszéki síkság, az ős kenyéradó. Hogy kiszélesedett egyszerre egy végtelen öleléssé és szívében benne volt minden. És a tavasz tudta, hogy a hazatért szemei most látják először az elpihent apák ősi szerelmét: meghúzta az élet minden harangját. A nap pedig bő mellét odatartotta a virágok özönének, fakadó rögnek, dolgozó embernek s minden teremtett lény száján, mint édes tej csurgott az élet.

A földeken folyt a munka. Meghajló emberek, dolgos asszonyok dédelgették, babrálták a jóságos adakozót. Felkutatták minden bibijét, eleget tettek minden kívánságának. Az apró alig kibújt törökbúzáat, répát, a már zöldleveles pityókát kapálták, a babot ültették, néhol elkésett földeken még szántottak is. Fütyszó, vidám beszélgetés, ének és pacsirtahang volt mindenütt. Pista nézte őket s nagy mulatsága volt, hogy majdnem mindenkinek megtalálja a nevét. Csak a legfiatalabbak közt, akik azóta nőttek fel, voltak arcok, melyekhez nem tudott nevet ragasztani, nevet nem, de az apjukat ezeknek is kitalálta.

Elért a sógora földjéhez. Sárka, az ura, Márta, Simon bá és az öreg Orbán Ferencné dolgoztak együtt. Szép sorban haladva kapálták a krumplit, gondosan a zöld levelek köré pupuzálták a frissen felfordított rögöket, hadd igyák azok is a napot és etessék a gyökereket. Nagy örömmel kurjongattak az érkező elé, de azért munkás meghajlásukat nem hagyták félbe:

- Hát megjöttél-e a másvilágból, Pista, milyen menyecskék vannak odaát? - kérdezte Simon bá.

- Csakhogy fenn láthatlak, Pista lelkem - örvendett Sárika s két kék szeme még hangosabban örvendett.

- Ha így erősödöl, két-három nap múlva megint a földhöz mázolhatsz bennünket - kacagott a sógor.

Márta nem szólt semmit, nagy buzgón kapálta a krumplit, de azért az egész nagy sugárzó mezőn csak Pistát látta. Pista nézte ezt az erős székely fehérnépet, amint hajladozik, sürgeti a földet a kapával. Nézte hatalmas medencéjét, szép, gazdag mellét, komoly egészséges arcát és nagy, jó szemeit. Csodálkozott önmagán: milyen mélyen tud hinni ebben az erős nőben, hogy elmúltak kétségei, beteg gyanakvásai. - Milyen jó egy biztos jövő kapujában állani! - mosolyogta magában.

Simon bá észrevette a Márta nagy, buzgó hallgatását. Az ős huncútkodás kitört az öreg csontból:

- Hát Márta, igaz-e, hogy kosarat adtál ennek a csúf embernek? Hallottam, hogy megkérte a kezedet, de te azt mondtad, hogy amíg olyan kakas van a faluban, mint Simon bá, addig nem leszel más tyúkjá.

Kacagtak az öregen. De a vén Orbán Ferencné ráripakodott:

- Hogy a csuda ölje meg a vén kecskéjét, már az asztalosnál van a koporsó deszkája s még mindig rosszan jár az esze.

- Nem rossz az, csak neked rossz, mert veled már csak a seprű nyele kárhozik el - vágta vissza az öreg.

Pista megvárta a kacagás végét, aztán mondta:

- Megyek, Sárika, megnézem még a várhegyi dombot. Ebédre majd visszakerülök s holnap már én is dolgozom. Adjon Isten jó munkálkodást.

Megindult a várhegyi domb felé. Egy darabig mind répaföldek közt haladott. Aztán elért a disznólegelőhöz. A gyérfüvű földön a disznók szerteszt túrták a napos földet. Néha egy félbehagyta a túrkálást, odament a másikhoz, elkezdte azt nézni. Azután az orrukát összeérintették, mintha csókolóznának s úgy nézték egymást. Akkor egyszerre nagyot vakkantottak, szétfutottak és újból turkálni kezdtek.

Egy kis honcsok tetején ült egy öregember. Mellette volt a botja, a kürtje és a kutyája. Időtlenül öreg volt az öreg s a kutyája is a kutyák nagyapja volt. Rövid haja fényes ezüst volt a napon, felszántott arca vörös, mint a csurgó vörösréz, fényes kis kék szemei a lobogó napba bámultak. Úgy nézte a napot, mintha hallgatná a világ forgását.

Pistának átrándult a szívéen ez az öreg arc. Ott volt ez az arc szegény jó apja halálos ágyánál és ő adta a nagy vigasztalást, mikor az édesanyját hamis váddal elhurcolták. Valami örökkévaló áradt ki a napba bámuló hallgatag öregből, valami egyetemes törvény, valami biztatás. Pista odaszólt:

- Az Isten áldja meg, András bácsi. Megismer-e, hogy ki vagyok?

Az öreg hallgatott s továbbtartotta arcát a csurgó napba. Pista megismételte a kérdést:

- András bácsi, András bácsi, megismer-e?

Az öreg kutya felállott, nagyot ásított és megmutatta hiányzó fogai üregeit. Odacammogott Pistához, megszagolta. Azután visszakullogott s nyugodtan leült az előbbi helyére. Az öreg szólt:

- De jó ez a kis napocska.

- András bácsi, én vagyok a Szabó Pista, a boldogult harangozó fia. Nem ismer-e?

Az öreg lassan feléje fordította a fejét. Vén szemeiben ott volt az örökös napba nézés fénye. Üreges, öreg hangon mondta:

- Abbion megeshetik. De jó napocska van ám.

- Hogy érzi magát, András bácsi? Nagyon rég nem láttam.

- Én? Hát jól. Csak a napocska süssön.

Pista próbált még beszélgetni az öregemberrel. De az öreg már vak és süket volt minden egyéb számára a világon, csak a napot látta, csak a napot hallotta. Az összeroncsolt, csont köré aszott volt ember az örök árnyék előtt rászopta magát a napra, mint felébredt csecsemő az anyamellre.

Pista tovább indult. Mikor a várhegyi domb oldalán ment fölfelé, hallotta az öreg kürtjének fáradt, bánatos hangját. Az öreg kutya is felugatott öblös hangjával. A disznók összefutottak.

Felérkezett aztán a domb tetejére. Előtte volt most az egész Háromszék. Hangosan nevezte meg a napban ragyogó községeket: Kézdivásárhely, Csernáton, Kovászna, Zágón, Páké, Zabola, Barátos... A kovásznai hegyek, a Hargita, a brassói havasok, mint roppant kutyák komolyan és hallgatagon őrizték a székely ember vetését.

És a megtért fiú most visszajött ős szerelemmel tárta ki karjait. És szíve nagy hangossággal tett vallomást az ősi mezőknek:

- Ime, én messzi világok utait futottam s lázadó vergődésben kerestem lelkem nagy szomjú-hozását: a végtelenséget. És csak tévelyegtem, csak véreztem magam, mind szűkebb lettem és nőtt a halál bennem. Most itt, a kis faluban, az apró házakban, a csendes családokban, föld felé hajló emberek mozdulataiban, felfakadó rögökben megtaláltam a végtelenséget. Egy világot jártam be, hogy megtaláljam a falum. Ime az én lelkem vágya betelt s vígan énekel a meghalt rossz Szabó Pista, a lázadó vágyak sírján. Meggyógyultam, hazatértem, nem vagyok kilökött csillag többé. Egyszerű székely paraszt vagyok egyszerű székely parasztok közt, aki szánt, vet, munkálja a vetést és nyugodt szívvel vár áldást az aratásra.

3.

Május elseje vasárnapra esett s a falusi lányok boldogan dugták be mosolygó arcukat a reggelbe: - Ma lesz a Szabó Pista lakodalma - mondták és mindenik a táncosára gondolt. - Ma lesz a Szabó Pista lakodalma - mondták az öregek és jó sült malacpecsenyére s toroköblögető jó borra gondoltak. A gyermekek is kórusban énekeltek: - Ma lesz a Szabó Pista lakodalma - és pompás csodálkozásokra meg jó falatokra gondoltak.

Az apai házat rendbehozatta Pista. Megtataroztatta az öreg zsindeyes tetőt, kitakarította a szobákat, kimeszeltette a falakat: szép fehérre belül, tengerkékre kívül. Udvar, ólat, kutat rendbe hozatott. Még virágokat is tétetett szép, festett poharakba. Új lélek jött a vén bútorokba, benépesült állatokkal a telek. Két derék tehén került az istállóba, tyúkok a ketrecbe, két példapofájú disznó az ólba. Még a dúcba is kerültek galambok. Barátságos galambok voltak, mindjárt otthon érezték magukat. Most lassú kanyargással átrepülték az udvar, rászálltak az

ereszre, szembe begyeskedtek az Isten napjával, kigömbölyítették a golyvájukat s turbékolták a tavaszi reggel örömét.

Első harangozás előtt már a templomban volt az egész falu és az egész násznép. Szép volt a Pista most is, hatalmas termetén, szép arcán, messzenéző nagy kék szemein most is megakadt a leányok szeme, pedig bizony már nem is volt olyan fiatal. A Kis Márta arcából pedig úgy jött a jóság és a boldogság, mint a jó friss kávé szaga a konyhából. - Meglátod, hogy ezek boldogak lesznek s én mondom - súgta Bajkó Mózesné a szomszédjának.

Szépen végighallgatták a misét, énekeltek, imádkoztak. Mise után az oltár elé járult a hatalmas, erős pár s a tisztelendő úr egybekötötte őket. Akkor az asszony nép nekiment Mártának, csókolták és sírtak, nem mintha szomorúak lettek volna, de mert lelkük alját megcsiklandották az elmúlt szép csókos boldogságok. A férfiak Pistát vették körül s nagy bajuszalatti huncutságokat mondtak neki és megszorongatták a kezeit. Simon bá mondta a legkacagtatóbbat, de az csak férfifüleknek való tréfaság volt. Aztán megindult a nászmenet hazafelé. Olyan nagy volt az új pár boldogsága, hogy mindenki begyesebben járt tőle. Elöl ment három cigány s úgy csiklandozták a hegedűjüket, hogy azok azt sem tudták, hogyan visítsanak a nagy jókedvtől. A legények és a fiatal lányok kurjantottak és énekeltek.

Megérkeztek az ősi házhoz. Az udvaron várt megterítve a lakoma. Kis Ferencné, az öreg bíróné, Boriska, Sárka meg egy csomó segítő asszony fogadták a vendégeket. El is kezdtek nagy, kanyargós jószívűséggel kinálkozni. Az asztalfőn ült az új pár, ma övük a legnagyobb méltóság, királyi szép méltósága a folytatás szentségének. A menyasszony mellett ült a tisztelendő úr, a vőlegény mellett az öreg főbíró és így tovább: a rangosabbja és idősebbje felül, azután a többi kevert rendben. Ropogós piros malacpecsenye volt az első étel. Az egészben sült zsenge malacok olyan kedvesen mosolyogtak a tepsiben, mintha boldogok volnának, hogy ilyen vidám emberekbe merülnek át még nagyobb vidámsággá. Mikor az állkapcák az első roham után megpihentek s a malacoknak már csak csontjai heverték a tányérokra, fölállott az öreg tiszteletes, fölemelte a poharát, mint egy jó áldást és szelíd szavakban így beszélt:

- Gyermekeim, öreg vagyok már és az én lépteim immár az örökkévaló mezők felé tartanak. Több, mint félszáz év óta vagyok szerény pásztora ennek a nyájnak és azóta annyi sírral lett kövérebb a temető és olyan sok új juhocskával lett hangosabb az élet. Jártak azóta nagy bánatok is erre, mert az isteni végezés, hogy fájdalomtól sírjon a fájdalommal szült emberfia, mert a könny olyan, mint a jó lúgos mosóvíz, patyolatfehérre tisztítja a lelket. De azért a szelíd öröme se hiányoztak, az Úr megáldotta a munkás kezek sáfárkodását. A föld csak megadta a mindennapi jó kenyeret, egy kis szalonna, egy kis pecsenye is került a kenyér mellé s néha csak akadt egy pohár bor is. Mert áldott teremtménye az Istennek a bor, erőt ad a mives tagoknak s barátságot visz az emberek szívébe. És ime most őszbeborult hajjal és immár megnyílt koporsóm szélén vallomást teszek, hogy soha nagyobb öröme nem volt az én szívemnek, mint a mai napon. Én ismertem a köztünk ülő szeretett vőlegényt születésétől kezdve és láttam, hogy az Isten nem közönséges talantomokat adott neki. De a fiatalság olyan, mint a nyárnak zivatarra, avagy az édes bornak mámora, megzavarta az ő szívét és agyát és vígságnak forrása helyett szomorúságnak okozója lett. Aztán elbujdosott világgá és járta e széles földnek határait, de az ő szíve boldogságot sehol sem talált. Keresztény testvéreim, ime bizonyosságot teszek ma, hogy ez a jó Isten akarata volt. Az ő szent mennyei bölcsessége megengedte, hogy a Sátán megmutassa neki e világnak minden csábításait. És akkor az Isten megfogta az ő szívét és visszahozta ide az édes szülőfaluba, ahol apja, nagyapja, dédapja nyugodják megszentelt földben örök álmukat. Székely testvéreim, az isteni kegyelem választotta ki a maga céljának a Szabó Pista életét, hogy nagy tanítást írjon belé számotokra. Rögei és gyökerei vagytok e földnek, székely testvéreim, életet és erőt ad Isten nektek, hogy Székelyország erős és boldog legyen. És ne felejtsetek el, hogy a világi okossággal megáldott

Szabó Pista bohócruhában koldusként került vissza. Székely testvéreim, ti csak bohócok lehettek az idegen világ sívár terein, titeket ott megrabolnak, ti ott csak fájdalmat arathattok. Ime itt a falu, szelíd örömei Isten jó termésének, itt a székely föld s az ő munkája. Ez hív titeket, ez a ti boldogságtok és életek értelme. Székely testvéreim, boruljatok le erre a földre, csókoljátok rá szíveteket, mert nála nélkül pusztában hangzó szó és magvatlan kalász vagytok. És boruljatok egymás kebelére és hallgassátok egymás szívét. Székely szív beszél ott székely szívnek és nagy fennhangon mondja: - Testvér, fogjunk össze, dolgozzunk és legyünk jók egymáshoz, a többit elvégzik a jó Isten és a tavasz langyos esői. Egyedül állunk az ellenséges népek arca előtt, ki fog szeretni bennünket, ha mi nem szeretjük egymást? Székely testvéreim, szeressétek ezt a földet, a székely rögöket, szeressétek a szegény, árva székely népet, mert magatokat és gyermekeiteket szeretitek benne. Téged pedig, új életnek induló pár, áldjon meg a szeretetnek Istene. Legyen termékeny a ti egymáshoz való szerelmetek és legyen áldás és hosszú élet munkátok jutalma.

Mindenki sírt, még a férfiak is törülgették szemeiket. Napi törődésen, kis irigységen, apró bosszúságokon át mindenki meglátta a másokban az ő testvért s az összefogás nagy biztonságát a tragikus fekete zuhatag előtt. Az új párban, mint legnagyobb hullámban összecsaptak a szívek s a poharak összekoccanása szívek ölekezése is volt. Szegény Kis Ferencné majd visszatüszintette a jó malacpecsenyőjét a roppant sírásban, pedig úgy is csak egy kis bordát tudott megenni a nagy boldogságtól. Felállott most a rektor. Verőfényes orcájának népes mosolygásai most mosolygóbbak voltak, mint máskor, de azért nagy ünnepélyességgel próbálta letakarni őket. A rektorné meglökte a szomszédját és mondta: - Vigyázzon most Gagyiné, mert ilyent még nem hallott. - És szólt a rektor:

Kutya a kutyának, macska a macskának,
Barátja az ember az embertársának.
Van ám illendő folt minden lyukas zsákra,
Kis Mártának is van már szerelmes párja.
Vigyázzatok ide, menyasszony, vőlegény,
A szívem hozzátok hajlandó s nem kemény.
Kívánok én nektek hosszú házasságot,
Hosszú házasságban tenger vigasságot,
Gyermeket, jó termést, szelid békességet,
Szívbeli kincseket, égi ékességet.
S hogy fel ne kopjék a szegény vendég álla,
Ússzatok borban mint tengerben a bálna.
Kólika, sűj, kórság nektek sohse ártson,
Ezt kívánom nektek, én, Benedek Márton.

Rikoltva, boldogan jött ki az emberekből az éljenzés, mint iskolából a gyermekek s mindenki fenéig itta a poharát. A Simon bá arcára nagy ravasz mosolygás mászott és szétpislogatott. Megivott egy bátorító nagy pohár bort, köhécselt, nyeldesett, látszott, hogy biztatgatja magát. Mikor aztán a kürtöskalácsot kezdték harapdálni, ő is felállott. Megigazította nadrágját, fenébb húzta a nadrágszíját, fölemelte a poharát és mondta:

- Már beszélek én es. Mert nem akarom ám, hogy aztán azt mondja valaki: me, Simon bá, ott voltál és nem adtál tanácsot. Mert nem olyan könnyű mesterség ám a házasság s magatok tudjátok. Furcsa jószág ám a fehérség s ezt én mondom. Olyan a menyecske, mint a várhegyi föld, sokat kell szántani, hogy jó maradjon. Aztán vigyázz ám, Pista fiam, hogy meg ne rozsdásodjék az ekevasad, mert még majd hozzám jön segítségül az oldalbordád. Nekem pedig már elég naponta két-három menyecske, nem akarok bajlódni a tieddel is. Aztán még csak azt kívánom, hogy mindig keresztelő legyen a házatok táján s te légy az oka annak, Pista fiam.

Kacagásra nyílt szájjal, huncut mosolygással hallgatták az öreget s nagy boldog nevetésben zötyögtek össze a szavai után. A test édes örömei felcsiklandottak, az inséges élet vigasztaló lámpása felcsillant a szemekben. A lányok le is eresztették a szemük függönyét, hogy ne lehessen beléjük látni, de a kacagásuk olyan volt, mintha ölelő karok közt lettek volna. Most felállott Pista és szólt egyszerűen, boldogan:

- Tisztelendő úr, tisztelt egybegyűlt vendégség! Köszönöm a jókívánságukat, köszönöm, hogy szeretnek. Mert én, aki bejártam a világot és mindenféle sorson átmentem, tanuságot tehetek, hogy csak a szeretet az élet, az adja a munkáltató erőt a karnak, a megelégedést a szívnek. Olyan nagy a kendtek jósága, hogy elfelejtik az én fiatal tévelygéseimet. Rossz voltam, megbűnhődtem érte s most itt mindenki színe előtt töredelmesen bocsánatot kérek, ha valakinek vétettem. És bocsánatot kérek tőled, sírban nyugvó jó édesanyám, hogy megszorította kellett a föld alá menned. Oh engedd el a rossz fiú adósságait és add áldásodat szívének minden jó szándékára. Székely testvéreim, én bejártam a világot, voltam gazdag, hatalmas úr és bujdosó koldus. De mindenütt mindenképpen idegen voltam magamnak. Mert ha kitépem az én kezemet vagy szívemet s azt máshová viszik, nem él meg, hanem elpusztul. Ilyen kitépott húsdarab a székely ember idegen országban, nincs ottan semmi értelme és odavesz. Azért mindennap jobban fájtam és közelebb voltam a halálhoz. Most megnyugovás lakozik az én lelkemben és hiszek az életben. Hiszek benne, mert közietek vagyok, mert a székely föld rögeit dolgozom, mert én csak veletek együtt, csak ezzel a földdel együtt vagyok. Székely testvérek, tartsunk össze, dolgozzunk, imádkozzunk, hogy Isten virágoztassa fel szegény Székelyországot!

Mély csendben és nagy figyelemmel hallgatták az idegenből megtért férfi beszédét. Lassanként kiharmatoztak a szemek. De az utolsó mondatoknál felmozdultak a lelkek szárnyai s nagy melegségben voltak együtt a szívek. Pista már leült s csendes mosolygással mondta magában: - Milyen nyugodt, milyen boldog tud lenni az ember.

A lakoma tovább folyt. Azután a cigányok, akik már piros-pufókra ették-itták magukat, megint nagy marcangolásba kerültek a hegedűikkel. Az asztalokat félrerakták. Az öregek a fal melletti padokon ültek, vagy a tornácban ittak. A többi táncba kezdett. Pista kezdte a táncot Mártával, komolyan, méltóságosan táncoltak. Az asszonyok gyönyörködve nézték a hatalmas embert.

Mikor egyszer a tánc szünetelt, egy nagy csomó gyerek, kisfiú, kisleány, nagy mosolygós félénkséggel leskődtek a ház mögül, hogy ők valamit akarnak ajándékozni a menyasszonynak. Az öreg bíróné felcsapott vezetőjüknek s erre felbátorodtak. Mindenik gyermek vörös pipaccsal és búzavirággal volt megkoszorúzva s az életnek ez a sok apró lángocskája bevilágította a szíveket. Elöl egy kislány hatalmas virágbokrétát vitt, az is égő pipacsokból és búzavirágokból volt. Márta magához ölelte a kislányt és elkezdett sírni kacagásnál boldogabb sírással. A gyermekek kürtöskalácsot, cubákat s mi egy s mást kaptak. Vörös, fényes kis szájukat elfenték a kezük fejével.

Este még vidám éberséggel folyt a tánc s zengett a jókedv, mikor Pista és Mária eltűntek a vigasságból. Simon bá nagy csúfondárosan károgott utánuk. Künn a széles székely mezőkön, a jóakaró csillagok szeme vigyázásában hallgatagon nőtt az új vetés.

4.

Szép júniusi reggel volt, a nap orcája még érte a hegyeket s a levegő még lúdbőröztető friss volt. Márta a tehenet fejte s a szép fehér tej habosan csordult ujjai közt a sajtárba. A tehen szétterpesztette négy lábát és belecsodálkozott a reggeli levegőbe. Szép nagy szemei jósággal

voltak tele és ezek a szemek azt mondták: - Én termék, én adom a jó tejet és nem nézem, ki és mire használja. Mert az én életem abból áll, hogy adjak.

Pista a tornácon reggelizett. Éktelen nagy szalonnafalatokat küldött le magába s hozzáhozta a zsíros kést a kenyérhez. Közben nézte az asszony munkáját és olyan jól érezte magát, hogy minden szó aludt a lelkében.

Márta csak fejte, fejte a tejet és várta, hogy az ura szól valamit. Olyan jólesett volna a szó az ajakáról. Hacsak azt mondta volna is: - Mennyi teje van a Bojtosnak! - Vagy ezt: - Milyen szép reggel van! - Mert minden szó híd, amit a lelke az ő lelkéhez ver és minden szóban magáénak érezheti ezt a hatalmas szép embert. De ma csak hallgat, csak hallgat és nézi a levegőt. Hol járhat a lelke, mikor így nincs szava számára? Kié lehet a lelke akkor?

Már meg is fejte a tehenet s a Bojtos nagy lassan kicammogott az uccára, hogy legelőre menjen többi társaival. Márta vizet húzott fel a kerek kútból és szétkeresett egyszerű lelkében, hogy mit mondjon, amivel magához húzza a hallgató ember lelkét. Egyszerre csak felnézett az égre és mondta:

- Ma még eső lesz.

Pista szétnézett a horizonton, azután felnézett az égre. Megint szétnézett a kerten, az ide látható világon és mondta s a szavakat lassan ejtette egymásután:

- Lesz ördögöt, hogy mondhatsz ilyen csacsiságot?

Szeliden mondta, mint ahogy az édes gyermekéhez szól az ember. De Mártának, nem tudni miért, mégis rosszul estek ma ezek a szavak. Mintha hűvös magasságból mondta volna azokat, mintha elhúzódott volna bennük tőle. Nagy zokszóval mondta:

- Mán pedig bizony eső lesz s mindenki láthatja.

Pista lenyelte az utolsó kenyérfalatot, letakarította a morzsákat magáról s úgy mondta a szavakat, mint ahogy megszokott tárgyat tesz egyik helyről a másikra az ember:

- Dehogyan lesz, dehogyan lesz. Nézd, hogy száll fel a köd a Feketeügy felől és milyen tiszta az ég Bita fölött. Olyankor sohasem esik eső. Pedig most nem is ártana egy kevés.

Nagyon hanyagul mondta, látszott, hogy nem fontos neki, hogy igaza van. Márta már hideg visszautasítást fázott a szavakban. Oh, hova merülhetett el lelke, ki hívhatja vissza magához, hogy ilyen tétován áll a felesége előtt, aki egész életével szereti őt. Majd kiszökött a könny a szeméből, mikor mondta:

- Pedig azért fog esni s te is meglátod. Igaz, hogy én csak egy egyszerű asszony vagyok.

Pista nem sokat ügyelt a szepegő szavakra, csendesesen elköszönt s elindult a törökbúzafölde kapálni. Kapált, kapált, egyszerre csak azt veszi észre, hogy valami szomorúság van a lelke alján. A sógora átszól neki a szomszéd földről:

- Mi a bajod, Pista? Úgy hallgatsz, mint egy régi temető.

- Nem dalolhat az ember mindig, - mondta Pista és tovább kapált. De azért maga is kereste, hogy miért nehezedett meg úgy a lelke. Akkor aztán visszajött lelkébe a Márta elszomorodott arca és a szavaiban megbújt szepegés. - Szegény jó lelket talán megbántottam, - mondta magában. Azzal megállott, kiegyenesedett, szétnézett az égen és a földi határokon. Egyszerre csak olyan hangon, mintha az egész Háromszéket akarná értesíteni, felkiáltott:

- Bizony eső lesz még ma!

Mind odanézték a földekről. A sógora felkacagott:

- Megkeveredtél, sógor? Nézd, úgy ragyog Bita felett, mint a Salamon dicsősége. Nem lesz eső még egy jó hétig.

Pista úgy bevágta a kapát a földbe, mintha régi bosszuját töltené rajta. Kifortyantak a szavak belőle, mint a fővő víz a fazékból.

- Füttyülök én a te Bitádra! Ha azt mondom, hogy lesz eső, hát lesz!

Erre aztán nagyon megenyhült. Úgy érezte, hogy eleget tett az asszonynak. Vidáman dolgozott tovább és később maga szólta oda a sógornak:

- Kell-e szűz dohány, Zsiga sógor?

Megérkezett az ebéd ideje. Egymásután hozták ki az asszonyok az ebédet. Már a többiek leültek a Feketeügy mellé, ettek, közben beszéltek és kacagtak. A Márta csak nem jött. Simon bá odakiáltott Pistának:

- Te Pista, te! Te nem valami rossz fát tettél a tűzre, hogy az asszony nem hozza az ebédet.

- Aki vár, jót kap, - mondta Pista, de elfacsarodott a szíve. - Talán mégis igen durva voltam az asszonyhoz, talán most kesereg szegény. - Szinte fohászzkodott, hogy induljon meg egy kis záporosó, hadd legyen az asszonynak igaza. Milyen diadallal mondhatná majd: - Ugy-e megmondtam, hogy esni fog ma az eső?

De az ebéd csak nem jött s most már igazán szomorú lett. Hát egy ilyen kicsinységért így duzzog az asszony? Ennyi próbát sem állana ki a szeretete? A többiek szurkálták a tréfáikkal. Nem állta tovább, ledobta a kapát és haza indult.

Utközben lelkendezve fut elébe az Imre Sándor kis Sanyi fia:

- Pista bácsi, Pista bácsi, Kis Ferenc néni azt parancsolja, hogy jöjjön rögtön haza.

- Miért? - kérdezte Pista és feldobogott a szíve.

- Azt nem mondta. Csak úgy kiáltott ki az uccára, hogy jöjjetek Pista bácsiért.

Csak nem az asszony akaratoskodik? Csak nem fog színházat játszani, mint az úri nyeflék! - füstölgött Pista és megcsóválta a fejét.

Hazaért. Az udvaron senki sem volt. A konyhában asszonyi beszéd hallszott. Anyósa, a Kis Ferencné beszélt a bábával.

- Miért hivatott, édesanyám? - kérdezte Pista.

Az öreg asszony jó boldog mosolygással felelt:

- Már nincs semmi baj, akár künn is maradhattál volna.

Pista ránézett a bábára. Az bölcs megnyugtatóssal mondta:

- Na, csak ne vágjon olyan ijedt képet. Új asszonynál az eféle megesik. Kicsit rosszul volt s annyi az egész. Karácsonyra olyan kis babája lesz, mint a pinty.

Pista szívében felzengett a brassói nagy orgona. Átnyalábolta a vén bábát, megpenderítette, azután az anyósán fordított egy alapos vigat és két nagy csókot cuppintott két öreg arcára. Berohant a tiszta szobába. Ott ült egy széken Márta, kissé halovány volt, de már egy kötényt foltozgatott. Pista hozzá ugrott, átölelte s nagy vigasságú lelke csókokban záporozott rá.

- Édes lelkem, édes kis feleségem, meglátod, hogy eső lesz még ma, - lelkendezte.

- Dehogy lesz, dehogy lesz, neked volt igazad, - kacagott boldogan Márta a hulló csókok közül.

5.

Pista felült ágyában. Márta még aludt. Jóságos barna arca rózsaszínű és boldog volt álmában. Talán már gyermekét látta. Pista halkán kikelt az ágyból. Nagyot nyújtózott.

A novemberi ködös reggel megfogta az éjszaka uszályát és visszaráncigálta. Nagyon homályos volt a világ, pedig már reggel hat óra is lehetett. Pista kiment a konyhába. A konyhaasztalon virágok, őszi rózsa, georgina, muskátli s megkezdett koszorúk heverték rendetlen rendben. Ma halottak napja van és ebből lesz a sírok mennyasszonyi ruhája. A friss virág őszi illata betöltötte a konyhát. Pista felvett egy őszi rózsát, megszogolta, letette. A halál gondolata végighúzott a lelkén, szeliden, jólesően, mint egy jó öregasszony keze.

Megmosdott. Kis Ferencné már az állatokat etette az udvaron. Most belépett és nagy suttogva mondta: Várj, fiam, csinállok egy kis meleg köménymaglevest, meg ne fázz odakünn az erdőn. - Jól van édesanyám, - felelte Pista. És hogy ne legyen hiában addig a két keze, elkezdett egy félig elkészült koszorút tovább kötözni.

De már benn is mozgás hallszott. Kijött Márta. Nagy meleg szemeiben még ott volt a jó édes álom, de a gondoskodása az uráért már ébren volt. - Vettél lelkem valami meleget az inged alá? Hideg szél fú az erdőn, megvesz az Isten hidege.

Pista szeliden szólt:

- Álltam én ki már más szeleket. Olyanokat, hogy a vízből nagyobb tornyokat építettek, mint a borosnyói torony. Különbön is délben visszafordulunk, hogy még délután itt legyünk és együtt mehessünk a temetőbe. Ti ma hagyjátok a házi dolgot. Csináljátok meg ezeket a koszorúkat s menjetek templomba. Imádkozzatok helyettem is. Négy óra tájt már mi is itt leszünk.

Köszönt, elment. Az öreg biróéknál már várták három szekérrel. Ott volt a Bartalis Ábris, a Zsiga sógor meg a Simon bá. Sürgősen kellett a fa és azért a kis ünnepet is munkára használták. Majd este jóvá teszik a mulasztást.

A nehéz ködben, a nyirkos úton lassan mentek a szekerek. Nem beszéltek, még Simon bá is hallgatott. Mert azért mindenik lelkére ráhajolt a halottak napja. Ma eljönnek a földben nyugovók és odahajolnak a munkás nap dolgai közé. Hűvös arcuk rámered a forró szív falára: - Szántsatok, vessetek, arassatok, szegény emberek, a barázda végén mi várunk.

Megérkeztek az erdős völgytorokba. A levágott fa már készen állt ölbe rakva. A nedves erdőből fűjt a halál, mint széles szárnyú áradó szélvész. Mikor már a három szekeret felrakták fával, tüzet csináltak, hogy egy kis szalonnát pirítsanak. A tűz felszálló füstjét visszataszította egy kegyetlen tenyér s mint megpirongatott kutya, alázatosan terült el a földön. Simon bá ivott egyet a kulacsából, levette a kucsmáját, megvakarta a fejét, aztán megint befedte.

- Kár, kár, - mondta és köpött egyet.

- Mi kár? - kérdezte Bartalis Ábris.

- Hát csat úgy. Nektek jó, ti még fiatalok vagytok.

- Az a fiatalabb, aki többet menyecskézik. Simon bá a legfiatalabb a faluban.

Simon bá ajakára csak nem jött vissza a rendes mosolygás. Megint megcsóválta a fejét:

- Maszlag az csak már, fiam. Olyan az öreg ember szerelme, mint a savanyú bor, nem leszél részeg tőle. Pedig bizony jó dolog a menyecske. Csak a menyecske jó ezen a világon.

Azután Pista felé fordult:

- Te Pista, te okos ember vagy és sok országot bejártál. Hiszed-e te, hogy a tulsó világban élni fogunk?

Pistának megállott a szíve és megtöltötte a mellét. Érezte, hogy ha azt mondja: nem hiszem, hazudni fog, mert holt édesanyja van és nem ez az utolsó szava. És ha azt mondja: hiszem, akkor is hazudik. És rágondolt arra, hogy otthon van Márta új étellel a méhében s hogy ő most nem mondhat egy könnyelmű szót is. Megfújta a tüzet és mondta:

- De fene mód füstöl ez a fa.

Az öreg szomorúan nézett Pistára, de nem erőszakoskodott tovább. Elővette a pipáját, megtömte dohánnyal s nagy meggyőződéssel szívni kezdte. Kezét meg-megmelegítette a pipa forró cserepén.

Hazafelé indultak. A szekerek nyikorogtak a nehéz teher alatt, az ökrök párája látszott a hideg ködben. - Hej, hó, hohó! - kiáltott Pista, hogy felmozdítsa a vérért.

Homályosodott már a délután, mikor megérkeztek a faluba. A nép már szállingozott a temetőbe, asszony, ember, gyermek. Mindenki vitt valamit, gyertyákat, koszorúkat, vagy legalább egy pár szál virágot. Pistát már várták otthon Márta, az anyósa, Sárika és a Boriskáék. Forró pörköltkávézag volt a házban s a Pista lelke felmelegedett, mint koldus a konyhán. Oh van élet, van család, van halhatatlanság! Megivott egy pohár forró kávé. Felpakkolták a halottak ajándékait és megindultak a temetőbe.

Mindenünnen szaporán jött a nép, tisztos ünnepi gunyában, halkan beszélgetve vagy hallgatóan. Körülállták az emberek a maguk sírját, letették virágaikat a fejfára vagy a hantra, felállították a kis gyertyákat hosszában a sírra, meggyújtották. Azután ott álltak, álltak, nézték hosszan a gyertyák lobogását s ajkuk meg-megremegett.

Lassanként minden síron kigyúlt egy-két lángocska, minden láng körül volt egy-két áhitatos arc. A nagy ködben gömbölyű volt az égő gyertyák fénye s halvány, ködbe serkedő világosság volt az imádkozó fejek és csupasz fák körül. Lassanként sírtól-sírig beszélgetés is hallatszott át:

- Karácsonykor lesz tíz esztendeje, hogy sírba tettük.

- Szegény úgy szerette a haricska puliszkát, még az utolsó napon is azt kért.

- Ő ministrált szegényke mindig a tisztelendő úrnak, igen-igen szép hangja volt.

A holtak apró emlékekben jöttek vissza a szívekbe s az élő falu magához ölelte a temetőt. Pista, Márta és Sárika ott állottak a sírnál, hol hűs ágyukban Szabó Áron, a harangozó, Áronné és Bodor Benedek aludták ébredés nélküli álmukat. És Pista most érezte mélyen és harangzugásos ünnepi elrévüléssel, hogy nincs építő akarat a halottak nélkül s üres kalász a temető nélkül az élet. Hogy a holtak a lerögzítő gyökerek s a mi jó gondolataink a holtak ajkán felfakadó ének. - Édes anyám, édes anyám, bocsáss meg megtért fiadnak. Erős lesz mindig az én jószágom, mert közel van a te sírod. - Márta és Sárika halkan imádkozott.

A gyertyák kezdtek kilobbanni, az emberek visszatértek az élő élet dolgai közé, de visszavisszanéztek a temetőre. Pistáék az utolsók közt hagyták el a halottas kertet. Minden gyertya kialudt, sötétek lettek a sírok.

De éjfélkor a szél fia odament a kápolnához és meghúzta a kis harangot. - Bing, bang, - mondta a kis harang és összefáztak a temető fái. Még érzett a leégett gyertyák szaga a levegőben. - Bing, bang, - mondta újból a harang és megmozdultak a rögök. - Bing, bang, - mondta harmadszor a kápolna szíve és felnyíltak a sírok. A föld alól kijött a tegnapi falu.

Tisztes öreg asszonyok, öreg emberek, fiatalok és gyermekek léptek ki a mozdulatlan csónakból. Gondos vigyázásban nézték a temetőt: - Az én fiam négy gyertyát égetett, pedig olyan szegény, mint a templom egere, - mondta az öreg Deák Barabás. - Milyen szép koszorút hozott a húgocskám! - szólt Szücs Gábor, aki tavaly ment el.

Azután a lelkek szép sorba álltak. Elül voltak a gyermekek, utánuk az öregek, leghátul a fiatalok. Megindultak a levegő gyalogjáróin a falu felé. Hangtalanul mentek, mint az este sötétsége.

Megállottak az alvó falu fölött. Halvány világosság szűrte át az éjszakát, átment a sötéten, átment a fedelen, átment a falon. Kövön, fán, vason átment. Látszott az egész belső falu, minden alvó, minden teremtett lélek.

- Ni, a Palika lelkem, hogy mosolyog álmában. Megigazítom a párnáját, - mondta Keresztes Ignácné.

- Nézd, Áron, a mi jó fiúnkat, - szólt Áronné az öreg harangozóhoz, - Isten elvezette őt a szívéhez, nézd álmában is azokra gondol, akiket szeret.

Azután a Bodor Benedek felé hajolt és mondta s nagy meleg lágyság volt a hangjában:

- Milyen szép a te Sárrikád is.

- Ők várják a tavaszt, - mondta az egyik.

- Ők vetni fognak, - mondta a másik.

- Ők aratni fognak, - mondta a harmadik.

- Ők élnek, szegények, - sóhajtotta a negyedik.

- Szegények, szegények, szegények! - sóhajtották mindnyájan. A kakas felkiáltott s iramló árnyékok rohanása lett a levegő. Harmadikat kiáltott a kakas s már néma csontok voltak a holtak porladó koporsóik mélyén.

6.

A fűrészpor lassan hullott a földre, mint egy szelid nevetés. Pista lábainál már halomba gyűlt a felfűrészelt tuskó. Akkor fogta a baltát s hatalmas csapásokkal hasígatta a kemény bükkfát. Az öreg Gyöngyös az ól mellett ült és nézte hatalmas gazdáját. Márta benn végezte a ház dolgait.

Már vastag hó fedte a falut és novembervégi csunya hideg volt. A kút mellett a pocséták be voltak fagyva, a vedernek lelógó jégszakállja volt. A pajtában párolgott a trágya, mint egy jó áldozat. Pista meg-megfújta a körmeit.

Ahogy aztán szürkülni kezdett, Pista a kamrába dobálta a felvágott fát. Még nem volt készen a munkával, mikor nyolc-tíz székely jelent meg nagy titokzatos arccal. Úgy köszöntek adjonistént, mint akinek nehéz titok nyomja a hangját. Pista szólt:

- Menjünk a pajtába. Nem asszonynak való dolog az efféle.

Nagy dologról volt szó. Florján Bogdán, a korcsmáros ezelőtt félévvel megtért a mozdulatlan örményekhez. A korcsma árendáját megpályázta akkor Pista is, mert szép, hasznos pályának találta a korcsmáros hivatását, meg a jó kereset is szép dolog. De a felsőbbség, az urak, akik nem nézik a szegény ember dolgát, egy idegennek juttatták a korcsmát. Az idegen aztán bejött a faluba, feleséggel, sok gyermekkel, szolgálóval. Furfangos, okos, szorgalmas ember volt, ki tudta beszélni a krajcárt a legények belső zsebéből is. Csak egyre gyarapodott, már földet is

vett árendába. Pista már rég törte a fejét, hogyan lehetne kifüstölni innen ezt a gyökértelen embert s most összehívta legbizalmasabb embereit a faluból, hogy tanácskozzanak a dolgon.

- Hát valamit kellene tenni, az szent igaz, mert igen furfangos egy ember ökeme - mondta Darkó Mihály.

- Nem ember az te, hanem sváb - figyelmeztette Bartalis Ábris.

Sorra beszéltek:

- Nem is sváb, hanem tót, a Kónya Zsigmondtól hallottam.

- Tót fenét, zsidó az, olyan zsidó, hogy na.

- Oláh is lehet, ha már arról beszélünk.

- Nekem mindegy, ha sváb, ha tót, ha zsidó, ha oláh - mondta Szabó Pista. - De idegen, de nincsenek koporsói a székelyek földjében. Amit az ő gyermekei esznek, székely gyermekek elől eszik meg, amibe ők öltöznek, azzal a székelyek lesznek meztelenebbek, ami pénz az ő bugyellárisába megy, azzal székely emberek lesznek koldusabbak. Menjen haza az ő országába s ott áldja meg az Isten.

Az öreg Barabás Istvánban megcsordult a bölcsesség:

- Már én azt mondom, hogy ezen nem lehet Isten áldása, mert ez nem keresztényi dolog. Ember, ember, akárki ia-fia s őt is megváltotta a Krisztus. Ő se bántott minket, mi se bántsuk őt. Különben is becsületes ember - mondta és felcsiholta pipájában a tüzet.

Pista kirántotta a Barabás István szájából a pipát, saját szájába tette s mohón elkezdte szívni. Barabás Istvánt elöntötte az epe:

- De a nemjóját az apádnak! Hol tanultál te tisztességet, hogy így csúfolod meg az öreg embert? Add vissza a pipámat, ha jót akarsz.

- Én is olyan ember vagyok, mint kend, engem is megváltott a Krisztus, meg aztán becsületes ember is vagyok, miért ne szívjam én a pipáját?

A férfiak kacagtak s most már két kézzel fogták a Pista igazságát. Barabás István beadta a derekát:

- Nagy lurkó vagy te s látszik, hogy sok országot bejártál.

Azon éjjel tizenkét órakor valaki bekopogtatott a korcsmáros ablakán.

A korcsmáros felszuszpetelődött, kinyitotta az ablakot. Sötét alak állott ott, fekete posztóval volt eltakarva az arca.

- Maga a korcsmáros?

- Hát ki lennék? Csak nem a pap lakik magának a korcsmában.

- Szereti maga a gyermekeit?

- Ezért ébresztett fel! - méltatlankodott a korcsmáros, de vacogott a foga.

- Mert ha szereti, három hét múlva ne legyen a faluban.

Az alak továbbállt. Negyed óra múlva új kopogtatás, új alak, újra ugyanazok a szavak. Aztán negyed óra múlva megint s így tovább egész pitymallatig. És ez így ment éjszakáról éjszakára. Vasárnap délután Pista elment embereivel a korcsmába.

Sokan voltak a korcsmában, különösen fiatal legények. A korcsmáros töltötte a bort s dült belőle a mézes beszéd, mint hamis bor a feldült hordóból, pedig csak úgy marcangolta a magyar nyelvet. De a szemeiben nyugtalanság és álmatlanság volt. Pista leült nagy ártatlan képpel s a többiek is mind helyet foglaltak. Pista magához intett egy legényt:

- Te, ittál már sokat az idegen korcsmáros borából?

- Ittam, de nem túlságosan.

- Mert én a multkor hazahoztam egy litert s majd meghaltam tőle. Azt mondják, hogy mérgezett bort árul s azért jöttünk, hogy kitapogassuk ökelmét. De te ne szólj senkinek.

Később a korcsmárost intette magához. Az nagy ragadós nyájassággal ment oda.

- Honnan hozatja a korcsmáros úr a bort?

- Magyar-Igenről, pompás ötéves termés. Alig nyerek két krajcárt egy literen.

- Jó bor, egészen jó bor s kend derék becsületes korcsmáros. Hát aztán hány esztendő a korcsmáros úr?

- Ötveneg leszek husvétkor, ha az Isten is úgy akarja.

- Igaz, hogy van egy férjhez ment lánya is?

Beszélt, beszélt, kérdezett Pista, s a korcsmáros csak állott a kötélnék. A Zsiga sógor pedig ezalatt besomfordált a söntésbe s hajtóport tett a csapraütött kis hordóba, az edényekbe. Azután egy másik asztalhoz ült. Tíz perc múlva a korcsmáros már megint mérte a bort.

Hát egyszer csak csikarja a cifra a legényeket. Egyik is kap a hasához, a másik is. Boldog, amelyik futni tud. Végre a Kónya Misi elordította magát.

- Megmérgeztél bennünket, te sehonnai! Figyelmeztettek már becsületes emberek, hogy mérgezett bort árulsz. Fiúk, itassuk meg vele a saját borát.

Nagy zengés lett a korcsmában s már koppant a korcsmáros háta. Szabó Pista már tovább állott a korcsmából. Ha a kisbíró és pár józanabb ember be nem jön a zajra, szétszedik a korcsmát. Szabó Pista a kapujában állott, mikor a hazaballagó legények arra mentek. Kérdezte:

- Mi történt te, miért volt ez a csodálatos eset?

Elmondták neki, megcsóválta a fejét:

- Különös eset, nagyon különös eset. Bukovinában egy korcsmáros ötven vendégét mérgezte meg. Ez igaz, mert az ujságban volt. De azért ez talán csak véletlen eset, talán nagyon kénes volt a hordó. A korcsmáros derék embernek látszik. Igaz ugyan, hogy idegen s a székely ember sem inge sem gatyája neki.

Éjjel megint megjelentek a titokzatos vendégek a korcsmárosnál. Másnap délelőtt sápadtan állított be az idegen Pistához:

- Úgy hallom, hogy kend is pályázott az árendára.

- Lehet, - mondta Pista.

- Hát ha akarja, eladom magának az árendát.

- Eladja? Ugyan ne tréfáljon. Hiszen úgy dült oda a pénz, mintha ígézték volna.

A korcsmárosból kitört az elkeseredés:

- Hát csak düljön, hogy düljön fel az egész falu. Éjjel halállal fenyegetnek és nincs nyugalom, nappal megvernek. Nem maradnék ebben a faluban, ha ezer forintot adnának napjára. Visszaadok árendát, korcsmát s ott verje el a jégeső őket. Hát megveszi-e?

Pista hanyagul nézett a levegőbe:

- Hát bizony nagyon kevés pénze van az embernek, meg aztán már kedvem sincs nagyon hozzá.

A korcsmáros addig könyörgött, amíg megesett a Szabó Pista szíve és alkut csinált vele. Még áldomásra is meghívatta magát ráadásul.

Harmadnapra aztán az idegen pénzzé tette mindenét s odább ment egész pereputtyával. Pista hétköznap az anyósára bízta a korcsmát, vasárnap meg maga szolgált ki. Elbeszélgetett a fiatal legényekkel, mesélt nekik, lopott beléjük hasznos tapasztalatokat és jó szándékokat. Nem volt többé kárhozat tornáca a korcsma.

Egyszer aztán csak elérkezett a karácsony szombatja. Reggel Pista kacagva mondta Mártának, aki még csak vagy húsz napra várta a szabadulását:

- Tudod mit, lelkem, állítunk egy szép fát, hogy siessen az a gyermek.

Már tegnap egy szép hatalmas fenyőfát hozott le az erdőről. A tiszta szobába állította fel, dióval, gyógyi almával, cukorkával, fűgével, aranyfüsttel halmozta tele. Kis vörös viaszgyertyákat rakott rá. Olyan boldog volt, mint egy gyermek.

Délután templomba mentek. Márta még jól bírta magát s nagy kéréssel imádkozott Istenhez a nehéz csata előtt. Pista lelke leborult a mások imája előtt és mondta: - Istenem, Istenem, én nem tudok hinni, de jó szándék vagyok s szeretlek az anyám és a feleségem hitében. Légy irgalmas hozzám, szeresd azokat, akiket szeretek.

Hazamentek. Pista már kezdte gyújtogatni a gyertyákat, mikor a másik szobában Márta csak felsikolt:

- Anyám, édesanyám!

Kis Ferencné és Pista berohantak. Márta a földön feküdt. Felvették, feltették az ágyra. Pista kalap nélkül eszeveszetten futott a bábához.

A bába megérkezett s nemsokára egy hatalmas vaskos kis vörös testű fiucska volt a kezében. Olyan könnyen jött a kölyök a világra, mintha soha egyebet nem csinált volna. Nemsokára már az anyja is mosolygott.

Pista felemelte a bábát gyermekestől és úgy táncolt vele. Patakzottak a szemei a szívetől és sírt a Kis Ferencné is. Azután Mártát csókolta össze-vissza, aki boldogan lágyult el a nagy szeretetben.

Künn betlehemes gyerekek húztak el. Pista kifutott, behívta őket. Felgyújtotta a karácsonyfát s a nagy boldog ragyogás elé odaállította a gyermekeket. Nagy zengésű zsoldáros hangon énekelte velük örvendő szívét:

Menyből az angyal
Leszállt hozzátok,
Pásztorok, pásztorok...

Márta hallotta még az éneket, aztán hátradúlt a párnán s boldog mosolygással elaludt.

IX. A MEGTALÁLT KERESZT.

1.

Pista a mezőkön jött át s hátulról a kert felől került haza. A nagy jegenye mellett átlépte a kerítést. Akkor látta, hogy egy deszka kilóg a kerítésből. Lehajolt, próbálta helyére szorítani. Azok a betyár gyerekek mindent tönkretesznek, aztán ütheted a nyomát, ha az aprómarha elszéled a mezőn.

A deszka valahogy helyére került, felegyenesedett. Sötét bronz arca izzadt volt, kivette zseb-kendőjét, letörölte az izzadtságot. Súlyos nyári napeste volt s a sárgás aszály homályán át haragos vörös volt a meghajló nap. - Ha két nap alatt nem lesz eső, minden elpusztul.

Keletről ugyan nehéz sötétkék felhők, mint roppant halottas kárpit, állottak fel. De ez úgy volt már negyed napja. Aztán minden este ellopóztak a hegyek mentén s éjjelre megint kiderült. A tikkadt földet nem enyhítette semmi. A kertben virágok, növények lehajtott szomorú fejjel állottak, a levelek, mint ernyedte fáradt kezek csüggedten lógtak le. Pistának a testében, a karjában sajgott a drága élet szenvedése s hatalmas melle elszorult az élő dolgok szomorúságától. És nem segíthet rajtuk, itt nem számít az ő akarata.

Odament a paradicsomtáblához, visszasegített karójára egy-két lekajladt tövet. A kis zöld gyümölcsök megfeketedve lógtak a széternyedte levelek közt. - Ezekből sem lesz gállickő - és káromkodott egy szelídet.

Megállott, egy nagy mély lélegzetet vett, de a fülledt forró levegő még jobban elszárította mellét. Levette kalapját s csillogó őszes haját megsimította.

Mert már több ősz haja volt, mint szőke s a szőkéje meg arany színűből nehéz barnába ment át. Tizenöt éve már, hogy visszaérkezett, hogy nyomorultul, koldusan visszavetődött az élet határáról s új életre indult a falu temetőjéből. Tizenöt éve már, hogy a hazai föld szelid hullámai közt halálos szeretettel, dédelgető munkával keresi a kenyeret s gyermekei jövőjét. Voltak azóta nehéz napok, rossz termés, ellenséges zivatarok és a gondok, mint sötét madarak sokszor körülkárogták az ősi házat. De a Márta jó meleg szeme s az egyre szaporodó gyermekek vidám kacagása erőt adott a földet tépő karnak. És a föld nem fordult el ridegen megtért fia nagy szerelmétől, hol többet, hol kevesebbet, de mindig adott s Pista lassanként a falu egyik legmódosabb gazdája lett.

Lassú, nehéz léptekkel ment át a kerten. Ahogy közeledett az udvarhoz, csak hallja a Márta hangját, amint éktelen nagy pörlekedésben van a gyermekekkel:

- Szálltok le onnan, hogy az Isten a dolgokat akárhova tegye. Mindjárt leszakad az az ól alattatok s aztán majd ad nektek az apátok. Nincs az embernek egy pillanatnyi nyugalma tőletek. Te Andris, neked már lehetne annyi eszed, hogy ne bolondítsd meg a kisebbeket. Gyertek le onnan, ha mondom, mert a kenyérsütőlapáttal verlek le onnan benneteket, ti hegyitolvajok.

Pista belépett az udvarra. Hát látja, hogy nagy csata folyik az udvaron. Az Andris, a Miklós, a Laci, a Pali és a Gábor fenn az ól tetején védik a várat, nyárs-szerű fakarókkal felfegyverkezve, lenn pedig Misi, Dénes, Imre, Mariska éktelen nagy lapátokkal támadnak és még a csepp, alig hároméves Juliska is buzgón igyekszik egy bottal egy ártatlan nagyot szűrni a várbelieken. Csak legnagyobb fia, Áron, olvasott nagy komolyan a tornácon és a kis Zsiga

nem vett részt a küzdelemben, a hathónapos kis baba, hanem békés álmodott benn a bölcsőben.

Amint a várbeliek meglátták apjukat, úgy lepotyogtak a disznóól tetejéről, mint megrázott érett vackor a fáról. Az alsó hadsereg is eldobta hadi alkalmatosságát s igyekeztek szelíd kíváncsisággal vizsgálni a kiterjesztett erősséget. Márta libát töltött a tornácon. A liba egy nagy melankólikusat nyelt a túlzott gondoskodásra és hunyorított hozzá. Magában mondta: - Ha egyszer magam ura leszek, bizonyisten nem eszek egy álló esztendeig.

Márta odakiáltott az urának:

- Éppen jó, hogy jössz. Ezek a kölykök megeszik az életemet. Ez az Andris, ez viszi minden rosszba őket. Nincs nyugta egy percig, ha nem emészti az embert.

Ez az emésztés nem igen látszott meg Mártán. Az idő és a sok gyermek nem változtatott sokat az erős székely asszonyon. Csak jó arca lett kissé határozottabb. Nagy szemében vidáman, tisztán lobogott a lélek, mint magas orom pásztortüze.

Pista szigorúan fogta az apró nép gyeplőjét, de ma csak cirógatás volt a lelkében. Nagy tréfás erőlködéssel felfogott egy dorongot a vágatlan tűzifából és mondta:

- Na, kölykök, most mindnyájatokat agyoncsaplak.

Azzal szörnyű nagy léptekkel, rémes mumus arccal közelített hozzájuk. A gyermekekből a tekintély borzongása rögtön elszállott s visítva, kacagva bújtak egymás háta mögé. A kis Juliska elő-előnyújtotta kis mancsait, visított egyet és ismételte:

- Ni, apa, nem félek, ni, apa, nem félek.

Pista ledobta a dorongot, felfogta a kis mosolygó gyönyörűséget, harangozott vele a levegőben s minden lóbálás után csókolt egyet rajta. A gyermek visított a levegőben s kis friss arca boldog kacagással szélesedett el az apja ajakán. Márta nagy benyelő szemmel nézte őket s nehogy cinkosságon fogják a szívét, oda duruzsolta:

- Csak rontsad, csak rontsad őket, úgyis a fejemre nőttek már.

Pista letette a gyermeket, szólt:

- De azért ugye adsz vacsorát? Én nem másztam az ól tetejére.

Márta bement a házba, oldalba lökni a vacsorát, hogy siessen. Pista odament Áronhoz, feléje hajolt:

- Mit olvasol, öreg?

A kis fiú felemelte szép fejét. Két nagy kék szeme, az apja szemei, mint tengerpart horizontja, távoli ködökkel és vitorlás hajókkal volt tele. A jó mese édessége látszott ajkain, arcán, szemén. Mondta:

- Olyan szép történet, édesapám.

- Miféle történet?

- Robnson Kruzó kalandjai.

- Miért szereted olyan nagyon?

- Mert tengeri utazás és pusztasziget van benne. Ugy szeretnék én is hajótörést szenvedni és kivetődni egy pusztaszigetre. Olyan szép lehet arrafelé a világ.

Pista elkomolyodott. Vajjon ebben a szelid, jó tanuló kis fiúban is vad lázadással fognak felmozdulni az alvó szárnyak, vajjon elég volt-e az ő büntetése, nem maradt-e valami ennek a gyermeknek? Megsimogatta a gyermek szőke göndör haját:

- Fiókám, én bejártam a világot. Sok hajótörést szenvedtem és láttam pusztaszigeteket. Hidd meg, édes fiam, hogy nincs szebb ország Székelyországnál s a mi falunk a világ legszebb faluja. Nem él meg a székely ember az idegenek között.

Márta megint kijött. A tornácon terített asztalt. Aztán kihozta a vacsorát: meleg puliszkát édes tejjel. A gyermekek körülzsibongták az asztalt. Áron elmondta a háziáldást, keresztet vetettek. Nagy mohó falás következett.

Pista nézte az elcsendesedett udvart. A fecskék majd a földet horzsolták röptükben. - Bár csak lenne egy kis eső - mondta s újból töltött tejet a puliszkája mellé.

A kicsi felébredt a bölcsőben s nagy síró követelőzéssel hánytorgatta a jogait. Márta odament, felfedte gazdag mellét, rávette a kis pogányt s úgy ült vissza az asztalhoz. A kölyök két kézre fogta az anyai mellett s úgy falt, hogy a fejkötőcskéje is hátradült a fejről.

Vacsora után a gyermekek új játékba kezdtek az udvaron. Egy nagy tuskóra köteleket kötöttek, azt kinevezték kocsinak s úgy húzogatták, mintha fizették volna őket érte. Pista odaszólt a két legnagyobb fiúhoz:

- Áron, Andris, menjetek a korcsmába nagyanyátokhoz, kérdezzétek meg, kell-e ma bort hozni fel a pincéből. De hamar járjatok.

A fiúk elszaladtak. Pista leült a tornácon. Pipára gyújtott. Az égen a sötét violaszín felhők lassan-lassan terjengtek. A gyermekek most már a Gyöngyös kutyát, az öreg Gyöngyös unokáját próbálták rábírní, hogy képzelje parádés lónak magát. A csecsemő a nagy torkosságban megint elaludt, Márta visszafektette a bölcsőbe. Aztán felmosta az edényt, kijött és leült Pista mellé.

A falu csendes volt, az ucca néptelen. Mindenki a vacsora körül volt most. Hallgatott a falu, szelíden nézett szembe a közeledő estével. Hallgatott Pista és hallgatott Márta is, de életük megértett mélységes beszéd volt. Tudták egymás szívét és tudták egymás gondolatát.

Az udvar szürkülődött. Már a tehenek is megjöttek s elpihentek a pajtában. A tyúkólban megmegrebbent egy-egy elnyugvó madár szárnya. A gyermekek az ölfa köré kuporodtak s bágyadt hallgatásban nézték az estét. Márta rájuk szólt:

- Gyermekek, feküdni!

Megindultak befelé s mozdulataik már súlyosak voltak az álomtól. Márta bement velük, lefektette őket. Kórusban hallatszott ki az imádságuk:

Én lefekszem...

Kis ágyamba...

Azután még kikiáltottak: - Jó éjszakát, édesapám! - s már mennyei fényes kertek bíbor gyümölcsei után nyúltak. Márta megint visszajött. Pista szólt:

- Hol az ördögben maradnak ezek a haszontalan gyermekek? Megmondtam, hogy rögtön jöjjenek vissza.

- Talán a nagyanyjuknak segítenek valamit, - védte őket Márta.

- No ügye, hogy te véded őket, - mondta Pista. Ezen aztán nagyot kacagtak. Az ég egészen elborult. Távolról már fényes tüzes ostorok suhanása látszott.

Egyszerre csak lelkendező futást hallottak. - Apám, édes apám! - kiáltotta már az uccáról a két fiú.

Áron valamit tartott a kezében. Már az apjuk térdénél voltak. Nagy lélegzetnyelőn egyszerre beszéltek:

- Édesapám, édesapám, nagyanyánk megparancsolta, hogy ássunk egy gödröt a kacsáknak a kút mellett. Mi ástunk, egyszerre csak szól a kapa: krcc! és ni, mit találtunk.

- Én találtam, én vettem ki a földből, - kiáltotta Andris.

Áron odatartott apja elé egy öreg ezüstkeresztet, melyen még látszott, hogy sokáig földben volt. Pista felugrott, elvette a keresztet, aztán össze-visszacsókolta a két fiút. Akkor szólt és boldog zokogás volt a hangja:

- Márta, Márta, ez az édesanyám keresztje, melyet én akkor... Van Isten, van Isten és megbocsátott nekem!

Azzal berohant a szobába s a hatalmas férfi odavetette magát a Feszület elé, mely nyitott szemeivel látta haldokló apját, kihült édesanyját s boldog erős zokogással tördelte a végtelen irgalom elé:

- Hiszlek, hiszlek, megváltottál engem!

A két fiú lefeküdt testvérkéi mellé. Pista sorra nézte a mosolygó alvókat és mondta magában:

- Nyugodjatok és legyen édes és szép álmotok. Most már nem remegek miattatok.

Márta érezte, hogy nagy megosztani való boldogsága van az urának. Nem feküdt le, ott maradt a tornácon. Pista kijött, melléje ült, elmesélte a kereszt történetét. A végén, mint széles szárnyú madarak jöttek ki a szavak a boldog férfi lelkéből:

- Most hiszem a jó Istent és végtelen az ő kegyelme. Óh Márta, édes Márta, milyen szép az élet s hogy lehet hinni a jövőben!

Márta zokogva borult az erős férfi kebelére.

- Olyan boldog vagyok, édes uram s dícsértessék a jó Isten érte.

Az eső nagy cseppekben hullani kezdett. Pista magához ölelte a lelkét megosztó hűséges társat. Most már tagolatlan omlással hullott az eső s nagy zuhogással itatta a szomjuhozó vetést.

2.

A Sáríkához beütött a gyász. Az öreg bíró elköltözött a nyugvó faluba. Szépen, csendesen aludt el az öreg. Egyszer csak, ebéd után, azt mondta: - Ma nem pipázom, - és már nem is élt. Az egész falu ott volt a temetésén.

Kezdték törni a fejüket a falusiak, ki legyen az öreg bíró. Hogy jó is legyen, meg féljenek is tőle, parancsa is legyen, de úgy mondja, hogy ne fájjon az a büszke székely embernek. Végre aztán két táborra oszlott a falu. Az egyik azt mondta: Bajkó Kelemen legyen az öregbíró. - A másik azt kiáltotta: - Darkó Balázs lesz az öregbíró!

Bajkó Kelemen módos ember volt s a felesége nagy családból szakadt: a maksai jegyzőnek volt a huga. Vörhenyes, alacsony, mindig mosolygó ember volt Kelemen. Alázatos szava volt mindenkihez, de ravasz, kétféle eszével kicsalta a pokol kulcsát a Lucifer legidősebb fia alúl. Máshova látott, mint amerre nézett s olyan kerülő szavakban tudott a céljához menni, hogy az ember azt hitte, hogy ő akarta előbb, amit Kelemen akart. Most, hogy gabonán, marhán, fán

jól megtollasodott, nagyon elfogta a vágy, hogy rang is jöjjön a jó módhoz. De a felesége s a felesége rokonsága is egyre ráncigálta a fülét:

- Te vagy a leggazdagabb a faluban, meg okos is vagy, csak nem engeded, hogy más kerüljön eléd.

Darkó Balázsnak kevés pénze volt, de annál több szava. Darkó Balázst a jó Isten bástya-toronynak építette, de aztán mégis embert csinált belőle. Kétméterre nyúló hatalmas, vállas ember volt, akkora feje volt, mint egy bivalynak s domború melléből úgy zúgott a hang, mint valami trombita. És ő mindig beszélt, mindig kritizált, mindig jobban tudott mindent. Fejét hátravetette, hatalmas karjait ki-kidobálta a levegőbe s úgy zengett belőle fogyhatlan zúgással az okosabbság. Nagyon sok híve volt, a gyengéknek, az árváknak, a szegényeknek jólesett, hogy egy ilyen hatalmas ember erejével lehetnek elégületlenek. A felesége, szilimányi kis vékony asszonyka volt, az ember csak csodálta, hogy fér rá ennek az ormóttan nagy embernek a csókja erre az asszonyra, aki olyan volt, mint egy ösztövért karó árnyéka. Epés, szúrós, szögletes, csípős, savanyú asszony volt, aki még jobban tudta szítani a parazsat ura roppant kohójában. Állandóan az ura füle mellett volt, körmei mindig a lelkében voltak:

- Bajkó Kelemen legyen az öregbíró az összelopott pénzével? Mert uzorás s az egész falu tudja. Meg fog a felesége bolondulni a nagy gögösségtől, most is úgy hordja a farát, mintha a püspök asztala lenne. Neked csak akarnod kellene, a te okosságoddal és szép szavaddal te kerülnél fölübük. De te lusta vagy, te mindig csak másokért töröd magadat, miattad meg-pukkadhat a bosszúságtól a feleséged.

A két párt között nőttön nőtt a harc. Rossz híreket terjesztettek, szeges szavakat dobáltak s már minden kéz ököllé lett, hogy jobban fenyegetsen. Pista nem vett részt a csetepátékban. Kedve sem volt hozzá, de meg aratás ideje volt s egész háza népével a föld ajándékait szedegette. Ajándékait az áldott földnek, mely jóság, egység és békesség s amelynek hátán irigy, gonosz emberbogárkák civódnak. Hogyan lehetnek olyan rosszak, akik olyan jó kenyeret esznek!

Végre megvolt az aratás. A falu betakarította a gabona nagy részét. Vasárnap az emberek elmentek a templomba, hogy megköszönjék Istennek a kenyeret. De a hála jó meleg érzését a szívek szegletébe szorította a pártoskodás és sötét szemek néztek egymásra a föld diadalának az ünnepén. Mikor a templomból kijöttek, az első ajtón a férfiak, oldalt az asszonyok, a Bajkó Kelemenné a városi ruhájában olyan pöffeszkedve ment el Darkó Balázsné előtt, hogy a sovány asszonyból csak kifortyant a bosszúság:

- Rázhatod a szalonnád, nem lesz bíró az urad s én mondom.

A zömök, kövérkes, méltóságosan vasárnapi asszony megfordult. Kigyúlt az arca és mondta:

- Látszik, hogy paraszt vagy, az Isten házában sem tudsz tisztességet.

- Én csak parasztasszony vagyok, de a te apád a szentgyörgyi zálogházban volt szegény-nyomorgató. Halljátok, asszonyok, a leendő bíróné önagysága, hogy megveti a parasztokat. De úgy-e jó volna bíróné lenni az ilyen parasztok közt, te felmászlizott zsíros deberke.

Tüzes lett erre a Kelemenné kerek arca, mint a lángon felejtett palacsintasütő. Most már egészen szembe fordult s az imakönyv reszketett a kezében. Ugy támasztotta hangját az egek magasságának, mint hosszú lajtorját az égő házhoz:

- Te beszélsz, te beszélsz, te! Vigyázz, mert eladlak a csontos zsidónak, ha ad éretted két krajcárt. Csak lázítsa tovább a te behemót urad az embereket, majd szólok a jegyző bátyámnak és bíró lesz az urad a szentgyörgyi dutyiban.

Égő arccal, hadonázva álltak egymás előtt, mintha egy lobogó varrótű kezdett volna ki egy felfortyant zömök tüspárnával. Az utolsó szónál nagyot ugrott a Darkó Balázsné:

- Nesze dutyi, te hájas hurka!

Azzal a csattos imakönyvével úgy vágta szájon Kelemennét, hogy tüstént véresek lettek a fogai. Kelemenné erre a maga imakönyvével a Darkó Balázsné orrát látogatta meg, hogy az három lépésre hátratántorodott. Az asszonyok közbe akartak lépni, de mindenik aszerint csitított, hogy kinek a pártján volt s ezért a sok csitításból az lett, hogy egymás hajába keveredtek s olyan vásár lett ott, hogy majd leesett a templom gombja. A férfiak végre szétválasztották a nekizendült tökéletleneket, mert a férfiak még fogták az indulatjukat s bennük volt még a learatott kalász ereje.

Ebéd után Pista kiült a tornácra. Áron fia melléje szegődött, mint kezes bárány s kérdezősködött, a messzi világokról. Pista felelt, felelt, de vigyázott, hogy minden szava jó kalászt termő mag legyen a gyermek lelkében. Egyszerre csak olyan szél támadt, hogy a könnyebb tárgyak vad táncba fogtak az udvaron s a kapu és kertajtó verdesett, mint megfogott sas szárnya. A keleti hegyek felől irtózatoss felhők vad csordája közeledett. Elöl sárgások voltak és füstösek, a hegyek szélén sötétviolásan feketék. - Jön az ítéletidő! - kiáltotta valaki az uccáról s a másik percben már egy égis erő porfelhő rohant át a falun. A gyermekek bemenekültek a házba.

A felhők rohantak előre, mint veres posztónak torpanó bikák, a szél millió haragos tenyérrel paskolta a falut, a jegenyék zúgtak, a harang jajgatott a toronyban. Az állatok böggve szaladtak haza a mezőkről s a megérkezett fergeteg sötét rohanása égtől földig betöltötte a háromszéki síkságot. Jaj, ki fogja megvédeni a remegő falut a haragos Isten orcájától! Már dörgött az ég s összeveszett pásztorai irtózatoss ostorokkal ostorozták egymást. A zápor omlott, mintha tenger zuhant volna le a széttört boltozaton át s a meggyúlt vizek zokogva rohantak az elfeketedett földön.

A fergeteg nekirontott a Fekeügynek. A békés, jóságos folyónak, melynek ballagó, halk vizében szösze hajú, meztelen gyermekek szoktak vízicsatát játszani és ő úgy vigyázott rájuk, úgy simogatta a kis mosolygó testeket. Most az irtózatoss korbácsok alatt kirohant medréből, futott, futott, neki a falu alsó részének, elöntötte a kerteket, az udvarokat, mosta a szép kerti vetemények gyökereit, szétvájta az ólak oldalait. Pedig még most jött csak az igazi, most jött a viharok királya s vad falkája a veszett szeleknek. Egyetlen égő, részeg, vak óriás volt a világ, mely iszonyú bődüléssel önmagát tépte. A házfedelek röpültek, letört fák zuhantak, a szél szétszórta az emberek vetését a mezők keresztjeit s a behordott drága asztagokat. A villám több helyen felgyújtotta a falut s a lobogó ég alatt most már lángolt a föld is. Márta a gyermekekkel a fészület elé térdelt és az ő jóságos szíve s a kis imádságos kezek kérték a rettenetes haragvót, hogy legyen irgalommal a jó emberek munkája iránt.

Pista az ablaknál állott. Sötét felegyenesedésben nézte a vihar vad tivornyáját. Óh, hogy nem elég erős ahhoz, hogy roppant mellével elébe álljon, hogy karjaival átfogja s visszalökje a székelly határokról. Egy irtózatoss dördülés hallszott: a villám becsapott a templom tornyába. Azután az öreg ház megreszketett, jajgatott egyet, mint a megdöfött ember. A szél lekapta róla a tetőt. Az imádkozó családra omlott a zápor fekete zuhataga. Könnyörtelen, irtózatoss Isten!

3.

Egész délután, este s az éjszaka jó részében tartott a vihar. Néha egy percre elhallgatott s a dermedt, fekete csendben kijött a szívekből a remény, mint lobogó a hallgató ház ablakából. Aztán újult erővel, visítva, hejehujázva tiporta, öklözte, tépte a falut. És az ég ágyúii zengtek a halál irtózatoss nászának.

De reggel már sütött a nap. Világteremtés tiszta, forró nap. A sugárzó ég jósága, mint lázból ócsúdott gyermekre az édesanya, hajolt a megrázott vidékre. Pista viharvert, átázott, réműlettől bódult családját átvitte nagyanyjukhoz a korcsmába, azt érintetlenül hagyta a vihar. Szólt egy-két jó bátorító szót Mártának s megindult a faluba.

Oh mivé lett a falu! A fák kidült halott testükkel átfeküdték az uccákat. Minden harmadik ház rom volt s a romok alatt sok helyen hullák is feküdtek. A falu betakarított termése, az édes jó kalászkok meggyalázva, sárba tiporva szerteszt heverték. Sápadt néma emberek álltak körül a feldúlt házakat. A kertekben kitépett virágok és sárba kevert vetemények. A templom tornyának fele a földön. Lezuhant a harang is, nem hívja jó munkára a szíveket, nem síratja a falu halottait. A parókia fedele széztúzva hever az udvar közepén s a szétroncsolt ház hallgat, mint a hulla. A temető szétdúlva, a fejfák leverve, bokrok, fák kitépve. Itt-ott csontok fehérlelenek fel nagy jajgatással a feltépett földből.

Pista bement a parókiára. A konyha még eléggé épen maradt, de a szobákban néhol beszakadt a plafon. - Tisztelendő úr, tisztelendő úr! - kiáltotta Pista. Végre megtalálta a lezuhant kövek közt az öreg pap összezúzott testét a térdeplő előtt. Imádkozott, mikor rálépett a halál.

A faluból mindenünnen hordták össze a holtakat a cínterembe. Lehajtott fejűek és némák voltak az emberek, csak egy-egy anya tudott még jajgatni. Péter Andrást, az öreg kondást ott kapták meg a várhegyi lankán. A kürt a kezében volt, a kuttyója a lábánál döglött meg. A jó meleg nap sütötte a nyitottszemű hullát.

A cínteremben feküdtek a holtak, kinyújtva, sorjában, hallgatagon. Gyermekes, fiatalok, öregek, asszonyok és férfiak. Oh nagyon, nagyon meghízik a temető!

A Bajkó Kelemen házát felgyújtotta a villám, alig tudott menekülni az égő tető alól. A Darkó Balázs házaról elvitte a fedelet a szél s széttiporta a fal gerendáit. Egyetlen gyermekük odateszett. Most az is itt fekszik a cínteremben, hallgató ajakkal az ömlő napban. A két ellenséges család ott didergett a holtak körül.

Másnap volt a nagy temetés. A hatolykai papot hívták meg a szomorú tisztségre. Közelebb nem kaphattak papot, mert most minden papnak sok temetni valója volt.

Ott volt a temetésen az egész falu, az egész meggyötört falu. A pap beszentelte a holtakat, először a halott lelkipásztort, azután elpusztult juhait. És elsírta a halálba menő lelkek zokogó könnyörgését.

Akkor Pista előállott. Szép érett férfiarcán lobogott a lélek, nagy kék szemében végtelen jószág s végtelen száanalom volt, roppant termetén egy kétségbeesett erős akarat feszült. Levette kalapját, szétnézett a sápadt, zokogó embereken és mondta:

- Testvéreim, édes székely testvéreim, ne csüggedjete! Mi versengtünk, gyűlölködtünk és nem vettük észre, hogy rajtunk van a halál nyitott szeme. Nem gondoltuk meg, hogy a föld, melyből a kenyér lesz, mindnyájunk apáiból porlott össze, nem gondoltuk meg, hogy vérben és sorsban testvérek vagyunk. Rosszak voltunk, kihalványult belőlünk a Krisztus. Testvéreim, egyforma a kenyér, a munka és a sírás és egyforma a halál. Szeressük egymást. Székelyországot végigszántotta az Isten haragja, hogy nagy intése legyen a gyűlölködő testvéreknek. Fogjunk össze, dolgozzunk, engeszteljük meg a nyitottszemű haragvót. Építsük fel a romokat, szántsuk fel a feldúlt mezőket, segítsük egymást. Legyen minden hajlék és minden falat közös. Meglátjátok, testvéreim, felépül romjaiból a falu, felvirul a Székelyföld s szegény megalázott, letiport székely nép boldogabb lesz, mint valaha. Csak egymást szeressük, csak fogjunk össze.

Kérő zokogásba folyt a beszéde és nagy sírással sírt az egész falu. De ebben a sírásban már olyan jó melegség is volt. Mert az élet kietlenségében, az ellenséges természet s a hidegen mosolygó ég előtt szív szivet érzett maga mellett és minden kéz testvéri kéz volt.

És akkor felzengett az egész falu, mint ünnepi orgona: - Légy a vezetőnk, légy a tanítónk, te légy a bíró!

Bajkó Kelemen előlépett. Sápadt volt az arca, de már nem mosolygott és jó volt a szeme. Kezet nyújtott Pistának és mondta:

- Im megvallom a falu szeme előtt: nagyravágyás volt a szívemben, de az Úr meglátogatott. Én Bajkó Kelemen kérlek titeket, válasszátok Szabó Pistát bírónak, mert ő tud a legjobban szeretni.

Darkó Balázs is előlépett. Szemeiből csurgott a könny s a rengeteg ember olyan volt, mint a megvert gyermek. Inkább zokogta, mint mondta:

- Isten elvette egyetlen gyermekem és én megértettem az ő szavát. Szabó Pista komám, viseld áldással a bírói tisztséget.

És akkor Bajkó Kelemen és Darkó Balázs ott a sorban fekvő néma holtak előtt szembenéztek egymással. És kezük egymás felé nyúlt, és szívük egymás felé hajolt és egymásra borultak. Óh, hogy is gyűlölhetik egymást, akik élnek!

A pap ajkán felzokogott a circumdederunt. A megcsillapult Isten szeme mosolyogva nézte a megtisztult falu szívét.

X. MINDEN JÓL LESZ.

1.

A székely szekerek hosszú egymásutánban nyikorogva jöttek a poros országúton. A rajtuk ülők vidáman beszélgettek, vagy dajnáltak, mert jó volt a vásár s már jókor túladtak minden portékán. Már egy jó órája hagyták el Kézdivásárhelyt s még egy órai út volt előttük. Az első szekéren felállt Bene Zsiga, hátrafordult, kiáltotta:

- Te Andris, a márkusfalvi korcsmánál csak megállunk egy lélegzésre. Jó lesz egy pohár borvizes bor ebben a veszekedett melegben.

A megszólított a második szekér bakján ült. Hatalmas szép harmincöt-, harminchatéves ember volt. Mellette egy csinos Máriaszemű menyecske ült. Hátról a szekérben egy hatalmas öreg ember volt s egy tizenötéves fiú. A férfi, hátraszólt az öreghez: - Édesapám, megállhatunk egy kicsidég a márkusfalvi korcsma előtt.

- Hát csak álljunk, ha kedvetek telik benne.

Erre a férfi felágaskodva átkurjantotta az utánuk jövőknek:

- Aztán megállunk a márkusfalvi korcsmánál, hé.

Az öreg ember roppant ujjaival egy szelid fricskát adott a mellette ülő kis fiú orrára. Kérdezte:

- Nem vagy-e fáradt, öreg? A városban, tudom, sohasem keltél fel olyan jókor, mint ma.

A fiú megrázta szőkefürtös fejét. Kék szemeiben eleven volt a mosolygás. Megfogta nagyapja kezét, mintha birkózni akarna vele s kedves kérdéssel mondta:

- Én sohasem vagyok álmos. Fel tudnék kelni éjfélkor is. Olyan jó falun lenni.

Az utolsó szavakra az öreg szemei felviláglottak, ajkain édes mosolygás nyúlt el, mint boldog macska a meleg tűzhely előtt. Megcirógatta a fiút:

- Úgy-e, hogy szép a falu? Majd te is falusi ember leszel, te leszel az öreg bíró, ha meghalok.

Halkan, röviden nevetett. Az öreg úr átlépte a hetvenet, de a régi hatalmas Szabó Pista még mindig látszott tagjaiban. Feje most már hófehér volt, de arca egészséges piros maradt. A bakon második fia, Andris ült, feleségével, a barátosi bíró leányával. A mellette ülő fiú legnagyobb fiának, Áronnak a másodszülött csemetéje. Szentgyörgyi diákgyerek, aki falura jött vakációzni a nagyapjához. Mert a legnagyobb fiút, Áront, a városba húzták a könyvek, tanult és most professzor a szentgyörgyi kollégiumban.

Huszonöt éve telt, hogy Szabó Istvánt bíróvá tette a falu s hetvenkétéves korában az öreg még meg nem támadott tekintéllyel vezette a falu ügyeit. A parancsában is apa volt, a korholásában is jóság volt és ezért sokan szerették a faluban. Zugolódni nem egyszer zugolódtak ellene, mikor furcsa munkákra: faültetésre, uccakövezésre s más ilyen magyartalan különöségekre szorította őket. De a dolog végén mindig belátták, hogy igaza volt.

A szekerek megérkeztek a márkusfalvi kis korcsma elé. Az első szekér megállott, a többi utána engedelmeskedett. A szekereken ülők leszálltak, asszonyok, férfiak, legények s egy-két fiatal lány, összesen lehetnek vagy huszonöten, mind egyfalusiak. Megrázták magukat a portól s nagy vígan beözönlöttek a korcsmába. A korcsmásos, egy vastagnyakú, dülledt szemű örmény már töltögette a kétdecis üvegeket, ismerve már az emberek szokását. Az asszonyoknak nem adott, de azért azok sem maradtak szomjan. A férfiak ittak a magukéból, akkor

nyegtek egy nagy jólesőt, megtörölték a szájukat s a maradékot odanyujtották az asszonynak, mossa le az is a port a torkáról.

Kökössy Péter mondta:

- Jól eladtam a búzámat. Úgy kapott rajta a vásárhelyi csizmadia, hogy na.

Deák Mózsai, egy húszéves ravasz góbé, odatartotta az ujját nagy mereven a Gagyai Jani orra tövéhez. Akkor hirtelen rákiáltott: - Jani te! - Az arra kapta a fejét s jól beütötte a természetes orrát a Mózsai ujjába. Nagyot kacagtak. Egyszerre csak az öreg Szabó István az oldalához kapott és nagyot kiáltott:

- Jaj! jaj!

És a hatalmas öregnek alig volt annyi ereje, hogy egy széket kapjon maga alá. A fia, a menyé, az unokája s a többiek mind ijedten futottak köréje. - Édesapám, édesapám, mi baja? - kérdezte Andris. A fiúcska ijedt könnyöggel ismételte: - Nagyapa, jaj, nagyapa! - Mindenki horgonyt vetett a szemeivel az öreg emberbe, hogy ismeretlen kezek el ne ragadják.

Szabó István csak fogta oldalát s kifordult szemekkel nézte a plafont. Végre egyenesre ült, szemei visszatértek rendes helyükre, kérte:

- Egy pohár vizet.

Adtak neki. Ivott mélyen, egyetlen kihajítással. Nagyot sóhajtott.

- Mi a baja, édesapám? - kérdezte megint András.

- Semmi, semmi. Katonadolog. De talán már indulhatunk is.

Visszaültek a szekerekre. Az öreg hallgatott. Száján ott volt a jó mosolygás, de a szemei nagyon távolnézők és szomorúak voltak. Ez a szomorúság ráfolyt a többire is.

Estére hajlott a nap, mikor megérkeztek a faluba. A többiek lassanként elmaradoztak.

- Adjon Isten jóestét s bíró úrnak adjon egészséget - mondták, mikor elköszöntenek.

A kapuban három gyermek várta őket és egy öreg asszony, akinek már ősz volt a haja, barázdas az arca, de nagy jó fekete szemei fiatalon melegek voltak.

A szekér megállt. A gyermekek csókos ajkakkal, vásárfiát váró kezekkel maszatolták körül az érkezőket. Szabó István már megint vidám volt, a szemei is felmelegedtek. Sorra ölelte fel szájához a kicsinyeket. Márta szólt az urához:

- Vendégek vannak s találj ki, kicsodák:

- Talán a barátosi árendás, - mondta Szabó István huncut mosolygással, mint aki akarattal nem akarja kitalálni a dolgot, hogy a másíknak is öröme legyen.

Az öreg asszony jót nevetett. A tenyerébe csapott és kiáltotta:

- Egy, kettő, há-rom!

Erre az udvarról, a kapu mögül mosolyogva bújt elő egy úriruhás férfi, egy úrinő, két kisebb gyermek, egy fiúcska és egy lány s egy ragyogó gyermekarcú hadnagy. A legnagyobb fiú, Áron volt, feleségével és gyermekeivel. A fiatal hadnagy szakasztott a nagyapja mása volt. Lejöttek Szentgyörgyről, hogy meglepjék az öregeket. A Pistuka, aki nagyapjával jött a szekeren, nagy örömkialtással ugrott az anyja nyakába:

- Mamuka, olyan jó falun lenni! Én szántóvető leszek.

Szabó István a hadnagyhoz fordult:

- Hát te hogy jöhettél le.

- Háromnap szabadságot kaptam. Nagyon kívántam már a Feketeügyben fürödni.

Bementek a házba. A kitatarozott, megfiatalodott ősi házban az öregekkel csak Andris lakott a családjával és Zsiga, a legkisebb fiú, aki még nem jött haza a mezőről. A többiek szét-házasodtak a faluba, az egyik pedig egy bessenyői gazdag családba. A nagyobbik lány Eresztevényre ment férjhez, Józsa Ferihez, a Juliskát Kocsis Gábor vitte el Zágonba.

- Nekünk aztán a pajtába vessen ágyat, édesanyám, a széna közé. Hadd lélegzeljem be éjjel is a falut, jólesik az a városi embernek, - mondta Áron.

Zsiga csak nem jött haza, hiába vártak rá. - Talán érte sétálok - ajánlkozott Áron.

A Márta arcán árnyék ment át:

- Hagyjátok. Ki tudja, micsoda fiatalos huncutság tartja valahol. Fiatal, élje a világát.

Vacsorához ültek. Áron tartotta őket szóval. Beszélt messzi országokról, nagy városokról, amiket ő a könyvekből ismert. Azután beszélt Kolozsvárról, ahol a professzorságát kitanulta. Elmondta, hogy szépnek szép Párizs, London is takaros egy község, Rómában megvan valahogy a pápa, de Kolozsvár a világ legszebb városa. Leírta az agg Főteret a szép Szent Mihály templomával, az öreg házakkal, melyekből úgy jönnek ki Erdélyország mult napjai, mint gyermekkori árnyékok a jó álomból. Leírta a nagy sétateret a roppant faóriásokkal, melyek mint mérhetetlen poroszlók állanak és morogva őrzik Erdélyországot. Leírta a szent földet, a kolozsvári temetőt, melynek földje olyan szívekből omlott össze, melyek Erdélyországért égtek halálig tartó lobogással. A vén Bethlen-bátyát, a hallgató Farkas uccában a két kollégiumot s az öreg színházat, ahol a világ legcsodálatosabb dolgait látta. Az Óvár szűk uccáit, öreg házait és köztük a szent házat, ahol a diadalmas magyar született, aki térdre sujtott németek és csehek szakállába törölte a fényes magyar csizmát. Nagy szeretet és jövőbe rontó kétségbeesett ölelés voltak a szavai. Márta szerelmes, paphallgató szemekkel nézte fiát s fiát ölelte magához szavaiban, amikor mondta:

- Bizony szép ország ez az Erdélyország.

Vacsora után kiültek a tornácra. Szabó Istvánnak ma igen kevés szava volt, de jóságos szemeiben mindig benne volt az egész család. A gyermekek még játszottak egy keveset az udvaron, aztán beterelték őket aludni. A nagyobbak még maradtak s csendes beszélgetésben nézték a szelid nyári estét. Az esti levegőn át bejöttek a mezők illatai.

Azután ők is nyugovóra tértek. Áron és a hadnagy fia a pajtába mentek és egy-egy szó még kihallzott a jószagú széna közül. Azután csendes volt a kis ház az elforgó világok fényes arculatjánál.

Éjfélkor az öreg Szabó István riadva ült egyenesre. Valamit látott, valamit hallott, mert megtágult szemein irtóztatós visszatükrözés volt. - Istenem, Istenem! - mondta csendesen. Öreg szíve vert, mint egy széltől bántott harang.

Nesztelenül kikelt az ágyból, felöltözött. Óvatosan lopózott ki az alvó gyermekfejek közt, nehogy felverje álmukat. Kilépett a tornácra.

Csendes volt a falu és sötét volt az éjszaka. Hold nem volt, csak az alákerülő csillagok égtek. A sütőkonyha falai sápadtan világítottak az udvaron. Az alvó dolgok úgy hallgattak a homályban, mintha lelkük lett volna.

- Édesanyám, édesanyám - suttozta az öreg ember.

Aztán szétnézett a kis telken, homályt átrontó szerelmes nézéssel. Ott állott a pest, szinte látta benne az ágaskodó piros lángokat s előtte az édesanyja meghajló alakját. Ott az öreg pajta, hol édesapja villázta a szénát. A kutyaól, hol a Gyöngyös-nemzedék apáról-fiúra hű vigyázásban őrizték a ház dolgait. A kertből tajtékosan, gazdag cikornyával jött a viola, a rezeda, a majoránna szaga. A virágtáblákat még az édesanyja formálta. Még az összerovátkolt agg fatuskó ott az udvaron, az is egy darab a család életéből. Azt a jó Bodor Benedek iktatta nehéz hivatalába. És itt az öreg ház, hol annyi sóhajtás, annyi sírás és jó öröm, a dús élet-fának olyan gazdag avarja feküdt. És most idebenn alusznak azok, akiket szeret, akik az ő jövője.

Oh, hogyha magához ölelhetné az alvó házat, a régi dolgokat és különösen azokat, akiket szeret! Ha belekapcsolhatná lelkét a lelkükbe, testét a testükbe, hogy ne tudná a halál öreg életét elragadni, hogy élne bennük szerelmes tavaszi megújulással. Az öreg ember kitárta karjait s magához ölelte a meleg éjszakát, mint egy vigasztaló leánytestvért:

- Oh élet, élet, csodálatos élet! - suttozták ajkai.

Felnézett az égre. A végtelen mező fényes rendjei mind-mind közelebb mentek a sötét hegyek széléhez. Egyszerre egy csillag felszikkasztott, nagyot lobbant, aztán sziporkázva hullott le a brassói hegyek felé.

- Édesanyám, édesanyám - ismételte az öreg s halkán visszament a házba.

2.

Zsiga csak reggel jött haza, vörösek voltak a szemei és zilált az arca. Szabó István úgy tett, mintha nem venne észre semmit, Márta is türtőztette magát. De mikor a reggeli után a fiú végigdült a pajtában a szénán, az öreg asszony mégis csak odaszólt neki:

- Hát te ma sem mész dolgozni?

- Édesanyám mindig csak hajszol engem, hát nem is pihenhet egy kicsit az ember!

- Miért nem pihentél az éjszaka!

- Miért nem pihenhetem! Mert fiatal vagyok. Majd pihenek, ha olyan öreg leszek, mint az édesanyám.

- Ne add már olyan nagyon a fiatait. Maholnap már huszonhat éves leszel. Másnak ilyenkor már felesége és háztája van. Megjöhetne már az eszed.

- Hát csak prézsmitáljon, édesanyám, ha jólesik.

Azzal befúrta fejét a szénába és horkolni kezdett. Az öreg asszony szomorúan ment a ház felé. De két perc múlva már kacagva segített unokáinak összefogdosni a macskakölyköket.

Aznap délután Szabó István korábban jött haza a mezőről. Nem fájt semmije, de érezte, hogy le kell pihennie. Az öreg asszony a fiatal Áronnéval és a gyermekekkel a kertben volt. Ő nem ment ki hozzájuk. Bement a tiszta szobába, lefeküdt a lócára és elaludt.

Arra ébredt, hogy már késő délután van s hogy a konyhában két hang perel egymással. A Márta hangja volt s a Zsiga fiúé. Az öreg asszony mondta:

- Nem adok többet, egy krajcárt sem adok többet. Nem sülsz ki a szemed, mindenki szerez a családban, mindenik jó, mint a falás kenyér, te pedig csak lumpolsz, csak herdálsz a pénzt. Hát el akarod emészteni a szegény öreg anyádat!

- Csak két forint kell, két forinttól nem lesznek koldusok. Van elég pénzünk, mit zsugoriskodnak, úgy sem vihetik a föld alá. Dolgozom eleget, két koszos forintot csak megérdemlek.

- Lumpoltál eleget az éjszaka, ülj a helyeden, hogy tudj holnap dolgozni. Elég, ha ma megint elloptad a napot.

- Nem ad két forintot?

- Adok kötelet, nem két forintot. Azt érdemlenél.

- Ad-e, vagy nem?

- Nem hallod, hogy nem adok? Mindjárt nyakonütlek, szemtelen kölyke.

- Hát akkor azt mondom, üssön meg, üssem meg, ha lelke van hozzá! - kiáltotta a fiú és öklével megverte a mellét.

Sötét fenyegetés volt az állása s a szép fiatalemberből kilépett az ősi Kain. A tiszta szoba ajtaja kinyílt, az öreg Szabó István állott a küszöbön. Az arca fehér volt, mint éjjeli hó, a szemei szomorúak voltak és szigorúan néztek. A fiát nézték.

A rossz fiú karjai lehullottak, mint dércsípített ágak. A szemei bizonytalanok lettek s nyelt egy nagyot.

- Gyere be, Zsiga - mondta Szabó István.

A fiú úgy ment be, mint egy tetten ért kis gyermek. Szabó István betette az ajtót. Künn az öreg asszony, maga sem tudta miért, egyszerre nagy nyugodtságot érzett.

Az öreg leült. A rossz fiú előtte állt, mint egy megidézett bűnös.

- Nézz rám - mondta az öreg.

Zsiga ránézett az édesapjára. Kisérteti fehér volt az öreg arca, nagy szemeiben valami döbbenetes távoli árnyék volt. A rossz fiúba feldobogott a gyermek szíve s nagy hideg szomorúság futott át rajta.

- Zsiga fiam, - szólt megint az öreg - én nemsokára meghalok és láthatod az arcomon. Meg akarod ölni az édesanyádat is? És ami a legborzasztóbb, meg akarod ölni a saját életedet? Oh, hogy el fogok kárhozni, ha te az én rosszaságommal leszel rossz?

A rossz fiú ajkai vonaglottak, szemeibe kiserkedt a könny. Aztán kijött belőle a zokogás, mint jó tisztító zápor. Ráborult az öreg ember kezeire, sírva tördelte:

- Édesapám, én nem tudom, mi bánt. Valami itt bent nem hagy nyugtot, valamit kívánok és nem tudom, mit. Szeretnék elmenni messzi országba, idegen emberek közé. Én jó akarok lenni, nekem fáj, amikor rossz vagyok.

Az öreg megsimogatta a zokogó fejet:

- Ülj mellém, édes fiam - mondta.

A fiú engedelmeskedett. És az öreg elmondta egész életét. Gyermekkora napos napjait, legénysége lázas vívódását, rosszaságait, az édesanyja nagy búsulását s az ő szörnyű vétkeit. Bujdosásait, vágyódásait, szerelmét, királyságát, mindent, mindent. Azután odament egy öreg ládához, felnyitotta, kivett egy maskara bohócruhát és egy bolond csörgő sapkát. Mondta:

- És mi lett a vége a sok lázadásnak, az éhes vágyaknak, a nagy világbujdosásnak? Nézd fiam, ebben kerültem vissza a temetőbe, félig élve, félig halva, koldusan. Oh fiam, fiam, a jövő életem, az üdvösségem ölj meg, ha az én utamra tévedsz.

A fiú zokogva csókolta apja kezét. Az öreg mondta:

- Te az én lelkemet örökölted, vigyázz, hogy kerülj el azokat a mélységeket, melyekben én egykor összezúztam magam. A katonaságnál jól beváltál, káplárságig vitted. Neked még erős

fegyelmezés és rendes élet kell. Menj, fiam, vissza, bátyáddal a városba, jelentkezz és légy két-három évig katona. Minden év csillapítani fog rajtad. Egyszer csak nagyon fogod kívánni a falut, a szántást-vetést, a kaszálást, a jó székely beszédet és akkor meg leszel mentve. Majd csak megszeretsz egy jóra való székely lányt és lesz családod, gyermeked. Oh, mert fiam, szent, szent a család és az Isten legelső akarata. És szegény Székelyországnak sok gyermekre van szüksége.

- Mindent megteszek, édesapám, mindent megteszek - sírta a fiú.

Harmadnap reggel, mikor Áronék búcsúztak, Zsiga is előállott a kész batyujával. Márta az öregre nézett és mindent megértett. A nagy legény minden erejét összeszedte, hogy a könnyei ki ne rohanjanak. Mikor a szekér már tovavitte őket, Szabó István hangtalan fohászban beszélt Istennel:

- Oh Istenem, Istenem, nagyok voltak az én bűneim. Legyen hozzájuk mért nehéz büntetésem a túlvilági életben, de őket, őket, a gyermekeket ne bánts!

3.

Július derekán egy napon már nem kelt fel az öreg. Nem tudta, mi a baja, az öreg testnek már az egész élet baja volt. Valami nagyon nem is fájt semmije, de gyengült, gyengült s már az étel sem igen kellett neki. Az orvos egyszer kijött Szentgyörgyről, forgatta, mint a szász a káposztát, itt bekukucskált, ott kikukucskált, itt tapogatott, ott kopogtatott. Aztán kivette a zsebkendőjét, megtörölte a szemüvegét, megtörölte egyúttal az orrát és akkor visszatette a zsebendőt a zsebébe. Aztán mélyen gondolkozott, végre mondta:

- Öreg a legény, öreg a legény.

- No, ezt nálad nélkül is tudtam - gondolta Szabó István és nem engedett többet orvost hívni. Tudta ő már, hogy ki fogja meggyógyítani.

Azért vidám volt s kérdezősködött a külső munka dolgairól. Néha annyi erőt is gyűjtött, hogy kitápászkodott a tornácra s beült a nagy karosszékbe. Nézte a falut, nézte az udvart, a kertet, játszó unokáit s jó öreg kék szemei kiharmatoztak. - Milyen jó melegen süt a nap - mondta ilyenkor.

Augusztus elején már lázas éjszakái voltak. Néha felugrott ágyában és vadul kiáltott. Háborgó tengereket, tört hajókat és irtózatot árnyékokat látott. Egyszer meg elkezdett üvöltöteni, mint a sakál és kiáltotta: - Szent leszek, szent leszek! - Egyszer pedig üres szemekkel nézett szét és sírándozva mondta:

- Mennyi halott, én Istenem, mennyi halott egy koronáért!

Pár nap múlva megint megenyhült. Éjszakái álmatlanok voltak ugyan, de nyugodtak. Egy napon behívta az öreg asszonyt:

- Szegény jó Mártám, emlékszel-e, milyen rossz voltam egykor hozzád? Megbocsátottál?

- Édes uram, édes jó uram - zokogott Márta.

Egy reggel azt mondta Andrisnak:

- Hozz be, fiam, egy csomó szénát és egy marok búzát.

Andris engedelmeskedett. Az öreg betemette arcát a szénába, szagolta, lélegzette, csókolta. Aztán a búzaszemeket öntötte egyik tenyeréből a másikba és azt is forró megilletődéssel vitte a szájához, - Oh a föld, az édes székely föld - mondta s nehéz harmat verte ki a szemeit.

Egy reggel aztán szólt:

- Izenjétek a gyermekeknek, mindeniknek, hogy jöjjön mindenik. Az éjjel láttam édesanyámat s ő megmondta az Isten akaratát. Szeretném még egyszer látni őket.

Márta sírt, sírtak a gyermekek és sírtak az unokák. Még aznap izenet ment Szentgyörgyre, Zágónba, Bessenyőre, Eresztevényre, hogy siessenek az utolsó búcsuzásra.

Mindenik eljött, mindenik az egész családjával. A faluban lakó gyermekek és Sárrikáék is ott töltötték most az egész napot. Tizenkét gyermeke, két veje, kilenc menyé és huszonkét unokája sugározta be az öreg haldokló utolsó napjait.

A falu szíve is felzendült. Mindig állottak falusiak a ház előtt. Mindegyre szánakozó arc jött be: - Hogy van az öreg bíró úr, csak már jobbra adná az Isten az egészségét. - Apró gyöngéd ajándékok jöttek: jó sárga tyúklevés, becsinált csirke, befőtt és vörös bor. Az öreg már nem érintette őket.

Nagyboldogasszony napján felült Szabó István az ágyában és mondta az öreg asszonynak:

- Feleség, adj tiszta inget rám.

Márta feladta az inget. Akkor mondta az öreg:

- Hívd el a fiatalabb tisztelendő urat és legyenek a gyermekek is közel.

Az egész család hangtalanul, némán várt az udvaron. Még a gyermekek szíve is nehéz volt a nagyok bánatától. A fiatal káplán megérkezett a ministráns gyermekkel. Bementek a beteghez. Szabó István meggyónt. A pap feladta a halotti szentséget. A haldokló mondta:

- Tisztelendő úr, én sokat tévedtem, mert nagy volt a fiatalságom és sok volt a vágyam. De sokat is szenvedtem és életem azután felajánlott áldozatnak tekintetem. Nyugodtan megyek a túlsó partra. Csak a gyermekeket, csak őket áldja meg az Isten.

A káplán kiment, odaszólt az öreg asszonynak:

- Menjen be a haldoklóhoz.

Márta bement s visszaharapta a zokogást.

- Hívd be a gyermekeket - szólt Szabó István.

A család betódult. Ellepték az egész házat. Szabó István egyenesen ült ágyában, végtelen béke volt az arcán és tiszta, nem földi sugárzás a szemeiben. Lassan, érthetően beszélt:

- Gyermekeim, meghalok. Hallgassátok meg utolsó tanításom. Idegen az egész világ, csak itt vagytok testvérek közt Erdélyországban. Én bejártam a világot és a világ megtépett, rám tiport, kidobott magából. Maradjatok itt, ide húzta Isten a ti barázdáitokat. Szeressétek szegény Székelyország földjét. Itt építsetek, itt vessetek, itt legyetek jók, erősek és ravaszok. És szeressétek egymást, fogjatok össze...

Künn harmadikra harangoztak. A harang sürgetve hívta a lelkeket Isten házába. Szabó István felegyenesedett, szemeiben felhők mentek át, kitérta karjait a levegőbe:

- Édesanyám, édesanyám! - kiáltotta nagy hívással.

Azután úgy nézett szét, mintha haragos hullámok tornyosulását látná. Belekapaszkodott az ágyba, ijedten hörögte:

- A tenger, a tenger!

Szétrézett. Nagy kérdő szemmel meredt az Andris fiára. Mondta:

- Ne félj, Peti, ne félj Peti pajtás, győzni fogunk.

És akkor egyszerre, mintha vad seregek véres rohanásában lett volna, felordított:

- Székelyek, testvérek, testvérek!

- Pista, édes Pista - zokogott az öreg asszony és lefogta a haldoklót.

A haldokló szemeibe visszajött az élet. Halálos nagy szeretettel nyitotta rá szemeit az egész családra. Ajkai már mosolyogtak:

- Minden jól lesz, minden jól lesz - suttogta biztatón és meghalt.

A templomból kizengett a nagyboldogasszonyi ének, egyszerű szivek forró könnyörgése a tiszta Anyához:

Magyarországról,
Romlott hazánkról,
Ne felejtkezzél meg
Szegény magyarokról.

Mindenki sírt a kis házban. A sírás kihallszott a kert ünnepi derűtségébe, hol ékes virágok hajbókoltak a szép vasárnap előtt. Ünnepi nagy megilletődés volt a dolgok hallgatása. Az ereszről egy fehérszárnyú galamb röpiült fel s szállt, szállt, hangtalan szárnyverésekkel szállt az örök szeretet felé.

Vége.